

RITTER ILDIKÓ

BÜNTETŐJOGI ÖNGÓL

ADALÉKOK A KÁBÍTÓSZER-FOGYASZTÓK ELTERELÉSÉNEK
JOG- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNETÉHEZ

ORSZÁGOS KRIMINOLÓGIAI INTÉZET
BUDAPEST, 2016

Kiadó

P-T Műhely az Országos Kriminológiai Intézet megbízásából

Szöveggondozó

Takács Andrea

Készült a P-T Műhely gondozásában

© Ritter Ildikó, 2016

© Országos Kriminológiai Intézet, 2016

ISBN 978-615-80381-1-9

TARTALOM

Előszó	11
Bevezetés.....	15
...és a kábítószer-fogyasztás legyen bűncselekmény! És úgy lett!	19
Adótörvénnyel a kábítószer ellen – Amerika	20
Okoslány-effektus – Magyarország.....	21
<i>De jure kriminálinklúzió a haladás szolgálatában.....</i>	22
<i>De facto kriminálinklúzió a jogegység és a pártérdek szolgálatában</i>	25
<i>Kriminálexklúziós igények és lehetőségek</i>	29
A krimináleklúzió és a dekriminálizáció egy-egy elméleti modellje	32
Fogalmi keretek	32
Dekriminalizációs vs. krimináleklúziós technikák.....	36
<i>Főbb dekriminálizációs technikák.....</i>	37
<i>Főbb krimináleklúziós technikák és az ambuláns szankciók.....</i>	39
A büntetés gyorsasága, elkerülhetetlensége és következetes alkalmazása keresleti oldali kábítószer-bűncselekmények esetén	42
A büntetés gyorsasága	43
A büntetés elkerülhetetlensége	44
A büntetés következetes alkalmazása.....	46
Kriminálexklúziós technikák kábítószer-bűncselekmények esetén az európai gyakorlatban	48
A kábítószer-fogyasztókkal szemben alkalmazott krimináleklúziós technikák hazai szabályozása	68
Kriminálexklúziós jogintézmény mint a modern kriminálpolitika kirakata.....	68
Az elterelés hazai szabályozásának főbb állomásai.....	71
<i>Az első formáció</i>	71
<i>A második formáció</i>	76
<i>A harmadik formáció</i>	82
<i>A negyedik formáció</i>	87

Közvetett vizsgálati eredmények – az értelmezést segítő háttérelemzések ..92

A bűnügyi statisztika.....	93
<i>Az intézményi adatbázis sajátosságai.....</i>	93
<i>Elkövetési idő és eljárási idő.....</i>	94
<i>Elterelések a statisztikában.....</i>	101
<i>Hová tűntek az eltereltek?.....</i>	108
Közvetlen vizsgálati eredmények	112
A kutatás módszere	113
<i>A vizsgálat célja</i>	113
<i>Hipotézis</i>	113
<i>A vizsgálat metodikája</i>	113
<i>A mintavétel problémái.....</i>	114
<i>Az adatfeldolgozás.....</i>	115
A vizsgált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények számának megoszlása az eljáró ügyészségek szerinti megoszlásban.....	116
Elkövetési idő	121
Az elkövetés ideje.....	128
Az elkövetés, hatósági észlelés helyszíne	130
<i>Az észlelés módja – bejelentések</i>	132
<i>Az észlelés módja – kórházak.....</i>	133
<i>Az észlelés módja – iskola, kollégium, nevelőotthon.....</i>	140
<i>Az észlelés módja – bejelentés családtag által</i>	143
<i>Az észlelés módja – egyéb</i>	144
Az elkövetés tárgya.....	146
<i>Vegyész szakértői vizsgálatok.....</i>	151
<i>A toxikológiai vizsgálatok</i>	154
<i>Elkövetési tárgy és jogalkalmazás.....</i>	156
Szakértői vélemények.....	158
<i>Összegzés, hatóanyag-számítás, szakértői vélemények</i>	158
<i>A drogyorsteszt alkalmazásának gyakorisága és jellemzői.....</i>	164

Az eljárási idő	167
<i>Az elterelés előnyei és hátrányai</i>	<i>167</i>
Az eljárás megindulása és a nyomozás felfüggesztése között eltelt idő.....	170
<i>A felfüggesztő határozat és a kezelésen, illetve megelőző, felvilágosító szolgáltatáson való részvétel okirattal történő igazolása között eltelt idő.....</i>	<i>176</i>
A kezelés típusai.....	182
Eljárási költségek	193
Eljárások egyéb jellemzői	196
<i>Az egy bűnügyre jutó elkövetők száma – egyesítés, elkülönítés</i>	<i>196</i>
<i>Beismerő vallomás</i>	<i>199</i>
<i>Minősítés, rendbeliség, a kezelés elkezdésével kapcsolatos anomáliák</i>	<i>200</i>
<i>Harmonizációs problémák a végrehajtási rendelkezések terén.....</i>	<i>203</i>
<i>Pártfogók az eljárásban</i>	<i>208</i>
<i>Védők az eljárásokban</i>	<i>210</i>
<i>Vádemelés.....</i>	<i>214</i>
<i>Bírósági határozat</i>	<i>216</i>
Elkövetők.....	218
<i>Nem szerinti megoszlás</i>	<i>218</i>
<i>Életkor.....</i>	<i>220</i>
<i>Iskolai végzettség.....</i>	<i>222</i>
<i>Munkahely.....</i>	<i>227</i>
<i>Előélet.....</i>	<i>231</i>
Összegzés	235
Felhasznált irodalom	259

Ajánlás

Ez a könyv soha nem jöhetett volna létre, ha nem létezne a kábítószer-fogyasztók elterelésének jogintézménye. De létezik...

Kicsit zöld, kicsit savanyú, de a miénk!

Ezúton őszinte köszönetemet fejezem ki az immár 23 éves, nagykorúvá vált intézménynek. Kiskorúként még látta letűnni a szocializmus világát, megélte a rendszerváltozást, a társadalmi és gazdasági változásokat, a demokrácia adta szabadságba vetett hit burjánzását. Kormányok, jogszabályok, jogpolitikák jöttek és mentek, a születése kori kábítószerpiacra és kábítószer-politikákra lassan rá sem lehet ismerni, de ő kitart! Mert egy Igazi Túlélő.

*„A jog bizonyosan nem absztrakció. Az a fontos, amit a jog tesz, s nem az, amit mond.”
(Paul Sayre)*

ELŐSZÓ

A kábítószer-fogyasztók kriminálexklúziós lehetőségének beépülése a hazai szabályozásba egy olyan téma, ami habár nem az utcán hever, de ami mellett rendes kábítószer-kutató nem megy el. Kiváltképp, ha lehetősége nyílik 15 éven keresztül szinte testközelből figyelni, sőt alkalmasint alakítani is az eseményeket.

Egyetemista voltam, amikor hatályosult a kábítószer-fogyasztók elterelését lehetővé tevő rendelkezés. Éppen gyakorlatomat töltöttem az akkor még működő, *dr. Gerevich József* vezette Erömű utcai Drogambulancián. Emlékszem, hogy az érdekelt segítő szakma milyen melegen üdvözölte a jogintézményt és benne vagy általa a kábítószer-fogyasztással kapcsolatban a kezelési szemlélet leképeződését a büntetőpolitikában. Könnyen magamévá tettem én is a lelkesedést, éppen ezért hideg zuhanyként ért, amikor egy évvel később további gyakorlatom során, amelyet a *Gábrriel György* vezette BRFK Ifjúságvédelmi Osztályán, az úgynevezett „kábitószer vonalon” töltöttem, azzal szembesültem, hogy a rendőrök mennyire ellene vannak az elterelés jogintézményének. A dílerek kiskapujának nevezték, olyan lehetőségnek, amellyel a drogkereskedők könnyen visszaélnek. 1994-ben jártunk...

Az elterelés még a kisgyermekkorát élte, megannyi gyerekbetegséggel, és jelenléte a büntetőpolitikában megosztottságot szült.

Ekkor határoztam el, hogy egyszer, ha lehetőségem lesz rá, megvizsgálom, kriminológiai aspektusból mi is ennek a megosztó kriminálexklúziós intézménynek a valódi funkciója és szerepe.

Erre egészen 1999-ig kellett várni.

A most közreadott kutatási eredmények azokon az 1999 és 2014 között végzett vizsgálatokon alapulnak, amelyeket célzottan olyan eljárások ügyiratainak elemzésével készítettem, amelyek csekély mennyiségre elkövetett keresleti oldali kábítószerrel visszaélés, illetve kábítószer-birtoklás miatt indultak és az elkövetők vállalták a büntetés alternatívájaként a kezelésen, később megelőző-felvilágosító szolgáltatáson, kábítószer-problémát kezelő más ellátáson vagy kábítószer-függőséget gyógyító kezelésen történő részvételt.

A kötet első részében, a jelenség társadalmi beágyazottságában, a kábítószer-fogyasztás büntetendőségének mértékét vizsgálom, majd a kriminálexklúziós jogintézményeket elméleti szempontból veszem górcső alá bemutatva a kábítószer-fogyasztókkal vagy kábítószer-birtoklókkal kapcsolatos büntetőgyakorlat diverziós formáit és eszközeit. Vizsgálom ezek elterjedtségét az európai gyakorlatban, majd vázolóan a hazai kriminálexklúziós eszközök kábítószer-fogyasztókkal kapcsolatos jogtörténetének szakaszait.

A kötet második részében – az értelmezést segítő háttérelmzéseket követően – bemutatom a 2013-ban végzett hatásvizsgálat eredményeit összehasonlítva azokat a korábbi vizsgálatok során mért értékekkel.

Meggyőződésem, hogy az elterelés jogintézménye egyáltalán nem hatásos kriminálexklúziós technika a kábítószer-fogyasztásnak a vonatkozó nemzetközi egyezményekben foglalt rendelkezésekkel történő harmonizálására. Nem költséghatékony, nem igazságos, és olyan terhet ró a jogrendszerre, amely veszélyezteti a jogbiztonságot.

Ugyanakkor általa és a fejlődését kísérő hatásvizsgálatok eredményei alapján – a következőkben – nyomon követhetők egy olyan hazai jogintézmény társadalmi és jogpolitikai hatásai, amely azzal a céllal született, hogy egy olyan magatartás szankcionálását tartsa fenn, amelynek bűncselekmény-minősítése mögött nincs társadalmi támogatottság, és amelynek kezelését a jelenség jellemzőit figyelmen kívül hagyva, a döntéshozók az igazságszolgáltatás rendszerére testálták.

Céлом, hogy bemutassam ennek a kriminálexklúzió látszatát keltő kényszerintézménynek a születését, működését és működési zavarait; a büntetőhatalomnak az arra adott válaszait, valamint azok társadalmi és a jogrendszerre kivetülő hatásait.

Bízom benne, hogy a bemutatandó eredmények meggyőzők lesznek ahhoz, hogy a jövőben, más magatartás vonatkozásában, hasonló helyzetben adekvátabb problémakezelési módszerben gondolkodhassunk, illetve hogy a hazai szabályozás jobban igazodhasson a kábítószer-fogyasztás folyton változó jelenségének sajátosságaihoz.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Kutatni valójában nagyon izgalmas dolog. Igazán inspiráló tevékenység összefüggéseket találni ott, ahol azelőtt még senki nem tette. Mindig lenyűgöz és élvezettel tölt el egy kutatás megkezdése, de a legizgalmasabb eleme egy vizsgálatnak az adatgyűjtés és az azt követő adatelemzés. Az adatgyűjtés során sok emberrel, életúttal van lehetőségem megismerkedni akár személyesen, akár ügyiratokon keresztül. Az adatelemzés pedig lehetővé teszi a sok-sok begyűjtött információ rendszerezése által az összefüggések, talányok vagy rejtvények feltárását. Azonban miután érdekes kapcsolatokat találok egyes változók között, megfejttem a talányokat, gyakorlatilag már „jól laktam”, jön a kutatás – számomra – legnehezebb része, a vizsgálati eredmények leírása. Ezért ahhoz, hogy mások számára is „fogyaszthatók” legyenek a gondolataim és a vizsgálati eredményeim, segítséget kértem. *Dr. Tamási Erzsébet* kriminológusnak, a Pázmány Péter Tudományegyetem vitathatatlanul egyik legnépszerűbb oktatójának őszinte kritikája és fáradhatatlan segítsége nélkül ez a könyv – azt hiszem – egy nehezen emészthető ebédhez lenne hasonlatos. Bízom benne, hogy észrevételei nyomán sikerült az érdeklődők számára egy olvasható kutatási beszámolót közreadni. Ha mégsem így lett, az egyedül az én hibám! Szintén őszinte köszönetemet fejezem ki *Giricz Anna* kolléganőmnek, aki a kezdetektől támogatta, segítette, hogy a beszámolóból könyv születhessen. Olvasószempontú észrevételeit és javaslatait szintén igyekeztem magamévá tenni és beépíteni. Végül hálásan köszönöm *Takács Andreának* a nyelvhelyesség-ellenőrzést és szerkesztést. Fantasztikus munkát végzett!

Ritter Ildikó
Budapest, 2016. szeptember 13.

BEVEZETÉS

Miért jogi kérdés a kábítószer-fogyasztás?

Az élvezeti szerek használata és használatuk tiltása is szinte egyidős az emberiséggel. Az, hogy földrajzilag és történelmileg hol és milyen élvezeti szerek, az élet nehézségein, a napi fáradtságon és stresszen felülemelkedni segítő anyagok használata terjedt el, éghajlat- és kultúrafüggő volt. Amint az a babiloni Talmudban is olvasható: „*A bor minden medicina csúcsa, ahol borból hiány van, ott drogok szükségesek.*”¹

Több ezer évvel ezelőtt is úgy tartották az emberek, hogy a bor az emberi boldogság egyik forrása. Ezért művelték szőlőültetvényeiket, készítettek a présházakban a bort, amely „*felvidítja az ember szívét*”. „*Nem illik a királyhoz, Lamuel, nem illik a királyhoz bort inni, sem a fejedelemhez erős italtra vágyni. Aki iszik, megfélekedzik a törvényről, és megcsorbítja az elnyomottak jogát. A kétségbeeső kapjon erős italt, és a bort az elkeseredettnek adjátok. Hadd igyék, aztán felejtse nyomorát, és ne gondoljon többé a kínjaira.*”²

Az antropológiai és történelmi kutatások eredményei ma már megkérdőjelezhetetlenné teszik azt a tényt, hogy a droghasználat, sőt a rekreációs céllal történő droghasználat közel egyidős az emberiséggel³. *Hillmann Kémiai mulatságok* című könyvében szembesíti az olvasót azzal, hogy „*az európai kultúra alapító atyjai – a mai értelemben – simán és egyszerűen droghasználók voltak*”⁴. Az ókori görögök és rómaiak – írott források bizonyítják – számos növény és gomba, például az ópiummák, az anyarozs, a nadragulya, különféle gombák gyógyító hatását ismerték és alkalmazták, miközben felfedezték, hogy jó néhány növénynek tudatmódosító hatása is van. „*A klasszikus világ ismert filozófusai, írói, államférfiai jól*

1 Stevenson, B. (ed.): *The Macmillan Book of Proverbs, Maxims, and Famous Phrases*. Macmillan, New York, 1948

2 Példabeszédek könyve 31:4-7

3 Lásd erről bővebben például Rudgley, R.: *Wildest Dreams. An anthology of drug-related literature*. Arkto Media Ltd., 2014; Rudgley, R.: *Essential Substances. A cultural history of intoxicants in society*. Kodansha International, 1993.

4 Hillman, D. C. A.: *The chemical muse. Drug use and roots of western civilization*. Thomas Dunne Books, St. Martin Press, New York, 2008, p. 3.

ismerték a különböző növényekből és állatokból nyert euforizáló, nyugtató és ideiglenes pszichizist okozó derivátumokat.”⁵ Amint az antikvitás kori mindennapokban, úgy a görög és római mitológiában is tetten érhető a tudatmódosító szerek használata. A fájdalomcsillapító és sebezhetetlenné tevő növényi főzetek kísérik az istenek és a hősök útját a mítoszokban. Éppen ezért nem véletlen, hogy Hillmann „narco-mitológiának” nevezi az európai antikvitás mondavilágát⁶. „Ezek a történetek tartalmazzák a »drogtan« alapjait, hagyományos gyógyászati bölcsességeket és növényekre vonatkozó hivatkozásokat, melyek szerves részét képezik a mítoszokban a cselekmény előrehaladásának vagy a mítosz jelentőségnek tisztázásához.”⁷

Az antropomorf isteneknek is megvolt a saját rekreációs – és teljesítményfokozó – szubsztanciájuk. Az ambrózia és a nektár az istenek eledeleként ismert anyagok voltak, amelyek misztikus égi táplálékként szolgálták az isteneket. Étel és ital formájában jelentek meg a mitológiában, de az istenekre gyakorolt hatásuk alapján sokkal inkább drogok voltak, mintsem élelmiszerek.

Minden népnek megvolt a maga szere és egyben az igénye a szer használatára. Lényeges szempont, hogy ezek a szerek növények vagy növény(ek)ből készített ételek vagy italok voltak. Ha használatuk korlátozására, illetve tiltásra került sor, annak részben gazdasági, részben közrendvédelmi, részben pedig státusrendészeti⁸ okai voltak.

Miért lenne ez másképp manapság?

Az okok azonban, azt gondolom, összegződtek: habár a globális tiltás politikája egészségvédelmi, illetve státusrendészeti okok miatt kezdődött, napjainkban a gazdasági, közrendvédelmi és biztonságpolitikai okokon alapul a tiltás. Értve ezen nemcsak a drog-, de az intézménypiaci, gazdaságpolitikai szempontokat is.

A tiltás eszközkévé pedig a XX. századtól a jogszabályok váltak. Nem véletlen, hiszen az elmúlt mintegy száz évben a felgyorsult társadalmi, gazdasági és politikai változások, valamint az ezekhez társuló információ- és tudáshiány nagyfokú bizonytalanságot keltett az emberekben, és erős igény lépett fel a szabályok által

5 Uo. 4. o.

6 Uo. 89. o.

7 Uo.

8 Státusrendészen értem az alacsony társadalmi státusú csoportok által a társadalmi struktúrát, hierarchiát és/vagy az egyes magas társadalmi státushoz kapcsolódó kiváltságokat veszélyeztető jelenségek, magatartások elleni fellépéseket; így magatartások, illetve esetünkben élvezeti szerek használatának és/vagy előállításának korlátozását vagy tiltását. A tiltás, korlátozás eszköze azonban nem feltétlenül a büntetőjogi szabályozás volt, hanem az információhiány az adott szer összetételéről vagy a növény(ek) fellelhetőségéről, esetleg az adagolás mértékéről, mindez súlyos egészségkárosodáshoz vezethetett.

védett rendre, amely Hayek szerint „egyedül képes elviselhetően biztonságossá tenni számunkra a világot”⁹. A szabályok és a rend alkotásának letéteményesei a jogalkotók, eszközeik pedig a törvények lettek. Betartatásukról szakképzett jogalkalmazók gondoskodnak. Így vált a jog a biztonság és a rend megkérdőjelezhetetlen alkotójává és őrévé, miközben a szabályozás és a biztonság megteremtésének egyéb társadalmi eszközei (például szokások és erkölcsi normák) és intézményei (például szociálpolitika) háttérbe szorultak vagy elsorvadtak. Ez pedig oda vezetett, hogy ahogy a biztonság és a biztonság iránti igény, akként a jog és az igazságszolgáltatás is társadalom egyik fő értékévé vált. A jog birtokolta azokat a biztonság iránti igény kielégítéséhez szükséges elméleti ismereteket (tudásokat, információkat), illetve gyakorlati eszközöket, amelyeket más szaktudományok együttesen nem. Így a jog – Mises logikáját alapul véve¹⁰ – „ismeretei, nagyobb tudása” a helyzetet illetően predestinálta, hogy megpróbálja kihasználni a fölényt az intézményi piacon.

A jog azonban – a biztonság iránti igénnyel kapcsolatos társadalmi és politikai elvárások megteremtése érdekében – túlnyúlni kényszerült saját keretein, és ezáltal megindult az eróziója. A társadalmi erkölcsöt veszélyeztető vagy veszélyeztetőnek nyilvánított magatartások ellen a jogi eszközökkel kellett fellépni, az információhiányból eredő félelem egyes társadalmi jelenségekkel szemben szintén jogi kezelést igényelt, stb. Olyan feladatokat delegált a társadalom a jogrendszerre, amelyek elvégzésére az jellegénél fogva nem volt alkalmas.

Napjainkra eljutottunk oda, hogy a jog még „mindent visz” ugyan, azaz látzólag felette áll a többi intézményesült problémakezelési eszköznek, az erózió azonban jelentős mértékűvé vált, illetve a napjainkban zajló globális szociális, gazdasági és kulturális változások társadalmi hatásai kezdek megkérdőjelezni a jog uralmát, intézményi piaci státusát. Ugyanakkor a jog túlnyúlása a saját keretein bizonyos privát erkölcsöt érintő magatartások – lásd kábítószer-fogyasztás –, illetve illegitimnek minősített piaci folyamatok befolyásolására olyan nem kívánt társadalmi, illetve gazdasági hatásokat indukált, amelyek kezelésére a jogi eszközök abszolút alkalmatlanok.

Így rúg magának a büntetőpolitika, Szabó András szavaival élve, a kábítószer-fogyasztás és más privát erkölcsöt érintő, valamint egy fogyasztói társadalomban illegitimnek minősített piaci magatartások kriminalizálásán keresztül büntetőjogi öngólt.

9 Hayek, Fr. A. von: Piac és szabadság. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1995, 343. o.

10 Mises, L. von: Liberalism. Foundation for Economic Education, New York, 1996, p. 75. [Eredeti: Liberalismus. Gustav Fischer Verlag, Jena, 1927.]

...ÉS A KÁBÍTÓSZER-FOGYASZTÁS LEGYEN BŰNCSELEKMÉNY! ÉS ÚGY LETT!

A drogfogyasztás szabályozásának története, ahogy a drogfogyasztás is, egyidős az emberiséggel. A történelem egészen különös és bizarr példákkal van tele. A jelenség büntetendővé nyilvánítására és szankcionálására a modern korban is számos ötlet és módszer született.

A következőkben a XX. századi prohibíciót meghatározó Harrison-törvény, illetve a hazai „okoslány-effektus”-ként értelmezhető szabályozás megvalósulásának példáin keresztül igyekszem bemutatni, milyen fondorlatos gondolkodás szükséges egy olyan jelenség kriminálinklúziójához, amely széles körben elterjedt, és amelynek tiltása mögött nincs társadalmi konszenzus. Láthatóvá válik általuk, hogy bizonyos vélt vagy valós társadalmi félelmek a nyilvánosság megjelenésével hogyan válhatnak öngerjesztővé, a hatalom vagy éppen egy szakpolitika miként használhatja ezt fel saját érdekeinek és céljainak szolgálatában, és miként válik társadalmi igényként eladhatóvá egy jelenség kriminalizálása *de jure* és *de facto*.

Kamienski szerint a „kábitószer-koncepció társadalompolitikai eredetű, mert történelmileg, társadalmilag és politikailag folyamatosan konstruált, dekonstruált, rekonstruált és értelmezésre szoruló. A pszichoaktív anyagok tiltása és büntetése szándékos és szisztematikus állami politika eredménye, amelynek kezdete a XX. század első évtizedeire datálódik, különösképpen az első nemzeti kábítószer-ellenes szabályozások bevezetéséhez (az Egyesült Államokban 1914-ben, az Egyesült Királyságban 1916-ban), valamint a nemzetközi egyezmények ratifikálásához (például a Népszövetség nemzetközi ópiumegyezménye, 1912-ben).”¹¹

11 Kamienski, L.: Shooting Up. Short history of Drugs and War. Oxford University Press, New York, 2016

ADÓTÖRVÉNNYEL A KÁBÍTÓSZEREK ELLEN – AMERIKA

A kábítószer-fogyasztás legelső modern kori büntetőjogi szabályozására, állami szinten, 1914-ben, az Egyesült Államokban került sor. Ez volt az elhíresült Harrison-törvény. A Harrison-törvény egy adótörvény volt (Harrison Tax Act), és a jogalkotói cél értelmében egyrészt a kábítószer (ópium, morfin és derivátumai, valamint a kokain) medikális használatának szabályozását volt hivatott szolgálni, másrészt pedig nonmedikális célú használat kriminalizálását. Kétféle adózási formát foglalt magában: egyrészt adót kellett fizetniük azoknak orvosoknak, akik terápiás céllal szerettek volna betegeiknek ilyen szereket felírni. Az adófizetéssel jogosultságot vásároltak – és egy bélyeget kaptak az államtól – a kontroll alá vont szerek felírására addig, amíg betartották a szabályokat. Másrészt adót kellett – volna – fizetniük a fogyasztóknak, ha orvosi indikáció nélkül használtak kábítószer. Nem meglepő, hogy sokan nem tettek ennek eleget. Így megvalósították az adócsalás bűncselekményét.

A szabályozás módja jól szolgálta a jogalkotói érdekeket – illetve a politikai helyzet továbbra sem tette lehetővé a nyílt kriminalizálást –, így húsz évvel később, 1937-ben a marihuánafogyasztás visszaszorítására újabb adótörvény született (Marihuana Tax Act).

1915 és 1937 között az Egyesült Államok 27 tagállama iktatta törvénybe a marihuánafogyasztást mint büntetendő magatartást. *Whitebread és Bonnie*¹², akik részletesen vizsgálták az amerikai marihuánaprohibíció jog- és társadalomtörténeti vonatkozásait, úgy vélték, hogy a 27 állam három jól elkülöníthető csoportba osztható a prohibíciót kiváltó okok tekintetében. Az első csoportba a legkorábbi „prohibitorok”, a délnyugati államok tartoztak¹³. A korbéli statisztikai adatok egyértelműen jelzik, hogy a XX. század elején jelentős számú mexikói bevándorló érkezett ezekbe az államokba a jobb élet reményében. Jellemzően mezőgazdasági idénymunkákat végeztek. Ám emigrációjukkal a kultúrájukhoz kapcsolódó marihuánafogyasztás is utat tört magának. Alapvetően ezek az államok nem a kábítószereket, hanem ezen kábítószereket szívó mexikói közösséget igyekeztek kontroll alatt tartani a marihuánafogyasztásra vonatkozó rendelkezéseikkel. Azaz

12 Bonnie, R. J. – Whitebread, C. H.: The forbidden fruit and the tree of knowledge: an inquiry into the legal history of american marijuana prohibition. *Virginia Law Review*, vol. 56, no. 6, 1970

13 Rocky Mountain és Texas, Új-Mexikó, Colorado, Montana államok.

ezekben az esetekben a szövetségi törvényeknek státusrendészeti és prevenciószabályozási funkciójuk volt. A drog csak egy – jól használható – eszköz volt.

A második csoportot az északkeleti államok alkották¹⁴. Esetükben a mexikói bevándorlók kapcsolatos okok nem játszottak szerepet, ugyanis északkeleten soha nem volt és most sincs igazán mexikói–amerikai populáció. A törvényi szabályozás megalkotását ezekben az államokban a félelem generálta. *The New York Times* 1919-ben így írt: „Senki nincs New Yorkban, aki marihuánát használna. Mi csak a déleletről hallottunk róla [...] De jobban tesszük, ha betiltjuk a fogyasztását, még mielőtt ide is elérne. Máskülönben az összes heroinista és a többi drogfüggő felhagyja a korábbi szerének használatával a Harrison-törvény miatt, az alkoholisták pedig az alkoholfogyasztással a prohibíció okán és az új, ismeretlen drogot fogják helyette használni, a marihuánát.” Az ismeretlentől való félelem, a tudás, az információ hiánya és az ebből származtatott következtetések vezettek ahhoz, hogy az északi államokban is kriminalizálták a marihuánafogyasztást.

Gyakorlatilag 27 államból 26 törvénybe iktatta a marihuánafogyasztás tiltását, mindössze egy állam maradt ki, Utah. Ez alkotja a harmadik csoportot. Az emigrációs nyilvántartás szerint Utah-ban nem volt és most sincs jelen jelentős mexikói–amerikai populáció. Akkor mi lehet az ok? Bármily meglepő, a magyarázatot a mormon egyházban és vallásban kell keresnünk. A mormon vallás tiltja bármiféle euforikus szer használatát. A mormon valláshoz kötődők között láttak valakiket – azok közül, akik korábban Mexikóban éltek –, hogy marihuánát szívtak. Mivel ez a vallás szerint tiltott tevékenységnek minősült, az állam mormon vezetői könnyen kötélnek álltak, hogy a tiltás ne csak vallási, de büntetőtörvényi alapon is nyugodjon. Így vált Utah-ban is kriminalizálttá a marihuánafogyasztás¹⁵.

OKOSLÁNY-EFFEKTUS – MAGYARORSZÁG

Szabó András volt alkotmánybíró, a Magyar Kriminológiai Társaság elnöke 1987. január 22-én, a Magyar Kriminológiai Társaság által a kábítószer és a kábító hatású anyagok fogyasztásának büntetőpolitikai problémáiról szervezett tudományos ülés elnöki zárszavában a következőképpen fogalmazott: „Úgy látom, hogy nálunk összehangolt hatósági [drog – R. I.] stratégia még nincs

14 Connecticut, Rhode Island, New York, New Jersey.

15 Ritter I.: Bevezetés a kábítószer-gazdaságtanba II. In: Vókó Gy. (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 51. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014, 50–72. o.

kialakulóban [...] [csak – R. I.] olyan büntetőpolitikai jellegű állásfoglalás, ami dogmatikai, jogértelmezési formában jelent meg. Ez az állásfoglalás azzal, hogy a lehetséges törvényértelmezésekkel szemben egyértelműen büntetendőnek véli a kábítószer-fogyasztást, a lehetséges büntetőpolitikai célok közé a fogyasztók megbüntetését is felveszi. Ezt a magam részéről büntetőjogi öngólnak tekintem. Éspedig azért, mert büntetőjogi büntetéssel fenyegeti a szenvedélybetegséget, ami még orvosi, pszichiátriai és pszichológiai eszközökkel sem kezelhető. Így tehát büntetni akar ott, ahol a büntetés hatástalan [...] A büntetőjog olyan feladatokra vállalkozik így, amik eszközeivel megoldhatatlanok...”¹⁶

Mintegy hat évvel vagyunk a kábítószer-fogyasztókkal szemben a büntetés alternatívájaként alkalmazható úgynevezett elterelés hatályosulása előtt, és bő hetven évvel a Harrison-törvény, illetve jó huszonöt évvel az 1961. évi egységes kábítószer-egyezmény megszületése után.

De jure kriminálinklúzió a haladás szolgálatában

Hazánkban az 1961. évi V. törvény hatálybalépésével vált bűncselekménnyé a kábítószer-fogyasztó magatartás. Legalábbis sokan így gondolják. De a látszat csal. Könnyen lehet, hogy ez az állítás csak 55 év távlatából értelmezhető így, akkoriban ezt még másként gondolták.

A korabeli tényállás szerint ugyanis csak a kóros élvezetre alkalmas kábítószer készítése, megszerzése, tartása, illetve forgalomba hozatala minősült bűncselekménynek. A fogyasztást a jogalkotó nem nevesítette.

A kábítószer-fogyasztás 1961. évi hazai de jure kriminalizálása nem mutat összefüggést sem a jelenség elterjedtségével, sem pedig a társadalmi problémaként történő definiálás szükségességével. A kábítószer-jelenségre adott bün-

16 Szabó A.: Elnöki zárszó. In: Polt P. (szerk.): A kábítószer és a kábító hatású anyagok fogyasztásának büntetőjogi problémái. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1987, 107–108. o. [Kriminológiai Közlemények, 15.]

tetőjogi választ vélelmezhetően az új büntetőnovella jogalkotóinak a várható nemzetközi kötelezettség teljesítésével kapcsolatos előrelátása indokolta¹⁷.

Éppen ezért nem véletlen, hogy a hetvenes–nyolcvanas években a hazai társadalomtudományi és kriminológiai gondolkodás – kellő távolságban még a jelenségtől és a társadalmi szinten ezekben az években elsőként megnyilvánuló gyógyszerészek, pszichiáterek, orvosok véleményének hatására – a szerhasználókat a „szenvedélybetegség rabjai”-ként definiálta, akikkel szemben nincs hatékony kezelési eljárás, csak kísérletek vannak¹⁸.

A büntetőpolitika feladatának a kábítószer forgalomba kerülésének és előállításának megakadályozását tekintette; a kábítószer-élvezetet betegségnek minősítette, és az egészség-, illetve a szociálpolitika ágazatát jelölte ki a probléma-kezelés zászlóshajójaként. A büntetőpolitika illetékességét megkérdőjelezte¹⁹.

Ezzel szemben a jogalkalmazók egy része – függetlenül attól, hogy közvetlen tapasztalat még alig állt az igazságszolgáltatás rendelkezésére, hiszen az első hatósági észlelésekre jellemzően csak a hetvenes évek vége felé került sor – határozott dogmatikai és jogértelmezési állásfoglalással bírt a kábítószer-fogyasztás jelensége kapcsán, és úgy vélte, a kábítószer-fogyasztás büntetendő magatartás, és ezt mint büntetőpolitikai célt kell értelmezni. Szabó András ezzel szállt vitába, amikor „büntetőjogi öngól”-nak minősítette a kábítószer-fogyasztás bűncselekményként történő értelmezését.

Ez a nézetkülönbség alapvetően jogértelmezési kérdésből adódott. A vita tárgya az volt, hogy az 1961. évi V. törvénybe illesztett *Visszaélés kábítószerrel* bűncselekmény törvényi tényállásban szereplő „megszerez, tart” kifejezéseken keresztül vajon a fogyasztás büntethető-e, vagy sem.

198. § (1) *Aki a hatósági előírások megszegésével vagy kijátszásával kóros élvezetre alkalmas kábítószer-t készít, megszerez, tart vagy forgalomba hoz, egy évig terjedő*

17 Egyéb megállapodásokkal, egyezményekkel egyetemben az 1961. évi egységes kábítószer-egyezmény megszületése előtt 1948 decemberében írták alá a párizsi protokollt, az 1936-os genfi illegális kábítószer-kereskedelem elleni egyezmény hatálya alá nem eső kábítószer-kereskedelmi ellenőrzés alá vonására vonatkozó jegyzőkönyvét, illetve 1953-ban a New York-i ópiumprotokollt. Így mindezen nemzetközi szerződések előrevetítették és megalapozták a New York-i 1961. évi kábítószer-egyezmény megszületését és szemléleti keretét.

18 Szabó A.: i. m. 107–108. o.

19 Lásd például Polt P. (szerk.): i. m.

szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűntettet

a) üzletszerűen,

b) visszaesőként, vagy

c) bűnszövetségben követték el.

Bizonyos, hogy hatósági beavatkozásra, azaz kábítószer tartása vagy megszerzése miatt büntetőeljárás indítására egészen 1977-ig nem került sor²⁰.

Az első módosításra közel tíz évet kellett várni. A módosítás szükségességét részben a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt egységes kábítószer-egyezmény ratifikálásával (1965. évi 4. tvr.), részben pedig a hazánkknak az európai kelet-nyugati irányú kábítószer-kereskedelemben betöltött tranzitúti szerepének erősödésével magyarázták²¹.

Az 1971. évi 28. tvr. 44. §-a a korábbinál súlyosabb büntetési tétellel fenyegette a *Visszaélés kábítószerrel* tényállásban felsorolt magatartások elkövetőit, szélesítette a büntetendő cselekmények körét, továbbá bevezette a jelentős mennyiség fogalmát mint minősített esetet.

Ezek még azok „a boldog békeidők” voltak, amikor – mai szemmel nézve – követhetők és alkalmazhatók voltak az akkor követhetetlenek és alkalmazhatatlannak hitt rendelkezések.

A fogyasztás, illetve a birtoklás kifejezések azonban továbbra sem kerültek bele a tényállásba. Annak ellenére, hogy a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt egységes kábítószer-egyezmény 4. cikke (Általános kötelezettségek) nevesítette a fogyasztást és a birtoklást is mint szabályozandó magatartást. E szerint: „*A Felek meghozzák azokat a jogalkotási és államigazgatási intézkedéseket, amelyek szükségesek lehetnek ahhoz, hogy [...] c) az Egyezmény rendelkezései alapján a kábítószeres előállítását, gyártását, kivitelét, behozatalát, forgalmazását, kereskedelmét, használatát és birtoklását kizárólag gyógyászati és tudományos célokra korlátozzák.*” Az eredeti angol nyelvű szöveg a következő: “*The parties shall take such legislative and administrative measures [...] (c) Subject to the provisions of this Convention to limit exclusively to medical and scientific*

20 1980-ban 12 személy ellen indult eljárás, sőt 1980 és 1991 között is mindösszesen 786 ismertté vált esetet regisztrált a bűnügyi statisztika. A kilencvenes évek elejéig (pontosan 1992-ig) az éves bűnelkövetői esetszám nem érte el a százat. Lévy M.: *Kábítószeres bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1992, 140–141. o.

21 Uo. 102–103. o.

purposes the production, manufacture, export, import, distribution of, trade in, use and possession of drugs.”

Azaz a ratifikált egyezmény – ellentétben a hazai jogi szabályozással – megnevezte a fogyasztás és a birtoklás magatartásokat mint jogalkotási, illetve államigazgatási intézkedésre okot formáló cselekményeket, amennyiben azok nem gyógyászati vagy tudományos céllal történnek. Értelmezhető ez az „*okoslány-effektus*”-ként is, miszerint vittünk is ajándékot, meg nem is, azaz a nemzetközi kötelezettségünknek eleget is tettünk, meg...?!

De facto kriminálinklúzió a jogegység és a pártérdek szolgálatában

Az, hogy a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény vonatkozásában a megszerzés, tartás fogalmain a fogyasztás, birtoklás magatartások is értelmezhető-e, hosszú időn keresztül akut jogértelmezési kérdése volt a hazai büntetőpolitikának. Habár a *Visszaélés kábítószerrel* bűncselekmény jogszabályi környezete többször is változott (az 1978. évi IV. törvény hatálybalépésével – egyebek között – a közrend elleni bűncselekmények köréből kikerült és a közegészség elleni bűncselekmények közé sorolódott) az okoslány-effektusból adódó problémát nem volt képes feloldani sem a jogalkotás, sem a jogalkalmazás intézménye. Egészen 1986-ig, sőt egészen pontosan egészen 1986. december 27-ig.

A kábítószer-fogyasztás de facto kriminalizálására nem az anyagi jog által, hanem a VI. Büntető Elvi Döntés (VI. BED), azaz a Legfelsőbb Bíróság egységes jogértelmezést elősegítő „protokolljának” megszületésével került sor. Ebben – egyebek mellett – állásfoglalás született arról is, hogy az akkor már Btk. 282. § (1) bekezdése vonatkozásában, büntetendő-e önmagában a kábítószer-fogyasztás vagy sem.

Az elvi döntés II. 1. pontja szerint „...a kábítószer fogyasztója a kábítószerrel visszaélés bűncselekményét akkor is elköveti, ha nem maga készítette vagy tartotta a kábítószert, hanem mástól, a fogyasztás érdekében szerezte meg”.

A vonatkozó rendelkezés ellenére sem emelkedett évekig a hatóság előtt ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények száma.

Vajon véletlen egybeesés vagy összefüggés tételvezhető a VI. BED 1986. évi megszületése, illetve az 1985-ben, az MSZMP XIII. Kongresszusára készült azon nyilvánosságra hozott jelentés között, amelyben a kutatók azt közölték,

hogy évente harmincezer ember kerül kapcsolatba kábítószerrel Magyarországon?

„A nyugati országokkal való kapcsolataink kiszélesedésének melléktermékeként – fiatalok egyes csoportjainál – élénk érdeklődést tapasztalhatunk a kábítószerrel szemben. E jelenség fokozatosan erősödött, a főváros több kerületére és középiskolai tanulók jelentős számú csoportjára terjedt ki és napjainkban is tartós. Véleményünk szerint az érdeklődés fokozódását elősegítették az e témával kapcsolatban közzétett cikkek, közlemények és egyes filmek is.”²²

A bűvös harmincezres szám eredetét Németh Zsolt interpretálta először. E szerint a vonatkozó jelentés készítői megkérdezték azokat az intézményeket, ahol valószínűsíthető volt, hogy kábítószer-élvezők megfordulhattak, hogy hány „narkózót” ismernek, majd – mivel az akkori külföldi szakirodalom szerint tízszeres-százszeres latenciával lehet számolni, a kapott elemszámokat összeadták, és a legkisebb (tízese) szorzószámot véve alapul megakapták a harmincezer fős eredményt²³.

Hazánkban kábítószerrel fogyasztó fiatalokról az 1960-évek végétől voltak információink. Ezek főként a drogfogyasztókkal kapcsolatba kerülő intézményektől származtak. Kisszékelyi Ödön végezte az első vizsgálatokat az általa vezetett kórházi osztályon (BM Egészségügyi Intézet Funkcionális Idegosztály) Parkánt vagy ragasztószerrel fogyasztó fiatalok körében.²⁴

Pártvizsgálat is foglalkozott 1974–75-ben a budapesti kábítószerhelyzet felméréseivel, sőt az Állami Ifjúsági Bizottság 1977-ben határozatot is hozott *Tájékoztatás és intézkedés a ragasztószer-szippantásról* címmel²⁵.

Mégis közel tíz évig az elhallgatás kísérte e jelenséget. Az áttörést a média segítette elő: a nyolcvanas évek elején nagy sajtónyilvánosságot kapott egy kórházi kísérlet, amelynek során hazai orvosok speciális terápia kifejlesztését tűzték ki célul drogbetegek számára. A média figyelemmel kísérte az eseményeket, számos riport és dokumentumfilm készült a jelenségről és a drogbetegek

22 Belügyminisztériumi tájékoztató az ifjúkori bűnözésről, 1973

23 Németh Zs.: Kábítószerrel és kábítószerpótló anyagok fogyasztásának büntetőpolitikai problémái. In: Polt P. (szerk.): i. m. 4–42. o.

24 Kisszékelyi Ö.: Drogfogyasztás középiskolások körében. Orvosi Hetilap, 1975/15.; Kisszékelyi Ö.: Droggal való visszaélés a hazai fiatalok körében. Kandidátusi értekezés, 1979; Kisszékelyi Ö. – Kovácsné J. F.: A fiatalkori toxikomániának etiológiai és motiválói tényezőiről. Alkoholológia, 1977/1.

25 Tóth E. Zs.: Fiatalok és kábítószer az 1970-es évek Budapestjén. ArchivNet, XX. századi történeti források, 2011/5.

helyzetének megoldatlanságáról. Központi program indult, amelynek feladata a megelőzés, kezelés, utógondozás modelljének kidolgozása volt²⁶.

A nyolcvanas évek végén még nem készültek országos mintán drogepidemiológiai, a kábítószer-fogyasztás elterjedtségének felmérését célzó vizsgálatok, így nem volt tudható bizonyossággal a lakosság érintettségének mértéke sem. Ugyanakkor a politikai igény a jelenség társadalmi problémaként történő definiálására megvolt.

Elekes Zsuzsa így írt erről: „A kábítószer-fogyasztás egy olyan időszakban válik központi kérdéssé, amikor a szűk szakmai körökön túl is nyilvánvalóvá válik egy sor társadalmi probléma (mint például a várható életkor csökkenése, az alkoholizmus és öngyilkosság rohamos terjedése, a romló életszínvonal és a szegénység növekedése) egyre súlyosabbá válása és megoldatlansága [az úgynevezett Társadalmi Beilleszkedési Zavarok című program keretén belül folytatott kutatások eredményeképpen – R. I.]. Ugyanakkor az is nyilvánvalóvá válik, hogy a romló gazdasági feltételek között és a meglévő intézményi struktúra radikális változtatása nélkül ezek a problémák gyakorlatilag megoldatlanok. Ilyen körülmények között egy relatíve kisebb súlyosságú és kisebb anyagi ráfordítást igénylő problémával való látványos foglalkozásnak bizonyos figyelemelterelő szerepe is volt.”²⁷

Az első reprezentatív mintán készült drogepidemiológiai vizsgálat 1983-ban készült Budapest VIII. kerületének középfokú oktatási intézményeiben tanuló fiatalok körében, Zseni Annamária vezetésével²⁸. Majd ezt követte a BKE szociológiai tanszékén, Elekes Zsuzsanna vezetésével három budapesti középiskola és egy nevelőotthon 14–18 éves fiataljainak körében végezett kutatás 1985-ben. Azonban az első, hazai nagymintás – a budapesti, tizenegyedikes, középiskolás sokaságra kiterjedő – vizsgálat megvalósulására 1992-ig kellett várni. A felmérés az Európa Tanács Pompidou csoportja által kidolgozott ajánlások alapján történt, és szintén a BKE szociológiai tanszéke, illetve Elekes Zsuzsanna kutatócsoportja végezte.

A nyolcvanas években és a kilencvenes évek elején a kezelőhálózatot néhány drogambulancia, terápiás közösség, illetve „különc” pszichiáter, pszichológus alkotta, akik voltak olyan merészek akkortájt, hogy nyíltan vállalták nemcsak azt, hogy drogfogyasztók kezelésével foglalkoznak, hanem azokat a terápiás

26 Elekes Zs.: Magyarországi droghelyzet a kutatások tükrében. Országos Alkoholológiai Intézet, Budapest, 1993, 30. o. [Alkoholológiai Füzetek 24.]

27 Uo. 31. o.

28 Zseni A.: A serdülőkorúak szociálpszichológiai vizsgálata. Alkohológia, 1983/2.

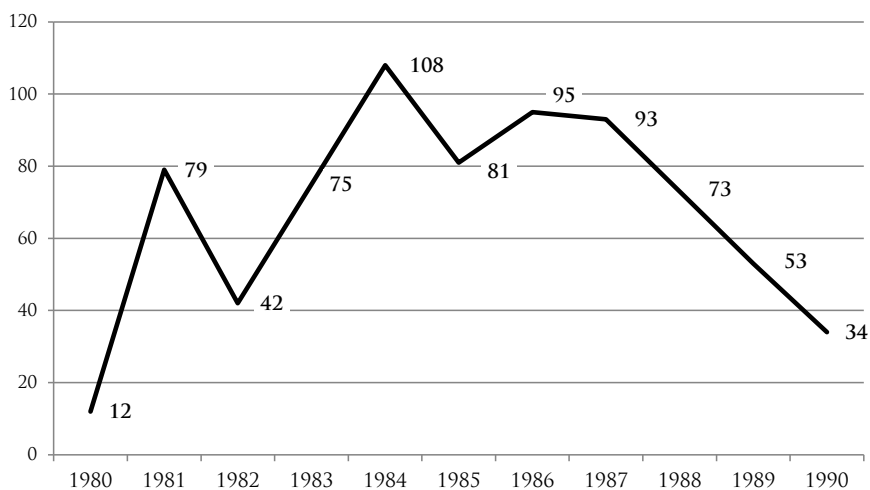
szempontokat, igényeket is, amelyek nem harmonizáltak a jelenség hatályos büntetőjogi jogi szabályozásával.

Miközben a nyolcvanas években a szocialista rendszerben, többek között az úgynevezett Társadalmi Beilleszkedési Zavarok című programban, illetve pártvizsgálat alapján folytatott kutatások eredményei, valamint belső informátoroktól származó feljegyzések és jelentések szembesítették a szakmai közvéleményt és a döntéshozókat az ideológiailag a szocialista rendszerrel összeegyeztethetetlen társadalmi problémák létezéséről, elterjedtségéről és jellemzőiről, a kábítószer-élvezőkkel foglalkozó „különc” orvosok, pszichológusok pedig – társadalmi konszenzus hiányában – kijelölték a drogpolitika elsődleges szemléleti keretét.

Így nem véletlen, hogy az orvosi, illetve egészségügyi és szociális szempontok kezdetben jelentős befolyást gyakoroltak a jogértelmezési kérdésekre is, mindaddig, amíg a szakpolitikai és pártpolitikai érdekek felül nem írták azokat.

1. számú ábra

**Az ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények alakulása
1980 és 1990 között (db)**

Az 1. számú ábrán jól látszik, hogy mindössze pár tucat kábítószeres ügy alkotta az éves hatósági ügyforgalmat a nyolcvanas években.

Ebben az időszakban (nyolcvanas évek és kilencvenes évek eleje) a kábítószerek-fogyasztás jelensége még korántsem volt elterjedtnek tekinthető, bár egyre láthatóbbá vált, amint a kezelésére létrejövő árnyékintézmények is²⁹.

Kriminálexklúziós igények és lehetőségek

Az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett egységes kábítószerek-egyezmény 36. cikk 1. bekezdés b) pontja, illetve ezzel összhangban az 1979. évi 25. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben, 1971. évi február hó 21. napján aláírt egyezmény 22. cikk 1. bekezdés b) pontja (is) úgy rendelkezik, hogy „*azokban az esetekben, amikor ezeket a bűncselekményeket kábítószerek-élvezők követik el, a Felek úgy is rendelkezhetnek, [...], hogy az elítélés vagy büntetés helyett, vagy amellet a bűncselekmény elkövetőjével szemben egyéb intézkedéseket foganatosítanak, például kezelést, nevelést, utógondozást, illetve rehabilitációt rendelnek el, vagy előmozdítják az illetőnek a társadalomba való újbóli beilleszkedését*”.

Ezzel a bekezdéssel az egyezmény alkotói már 1965-ben azt az üzenetet küldték a ratifikáló államoknak, hogy egyrészt a kábítószerek-élvezőkre elsősorban mint egészségügyi kezelést igénylő személyekre, semmint bűnözőkre tekintsenek, ennek érdekében, illetve ennek okán velük szemben a büntetés elkerülése érdekében alkalmazzanak alternatív szankciókat.

Ennek ellenére Magyarországon közel harminc évet kellett várni, hogy a hazai büntetőjogi szabályozásba beépüljön az említett, a vonatkozó nemzetközi ENSZ-egyezményekben is megfogalmazott személeti keret, amely megteremti a medikalizációs és prevenciósz szemléletet tükröző alternatív szankcionálás lehetőségét.

Kérdés, hogy vajon miért kellett erre várni ennyi időt.

A nyolcvanas években szipusok, „parkánosok”, hydrocodin- és kodeinszár-mazékot fogyasztók, morfinisták, máketeások alkották az ismertté vált elkövetői kört, olyanok, akiknek a drogfogyasztó magatartása a hatóság számára is látható volt és akiket az akkori ellátórendszer le tudott fedni. Így nem vetődött fel sem igény, sem a nemzetközi példákat látva társadalmi vagy szakmai nyomás a jogalkotók irányába a nemzetközi kötelezettségből fakadó, a kábító-

29 Lásd erről bővebben például Kisszékelyi Ö.: Kábulat minden áron? Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1982; Bayer I. – Erdélyi I.: A toxikománia kialakulása hazánkban a nemzetközi tapasztalatok tükrében. In: Münnich I. (szerk.): Tanulmányok a társadalmi beilleszkedési zavarokról. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988, 119–142. o.; Elekes Zs.: i. m.

szer-fogyasztók gyógyítását vagy kezelését lehetővé tevő alternatív jogintézmény létrehozása iránt.

Az 1993-ban hatályba lépő, a kábítószer-fogyasztókkal szemben a büntetés alternatívájaként alkalmazható megelőző vagy gyógyító kezelésen történő részvétel lehetőségét alternatívaként szolgáló jogintézményt elterelésként nevesítette a hatályos jog. Megszületése egyrészt a kábítószer-fogyasztás kezelésének vonatkozásában az egészségügyi és a büntetőpolitikai szakpolitikák mint ágazati lobbik egyfajta kompromisszumának volt köszönhető, másrészt a nemzetközi kötelezettség kényszerű teljesítéseként értékelhető.

A büntető igazságszolgáltatás eszközeit a történelem során rendszeresen alkalmazták és alkalmazzák mai is szociális, sőt akár egészségügyi problémák kezelésére. Amikor a szociálpolitikai vagy egészségügyi rendszer rosszul méri fel, hibásan értelmezi a szociális problémát, és diszfunkcionális választ ad – ez sok esetben akkor történik, amikor kulturális problémát akar szociális kérdésként kezelni –, azaz a problémamegoldásra hivatott intézkedések és intézményrendszerek több kárt, társadalmi költséget termelnek, mint amennyi hasznot hajtanak, akkor „elegáns” társadalompolitikai varázsszavó-legyintéssel áttestálják, delegálják a problémát az igazságügyi rendszerre. De akkor is ez történik, ha a társadalmi problémát a hatalom fenyegetésnek, a társadalmi biztonságot veszélyeztető jelenségnek véli, és erőt, elrettentést kíván demonstrálni, amelytől visszatartó hatást vár.

Az 1979. július 1-jén hatályba lépő 1978. évi IV. tv. (Btk.) Visszaélés kábítószerrel tényállása a közrend elleni bűncselekmények köréből a közegészség elleni bűncselekmények körébe került és a kommentár szerint a cselekmény jogi tárgya az állampolgárok élete és egészsége sérthetetlenségéhez fűződő társadalmi érdek, azaz a közegészség védelme.

Majd amikor kiderül, hogy büntetőpolitikai eszközökkel sem lehet kezelni a jelenséget, és hasonló működési mechanizmust és eredményt mutat, mint a szociális intézményrendszer, egyszerűen dekriminalizálják a magatartást, és visszadobják a szociál- vagy egészségpolitikai rendszernek.

A társadalmi intézményrendszereknél, társadalompolitikai ágazatoknál is „mindig az adogatónál az előny”. Habár együtt kell működniük különböző társadalmi, gazdasági, politikai problémák kezelésében, de aki nagyobb szeletet vállal, kap a jelenség kezeléséből, az bőségesebb állami támogatásban is részesül.

Így érdekeltté válik az elsődleges problémakezelő szerep fenntartásában, hiszen így termel profitot az ágazata számára.

Be kell látnunk, hogy az ágazati piac működése sokkal inkább meghatározza egy-egy társadalmi probléma kezelésének jellemzőit, mint maga a problémának minősített jelenség jellemzői.

A múlt század és napjaink tipikusan ilyen társadalmi jelensége például az alkohol- és a kábítószer-fogyasztás, illetve az ezzel összefüggő problémák. Számos nemzetközi és hazai vizsgálat eredménye is bizonyítja, hogy a modern társadalmak a kábítószer-probléma vonatkozásában mintegy háromszor-négyszer annyit költenek igazságügyi kiadásokra, mint megelőzésre és gyógyításra összesen!³⁰

És hiába nyer ez bizonyítást, számos egyéb érdeken túl ágazati és intézményi érdekek is közrejátszanak abban, hogy a kábítószer-fogyasztás mint társadalmi probléma kezelésében még mindig nincs elmozdulás a kriminális megközelítés dominanciájától.

30 Lásd erről bővebben The economic costs of drug abuse in the United States, 1992-1998. Executive Office of the President Office of National Drug Control Policy. Washington, D. C.; Public expenditure on drugs in the European Union 2000-2004. EMCDDA, 2004; Hajnal Gy. – Nyírády A.: A kábítószerrel összefüggő kezelés költségei. In: Jelentés a magyarországi kábítószer-helyzetről, 2007. Nemzeti Kábítószer Adatgyűjtő és Kapcsolattartó Központ, 2007.

A KRIMINÁLEXKLÚZIÓ ÉS A DEKRIMINALIZÁCIÓ EGY-EGY ELMÉLETI MODELLJE

FOGALMI KERETEK

Mielőtt megvizsgálánk a diverzió teoretikus modelljeit és az őket megillető szerepüket, szükségesnek tartom a jelenséghez kapcsolódó leggyakrabban előforduló fogalmak tisztázását.

Kezdjük a *kriminalizáció* és a *dekriminalizáció* fogalmával! Már a két szóképből és a *de* fosztóképzőből sejthető, hogy a két fogalom egymás ellentétes tükörképe, azonban van pár kriminológiai konstrukció, amit szem előtt kell tartani.

Kriminalizáción egy magatartás vagy viselkedés bűncselekménnyé nyilvánítását értjük. Kriminalizálásnak nevezzük azt a folyamatot, amelynek során egy korábban jogszerű magatartást vagy cselekményt – hangzatosan legalábbis a „társadalom védelme érdekében” – bűncselekménnyé minősítenek.

A *dekriminalizáció* kifejezésen – ezzel szemben – olyan eljárást értünk, amely ha hivatalosan nem is legalizál egy törvénybe ütköző magatartást, de már nem minősíti azt bűncselekménynek – és eltekint az e magatartást megvalósítók büntetőjogi felelősségre vonásától. (Például egy magatartást alacsonyabb jogszabályi szintre helyezéssel szabálysértésnek minősítenek.) Egy korábban zavaró, veszélyesnek minősített magatartást, amely erős társadalmi korlátozásért kiáltott, bizonyos társadalmi, gazdasági, közpolitikai folyamatok és/vagy érdekek megváltozásával kevésbé zavaró, kevésbé veszélytelen magatartássá minősítenek. Nem kap zöld jelzést, nem legalizálják, de a „bűncselekmény” címkét leveszik róla. A tilalmazott jelző túrtre változik. A dekriminalizált magatartások vagy cselekedetek tehát azon társadalmi jelenségek körét foglalják magukban, amelyek a problémadefiniálók csoportja szerint már nem patológikus jellegűek, így a jog általi tilalmazásuk már nem indokolt. *Dekriminalizáción tehát egy adott korban, adott hatalmi csoportok és*

hatalmi, valamint társadalmi érdekek szerint korábban bűncselekménynek definiált magatartások és cselekvések exklúzióját értjük.

A *diverzió* vagy elterelés szóról sok mindenkinek a kábítószer-fogyasztók „kényszerűen választott” kezelése jut eszébe. Könnyen úgy vélheti egy éles logikájú olvasó, hogy ez a jogi kifejezés az angol „diversion” (diverzió) szó fordításából, illetve az angolszász büntetőjogi teóriából, illetve gyakorlatból származtatható. Részben helytálló is ez a feltevés, ugyanis az *Encyclopedia of Criminology*³¹ olyan hatósági tevékenységként vagy eljárásként definiálja a diverzió intézményét, amelynek eredményeképpen vagy

- az elkövető nem vonódik be a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe; vagy
- egy formális büntetőeljárás megszakítására kerül sor, és a helyét átveszi egy alternatív, kevésbé punitív eljárás vagy jogintézmény alkalmazása.

A diverzió mint jog kifejezés érvényesülésének kétféle formáját különbözteti meg a szakirodalom:

- a büntető igazságszolgáltatás rendszerén kívül eső; valamint
- a büntető igazságszolgáltatás rendszerén belül történő eltereléseket.

Formálisan azokat a gyakorlatokat, intézményeket értjük rajta, amelyek eltérítenek egy személyt a formális büntető igazságszolgáltatás rendszerétől a közösségi alapú szociálpolitikai intézményrendszerek felé.

Az amerikai büntető igazságszolgáltatás rendszerének korai története akár a diverzió a történeteként is értelmezhető.

*A gyarmati Amerikába történő szállítás a XVIII. században például az akasztás, illetve a bebörtönzés elkerülésének alternatívája volt Nagy-Britanniában, ahonnan jelentős számú elítéltet transzportáltak, illetve száműztek amerikai gyarmatokra, legkevesebb hét évre. Ha valaki idő előtt visszatért, akkor hosszú idejű börtönbüntetésre vagy halálbüntetésre számíthatott.*³²

Ilyen büntetéstörténeti „hagyományok” tükrében nem meglepő, hogy az Amerikai Egyesült Államok megalakulása után a jogalkotók a büntetőjogi rendelkezések közé beillesztettek alternatív – az akkori értelemben a korábban alkalmazottaknál kevésbé punitív – büntetéseket vagy jogintézményeket is.

31 Wright, R. A. – Miller, J. M. (eds.): *Encyclopedia of Criminology*. Routledge, New York, 2005

32 Branch-Johnson, W.: *The English Prison Hulks*. C. Johnson Publishing, London, 1957; Campbell, C.: *The Intolerable Hulks: British Shipboard Confinement. 1776–1857*. 3rd ed. Fenestra Books, Tucson, 2001

Bármily meglepő, de a XIX. század első felében akkori értelemben a kiszámítható börtönbüntetés is egy ilyen alternatívának volt tekinthető.³³

Azonban hamar megnyilvánultak a korabeli bebörtönzések negatív hatásai, úgymint például az elmezavar, a bűnözési technikák átöröklődése, továbbá annak magas költsége. Ennek ellentételezésére *John Augustus*, a próbára bocsátás jogintézmények amerikai megteremtője, felkérte a bostoni bíróságot, hogy bocsásson az őrizetere bűnelkövetőket. Cserébe azt ígérte, hogy kereskedelmi ismereteket fog oktatni nekik, józanságra neveli őket, és csökkenti azt a veszélyt, amelyet ezek a delikvenssek a társadalomnak okoztak, illetve okozhatnak azáltal, hogy más bűnözőkkel összezárva töltik börtönbüntetésüket.³⁴ Ez a börtönbüntetéstől való elterelés vagy eltérítés vált később a pártfogás intézményévé. A XX. század elejére a pártfogás vagy pártfogó felügyelet az Egyesült Államokban egy olyan alternatív büntetőszankcióvá vált, amelyet jellemzően első bűntényes, illetve fiatalokú elkövetőkkel szemben alkalmaztak leginkább.

Ambuláns szankciók: a diverziós jogintézményeket – *Herriger* nyomán – *ambuláns szankcióknak* hívom³⁵, utalva egyrészt azok egészségügyi, illetve szociális tartalmára, másrészt pedig a végrehajtás formájára (*out-patient*).

Kriminálexklúzió: a szövegben korábban már többször alkalmazott, a szociálpolitikából kölcsönzött³⁶ és büntetőjogi vonatkozással felruházott *kriminálexklúzió* kifejezésen olyan folyamatot értek, amelynek célja nem valamely magatartás, hanem *a büntetendő magatartást megvalósítók specializált körének kiillesztése vagy kivonása a büntető igazságszolgáltatás folyamatából. A kriminálexklúzió csoport- vagy szubkulturális szintű megközelítés a diverzió cselekményszintű megközelítésével szemben.* Ezekben az esetekben a kriminális bevonódás egyben a társadalmi kontroll eszközeként is szolgál. Jellemzően olyan csoportok esetében alkalmazzák,

33 Blomberg, T. G. – Lucken, K.: *American Penology: A History of Control*. Aldine De Gruyter, New York, 2000; McGowen, R.: *The Well-Ordered Prison: England 1780–1865*. In: Morris, N. – Rothman D. J. (eds.): *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*. Oxford University Press, Oxford, 1995, pp. 71–99.; Rothman, D. J.: *Perfecting the Prison: U.S., 1879–1965*. In: Morris, N. – Rothman D. J. (eds.): i. m. 100–116. o.

34 Blomberg, T. G. – Lucken, K.: i. m.

35 Herriger, N.: *Auf dem Weg zu einer „Politik der Entkriminalisierung“? Dimensiones eines kriminalpolitischen Konzepts*. In: Brusten, M. – Herriger, N. – Malinowski, P. (Hrsg.): *Entkriminalisierung*. Opladen, 1985, S. 1–34.

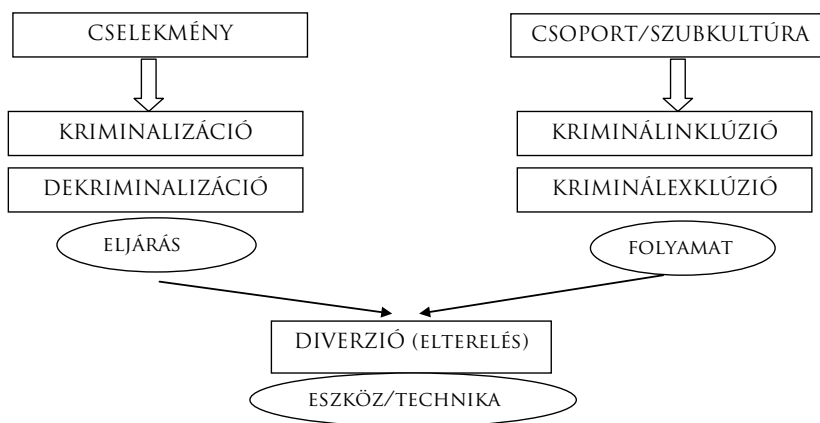
36 Burchardt, T.: *Social exclusion: concepts and evidence*. In: Gordon, D. – Townsend, P. (eds.): *Breadline Britain. The measurement of poverty*. Policy Press, Bristol, 2000, pp. 385–406. *Idézi Ferge Zs.: Mi történik a szegénységgel? Csalóka „posztmodernitás”*. *Esély*, 2007/4., 8. o.

amelyek jelenléte, tevékenysége, szubkultúrája a többségi társadalomtól idegen, azt zavaró, megnyilvánulásai pedig egyesekben félelmet kelthetnek. Ezekben az esetekben, amennyiben ez hatalmi érdekekkel is párosul, a csoportot vagy szubkultúrát jellemző magatartást vagy eszközcselekményt büntetendővé nyilvánítják. A könyvben a krimináleklúzió és a kriminálinklúzió kifejezéseket jóval gyakrabban használom, mint a kriminalizáció és dekriminalizáció kifejezéseket. Ennek oka, hogy *azt gondolom, a kábítószer-fogyasztás kezdeti kriminalizációja – lásd Marihuana Tax Act – egy eszköz volt adott társadalmi csoportok vagy szubkultúrák kontrolljára. Éppen ezért nem véletlen, hogy a kriminalizálás mellé rendelt szankciók körére is jellemző a differenciált jogkövetkezményekben megnyilvánuló csoport-, illetve szubkultúraspecifikusság.* Míg például a drogfogyasztó szubkultúrába tartozókat a jogalkotó áldozatnak minősítette és számukra elérhetővé teszi a diverziós intézményeket, az illegitim gazdasági szubkultúrába tartozó üzletemberek, a droggereskedők a cselekményükhöz mérten aránytalanul hosszú büntetésre számíthatnak.

A 2. számú ábra segítséget nyújt a fogalmi keret tisztázásához:

2. számú ábra

A büntetőkontroll eszközei

DEKRIMINALIZÁCIÓS VS. KRIMINÁLEXKLÚZIÓS TECHNIKÁK

Az Európai Unió tagállamaiban elterjedt, hogy a szabályozni kívánt társadalmi helyzetek, viszonyok és jelenségek – főként azok, amelyeknél a társadalmi konszenzus hiányzik vagy nem elég erős – keretjellegű jogszabályai teret engednek az individuális vonások értékelésének az eljárásban és az ítélezésben³⁷. Ennek egyik útja pedig a krimináleklúziós technikák alkalmazása.

A következőkben bemutatandó két modell – a *Pusztai-* és a *Herriger-féle* – jól szemlélteti a krimináleklúzió és a dekriminalizáció közti különbséget.

Míg a *Pusztai-féle megközelítés cselekményi oldalról közelít* a jelenséghez és egy adott magatartás büntetőjogi szankcióktól való megfosztásának főbb technikáit vázolja, addig a *Herriger-féle megközelítés csoportspecifikus*, azaz az elkövetők speciális sajátossággal bíró csoportjaihoz igazodó, alternatív szankciót lehetővé tevő technikákat nevesít. A megközelítésbeli különbség a két tudós által művelt tudományterület eltérő perspektíváit is magán viseli: *Pusztai László* jogász volt, az Országos Kriminológiai Intézet fiatalon elhunyt igazgatója, Norbert *Herriger* pedig a Düsseldorfi Egyetem szociológiai professzora.

Főbb dekriminalizációs technikák

Pusztai a büntetőjogi szakirodalom alapján a dekriminalizáció végrehajtásának három fő módját, technikáját különítette el: a legalizálást, az egészségügyi problémaként kezelést és a közigazgatási útra terelést³⁸.

Mindezek alapján a következők tekinthetők dekriminalizációs technikának:

- *legalizálás* – valamely magatartás korábbi tilalmazottságának feloldása, megengedetté tétele. Abban különbözik a dekriminalizációtól, hogy nemcsak megszűnnek a tilalmazásból fakadó büntetőjogi következmények, de a magatartás legitim is lesz. Azaz tiltottból nem túrtté, hanem tolerálhatóvá válik. A legalizálás lehet feltétlen és feltételes. *Feltétlen legalizálásról* akkor beszélünk, ha a korábbi büntetőjogi tilalom feloldását nem követi semmiféle egyéb jogági tilalom bevezetése (példa lehet erre a közveszélyes munkakerülés vagy korábban a házasságtörés tényállásának kiillesztése a büntető törvénykönyvünkéből). *Feltételes legalizálás*on pedig azt értjük, amikor a társadalmi változás megítélését és/vagy a társadal-

37 Kulcsár K.: *Jogszociológia*. Kulturtrade Kiadó, Budapest, 1997, 271. o.

38 Pusztai L.: *Elterelés a büntető útról*. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok*, 28. BM Kiadó, Budapest, 1991, 26. o.

mi megítélés változását tükröző új jogszabályok a korábbi tilalmazott magatartást megszorításokkal, korlátozó feltételek mellett engedélyezi csak (ilyen például a prostitúció).

- *Egészségügyi problémakénti kezelés* – amikor bizonyos cselekményeket, magatartásokat a jogalkotó közegészségügyi és/vagy közrendre gyakorolt lehetséges kockázatok miatt bűncselekménynek minősít ugyan, de egyben betegségnek is tételez, így az elkövetőt – prevenció célzattal – nem büntetni, hanem gyógykezelné kívánja (ilyen magatartás a kábítószer-fogyasztás).
- *Közigazgatási útra terelés* – amikor a cselekmény büntetőjogi megítélés helyett szabálysértés alá kerül, azaz eggyel alacsonyabb jogszabályi szintre helyezik a vonatkozó magatartást. Ebben az esetben a büntetéssel fenyegetés nem szűnik meg, azaz a magatartás ha nem büntetőjogi szankcióval is, de változatlanul pönalizált (ilyen például az új pszichoaktív szerek fogyasztása).

Katona³⁹ azt írja hogy „*a dekriminalizáció – és azon belül is a büntetőjogi felelősségre vonás felváltása államigazgatási felelősségi formával – a törvényalkotói elterelés szükséges módja*”, amit azoknál a cselekményeknél alkalmaznak, amelyek társadalmi megítélése megváltozott. A jog túlnyúlása saját keretein oda vezetett, hogy vannak olyan magatartások, amelyek szinte de facto a kriminalizálásukkal egy időben dekriminalizált jogi státust kapnak. Ezeket jellemzően az erkölcs elleni bűncselekmények, illetve a szenvedélybetegséggel összefüggő büntetendő magatartások körében találhatjuk.

Ezekben az esetekben az elsődleges büntetőjogi cél a büntetéssel fenyegetés, a büntetőhatalom erődemonstrálása, ami elsődlegesen vagy

- egy nemzetközi kötelezettség teljesítésének; vagy
- egy vélt társadalmi igény kielégítésének; vagy
- a jelenség megítélésével kapcsolatos társadalmi konszenzus demonstrálásáról szól.

Ugyanakkor – feltételezve a jogérvényesülés buktatóit, ami éppen a jelenség megítélésével kapcsolatos társadalmi konszenzus hiányából ered, és ami miatt erősen veszélyezteti a jogbiztonságot – a jogalkotó bölcsen dekriminalizációs technikák alkalmazásának lehetőségét kínálja e bűncselekmények elkövetői

39 Katona G.: A büntető útról való eltérés múltjáról és jelenéről. Belügyi Szemle, 1985/9., 3–13. o.

számára, lehetővé téve velük szemben büntetés alternatívájaként alternatív szankciók alkalmazását.

Azaz a büntetőpolitika kitart a probléma jogi kezelésének létjogosultsága mellett, azonban a jogalkalmazás hatékonyságának, a jogérvényesülésnek komoly akadályát érzékeli. Ezek az akadályok tetten érhetők például:

- az igazságszolgáltatás intézményrendszerének túlterheltségében;
- a jogalkalmazók felkészültségében;
- a büntetőjog saját keretein történő túlnyúlásában; vagy
- a jelenség kezelésével kapcsolatos társadalmi konszenzus hiányában.

Mindezen jogérvényesülési problémának a negatívumokon kívül pozitív hatásai is lehetnek. Már *Oberheim*⁴⁰ is utalt rá, hogy a jogrendszer túlterheltségének mindennemű negatívumai egy ponton túl szükségszerűen pozitív következményekkel járnak – mégpedig azzal, hogy büntető anyagi és -eljárásjogi reformokat váltanak ki.

A dekriminalizációs technikák alkalmazása azoknak a bűncselekménytípusoknak vagy magatartásoknak az esetén lehet hatásos, ahol

- a büntetőhatalom megítélésének változása nyomán a korábbi represszióorientált büntetőjogi beavatkozások nem tarthatók többé;
- hiányzik a társadalmi konszenzus a büntetőjogi kényszer fenntartása, illetve annak hatásossága tekintetében;
- a vonatkozó viselkedések úgynevezett áldozat nélküli bűncselekmények; és végül, de nem utolsósorban, ahol
- az igazságszolgáltatás rendszerének túlterheltsége a más területek bevonásával vagy az azokkal történő együttműködéssel úgy enyhíthető, hogy ezzel a joghatásosság egyenes arányban növekszik.

Pusztai szerint⁴¹ a dekriminalizáció lényege a rendelkezések megváltoztatásának, fokozatos cseréjének, módosításának pozitív folyamata és egyáltalán nem visszavonás, meghátrálás, illetve engedmény, mint aminek negatív benyomását etimológiailag ez a kifejezés sugallja. Szerinte a dekriminalizációs technikák alkalmazása – esetünkben például a kábítószer-fogyasztás egészségügyi problémaként történő kezelése – nem rosszabb, nem hatástalanabb a hagyományos büntetőjogi válasznál. Ha elfogadjuk, hogy „*a büntetőjog alkalmazása a társadalmi*

40 Oberheim, R.: Kriminalpolitik und Überbelegung im Justizvollzug. Zeitschrift für Rechtspolitik, Nr. 5, 1985, S. 133–137. Oberheimet idézi Pusztai L.: i. m. 8–9. o.

41 Pusztai L.: i. m.

konfliktuskezelésnek csak végső eszköze lehet, elvi kifogás nem emelhető egy vele azonos hatásfokú, eredményességű másik megoldás ellen”. A szakirodalomban gyakran hangsúlyozott tény, hogy bizonyos magatartások esetén ugyanazt az eredményt a hagyományos igazságszolgáltatási útnál lényegesen olcsóbban éri el⁴².

A későbbiekben bemutatandó vizsgálati eredmények alapján igyekszem majd választ adni arra, hogy mik lehetnek – a fentiekén túlmenően – a kábítószerek-bűncselekményekkel kapcsolatban a dekriminalizációs és kriminál-exklúziós jogintézmények hatásosságának indikátorai. Hiszen nem elégséges, ha egy bűncselekménynek minősített magatartás vagy viselkedés vonatkozásában bármilyen okból dekriminalizációs technikát választunk ahhoz, hogy annak érvényesülése hatásos lehessen és elérje a jogalkotó által kívánt társadalmi célt, a jelenség sajátosságaihoz és társadalmi beágyazottságához kell megválasztani és igazítani a módszert.

Főbb kriminál-exklúziós technikák és az ambuláns szankciók

Herriger három fő kriminál-exklúziós technikát vagy stratégiát különített el⁴³: a deinstitutionalizálást, a delegalizációt és a diverziót⁴⁴.

- *Deinstitutionalizáció* – e technika eredeti célja fiatalkorú bűnözők számára történő ambuláns szankciólehetőségek kiépítése volt. Ma már mindazok az eszközök idesorolhatók, amelyek az úgynevezett ambuláns szankciók nevelő jellegét, reszocializáló és reintegráló hatását tükrözik. Ez a stratégia a hagyományos büntetőjogi modellből csak a hagyományos szankciót veti el és mással kívánja pótolni.
- *Diverzió* – az elterelés jogintézmény létrehozásakor a célcsoportot itt is a fiatalkorú bűnelkövetők képviselték. A célja pedig az volt, hogy a fiatalkorúak minél kevésbé és minél rövidebb ideig kerüljenek, illetve maradjanak érintkezésben a büntető igazságszolgáltatás rendszerével.⁴⁵ Az Egyesült Államokból kiinduló, majd Nyugat-Európában is széles körben elterjedő különböző diverziós programok közös célja az volt, hogy bizonyos bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható fiatalok

42 Palmer, T. – Lewis, V. R.: *An Evaluation of Juvenile Diversion*. Cambridge, 1980

43 Herriger dekriminalizációs technikaként nevesítette őket, de a fent vizsgált szemléleti keret alapján én a kriminál-exklúziós technikák közé soroltam.

44 Herriger, N.: i. m. 1–34. o.

45 Carter, R. W. – Klein, M. W. (eds.): *Beck on the Streets. The Diversion of Juvenile Offenders*. Englewood Cliffs, 1976, p. 11.

ne menjenek át a hagyományos büntetőeljárás szakaszain, hanem még a vádemelés előtt kiszűrjék őket, és más programok, területek bevonásával igyekezzenek megakadályozni a deviáns magatartás megismétlődését, elkerülve ezzel a deviáns karrier esetleges kialakulását, a stigmatizációt vagy éppen a büntetőeljárásból adódó és a szankcióhoz kapcsolható negatív hatásokat, ártalmakat. A *diverziós* stratégia nem a kényszeren alapuló megengedést szorgalmazza, hanem a terápia a fizio-, pszichoszociális kezelés koncepciója felé orientálódik. Amilyen mértékben elfogadja a humán tudományok terápiás koncepcióit, olyan mértékben mond le bizonyos magatartások esetén a represszióorientált reakciókról és fogadja el a szociomedikális terápia bevonódását mint hatékony és hatásos „jogkövetkezmenyt”. A *diverzió* fogalmilag a rendőrséggel történő kapcsolatba kerülés utáni és az elítélés előtti időszakokhoz kötődik.

- *Delegalizáció* – a kriminológiai irodalomban ismertek olyan koncepciók, amelyek a büntetőjogi aspektusból bűncselekménynek minősülő konfliktust úgy kívánják megoldani, hogy teljesen kikapcsolják az igazságszolgáltatás rendszerét. Ilyen kriminálpolitikai szándékról ír *Nils Christie*, amikor is a konfliktusmegoldási stratégiák visszavételét ajánlja a jogalkalmazóktól.⁴⁶ A delegalizáció a deviáns magatartás kontrolljának a szó szoros értelemben vett „jogtalanítását” jelenti. Ez a „jogtalanítás” pedig azt szolgálja, hogy azokat a hétköznapi konfliktusokat, amelyeket nem szükséges, ne kelljen a büntető igazságszolgáltatás szférájába „söpörni”.

Pusztai szerint a herrigeri deinstitucionalizáció és a diverzió – minden különbségük ellenére – azonos előfeltevésekből indul ki, nevezetesen, hogy „... minden esetben helyes, ha a deviáns magatartásra válaszul egy specifikus, szervezetszerűen kialakított és ellenőrzött nevelő- és reszocializáló segítségnyújtó szervezetet mobilizálnak”⁴⁷. Ezzel szemben a delegalizáció nem más, mint a deviáns magatartások kontrolljának „jogtalanítása”. Ez a stratégia „egy komparatív jogfogalmat vesz alapul, amely az egyeztetésre és nem az igazságszolgáltatási mintájú kárkiegyenlítésre orientálódik”⁴⁸.

Azt gondolom, hogy ezek az ambuláns büntetőjogi szankciók kiváló költség-hatékony kárkiegyenlítést tehetnek lehetővé, amennyiben olyan bűncselekményi és elkövetői profilúakkal szemben alkalmazzák őket, amelyek megfelelnek az „out-patient” szankcionálás feltételeinek. Azonban ha nem jól választják meg

46 Christie, N.: Conflicts as Property. *British Journal of Criminology*, no. 17, 1977, pp. 1–15.

47 Pusztai L.: i. m. 25. o.

48 Uo. 26. o.

a kriminálexklúziós technika alkalmazására a cselekményi és/vagy az elkövetői kört, azaz hibás kritériumok szerint történik a szelekció, akkor nemcsak költséges, de fölöttebb hatástalan jogintézménybe pumpálja bele az igazságszolgáltatás a pénzt, miközben az alkalmazás árnyoldalai egyre több problémát generálnak.

A gyakorlatban összemosódnak és egyszerűsödnek az elméleti koncepciók: jellemzően a kábítószer-fogyasztókkal vagy a csekély mennyiségű kábítószer birtoklókkal szemben alkalmazott technikákat alternatív szankciónak vagy elterelésnek nevezik. Ez a joggyakorlatban nem is okoz gondot, az azonban már probléma, hogy a jogalkotó a technika kiválasztáskor nem veszi figyelembe az elméleti szempontokat és nem feltétlenül mérlegeli, hogy cselekményspecifikus, csoportspecifikus vagy cselekmény- és egyben csoportspecifikus szankcióra van-e szükség.

A BÜNTETÉS GYORSASÁGA, ELKERÜLHETETLENSÉGE ÉS KÖVETKEZETES ALKALMAZÁSA KERESLETI OLDALI KÁBÍTÓSZER-BŰNCSELEKMÉNYEK ESETÉN

Egy büntetés vagy büntetőjogi szankció hatásossága csak akkor lehet hatékony a jognak megfelelő magatartás kialakításában, ha azt a jogsértés esetén következetesen alkalmazzák. *Cesare Beccaria* szerint pedig „minél gyorsabb a büntetés, és minél közelebb esik az elkövetett bűnhöz, annál igazságosabb és annál hasznosabb...”⁴⁹ *Jeremy Bentham* angol jogfilozófus már a XVIII. században úgy fogalmazott, hogy a büntetés elkerülhetetlensége jobban elrettent a bűnelkövetéstől, mint a büntetés súlyossága. Ez erősíti *Antunes és Hunt*⁵⁰ kutatási eredményei is, szerintük nem a szigor, hanem a büntetés, a felelősségre vonás elkerülhetetlensége az az elem, amely összefüggést mutat a bűnelkövetéstől való tartózkodással.

A következőkben vizsgáljuk meg, hogy a szankció hatékonyságát leginkább befolyásoló három elem, indikátor, úgymint a büntetés gyorsasága, elkerülhetetlensége és következetes alkalmazása, miként érvényesül a hazai keresleti oldali kábítószer-bűncselekmények esetén.

Seidman szerint minél konzisztensebb egy jogszabály a fennálló társadalmi viszonyokkal, társadalmi renddel, annál kevésbé kell a szankció fenyegetésére támaszkodnia⁵¹. Ebből következően minél kevésbé konzisztens, a jogi szabályozásnak annál nagyobb elvárásnak kell eleget tennie. És – valljuk be – annál kevésbé lehet hatásos.

*Schwartz és Orleans*⁵² vizsgálatukban kimutatták, hogy a szankció akár a kívánt „erkölcsi attitűdöt” is létrehozhatja egyesekben. De másoknál a bünte-

49 Beccariát és Benthamet idézi Adler, F. – Mueller, G. O. W. – Laufer, W. S.: *Kriminológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 90–93. o.

50 Antunes és Huntot idézi Kulcsár K.: i. m. 269. o.; Antunes, G. – Hunt, A. L.: *The Impact of Certainty and Severity of Punishment*. In: Evan, W. M. (ed.): *The Sociology of Law*. A Division of Macmillan Co. Inc., New York, 1980, p. 195.

51 Seidman, R. B.: *State. Law and Development*. St. Martin's Press, New York, 1978, p. 100.

52 Schwartz, R. D. – Orleans, S.: *On legal sanctions*. *University of Chicago Law Review*, vol. 34, 1967, pp. 274–300.

téssel való fenyegetettség némi ellenállást is kiválthat a teljesítéssel szemben. Ez az ellenállás pedig bizonyos fokig csökkenthető lehet úgynevezett a teljesítést biztosító „alternatív technikák” alkalmazásával.

Egy jogszabály tehát hiába bír szankcióval, ha azt nem alkalmazzák, akkor az elrettentés, a fenyegetettség tudata is érvényét veszti.

Ez a helyzet a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény egyes elkövetési magatartásaira vonatkozó jogalkalmazással is. Kiváltképp a fogyasztás és a csekély mennyiséggel történő visszaélésekkel – valljuk be – nem tud mit kezdeni a büntető igazságszolgáltatás rendszere.

A BÜNTETÉS GYORSASÁGA

A büntetés gyorsasága indikátor érvényesülésének szemléltetésére három – 1999-ben, 2005-ben és 2014-ben, a kábítószer-fogyasztók elterelésének jellemzőit hatásosságát vizsgáló – budapesti teljes mintán végzett kutatásom⁵³ eredményeit hasonlítom össze.

E szerint az 1999-es vizsgálati⁵⁴ mintába kerülő ügyekben 1998–1999-ben az eljárás megindulása és a vádhalasztó határozat kihirdetése között átlagosan 7,6 hónap telt el. Ha ehhez hozzászámoljuk, hogy hat hónapig tartó folyamatos kezelést kell igazolniuk az elkövetőknek egy éven belül, akkor a legjobb esetben is 13,6 hónapig tartott mintegy tizenöt évvel ezelőtt, Budapesten egy csekély mennyiségre elkövetett kábítószerrel visszaélés bűncselekmény miatt induló eljárás, ha a delikvens a büntetés alternatívájaként elterelésen vett részt.

A 2005-ös vizsgálat⁵⁵ eredményei szerint a fővárosban 2003–2004-ben egy átlagos csekély mennyiségre elkövetett kábítószer-bűncselekmény esetén az eljárás 9,8 hónapig tartott. Ha ehhez hozzávesszük a hat hónapos kezelést, akkor legjobb esetben 15,8 hónapig tartott egy ilyen eljárás.

53 Ritter I.: Elterelés kábítószer-bűncselekmények esetén. In: Irk F. (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 38. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2001, 239–265. o.; Ritter I.: A kábítószer-bűncselekményt elkövetőkkel szemben alkalmazott vádemelés elhalasztása jogintézmény monitorozása. Kutatási beszámoló. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2005 [2005a]

54 Ritter I. (2001): i. m. 239–265. o.

55 Ritter I. (2005a): i. m.

A 2014. évi vizsgálat⁵⁶ eredményei azt mutatják, hogy 2013-ban egy csekély mennyiségre elkövetett keresleti oldali visszaélés kábítószerrel bűncselekmény miatt induló során az eljárás megindulása és a vádhalasztó határozat kihirdetése között Budapesten átlagosan 9,6 hónap telt el, illetve hét hónap volt az átlagidő a határozat meghozatala és a teljesítés között. Azaz 16,6 hónapos eljárási idővel számolhattunk 2013-ban egy csekély súlyú kábítószerrel visszaélés esetén, ha elterelésre került sor.

A vizsgálati eredmények szerint Budapesten tizenöt év elteltével az eljárások hosszabbak lettek. Habár a jogszabályi környezetet, azaz az elterelés szabályozását 1993 óta négy esetben is módosították, sőt módszertani levelek, irányelvek, utasítások és a végrehajtást szabályozó rendeletek születtek, ezeknek mégsem volt szignifikáns hatásuk az időfaktorra.

Úgy vélem azonban, hogy nem a gyógykezelésre adott idő – azaz az elterelés mint krimináleklúziós jogtechnikai elem az, ami problémát jelent, hanem az a túlságosan hosszú és bonyolult eljárás, míg eddig eljuthatunk.

A büntetés gyorsasága tehát nem az az indikátor ebben az esetben, amely az alternatív szankció hatékonyságát és hatásosságát megalapozza.

A BÜNTETÉS ELKERÜLHETETLENSÉGE

A legutóbbi, 2013. évi drogepidemiológiai – önbevalláson alapuló – vizsgálat szerint a 19–64 éves korosztályba tartozók 8,2 százaléka fogyasztott már valaha életében valamilyen tiltott szert, sőt 1,7 százaléka a vizsgálatot megelőző egy éven belül.

A valaha tiltott szert használók közül minden ötödik személy (21,1 százalék) a vizsgálatot megelőző egy évben is használt valamilyen szert. Sőt minden tizedik (9,7 százalék) ebben a körben aktuális fogyasztónak volt minősíthető.⁵⁷

56 Ritter I.: A kábítószerrel összefüggő bűncselekmények esetén a Be. 222. § (2) és 225. § (4) bekezdéseiben foglaltak hatásvizsgálata. Kutatási beszámoló. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2005 [2005b]

57 Paksi B. (2013): Stagnálás vagy növekedés? – a magyarországi felnőtt népesség drogérzékenységének becslése. A Magyar Addiktológiai Társaság IX. Országos Kongresszusa 2013. november 21-23, Siófok, Supplementum kötet, pp. 35. Idézi: 2014-es Éves Jelentés a magyarországi kábítószer-helyzetről az EMCDDA számára. Nemzeti Drogfókuszpont, Budapest, 2014

A KSH legutóbbi, 2011. évi census adatai szerint a 19–64 éves korosztály népességszáma 6 812 849 fő volt. A 2013. évi kriminálstatisztikai adatok szerint a 19–64 év közötti kábítószer-bűncselekményt elkövetők száma 4491 volt. Ez pedig a vonatkozó népesség 0,066 százalékát jelenti. Azaz, míg a kábítószer-fogyasztásra vonatkozó éves prevalenciaérték 1,7 százalék volt a hazai felnőtt korúak körében, addig a hatóság előtt ismertté vált kábítószer-visszaélést elkövetők száma 0,066 százalék. Abszolút számokban: a saját bevallásuk szerint 2013-ban kábítószer-fogyasztó felnőttek száma 115 818 volt, a hatóság előtt ismertté váltaké azonban csak 4491. Ezek alapján kijelenthetjük, hogy a latencia több mint huszonötszörös volt 2013-ban a kábítószerrel visszaélés vonatkozásában. Azaz legalább huszonötször annyi kábítószerrel visszaélés történt a 19–64 éves korosztályban 2013-ban, mint amennyiről a hatóság tudomást szerzett. Csak megjegyzem, hogy ez az arány jóval magasabb, a becsült érték sokszorosa is lehet, hiszen számos megkérdézett nem csak egy alkalommal élt vissza valamilyen kábítószerrel.

Felvetődik a kérdés: vajon ekkora latenciával lehet-e elrettentő hatású bármilyen szigorú büntetés, bírhat-e visszatartó erővel?

A 2014-es vizsgálat eredményei szerint 2013-ban, a keresleti oldali csekély mennyiségre elkövetett visszaélés kábítószerrel (később kábítószer-birtoklás) bűncselekmény vonatkozásában, az egy főre jutó szakértői átlagköltség 197 761 forint volt, háromszor annyi, mint tizennégy évvel korábban, 1999-ben. A kábítószer-bűncselekmény bizonyítása miatt elrendelt szakértői vizsgálatokra így hozzávetőleg 1 097 910 000 forintot költött az állam 2013-ban, ha kerekítve 198 ezer forintnak vesszük az egy eljárásra jutó szakértői átlagköltséget. Mennyibe került volna a hatóságoknak és közvetve a társadalomnak, ha 2013-ban mind a 161 932, saját bevallása szerint kábítószerrel használt 18 és 64 év közötti felnőttet kábítószerrel visszaélés miatt legalább egyszer büntetőeljárás alá vonták volna? Erre nehéz választ adni, azt azonban ki tudjuk számolni, hogy hozzávetőleg ezeknek az ügyeknek a közvetlen szakértői költsége mekkora materiális terhet rótt volna az igazságszolgáltatásra: ha egy ügy esetén 198 ezer forinttal számolunk, akkor 115 818 ügy esetén ez az összeg 22 931 964 000 forintra jött volna ki.

Az eredmény közel huszonhárommilliárd forint, ez bizony rengeteg pénz! Pedig a legegyszerűbb helyzetet vettük, azaz azt feltételeztük, hogy egy személy csak egyszer használt kábítószerrel, egyszer vonták eljárás alá.

Ilyen magas latencia és ekkora költségvalószínűség mellett nyilván nehéz lenne bárkit is meggyőzni arról, hogy a kábítószer-fogyasztókkal szembeni büntetőintézkedés, illetve alternatív szankció elkerülhetetlen és hatásos.

A BÜNTETÉS KÖVETKEZETES ALKALMAZÁSA

Az 1993. évi XVII. törvénnyel bevezetett úgynevezett elterelés jogintézmény (Btk. 282. §, majd 282/A §) arra a kriminálpolitikai tételre épült, miszerint a büntetőjognak eltérő módon kell kezelnie azokat, akik maguk is részben áldozatoknak tekinthetők, és azokat az elkövetőket, akik a bűncselekmény haszonélvezői. Így a csekély mennyiségre elkövetett keresleti oldali magatartások elkövetőinek a szabályozás lehetőséget kínált a kriminállexklúzióra az elterelés jogintézménye által. A Btk. 282., illetve a 282/A § szövegét az 1999. március 1-jén hatályba lépő 1998. évi LXXXVII. törvény 62. §-ával módosították. 1999. március 1-jét követően a hagyományos értelemben vett elterelési lehetőség csak kábítószerfüggők számára volt alkalmazható. *„A függőség megállapításának kritériumait sehol sem rögzítették, az igazságügyi szakértő jellemzően az elkövető elmondása, tüneteinek közlése alapján minősített – és ezt a kiskaput a megfelelő érdekérvényesítési készséggel rendelkező elkövetők rendre kihasználták (megtanulva, mit kell mondani a szakértői vizsgálaton). Az elterelésben résztvevők száma és aránya csökkenő tendenciát mutatott, hiszen a jogalkotó szűkítette az elterelés jogintézményét igénybe vehetők körét...”*⁵⁸

A büntető törvénykönyv 2003. március 1-jén hatályba lépő módosítása jelentősen kibővítette az elterelésben részt vevők körét. A 2003. július 1-jén hatályba lépő új büntetőeljárás törvény szerint így az elterelésre azóta – bár speciális szabályokkal – a büntetőeljárás törvényben meghatározott vádemelés elhagyása jogintézmény keretén belül kerülhet sor. A 2003. évi II. törvény 21. §-a vezette be a differenciált kezelés formáit, és ehhez társult a 26/2003. (V. 16.)

58 Ritter I.: (T)örvény. A kábítószerrel való visszaélés büntetőjogi megítélésének hatásvizsgálata 1999. március 1. után. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2003

ESZCSM–GYISM együttes rendelet, amely a végrehajtás feltételeit rögzítette. Ez módosult, és jelenleg a 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM rendelet szabályozza.

Azaz a 26/2003. (V. 16.) ESZCSM–GYISM együttes rendelet hatálybalépése óta relatíve szabályozott a csekély mennyiségre keresleti oldali kábítószer-bűncselekményt elkövetőkkel szemben alkalmazható elterelés végrehajtása.

Ez a vizsgált indikátor végre megfelel a büntetés hatásosságát leíró követelményeknek. Az elterelés következetes alkalmazása több mint tíz éve – mert korábban súlyos problémák voltak – a jogszabályi környezet változásának köszönhetően megvalósult. Persze végrehajtási problémák mindig adódnak, de a jogi szabályozás, kiváltképp a teljesítés feltételrendszerének és szabályainak rendeletbe foglalása segített megteremteni, legalább ebben az esetben a relatív jogbiztonságot.

KRIMINÁLEXKLÚZIÓS TECHNIKÁK KÁBÍTÓSZER- BŰNCSELEKMÉNYEK ESETÉN AZ EURÓPAI GYAKORLATBAN

Hazánk aláírta és ratifikálta mind az 1961. évi *New York-i egységes kábítószer-egyezményt*, mind az 1971. évi *bécsi, a pszichotróp anyagokról szóló egyezményt*, valamint a *Bécsben, 1988-ban kelt, a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni egyezményt*. Lássuk, ezek az ENSZ-egyezmények hogyan viszonyulnak a diverziós lehetőségekhez!

- a) Az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt egységes kábítószer-egyezmény 36. cikk 1. bekezdés b) pontjában írtak szerint olyan esetekben, amikor egyes, a kábítószereseket visszaélészerűen használó személyek követik el ezeket a jogsértéseket, a szerződő feleknek módjukban áll, hogy elítéljék azokat, vagy azok ellen büntető jogkövetkezményt alkalmaznának, az elítélés, illetve a büntető jogkövetkezmény kiegészítéseképpen ezeket a személyeket kezelésnek, nevelésnek, utógondozásnak, valamint a társadalomhoz újbóli alkalmazkodásának és újbóli beilleszkedésének kell alávetni.
- b) Az 1979. évi 25. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben, 1971. február 21-én aláírt egyezmény 22. cikk 1. bekezdés b) pontja alapján abban az esetben, amikor pszichotróp anyagokkal visszaélő személyek követnek el bűncselekményeket, a szerződő felek jogosultak arra, hogy ezeket a személyeket elítélésük vagy megbüntetésük helyett, vagy büntetésük kiegészítéseképpen orvosi kezelésnek, nevelésnek, utógondozásnak, a munkaképességük helyreállítását, valamint a társadalomba való újbóli beilleszkedésüket célzó intézkedéseknek vessék alá.
- c) Az 1998. évi L. törvénnyel kihirdetett, az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt egyezmény 3. cikkének 4. c) és d) alpontjai szerint kisebb súlyú bűncselekmények megfelelő

eseteiben a szerződő felek úgy is rendelkezhetnek, hogy az elítélés vagy büntetés kiszabása helyett nevelő, rehabilitáló vagy a társadalomba való visszailleszkedést elősegítő intézkedéseket, valamint, ha az elkövető kábítószer-élvező, kezelést vagy utógondozást alkalmaznak, továbbá olyan rendelkezéseket is hozhatnak, hogy a bűncselekmény elkövetőjének a kezelésére, nevelésére, utókezelésére vonatkozó, társadalmi beilleszkedését vagy visszailleszkedését elősegítő intézkedések az ítélet vagy büntetés alternatívájaként, vagy pedig ezeken felül kerülnek kiszabásra.

Diverzió vagy elterelésen, amely az opportunitás elvének egyik gyakorlati megnyilvánulásaként is értelmezhető, azokat a kriminálexklúziós technikákat értem, amelyek megakadályozzák, hogy ne menjenek át bizonyos bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható egyének a hagyományos büntető-eljárás szakaszain, hanem még a vádemelés előtt kiszűrjék őket, és/vagy más, egészségügyi, szociális, nevelési-oktatási programok, a büntetőpolitikán kívül eső területek, szakpolitikák intézményeinek bevonásával igyekezzenek megakadályozni a deviáns magatartás megismétlődését vagy az azt kiváltó okok megszüntetését. A diverzióknak, elterelésnek így a büntetőeljárások rendőri, az ügyészi és a bírósági szakban alkalmazható ilyen jogintézményeket tekintem.

A kriminálexklúziós technikák alkalmazásának lehetséges társadalmi előnyei kábítószer-bűncselekmények esetén a következők lehetnek:

- csoportspecifikus és cselekményarányos büntetés – azaz olyan szankció, amely illeszkedik a tilalmazott magatartást megvalósítók csoportjának és szubkultúrájának, (amennyiben meghatározó) jellemzőihez, így bűnözéstől visszatartó hatását az egészségügyi kezelés, rehabilitáció és/vagy szociális reintegráció eszközeivel igyekszik elérni;
- megfelelő technika választása, illetve alkalmazása esetén csökkenti a büntető igazságszolgáltatás terheit; úgymint rövidebb és olcsóbb eljárások, kevesebb jogalkalmazói érintettség, csökkentett munkateher és jóval kisebb igazságügyierőforrás-felhasználás;
- kevesebb bűnöző jelenik meg az igazságszolgáltatás rendszerében – a kriminálexklúziós technika alkalmazásával a jogsértő egyének az eljárás kezdeti fázisában kivonódnak a büntető igazságszolgáltatás égisze alól, így kriminálstigmatizációjuk mint „bűnöző”, illetve ennek járulékos következményei, mint a másodlagos vagy harmadlagos devianciák megje-

lenése erősen leszűkül. Az elkövető a csekély súlyú jogsértést így megúszhatja relatív státuszvesztés nélkül, gazdasági és társadalmi szerepe és értéke megmarad.

Európában a kábítószer-fogyasztókkal szemben a büntetés alternatívájaként alkalmazott krimináleklúziós technikák az 1970-es évektől vannak jelen. Először egy dán kormányzati jelentés említette 1969-ben a szabadságvesztés alternatívájaként alkalmazható büntetést droghasználók számára. 1970-ben a franciák beillesztették a büntetőjogi kódexükbe, a kezeléssel történő részvétellel az eljárás bármely szakában lehetőséget kínálva⁵⁹. Ezt követően minden uniós tagállam módosította jogszabályait, illetve igyekezett úgy igazítani büntető igazságszolgáltatási rendszerét, hogy elősegítse a jogsértő problémás kábítószer-használók egészségügyi és a szociális rehabilitációját és reintegrációját, csökkentve ezáltal a kábítószer-bűnözéssel és az erre adott kényszerű kriminálpolitikával összefüggésbe hozható társadalmi kockázatokat és károkat.

Az EMCDDA az Európai Unió tagállamainak körében a büntetés alternatívájaként alkalmazott krimináleklúziós technikák alapján a következő négy csoportba sorolja az egyes országokat⁶⁰:

- 1) Dekriminalizációt alkalmazók – cél az eljárás alá vont személy büntetésétől való elterelése; tisztán eljárásjogi intézkedés, nem társul hozzá egyéb feltétel (például gyógykezeléssel való részvétel).
- 2) Depönalizációt alkalmazók – kisebb súlyú büntetőügyek (például kábítószer-fogyasztás vagy csekély mennyiségű saját fogyasztást szolgáló tartás) lezárása büntetés nélkül.
- 3) Elterelést alkalmazók – a büntető igazságszolgáltatás rendszerén kívül eső, ambuláns vagy out-patient – retributív, rehabilitatív – szankciók alkalmazása az elkövetővel szemben;
- 4) A büntetés alternatívájaként a büntető igazságszolgáltatás rendszerén kívül eső intézményekben gyógykezelés, oktatás, utógondozás, rehabilitáció vagy reintegráción történő részvételt alkalmazók.

A 3) és a 4) pont között az a különbség, hogy míg a 3) pontban nevesített elterelés esetén a jogszabályi környezet börtönbüntetéssel fenyegeti a kábítószer-fogyasztó elkövetőt, de lehetőséget kíván adni annak kiváltására meghatározott

59 <http://issues05.emcdda.europa.eu/en/page016-en.html>

60 Alternatives to punishment for drug-using offenders. EMCDDA Papers, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2015

formában és/vagy intézményben történő kiegyezéssel vagy terápián történő részvétellel, addig a 4) pontba tartozó államok körében a jogszabályi környezetben nem tényállási elem a szabadságvesztés-büntetéssel fenyegetés, ez esetben az adott magatartás csak alternatív szankcióval, intézkedéssel büntetendő.

A következőkben vizsgáljuk meg az egyes uniós államok kábítószer-fogyasztókkal, illetve kábítószer birtoklókkal szemben alkalmazott 2015. évi szabályozását⁶¹ az EMCDDA által jegyzett előbbi csoportosítás alapján *(1. számú táblázat)*!

61 <http://www.emcdda.europa.eu/topics/law/penalties-at-a-glance>

1. számú táblázat

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Kriminálekkliúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Kriminálekkliúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Ausztria	nem bűncselekmény	nincs	Kábítószer vagy pszichotróp anyag birtoklása hat hónapig tartó szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő.	Elterelés alkalmazása: 1-2 évig terjedő próbára bocsátás. Csak amennyiben az elkövető állapotra indokolja, akkor kerül magatartási szabályként előírásra a gyógykezelésen történő részvétel.
Belgium	nem bűncselekmény	nincs	A személyes használatra történő birtoklás három hónaptól 5 évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő. Szeritípus és előélet szerinti differenciáció érvényesül a büntetékiszabás során: első alkalommal csekély mennyiségű kannabiszszármazék birtoklása 90-150 euró pénzbüntetéssel von maga után és egyszerűsített rendőrségi jelentés készül csupán. Második alkalommal, amennyiben az egy éven belül következik be, a pénzbüntetés mértéke a duplájára emelkedik. Ezt követően további jogszértés miatt, amennyiben az egy éven belül történik 8 naptól 1 hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetést helyeztet ki látásba a jogalkotó. (Mimiszeri rendelkezést rögzíti, hogy a személyes használatra történő kannabisbirtoklásnak a legalacsonyabb ügyészi prioritást kell élveznie.) A kannabiszszal kapcsolatos nyilvános cselekmények (például birtoklás iskolában, középületekben, börtönben) három hónaptól egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendők.	Problémás droghasználók esetén állandó terápiás tanácsadáson történő részvétel lehetősége kiválthatja a büntetést.

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Bulgária	csak a tiltott szerek listáján szereplő magas kockázatu és kiemelten veszélyes anyagok fogyasztásához társul büntetőjogi tilalom. A büntetés típusa: pénzbüntetés 2000–5000 leva között	nincs	A tiltott szerek listáján szereplő magas kockázatu és kiemelten veszélyes növények, anyagok és preparátumok személyes használatra történő birtoklása 2000–5000 leva közti pénzbüntetéssel büntetendő. Csekély súlyú cselekmény esetén 1000 leva.	Nincs, azonban kényszerőgyógykezelés függők esetén a büntetés ideje alatt elrendelhető; de nem mint a büntetés alternatívája.
Horvátország	csak a nyilvános fogyasztás büntetendő. A büntetés típusa: pénzbírság, kb. 100 euró	nincs	A személyes használatra történő kábítószer birtoklása szabálysértés, amely 650–2600 euró pénzbírsággal büntetendő.	nincs
Ciprus	a fogyasztás bűncselekmény, és akár életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető	nincs	A személyes használatra történő kábítószer birtoklása – mennyiségtől és szer típus szerinti differenciációtól függően – 12 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető. Első büntényesnek 25 éves kor alatt maximum egy év.	nincs

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Kriminálekklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Kriminálekklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Csehország	nem bűncselekmény	nincs	Csekély mennyiségű személyes használatra szánt kábítószer birtoklása szabálysértés és pénzbírsággal büntethető. Csekély mennyiségnél nagyobb mennyiség esetén szeritípus szerinti differenciáció érvényesül: cannabis – 1 év, egyéb szerek – 2 év. Jelentős mennyiség esetén 2-8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető.	Tulajdonképpen nincs, de számos kriminálekklúziós jogintézmény alkalmazható ezen elkövetői körrel szemben is; például az eljárás feltételes felfüggesztése pártfogó felügyelet elrendelésével vagy anélkül, feltételes elítélés, próbára bocsátás pártfogó felügyelet elrendelésével vagy anélkül és mindezek során előírható a gyógykezelésen történő részvétel.
Dánia	nem bűncselekmény	nincs	A személyes használatra történő kábítószer birtoklása két évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető.	Nincs, de próbára bocsátás esetén indokolt esetben kötelezheti a bíróság az elkövetőt gyógykezelésen történő részvételre (bármely bűncselekmény elkövetése esetén).
Észtország	szabálysértés, maximum 800 euró pénzbírsággal vagy maximum 30 napos elzárással büntetendő	nincs	Csekély mennyiségű személyes használatra történő kábítószer birtoklása szabálysértés, maximum 800 euró pénzbírsággal vagy maximum 30 napos elzárással büntetendő.	nincs

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Görögország	bűncselekmény, pénzbüntetéssel vagy hat hónapig terjedő szabadságvesztéssel büntethető – de el lehet tekinteni a vádtól és a büntetéstől az elkövetés társadalmi súlya, az elkövetéshez használt szubsztancia, az elkövetés formája vagy egyéb okok függvényében	ejtethető a vád vagy a büntetés, ha az elkövető a vonatkozó szabályozás értelmében részt vesz kezelésen, vagy törekszik kezelésen történő részvételre	A személyes használatra történő kábítószer birtoklása pénzbüntetéssel vagy két évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető. Csekély mennyiségű kábítószer birtoklása pénzbüntetéssel vagy 6 hónapig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. De el lehet tekinteni a vádtól és a büntetéstől az elkövetés társadalmi súlya, az elkövetéshez használt szubsztancia, az elkövetés formája vagy egyéb okok függvényében.	Ejthető a vád vagy a büntetés, ha az elkövető a vonatkozó szabályozás értelmében részt vesz vagy törekszik kezelésen történő részvételre.

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Kriminálekklúziós eszközök fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Kriminálekklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
<p>Finnszág</p>	<p>bűncselekmény, ha kábítószerre követik el. Maximum egy évig terjedő szabadságvesztéssel és 3750 euróig terjedő pénzbüntetéssel büntethető. Ha közszolgálati alkalmazottként járművezetőként a közlekedés biztonságát veszélyeztetve követi el valaki, akkor a büntetés max. öt évig terjedő szabadságvesztés és 7500 euró pénzbüntetéssel büntethető. A pszichotróp anyagok használata nem bűncselekmény</p>	<p>az eljárás/büntetés felfüggeszhető az elkövető kezelésén történő részvételének okán. Ha teljesített az előírt kezelés, az eljárás/büntetés megszakad. A jogalkalmazókat arra ösztönzik, hogy elsősorban oktatási intézkedéseket fejlesszen a droghasználó elkövetőknel, míg szociális-egészségügyi kezeléssel történő részvételt javasolják az alkalmi droghasználó elkövetőknel, míg szociális-egészségügyi kezeléssel történő részvételt a drogfüggő delikvenszek esetében.</p>	<p>A törvény nem tesz különbséget a személyes használatra történő birtoklás és a kereskedelem között. A gyakorlatban a lefoglalt kábítószer mennyisége alapján minősítik a jogalkalmazók a cselekményt. A személyes használatra történő birtoklás a kábítószer-fogyasztással azonos büntetés alá esik (maximum 3750 euró terjedő szabadságvesztéssel és 3750 euró pénzbüntetéssel büntethető). Nagyobb mennyiségű kábítószer birtoklása 10 évig terjedő szabadságvesztéssel és 750 ezer euróig terjedő pénzbüntetéssel büntethető. Az ügyész a „mérleg nyelve”, ő minősíti az esetet. A pszichotróp anyagok birtoklása külön tényállásban szerepel és 5 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető.</p>	<p>Az eljárás/büntetés felfüggeszhető az elkövető kezelésén történő részvételének okán. Ha teljesített az előírt kezelés, az eljárás/büntetés megszakad. A jogalkalmazókat arra ösztönzik, hogy elsősorban oktatási intézkedéseket fejlesszen a droghasználó elkövetőknel, míg szociális-egészségügyi kezeléssel történő részvételt a drogfüggő delikvenszek esetében.</p>

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Franciaország	nem bűncselekmény	nincs	A személyes használatra történő kábítószer birtoklása pénzbüntetéssel vagy öt évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető. A vádemelés visszatartó, ha a cselekmény csekély társadalmi súlyú, nincs közérdeklődési igény a cselekmény vonatkozásában, illetve csekély mennyiségre kötötte el a delikvens. A bíróság hasonló premisszák mentén szintén tartózkodhat a büntetés kiszabásától.	A két évnél nem hosszabb időtartamú szabadságvesztés-büntetés kiszabása esetén a bíró felfüggesztheti a végrehajtást azzal a dependens droghasználóval szemben, aki vállalja a kezelésen történő részvételt.
Németország	bűncselekmény, öt hónapig terjedő szabadságvesztéssel büntethető. Ha azonban a bíróság az elkövetés körülményeinek, illetve az elkövető személyiségének függvényében úgy ítéli meg, hogy egyszeri esetről volt szó és szükségtelen bármilyen büntetés, ejtheti a vádat. A kábítószer-fogyasztás bűncselekményét elkövetők nem kerülnek bele a bűnügyi nyilvántartásba.	az eljárás vagy a büntetés felfüggeszthető az elkövető kezelésen történő részvételének okán	A személyes használatra történő kábítószer birtoklása öt hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető. A személyes használat minősítéséhez és a bíróság számos faktort vesz figyelembe. Amennyiben azonban a bíróság úgy ítéli meg az elkövetés körülményeinek, illetve személyiségének függvényében, hogy egyszeri esetről volt szó és szükségtelen bármilyen büntetés, ejtheti a vádat. Cannabistermesztés minősülhet kábítószer fogyasztásnak, de egyéb drog termesztése vagy előállítás nem. A személyes használatra történő kábítószer birtoklása bűncselekményét elkövetők nem kerülnek bele a bűnügyi nyilvántartásba.	Az eljárás vagy a büntetés felfüggeszthető az elkövető kezelésen történő részvételének okán.

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Kriminálekklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Kriminálekklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Magyarország	bűncselekmény, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető	az eljárás vagy a büntetés felfüggeszhető az elkövető kezelésén történő részvételének okán	bűncselekmény, alapesetben 5 évig, csekély mennyiség esetén 2 évig, jelentős mennyiség esetén 10 évig, különösen jelentős mennyiség esetén 15 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető.	Az eljárás vagy a büntetés felfüggeszhető az elkövető kezelésén történő részvételének okán.
Írország	csak a kész ópium fogyasztása büntendő ténylegesen egy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel	a bíróság az orvos szakértő, illetve az egészségügyi bizottság véleménye alapján dönt a büntetésről, amely indokolt esetben kötelező gyógykezelésen történő részvétellel is lehet szabadságvesztés-büntetés helyett	Cannabisbirtoklás alapesetben első esetben 381 euróig, második esetben 508 euróig terjedő pénzbüntetéssel büntethető. Harmadik vagy ezt követő esetekben már 1 270 euróig terjedő pénzbüntetéssel vagy 1 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető. Minősített esetekben, első alkalommal 635 euró-ig, második alkalommal 1270 euróig terjedő pénzbüntetéssel büntethető. Harmadik vagy ezt követő alkalommal 3 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető. Egyéb kábítószerek esetén alapesetben egy évig, minősített esetben 7 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető.	A bíróság az orvos szakértő, illetve az egészségügyi bizottság véleménye alapján dönt a büntetésről, amely indokolt esetben kötelező gyógykezelésen történő részvétellel is lehet szabadságvesztés-büntetés helyett.

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Olaszország	nem bűncselekmény	nincs	<p>Nem bűncselekmény, mennyiségtől függetlenül és eladási szándék esetén azonban szabálysértésnek minősülhet. Számos adminisztratív szankcióval büntethető, úgy, mint például vezetői vagy fegyvertartási engedély, útlevélhasználat felfüggesztése.</p> <p>Az I. és a III. listán szereplő kábítószerek esetén a fenti szankciók időtartama két hónaptól 1 évig terjed; II. és IV. listás szerek esetén 1 hónaptól, három hónapig.</p> <p>Amennyiben csekély mennyiségű kábítószer első alkalommal történő hatósági észleléséről van szó, hatósági figyelmeztetést alkalmaznak a jogalkalmazók.</p>	<p>A szociálrehabilitációs és terápiás programon történő részvétel indokolt esetben előírható az adminisztratív szankciókon túl.</p> <p>A szolgáltatást szenvedélybeteg-ellátó intézmény nyújtja. A szolgáltatónak értekelnie kell a kezelés eredményességét és a beteg együttműködését. Ez alapján meghozhatók a szükséges változtatások a terápiában.</p> <p>2014 óta a szolgáltatóknak nem kell értesíteniük az eljáró hatóságot, ha a a kliens az ellátási szerződést megsérti.</p>
Lettország	szabálysértés, hatósági figyelmeztetéssel vagy 280 euróig terjedő pénzbüntetéssel büntethető	az az elkövető, aki önként aláveti magát kezelésnek, mentesül a hátrányos jogkövetkezmények alól	<p>A személyes használatra történő kábítószer birtoklása a lefoglalt mennyiség függvényében szabálysértésnek vagy bűncselekménynek minősül. Szabálysértési mennyiség és minősítés esetén a büntetés hatósági figyelmeztetéssel vagy 280 euróig terjedő pénzbüntetés. Bűncselekményi mennyiség és minősítés esetén 3 évig terjedő szabadságvesztés.</p>	<p>Az az elkövető, aki önként aláveti magát kezelésnek, mentesül a hátrányos jogkövetkezmények alól minden esetben.</p>

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Kriminálexklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Kriminálexklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Litvánia	szabálysértés, 144 euróig terjedő pénzbüntetéssel büntethető	az az elkövető, aki önként aláveti magát kezelésnek, mentesül a hátrányos jogkövetkezmények alól	A kereskedelmi és forgalmazási szándék nélkül történő kábítószer birtoklása alapesetben pénzbüntetéssel, elzárással vagy két évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető. Csekély mennyiségű kábítószer birtoklása és fogva tartással büntethető. Ha csekély mennyiségű birtokláshoz nem társul eladási szándék, akkor szabálysértési alakzat valósul meg, amely 289 euróig terjedő pénzbírsággal vagy 30 napig terjedő elzárással büntethető.	Az az elkövető, aki önként aláveti magát kezelésnek, mentesül a hátrányos jogkövetkezmények alól.
Luxemburg	cannabiszármazékok fogyasztása alapesetben 251–2500 euró pénzbüntetéssel büntethető. Egyéb kábítószer fogyasztása alapesetben 251–2500 euró pénzbüntetéssel és/vagy nyolc naptól hat hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető	az eljárás az ügyészi szakban megszüntethető az elkövető kezelésén történő részvételének okán	Cannabiszármazékok birtoklása alapesetben 251–2500 euró pénzbüntetéssel büntethető. Egyéb kábítószer fogyasztása alapesetben 251–2500 euró pénzbüntetéssel és/vagy 8 naptól 6 hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető.	Az eljárás az ügyészi szakban megszüntethető az elkövető kezelésén történő részvételének okán.

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Málta	<p>csak a kész ópium fogyasztása büntetendő ténylegesen az eljáró bíróság tisztségében a cselekmény súlyának, elkövetési körülményeinek függvényében: így a rendőrbírák bíróságán 3–12 hónap terjedő szabadságvesztéssel, a büntetőbíróságokon 1–10 évig terjedő szabadságvesztéssel</p>	<p>a veszélyes kábítószerekről szóló rendelet alapján, ha a dependens elkövetőnek kezelése indokolt, akkor a bíróság próbára bocsátást alkalmazhat, magatartási szabályként rögzítve a kezelésen történő részvételt a szabadságvesztés-büntetés helyett.</p> <p>Ha az elkövetett bűncselekmény az elkövető kábítószer-függőségével hozható összefüggésbe, a Kábítószer-bűncselekményt elkövetők rehabilitációs bizottságának felügyelete alá utalható</p>	<p>Meghatározott – csekély - mennyiségű kábítószer saját használatra történő birtoklása szabályértésnek minősül és kannabiszarmazék esetén 50–100 euró, egyéb kábítószer esetén 75–125 euróig terjedő pénzbírsággal büntethető.</p> <p>Jelentős mennyiségű kábítószer birtoklása bűncselekmény és büntetés mértéke az eljáró bíróság típusának (azaz egyben a cselekmény súlyának, elkövetési körülményeinek) függvényében alakul: így a rendőrbírák bíróságán 3–12 hónapig terjedő szabadságvesztéssel, a büntető bíróságokon 1–10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető.</p>	<p>Az az elkövető, akit két éven belül másodszor alkalommal vádolnak nem kannabiszarmazék, hanem egyéb kábítószer saját használatra történő birtoklása miatt vagy a cselekménye kábítószer-függőségével hozható összefüggésbe a Kábítószer-bűncselekményt elkövetők rehabilitációs bizottságának 18 hónapig terjedő szupervíziója/felügyelete alá utalható.</p> <p>A veszélyes kábítószerekről szóló rendelet alapján, amennyiben a dependens elkövetőnek kezelése indokolt, úgy a bíróság próbára bocsátást alkalmazhat, magatartási szabályként rögzítve a kezelésen történő részvételt, a szabadságvesztés-büntetés helyett.</p>

<p>Ország</p> <p>Hollandia</p>	<p>A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése</p> <p>nem bűncselekmény</p>	<p>Kriminálexkluzív eszköz fogyasztás esetén</p> <p>nincs</p>	<p>A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése</p> <p>Az úgynevezett I. listán (elfogadhatatlan kockázattal járó, úgynevezett „hard drugs”, kábítószer listáján) szereplő szubsztanciák birtoklása 1 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető, a II. listán szereplő (egyéb kábítószer) szubsztanciák birtoklása pedig 1 hónapig terjedő szabadságvesztéssel. Egy ügyési irányelv szerint a kannabiszár-mazékok 5 grammig történő birtoklása esetén a rendőrhatalóság elengedi a de-likvenst, továbbá nem indul eljárás, ha valaki 30 grammnál kisebb mennyiségű kannabiszár-mazékot saját használat céljából birtokol.</p>	<p>Kriminálexkluzív eszköz birtoklás, fogyasztás esetén</p>	<p>Az I. listán (elfogadhatatlan kockázattal járó, úgynevezett „hard drugs”, kábítószer listáján) szereplő, csekély mennyiségű szubsztancia személyes használatra történő birtoklása esetén a legenyhébb szankciók kerülnek alkalmazásra. Az elsődleges cél, hogy az elkövetőnek segítséget ajánljanak azáltal, hogy a hatóság felveszi a kapcsolatot egy drogbeteg ellátó intézménnyel.</p>
---------------------------------------	---	--	---	--	--

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszközök fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszközök birtoklás, fogyasztás esetén
Norvégia	bűncselekmény, de vétségi alakzat, és hat hónapig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntethető	a büntetés végrehajtására szükség esetén drogbetegellátó intézményben is sor kerülhet. De Norvégia két városában (rosában működik az úgynevezett kábítószer-bíróság program azoknak, akiket vétségi alakzatú kábítószer-fogyasztás miatt ítélték el. Ennek során a delikvens mentesülhetnek a büntetés alól, ha hetente rendszeresen részt vesznek vizetvizsgálaton – maximum egy évig terjedő időintervallumban –, és az eredményük negatív. Ez társulhat kezeléssel, de nem szükséges	Csekély mennyiségű kábítószer birtoklása 6 hónapig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbírsággal büntethető. Jelentős mennyiségű kábítószer birtoklása 2 évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbírsággal büntethető.	A büntetés végrehajtására szükség esetén drogbeteg-ellátó intézményben is sor kerülhet. De Norvégia két városában fut az úgynevezett kábítószer-bíróság program azok részére, akiket vétségi alakzatú kábítószer-fogyasztás miatt ítélték el. Ennek során a delikvens mentesülhetnek a büntetés alól, amennyiben hetente rendszeres részt vesznek vizetvizsgálaton – maximum 1 évig terjedő időintervallumban – és az eredményük negatív. Ez társulhat kezeléssel, de nem szükséges.

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Kriminálekklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Kriminálekklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Lengyelország	nem bűncselekmény	nincs	Bűncselekmény és alapesetben 3 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető. Csekély mennyiségű kábítószer birtoklása 1 évig terjedő szabadságvesztéssel, jelentős mennyiségű kábítószer birtoklása 10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető. Az ügyésznek lehetősége van arra, hogy amennyiben a birtoklás csekély mennyiségre és személyes használatra történt, hogy ne folytassa le az eljárást.	Amennyiben a hatályos rendelkezések szerint 5 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntethető az elkövetett cselekmény, az ügyész, de a bíró is fel-függesztheti az eljárást, ha az elkövető önként vállalja, hogy részt vesz kezelé- sen vagy megelőző programon. Sikeres teljesítés esetén feltételelesen megszüntetik az eljárást és pártfogó felügyelet mellett 1-2 évig tartó próbára bocsátást alkalmaznak vele szemben.
Portugália	szabálysértés, a nem kábítószer-függő elkövető pénzbírsággal vagy nem vagyoni jellegű egyéb szankcióval sújtható, a kábítószerfüggő ellenben csak nem vagyoni jellegű egyéb szankcióval büntethető	pénzbírság helyett az elkövető kezelésre vagy konzultációra irányítható	A személyes használatra történő, csekély mennyiségű kábítószer birtoklása (maximum 10 napi átlagos adag) szabálysértés és a nem kábítószerfüggő elkövető pénzbírsággal vagy nem vagyoni jellegű egyéb szankcióval, a kábítószerfüggő csak nem vagyoni jellegű egyéb szankcióval büntethető. Jelentős mennyiségű kábítószer birtoklása bűncselekmény és 1 év börtönbüntetéssel vagy 120 napi tétlű pénzbüntetéssel büntethető.	A személyes használatra történő, csekély mennyiségű kábítószer birtoklása (maximum 10 napi átlagos adag) esetén pénzbírság helyett az elkövető kezelésre vagy konzultációra irányítható.

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Románia	tilalmazott cselekmény, de a hatályos jog nem rendel mellé büntetést	az elkövető saját kérésére integrált ellátási programba vonható	Átlagos kockázatú (III. listán szereplő) kábítószeres személyes használatra történő birtoklása bűncselekmény és 3 hónaptól 2 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető; magas kockázatú (I. és II. listán szereplő) kábítószeres személyes használatra történő birtoklása pedig 6 hónaptól 3 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető.	A dropprevenció központ által az elkövetőn végzett állapotfelmérés eredménye alapján az ügyész dönt arról, hogy a delikvens integrált ellátási programba vonható-e vagy sem. Amennyiben az elkövető teljesíti a programot, a bíróság dönt arról, hogy mentesül a büntetés alól (azaz megszüntetik) vagy feltételelesen felfüggesztik az eljárást ellene.
Szlovákia	nem bűncselekmény	nincs	Bűncselekmény; csekély mennyiségű kábítószer birtoklása esetén (maximum 3 napi adag) 3 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető, jelentős mennyiség esetén (4–10 napi adag) 5 évig terjedő szabadságvesztéssel.	A bíróság felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés kiszabása esetén megelőző kezelésem történő részvételt rendelhet el magatartási szabályként az elkövető részére.
Szlovénia	nem bűncselekmény	nincs	Bűncselekmény és alapesetben 200–625 euró közti pénzbüntetéssel büntethető. Csekély mennyiségű kábítószer személyes használatra történő birtoklása vétségnek minősül és 40–200 euró közti pénzbüntetéssel büntethető. Ha az elkövető önként aláveti magát kezelésnek vagy önkéntesen részt vesz megelőző programon, akkor a büntetés jelentősen enyhíthető.	Az velet részt önkéntes kezelésen és így vele szemben a büntetés jelentősen enyhíthető, aki személyes használatra, egy napi adagnál nem több kábítószer birtokolt.

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Kriminállexklúziós eszköz fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Kriminállexklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
<p>Spanyolország</p>	<p>szabálysértés; ha közterületen, utcán, valamely közösségi létesítményben vagy közlekedési eszközön történik a fogyasztás, az súlyos közbiztonság elleni szabálysértésnek minősül, és 601-30 000 euró közötti pénzbírsággal sújtható</p>	<p>a pénzbírság felfüggeszthető, ha az elkövető 14-18 év közötti fiatal, és szükség esetén vállalja, hogy kezelésen vesz részt. Más esetekben kötelezően részt kell vennie felvilágosító programon</p>	<p>Súlyos közbiztonság elleni szabálysértésnek minősül és 601-30 000 euró közötti pénzbírsággal sújtható.</p>	<p>A pénzbírság felfüggeszthető, ha az elkövető 14-18 év közötti fiatal és szükség esetén vállalja, hogy kezelésen vesz részt. Más esetekben kötelezően részt kell vennie felvilágosító programon.</p>
<p>Svédország</p>	<p>bűncselekmény, és alapesetben három évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető. Ha az elkövetés tárgya, mennyisége és az elkövetés körülményei alapján a cselekmény csekély súlyú, akkor pénzbüntetéssel vagy hat hónapig tartó szabadságvesztéssel büntethető</p>	<p>néhány típusú kezelési program a büntetés részeként teljesíthető</p>	<p>Bűncselekmény és alapesetben 3 évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntethető. Amennyiben az elkövetés tárgya, mennyisége és az elkövetés körülményei alapján cselekmény csekély súlyú, úgy pénzbüntetéssel vagy 6 hónapig tartó szabadságvesztéssel büntethető.</p>	<p>Néhány típusú kezelési program a büntetés részeként teljesíthető.</p>

Ország	A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz-fogyasztás esetén	A kábítószer-birtoklás büntetőjogi megítélése	Krimináleklúziós eszköz birtoklás, fogyasztás esetén
Nagy-Britannia	<p>csak a kész ópium fogyasztása tilalmazott, és büntetendő, rögtönítélő bírósági eljárásban (rendőrbíró) hat hónapig tartó szabadságvesztés-büntetéssel, büntető bírósági eljárásban tizennégy évig terjedő szabadságvesztéssel</p>	<p>kábítószer-intervenciók programban történő részvétel alternatívája lehet a büntetésnek</p>	<p>Bűncselekmény. A büntetés mértéke az elkövetés tárgyának (szertípus) és az eljáró bíróság típusának függvényében változik: így az A osztályba sorolt (legveszélyesebb: például heroin, kokain) kábítószer birtoklása 6 hónapig tartó szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntethető, ha rendőrbíró jár és 7 évig terjedő szabadságvesztéssel ha büntető bíróságra kerül az ügy. B osztályba sorolt kábítószer (például amfetamin, cannabis) birtoklása 3 hónapig tartó szabadságvesztéssel és/vagy pénzbüntetéssel büntethető, ha rendőrbíró jár és 5 évig terjedő szabadságvesztéssel és/vagy korlátlan pénzbüntetéssel, ha büntető bíróságra kerül az ügy. C osztályba sorolt kábítószer (például barbiturátok) birtoklása 3 hónapig tartó szabadságvesztéssel és/vagy pénzbüntetéssel büntethető, ha rendőrbíró jár és két évig terjedő szabadságvesztéssel és/vagy korlátlan pénzbüntetéssel, ha büntető bíróságra kerül az ügy. Rendőrségi irányelv szerint hatósági figyelmeztetést kell alkalmazni, ha első ízben kerül észlelésre csekély mennyiségű cannabis birtoklása.</p>	<p>Kábítószer-intervenciók programban történő részvétel alternatívája lehet a büntetésnek.</p>

A KÁBÍTÓSZER-FOGYASZTÓKKAL SZEMBEN ALKALMAZOTT KRIMINÁLEXKLÚZIÓS TECHNIKÁK HAZAI SZABÁLYOZÁSA

KRIMINÁLEXKLÚZIÓS JOGINTÉZMÉNY MINT A MODERN KRIMINÁLPOLITIKA KIRAKATA

A nyugat-európai államokban az 1950-es évektől kezdődően egyre szélesebb körben terjedt a treatment ideológia, azaz a „büntetés helyett kezelés” gondolata. Egyrészt azért, mert a klasszikus tetterányos kriminálpolitika és büntetőgyakorlat nem tudott megnyugtató választ adni a felgyorsult társadalmi és gazdasági változásokkal együtt járó úgynevezett új devianciákra. Másrészt azért, mert az 1960-as évektől megjelenő új kriminológiai irányzatok (társadalomvédelmi, radikális, kritikai, transzformatív) és mozgalmak a korábbiaktól eltérő szempontból vizsgálták a bűncselekmény fogalmát, a büntető igazságszolgáltatás működését, a büntetés szerepét, és eredményeikben rendre szembeszegültek a klasszikus tetterányos büntetőjog koncepciójával és a represszív igazságszolgáltatás működésével. Így nem véletlen, hogy az olyan alternatív irányzat, mint például a treatment ideológia egyre nagyobb támogatottságra tett szert. Az elítéltek veszélytelenné válását azok gyógyulásától, magatartásuk megváltozásától várták és gondolták. „A kezelési eszméhez a kriminalitás un. orvosi modellje vezetett, amelynek központjában egyedül a bűnelkövető megváltoztatása állt.”⁶²

A terápiás igazságszolgáltatás gondolata már a *défense sociale* mozgalom alapítását követően megjelent. *Filippo Gramatica* 1961-ben megjelenő művében így fogalmazott. „A tettes személyéhez szabott intézkedésre van szükség, nem pedig bűncselekményhez igazoldó büntetésre.”⁶³ Az új társadalomvédelmi társaság megalapítói, Gramatica, majd az őt követő *Marc Ancel* arra a következtetésre jutottak, hogy amennyiben az emberi jogok nem kapnak feltétlen védelmet a büntetőjog-alkalmazásban és egyetlen lehetséges demokratikus válaszként a bűnözés

62 Belovics E. – Gellér B. – Nagy F. – Tóth M.: Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 10. o.

63 Uo. 9. o.

kihívására nem születik meg egy humanista büntetőpolitika, akkor a büntetőhatalom torzulásának veszélyei nem háríthatók el, a politika kriminalizálása és a büntetőjog átpolitizálása állandó fenyegetés marad⁶⁴.

Barak kriminológiai „látomásnak” nevezi a szükségleten alapuló, holisztikus, vagy más megközelítésben transzformatív igazságszolgáltatás (transzformatív kriminológiai) irányzatot, amelynek a globalizálódó világban nagy jövőt jósol. Ennek célja az egyének, közösségek jólléte (well-being), hosszú távon a szociális igazságon alapuló inklúziós (társadalmi bevonásra, bevonódásra épülő) módszerek és stratégiák előtérbe helyezése a társadalomból történő kizárásra, elkülönítésre, börtönbe zárásra hagyatkozó stratégiákkal szemben⁶⁵.

A büntető igazságszolgáltatás társadalmi szerepe és funkciója folyamatos változáson megy át, így a büntetés rendszerének és ideológiájának is változnia kell. A kriminálexklúziós elemek integrálása a büntető igazságszolgáltatásba – jól megválasztott cselekménytípusok, illetve elkövetői kör vonatkozásában – elősegítheti a büntetés társadalmi céljának megvalósulását, miközben kifejezheti a cselekmény társadalmi kockázatát, visszaszoríthatja a bűnisméltés kockázatát és erősítheti a jogbiztonságot.

Azonban lássuk be, a kriminálexklúziós elemek alkalmazása a modern kriminálpolitika kirakata. A modern, változni és változtatni kész büntető igazságszolgáltatás látszatát kelti. Holott alkalmazásuk, végrehajtásuk jellemzően problémákkal terhes, a vonatkozó cselekmények bűncselekményként történő értelmezése mögött jellemzően nincsen társadalmi konszenzus. Azon cselekmények vonatkozásában, ahol kriminálexklúziós elemeket alkalmaz a büntetéspolitika, egyben azt is jelzi, hogy saját eszközei a hozzá delegált társadalmi probléma kezelésére elégtelenek, illetve nem adekvátak. Nyilvánvaló, hogy a hagyományos büntetési formák és keretek a rendkívül gyors társadalmi és gazdasági változások nyomán újfajta szankciómodelleket kívánnak. Az igazságszolgáltatás rendszere azonban nagyon konzervatív intézmény, és nehezen változik. A későbbiekben bemutatandó vizsgálati eredmények is alátámasztják, hogy mennyire lassan, évek múlva épül csak be a jogalkalmazásba a jogszabályi

64 Rozes, S.: Hommage à Marc Ancel, Cahiers de Defense Sociale. Bulletin de la Société internationale de défense sociale pour une politique criminelle humaniste, 2004, p. 20. Idézi Finszter G.: Vállalható és nem vállalható társadalmi kockázatok. In: Gaál Gy. – Hautzinger Z. (szerk.): Tanulmányok a „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2014 [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV.]

65 Barak, G.: Revisionist history, visionary criminology and needs-based justice. Contemporary Justice Reviews, vol. 6, no. 3, 2003, pp. 217–225. Idézi Rác J.: Az „elterelésről”. Szakirodalmi összegzés 1. Addictologia Hungarica, 2005/1., 89–102. o.

környezet egy-egy változtatása. Nem véletlen, hogy a bűnüldözés, a büntető igazságszolgáltatás mindig le van maradva a bűnözéstől, a bűnözőktől, és képtelen utolérni. A társadalmi változások hatására a büntetésekkel és a büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos társadalmi igények és elvárások is változhatnak, amelynek figyelmen kívül hagyása jelentősen gyengítheti nemcsak jogbiztonságot, de a jogkövető magatartást is.

Logikusan vetődik fel a kérdés: ha a kriminálexklúziós technikák mint alternatív szankciók alkalmazása határozottan idő-, költség- és munkaigényes a jogalkalmazói oldalon, illetve legalábbis a kábítószer-fogyasztók vonatkozásában működő hazai elterelés detektálhatóan se nem hatásos, se nem költség-hatékony, továbbá veszélyezteti a jogbiztonságot és több negatív hatást kelt, mint amennyi társadalmi előny származik belőle, akkor miért van rá szükség?

Miért nem döntünk úgy, hogy dekriminalizálunk, és bizonyos magatartások esetén lemondunk az elkövetőkkel szemben a büntetési igényről?

Azt gondolom, azért, mert vagy külső körülmények (lásd például nemzetközi szerződésekből fakadó kötelezettség) és/vagy gazdasági, hatalmi, szakpolitikai érdekek miatt a mindenkori hatalom szükségesnek véli a büntetéssel való fenyegettség fenntartását. Ezzel persze eleve lemond arról az igényéről, hogy komolyan lehessen venni a fenyegetést, hiszen inadekvát, nem egyértelmű üzenetet küld a társadalom tagjainak a jelenséggel kapcsolatban elvárt társadalmi magatartásról.

Érvként szokott elhangzani, hogy „*még mindig jobb a kriminálexklúziós technika, esetünkben elterelés, alkalmazása, mintha börtönbe küldenénk a kábítószer-fogyasztókat*”. Ez az álláspont sem nélkülözi a logikát, ugyanakkor felvetődik a kérdés, akkor mi a helyes, mi a jó megoldás?

Somló Bódog *A helyes jog elméletéről* című 1912-es művében így vélekedik erről: „*Nem mindaz valósítható meg, ami helyes és mert megvalósíthatatlan, még nem szűnik meg helyes lenni.*”⁶⁶ „*A jog helyességének megállapítása két különálló problémát ölel fel. Jelenti először is annak a végső célnak megállapítását, amelyre a jognak törekednie kell, hogy helyes lehessen, és jelenti másodsor annak megállapítását, hogy valamely jogszabály adott konkrét viszonyok között alkalmas eszköz-e ennek a végső célnak megvalósítására. Ennek az utóbbi kérdésnek megoldása nyil-*

66 Somló B.: *A helyes jog elméletéről*. E.M.E. Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának Kiadványai, 1912–1913, V. füzet. Idézi Somló B.: *Értékfilozófiai írások*. In: Szegő K. (szerk.): *A magyar nyelv filozófiai irodalom forrásai I*. Pro Philosophia, Kolozsvár–Szeged, 1999, 133. o.

*ván egy okozati összefüggés ismeretét tételezi fel, míg az a kérdés, hogy minő végső cél mértékével mérve állapítjuk meg a jog helyességét, nem kauzális kérdés.*⁶⁷

Ideje lenne feltenni a jogtudósoknak azt a kérdést, hogy vajon mi a hasznosabb: a klasszikus büntető igazságszolgáltatás modernizálása Janus-arcú elemekkel, vagy az egyértelmű dekriminalizálás, bizonyos, a büntető igazságszolgáltatás hagyományos eszközeivel nem kezelhető magatartások, cselekmények visszaszorításának inklúziója más szakpolitikák intézményrendszerébe?

Mert az bizonyos, hogy a kábítószer-fogyasztás vonatkozásában a jelenlegi hazai és európai „félmegoldásnak” nem sok értelme van. Mielőtt azonban ezt vizsgálati eredményekkel alátámasztanám, nézzük, hogyan alakultak a hazai kriminálpolitika tükrében a kábítószerrel visszaélők kriminálexklúziós lehetőségei, illetve azok milyen hatást indukáltak!

AZ ELTERELÉS HAZAI SZABÁLYOZÁSÁNAK FŐBB ÁLLOMÁSAI

Hazánkban ellentétes vélemények fogalmazódtak és jelentek meg jogalkotásban is – a nemzetközi kriminálpolitikában megjelenő két irányzathoz kapcsolhatóan. Az egyik a növekvő bűnözés elleni küzdelemben a szabadságvesztés hatástalanságának, kedvezőtlen utóhatásainak felismerését hangsúlyozta, a másik az egyre növekvő és erősödő bűnözéssel szemben a hatékonyabb fellépést a büntetőjogi represszió szigorának fokozásával kívánta elérni. Az 1990-es éveket követő büntetőjog-alkotásban a két irányzat elvei eltérő súllyal érvényesültek.

Az első formáció

A büntetőeljárás alternatívájaként alkalmazható gyógyító-megelőző kezelés, azaz az elterelés hazánkban először a Btk. 282. §-ának 1993. évi XVII. törvénnyel történt módosításával vált alkalmazhatóvá. A bevezetett szabályozás arra a kriminálpolitikai tételre épült, miszerint a büntetőjognak eltérő módon kell kezelnie azokat, akik maguk is részben áldozatoknak tekinthetők, és azokat az elkövetőket, akik a bűncselekmény haszonélvezői.

A Btk. 282/A § alapján a jogalkotó a kábítószerrel visszaélés minősítésénél és a büntetési tételek meghatározásánál differenciált elbírálási lehetőséget

67 Somló B.: i. m. 128. o.

kínált a kábítószer-fogyasztóknak. A 282/A § a) és b) pontja büntethetőséget megszüntető okokat fogalmazott meg. Az idézett paragrafus a) pontja szerint büntethetőséget megszüntető oknak minősült, ha valaki csekély mennyiségű kábítószer saját használatra természetett, állított elő, megszerzett vagy tartott; b) pontja értelmében ha egy kábítószer-használó személy olyan, két évnél nem súlyosabban büntetendő cselekményt követett el, amely kábítószer-fogyasztásával volt összefüggésben. A bűncselekmény ez esetben lehetett a kábítószer megszerzésének eszközcselekménye (beszerző bűnözés, jövedelemszerző bűnözés), de irányulhatott a kábítószer-fogyasztás leplezésére is.

Ezekben az esetekben az elkövetőnek az elsőfokú ítélet meghozataláig hitelt érdemlő okirattal igazolnia kellett, hogy legalább hat hónapig folyamatos kábítószer-függőséget megelőző vagy gyógyító kezelésben részesült. A törvény azonban nem kívánta, hogy a kezelés eredményre is vezessen, csak a kezelés tényét kellett igazolni.

A Legfelsőbb Bíróság 155. számú büntető kollégiumi állásfoglalása (a továbbiakban 155. számú BK), amely értelmezési szempontokat ad a Btk. 282. §-ához, úgy magyarázza a megelőző gyógykezelés intézményét, hogy ez *„olyan rendszeres kábítószer-fogyasztók esetében alkalmazható, akiknél már kialakulóban vannak a függőség kezdeti tünetei, vagy közvetlenül ezzel kell számolni”*. *„Alkalmi fogyasztók esetében pedig továbbra is célszerű a nyomozás szakában megrovást alkalmazni.”*

Pelle Andrea így írt erről: *„Tehát azok, akiknél már fennáll a függőség, vagy ennek reális veszélye, élhetnek az eltereléssel, a próbálkozók vagy rekreációs szerhasználók számára nincs mentesülés, és szerencsés esetben – első alkalommal – a Legfelsőbb Bíróság szerint megúszhatják a dolgot egy megrovással. A gyakorlatban azonban ettől eltérő megoldásokkal élnek, és még sok más kérdésben sem érvényesülnek maradéktalanul a törvényi előírások ezen a területen. A rendőrségen az alkalmi (főként lágydrog-) fogyasztókat is drogambulanciákra irányítják, és ha erre nem kerül sor, annyi bizonyos, hogy nyomozati szakban nem zárják le megrovással az ügyet. Az ügyészség pedig hónapok, nem ritkán évek múlva vagy lezárja valóban egy megrovással az eljárást, vagy a döntést a bíróságra bízva vádat emel. A bíróságon pedig már több ízben előfordult, hogy nem a 155. sz. BK által ajánlott megrovást alkalmazták, hanem próbára bocsátották a vádlottat, ami a megrovásnál súlyosabb intézkedés. Egyik ilyen esetben az elkövető egy olyan fiatalember volt, aki vallomása szerint még életében soha nem használt semmilyen kábítószer, csak egyszer vásárolt egy adag marihuánát, hogy azt később kipróbálja. Egy utcai igazoltatás során megtalálták nála a füvet, és eljárást indítottak ellene, így az alkalmi használatra sem volt lehetősége. Az ügy bíróság elé került, ahol megrovás helyett egy évre próbára bocsátották a fiatalembert,*

mondván, hogy mivel nem fogyasztott kábítószer, ezért nem alkalmazható a 155. sz. BK azon előírása, hogy alkalmi fogyasztók esetében megrovást célszerű alkalmazni. Szerencsére a másodfokú eljárásban már korrigálták a döntést, és megrovással megszüntették az eljárást.”⁶⁸

„A korabeli sajtó a 155. Sz. Kollégiumi Állásfoglalást⁶⁹ a hazai drogpolitika liberalizálásaként értékelte. A szakemberek közül egyetértettek ezzel az iránnyal mindazok, akik indokoltnak tartották az 1993. évi XVII. törvénynek a kábítószer-kereskedő és a fogyasztó eltérő büntetőjogi megítélésére lehetőséget teremtő megoldásait és kábítószer-fogyasztó esetében a »medikalizáló szemlélet« érvényesülését. Hevesen kritizálták viszont az állásfoglalásnak a kábítószer-mennyiségekre vonatkozó részét a Népjóléti Minisztérium – amelyekhez akkoriban az egészségügy tartozott – részéről, valamint a rendőrség képviselői. Az utóbbiak azzal érveltek, hogy a kábítószeres csekély mennyiségének meghatározása [...] jó lehetőséget teremt a kábítószerárusoknak, hogy tettenérés esetén a fogyasztók »bőrébe bújjanak«.”⁷⁰

Az elterelésen keresztül a büntetőjogba bevonódott medikalizáló szemlélet kiélezte a kábítószer-fogyasztás jelenségének két pólusán álló szakmai csoport – nevezetesen a rendőrök és a drogbetegeket kezelő orvosok, pszichiáterek – közti ellentétet. A rendőrök az elterelést a díleres büntetés alóli kibúvójának tartották. Ma már tudjuk, hogy ha így volt is, annak oka a rendőrség hibás felderítési és realizálási gyakorlatában, illetve a rendőrség és az ügyészség eltérő bizonyítékértelmezésében rejlett⁷¹. A szembenállás odáig fajult, hogy a rendőrök rendszeresen igazoltatták a fővárosi két drogambulancia klientúrájának tagjait az intézmény előtt, sőt a Jász utcai drogambulancia iratszekrényét feltúrták, elvitték a kliensek személyes és különleges adatait tartalmazó dossziékat. Büntetőeljárást indítottak kábítószerrel visszaélés miatt egy elismert, drogbetegeket kezelő pszichiáter ellen is. Ez volt az elhíresült Funk-ügy.

68 Pelle A.: A tiltás élvezete. Beszélő, 1996/7. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-tiltas-elvezete>

69 A Legfelsőbb Bíróság 155. számú büntető kollégiumi (BK) állásfoglalásában (1995. március 27.) megállapítja: „a kábítószer fogyasztója a kábítószerrel visszaélés bűncselekményét akkor is elköveti, ha nem maga természetette, állította elő vagy tartotta a kábítószer, hanem mástól, a saját használatára szerezte meg”.

70 Lévy M.: A kábítószer-problémával kapcsolatos kriminálpolitika és büntetőjogi szabályozás alakulása Magyarországon az 1970-es évek végétől napjainkig. In: Szabadfalvy J. (szerk.): Facultas Nascitur. 20 éves a jogászképzés Miskolcon. Miskolc, 2001, 261–263. o.

71 Ritter I.: Ügyészek a libikókán. Ügyészek Lapja, 2013/5., 9–27. o.

„A nyomozó hatóságnak nem Funk doktor lejárata volt a célja, és az sem, hogy az orvostársadalom vagy a kábítószerbetegek ellen fellépjen – mondja Bagyula József alezredes, a BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Osztályának helyettes vezetője, de a Funk doktor osztályán lévő rendetlenség a nyilvántartást illetően, illetve azok a tanúvallomások, melyek szerint a doktor csak anyagi ellenszolgáltatás ellenében adott Depridolt, indokoltta teszik az eljárást. De ezt mi úgy végezzük, hogy a betegek személyiségi jogai nem sérülnek és adataik nem kerülnek a közvélemény elé.”

A doktor szerint érthetetlen az egész. Azt sem érti, miért próbálja a rendőrség ellene hangolni a közvéleményt, amikor Berta Attila bizonyítékként hozza fel azt, hogy a betegek kartonjait az ő szobájában találták meg a házkutatás során. „Az isten szerelmére, hát hol tartsa egy orvos a betegeinek kórrajzait, ha nem a szobájában. Én főorvosa vagyok az osztályomnak, a szobám zárható, hát mutassanak olyan orvost, aki máshol tartja az aktáit.”⁷²

Az elterelés intézményét bevezetése óta rengeteg támadás és kritika érte, azonban senki nem vizsgálta, hogy ezek helytállóak-e. Mégis jelentősen hatott a jogalkotókra, amikor az 1999. március 1-jén hatályba lépő törvénymódosítást előkészítették. Ennek következménye, hogy volt, hogy 1999. március 1. és 2003. március 1. között csak kábítószerfüggők vehettek részt elterelésen, az alkalmi fogyasztók számára ez a lehetőség bezárult.

2000-ben vizsgálatot végeztem arról, hogy milyen hatékonysággal működik a kábítószerrel visszaélés bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazott elterelés. A vizsgálat teljes körű budapesti mintán történt. A mintavételi keret az az 1998-ban és 1999-ben induló ügyek alkották, amelyeket a fővárosban követtek el, és az elkövetőkkel szemben a nyomozó hatóság felfüggesztette az eljárást és/vagy kábítószer-függőséget gyógyító vagy megelőző kezelésre jelentkezettek, vagy a vizsgálat idején még folyamatban volt ellenük az eljárás.

- A mintában szereplő és a kábítószer mennyiségéről informáló esetek 92,6 százalékát csekély mennyiségű kábítószerre követték el.
- Jellemzően olyan esetben került sor az eljárás felfüggesztésére, illetve az elterelésre, ahol a kábítószer-fogyasztással, -tartással voltak kapcsolatosak az elkövetői magatartások.

72 A Funk-ügy: Műhiba. Magyar Narancs, 1997. november 6.

- *Tehát az a vélekedés, amely szerint az elterelés intézménye kibúvót jelentett volna a dílerek számára a büntetőjogi felelősségre vonás alól, semmiképpen nem volt megalapozottnak tekinthető. Persze egyes elkövetők folytathattak kereskedelemmel összefüggő tevékenységet is, azonban a hatóság tudomására jutott és bizonyítást nyert elkövetői magatartások alapján elmondható, hogy ezt a feltételezést semmi nem támasztotta alá.*

A vizsgálat további eredményeiről:

- a) *A büntetőeljárás alternatívájaként történő kábítószer-fogyasztók gyógykezelésének végrehajtásáról semmiféle rendelet, állásfoglalás, megállapodás nem rendelkezett. Arról sem, hogy például hol hajtható végre, ki végezheti a kezelést, milyen típusú kezelések fogadhatók el, azt ki finanszírozza azokat, milyen kötelezettségei vannak az orvosnak egy ilyen eset kapcsán, milyen kötelezettségei és jogai vannak a betegnek.*
- b) *A kerületi kapitányságokon sok esetben nem hívták fel az elkövetők figyelmét a gyógyító kezelésen történő részvétel lehetőségére, amennyiben annak feltételei fennálltak.*
- c) *Az ügyben eljáró vizsgálok napi munkájuk során olyan problémákkal szembesültek a büntetőeljárás alternatívájaként történő gyógykezelés végrehajtása kapcsán, amelyek nagy mértékben meghatározták az erről az intézményről alkotott véleményüket. A következő problémákat ítélték a legsúlyosabbaknak:*
 - *az elkövetők nem mennek el a kezelésre;*
 - *nem lehet ellenőrizni, hogy eljárnak-e az elkövetők kezelésre;*
 - *a kezelőintézmények túlzásúfoltak;*
 - *nem lehet felajánlani (mert az elkövető például börtönben van);*
 - *rövidebb kezelési időről hozza az igazolást;*
 - *rossz a kezelőintézmények hozzáállása;*
 - *nem hajtható végre ebben a formájában.⁷³*

A 155. számú BK rendelkezett a mennyiségi kérdésekről is: csekély mennyiségnek minősült a kábítószerhez hozzá nem szokott fogyasztóra vonatkoztatott halálos (letális), illetve mérgező (toxikus) dózisok tízszerese, jelentős mennyiségnek pedig az ilyen adag több mint százszorosa. A cannabis esetében a 155. számú BK megállapította, hogy a halálos, illetve a mérgező adag nem bizonyí-

73 Ritter I. (2001): i. m. 239–265. o.

tott, az alapegységet a hazai és külföldi tapasztalatok alapján a szakértő véleményezi.

Kérdés, hogy ha a cannabis halálos, illetve mérgező adagja nem bizonyított, akkor azt milyen tapasztalatok alapján lehet véleményezni. A joggyakorlat az egy gramm THC-t jelölte meg a csekély mennyiség felső határaként, amely enyhébb megítélést jelent a cannabis és cannabiszármaszerek vonatkozásában, mint egyéb kábítószeres esetében.

A szabályozást az eltelt időben több oldalról is kritika érte. Időközben a Kábítószer-fogyasztás visszaszorítása érdekében létrehozott eseti bizottság jelentéséről szóló 125/1997. (XII. 18.) OGY határozat 3. pontja is előírta a Btk. 282–282/A § rendelkezéseinek felülvizsgálatát. A bírálatok alapvetően a csekély, illetve jelentős mennyiség fogalmak tartalma meghatározásának módjára vonatkoztak, és ebből levezetve vetődött fel a tényállással szembeni aggály, miszerint az nem nyújt megfelelő lehetőséget a (bűnüldöző) jogalkalmazó számára a fogyasztó és a kereskedő közötti egyértelmű különbségtételhez. Indokoltnak tartották a Btk. 282–282/A §-a szerinti tényállások szabályozási konstrukciójának finomítását is.

A második formáció

A Btk. az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel módosult, ez érintette a visszaélés kábítószerre bűncselekmény tényállását és azon belül az elterelés jogintézményét is. Ez a változás a korábbiakhoz képest egyértelműen a másodikként említett irányzat talaján állt (az egyre növekvő és erősödő bűnözéssel szemben a hatékonyabb fellépést a büntetőjogi fenyegetettség kiterjesztésével, a büntetőjogi represszió szigorának fokozásával).

A Btk. 282., illetve 282/A. §-ának szövegét az 1999. március 1-jén hatályba lépő 1998. évi LXXXVII. törvény 62. §-ával módosították. A módosítás legfőbb elemei:

- Differenciálódott a kábítószer-fogyasztásra vonatkozó szabályozás, a módosítás – egyebek mellett – szétválasztotta az alkalmi kábítószer-fogyasztást és a kábítószerfüggő személy kábítószer-fogyasztását.
- A büntetőjogi felelősségre vonás alternatívájaként alkalmazható gyógykezelés – a korábbinál szűkebb körben – csak a kábítószerfüggő szemé-

lyeknek biztosított büntetlenséget a törvényben meghatározott magatartások esetében.

- Az ismertetett büntető anyagi jogi változásokkal összhangban a büntetőeljárás törvényt módosító 1998. évi LXXXVIII. törvény módosította az eljárási kódex azon rendelkezéseit, amelyek a gyógyító kezelés vállalása esetén a büntetőeljárás felfüggesztését, illetve megszüntetését szabályozták.

A vádemelés elhalasztása jogintézmény keretein belül nyílt lehetőség a továbbiakban az elterelésre⁷⁴ (Be. 147/A és 303/A §). A fiatalkorúak elleni eljárásban a vádemelés elhalasztása öt-, míg felnőtt korúaknál háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő visszaélések esetén vált lehetségessé. (A büntetőeljárás törvény módosítása keretében ezt a diverziós lehetőséget az új szabályozás kiterjesztette a felnőtt elkövetőkre is.) A vádemelés elhalasztása ideje alatt – egytől két évig terjedően – a gyanúsított pártfogó felügyelet alatt áll (Be. 147/A §). Ennek keretében pedig előírható az elkövetőnek magatartási szabályként, hogy gyógykezeltesse magát, vagy vegyen részt megelőző-felvilágosító egészségügyi szolgáltatáson.

A 2003. március 1-jéig hatályos törvény értelmében nem volt büntethető a kábítószerfüggő személy, ha a hatósági előírások megszegésével kábítószer fogyasztott, illetve saját fogyasztás céljából tartott; valamint ha csekély mennyiségű kábítószer saját fogyasztás céljából előállított, termesztett, megszerzett; vagy ha a kábítószer-fogyasztásával összefüggő – kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő – más bűncselekményt követett el, feltéve hogy az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolta, hogy legalább hat hónapig folyamatos kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben részesült. 1999. március 1. előtt lehetőség volt alkalmi fogyasztók esetén is alkalmazni az úgynevezett elterelést, azonban a módosítással megszűnt számukra az elterelésben való részvétel lehetősége.

74 A vádemelés elhalasztása jogintézményt az 1995. évi XLI. törvény vezette be hazánkban. A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. tv. 147/A § (1) bekezdése szerint az ügyész a vádemelés feltételeinek fennállása esetén háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt a vádemelést egytől két évig terjedő időre elhalaszthatja, ha a gyanúsított jövőbeni magatartásában mutatkozó kedvező hatása feltételezhető. Ez idő alatt a gyanúsított pártfogó felügyelete alatt áll, és magatartási szabályként előírható számára gyógyító és/vagy megelőző kezelésen való részvétel.

A kábítószer-függőséget gyógyító vagy megelőző kezelésen a visszaélők valamely egészségügyi intézményben, drogambulancián, rehabilitációs otthonban vettek részt.

A Btk. 282/A §-a alapján a jogalkotó a kábítószerrel visszaélés minősítésénél és a büntetési tételek meghatározásánál differenciált elbírálási lehetőséget biztosított a kábítószerfüggő személyeknek. Ezen elkövetői körben a Btk. 282. §-ában megfogalmazott szabályokhoz képest tartalmazott eltérő rendelkezéseket a 282/A §

Az eltérés – a jogalkotó szerint – az elkövetési magatartásokban, a célzatoságban, a mennyiségekben, az elkövetés körülményeiben, illetve eredményében jelentkezett. Szerinte a kábítószeres rendszeres és túlzott mértékű használata kialakítja a testi és/vagy lelki függőséget. Ennek megállapítása pedig szakértői feladat.

A 282/A § (6) bekezdésben büntethetőséget megszüntető okok fogalmazódtak meg. Az idézett paragrafus b) pontja értelmében büntethetőséget megszüntető oknak minősült, ha egy kábítószerfüggő személy olyan, két évnél nem súlyosabban büntetendő cselekményt követett el, amely kábítószer-fogyasztásával összefügg. A kábítószer-fogyasztás és a bűncselekmény között konkrét összefüggésnek kell lennie. A bűncselekmény ez esetben lehet a kábítószer megszerzésének eszközcselekménye (beszerző bűnözés, jövedelemszerző bűnözés), de irányulhatott a kábítószer-fogyasztás leplezésére is.

Ezekben az esetekben az elkövetőnek az elsőfokú ítélet meghozataláig hitelt érdemlő okirattal igazolnia kell, hogy legalább hat hónapig folyamatos kábítószer-függőséget megelőző vagy gyógyító kezelésben részesült. A törvény azonban nem kívánta, hogy a kezelés eredményre is vezessen, csak a kezelés tényét kell igazolni.

A törvénymódosítást sok kritika érte az elterelés jogintézményét igénybe vehetők körének szűkítése miatt. A diverziós lehetőség azonban az új szabályozással továbbra is fennállt az ügyészi szakban az alkalmi fogyasztók részére. Ezt a vádemelés elhalasztása jogintézmény testesítette meg. Persze a diverzió alkalmazásának feltételei ebben az esetben kedvezőtlenebbek voltak a korábbi szabályozáshoz (az elterelés rendőri szakban történő alkalmazásához) képest. Jogszabályi szinten a diverziós lehetőségek nem szűkültek, azonban a gyakorlatban, a jogalkalmazás során jelentősen korlátozódtak.

Részlet az indoklásból: „A javaslat az eredeti kriminálpolitikai tétel keretein belül abból indul ki, hogy akinek a büntetőjog valóban diverziós (elterelési) lehetőséget biztosítani kíván, az a kábítószer-függőség állapotába eljutott kábítószer-fogyasztó.

Ettől különbözik a kábítószerrel pusztán élvezni akaró fogyasztó. [...] A javaslat kizárólag az új privilegizált tényállás elkövetője (tehát a kábítószerfüggő személy) számára biztosítja a büntetethetőség alóli elterelést. [...] Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nem kábítószerfüggő fogyasztó számára szűkülne az elterelés lehetőségei. A javaslat azonban az utóbbi tekintetében nem kíván anyagi jogi megoldást adni, hanem e téren az eljárásjogi lehetőségek egyidejű megteremtését látja célszerűnek.⁷⁵

1998. évi XIX. törvényhez, azaz az új büntetőeljárási törvényhez fűzött indoklás szerint: A 222. §-hoz „...A Btk. a 282/A. §-ban meghatározott feltételek esetén büntetethetőséget megszüntető okként szabályozza, ha a kábítószer-fogyasztó folyamatos gyógykezelésnek veti alá magát... A Be. rendelkezései alapján a gyógykezelésben való részvétel... végett a büntetőeljárás (az előkészítő szakaszban a nyomozás) felfüggesztésének van, illetve lehet helye. A törvény ez esetben nem az eljárás felfüggesztését, hanem a vádemelés elhalasztását írja elő. Ha a feltételei fennállnak, a vádemelés elhalasztása kötelező, ezt nem zárják ki a 223. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezések sem.”

A 223. §-hoz: „A vádemelés nem halasztható el, ha a gyanúsított többszörös visszaeső, illetve a bűncselekményt a próbaidő alatt vagy a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt követte el. Ezekben az esetekben a törvény vélelmezi, hogy a vádemelés elhalasztása nem lesz kedvező hatással a gyanúsított jövőbeni magatartására [...] A kábítószer-fogyasztó gyógykezeléséhez fűződő [...] érdekekre tekintettel azonban a törvény [...] nemcsak lehetővé, hanem – a feltételek fennállása esetén – kötelezővé is teszi a vádemelés elhalasztását.”

A legfőbb ügyész a jogérvényesülést elősegítendő utasítást bocsátott ki a nyomozás törvényessége feletti felügyeletről és a nyomozás befejezése utáni ügyési feladatokról⁷⁶.

„Meg kell említeni, hogy a gyakorlatban – részben a Btk. bizonyos intézményeinek (például a cselekmény társadalomra való veszélyességének csekély fokával kapcsolatos büntetethetőségi akadály, a próbára bocsátás), részben a már hivatkozott vádemelés elhalasztása révén – mégiscsak lehetőség volt a fogyasztók esetében is a differenciált

75 Az indoklás szövegét lásd Igazságügyi Közlöny, 1999/2.

76 2/1999. (ÜK. 2.) LÜ utasítás

elbírálásra és elterelésekre. Ez viszont felveti azt a kérdést, hogy akkor mi értelme volt a Btk. korábbi 282/A §-a módosításának, milyen célt szolgált a szigorítás.”⁷⁷

2001-ben vizsgálatot végeztem arról, hogy milyen hatékonysággal működik a kábítószerrel visszaélés bűncselekmények elkövetőivel szemben 1999. március 1. után alkalmazott elterelés. A legfőbb eredmények a következők voltak:

- *Rengeteg problémát okozott a módosítást megelőzően az elterelés jogintézményének alkalmazása, azonban a módosítás után ezeknek a problémáknak csak kis része szűnt meg, és számos újabb nehézség adódott: összességében e jogintézmény alkalmazásával és az ezzel történő visszaéléssel kapcsolatos nehézségek csak hatványozódtak.*
- *A függőség megállapításának kritériumait sehol sem rögzítették, az igazságügyi szakértő jellemzően az elkövető elmondása, tüneteinek közlése alapján minősített – és ezt a kiskaput a megfelelő érdekérvényesítési készségű elkövetők rendre kihasználták (megtanulva, mit kell mondani a szakértői vizsgálaton). Az elterelésben részt vevők száma és aránya csökkenő tendenciát mutatott, hiszen a jogalkotó szűkítette az elterelés jogintézményét igénybe vehetők körét.*
- *Habár a nem függő, alkalmi fogyasztók számára a diverzió lehetősége részben megteremtődött az eljárásjogi törvény módosításával, ennek gyakorlati alkalmazása az esetek jelentős részében nem volt kivitelezhető, vagy a hatóság álláspontja szerint nem volt célravezető.*
- *Szinte csak fogyasztás esetén (birtoklás nem) volt lehetőség e jogintézmény alkalmazására, azonban jogalkalmazók jelezték, hogy egyes ügyészségeken egyáltalán nem alkalmazzák ezt az intézményt, még azokban az esetekben sem, amikor a feltételek adottak lennének. [A megkérdezettek 49,3 százaléka számolt be problémákról. 34,6 százalékuk jelezte, hogy ő (vagy a vonatkozó ügyészség) ezt a jogintézményt egyáltalán nem alkalmazza kábítószer-bűncselekményt elkövetőkkel szemben.] Ennek oka, hogy a végrehajtás körül rengeteg probléma merült fel. Például: túlterheltek a pártfogók (ugyanis e jogintézmény alkalmazása esetén pártfogói felügyeletet kell elrendelni); az elkövetők nem tartják be az előírt magatartási szabályokat; ha az elkövetők nem tartják be az előírt magatartási szabályokat, az ügyész megszünteti a vádemelés elhatalasztását, és vádat terjeszt a bíróság elé – ez pluszidőt és pluszmunkát jelent az amúgy is leterhelt ügyészek számára; bizonyos jellemzőkkel bíró elkövetők esetében – például etnikai hovatartozás, alacsony érdekérvényesítő képesség*

77 Lévay M.: Héják, baglyok, galambok. Fundamentum, 2001/1., 49–61. o.

stb. –, ezt elkerülendő, inkább nem alkalmazzák, még akkor sem, ha lehetőség lenne rá.

- *Így a diverziós lehetőségnek a büntető anyagi jogban történő szűkítése mögött is lényegében ugyanaz a szemléletmód értelmezhető, mint a fogyasztás büntetendőségének deklarálása háttérben, még akkor is, ha nem ez volt a jogalkotó szándéka. E szerint legfeljebb a függőnek minősülő kábítószer-fogyasztó tekinthető gyógyításra, támaszra szorulóknak, a drogfogyasztók egyéb csoportjai viszont elsősorban bűnözőknek.*

Megkértük az ügyészeket, mondják el, ők mit változtatnának a vádemelés elhagyása jogintézmény alkalmazásának jelenlegi gyakorlatán. Mindössze 24,8 százalékuk formált véleményt. A következő változásokat jelezték:

- Jogszabályi változtatás: minden fogyasztó számára lehetőséget kellene biztosítani a rendőri szakban az elterelésre.
- Nincs szükség erre a jogintézményre.
- Képzettebb pártfogókra lenne szükség.
- Szertípus szerint differenciálni kellene – ez határozhatná meg az igénybevevők körét.
- Egyszerűbb végrehajtási szabályozásra lenne szükség.
- Szorosabb kapcsolat kellene a kezelőintézmények és a jogalkalmazók között.
- Olyan szabályozásra lenne szükség, hogy az elkövetők minél hamarabb hozzájuthassanak a segítséghez.

A módosítás után a kábítószer esetileg fogyasztók (9. §) és a cselekményt csekély mennyiségre elkövetők (8. §) a vádemelésre kerülő esetek legalább 41,2 százalékát alkották. Igaz, hogy a fogyasztókkal szemben a bíróságok jellemzően tárgyalás mellőzésével hoznak ítéletet – és nemigen változtatták meg a vádban szereplő büntetést. Így általában pénzbüntetésre, megrovásra, próbára bocsátásra kerül sor. Nem talákoztunk olyan esettel, ahol a bíróság csak kábítószer-fogyasztás miatt letöltendő szabadságvesztés-büntetést szabott volna ki.

Összességében az elterelés jogszabályi környezetének és végrehajtásának változásáról elmondható, hogy a résztvevők száma és aránya csökkenő tendenciát mutatott, hiszen a jogalkotó szűkítette az elterelés jogintézményét igénybevevők körét. Habár a nem függő, alkalmi fogyasztók számára a diverzió lehetősége részben megteremtődött az eljárásjogi törvény módosításával, ennek gyakorlati

alkalmazása az esetek jelentős részében nem volt kivitelezhető, vagy a hatóság álláspontja szerint nem volt célravezető.

Mindeközben az 5/1998. Büntető Jogegységi Határozat (1998. december 30.) rendezni igyekezett a legégetőbb jogértelmezési kérdéseket az egységes jogalkalmazás érdekében. Ma már tudjuk, hogy erősen kétes sikerrel. E szerint: *1. A kábítószerrel visszaélés akár azonos, akár különböző elkövetési magatartása-it megvalósító részcselekmények természetes egységet alkotnak. 2. Az azonos vagy különböző kábítószernek a tiszta hatóanyag-tartalom alapulvételével kiszámított részmenntiségeit – amelyekre nézve a kábítószerrel visszaélésnek a természetes egység keretébe tartozó részcselekményeit elkövették – összegezni kell, és a bűncselekmény minősítése (a csekély vagy jelentős mennyiség megállapítása) szempontjából az összmenntiség az irányadó.*

A módosítás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, sőt ha lehet, még nehezebbé tette a jogalkalmazást és még differenciáltabbá a jogérvényesülést. Nem csoda, hogy nem kellett sokat várni egy újabb módosítás megszületésére.

A harmadik formáció

A 2003. évi II. törvény – miként a hozzá fűzött miniszteri indokolás azt kifejezetten ki is emeli – elvetette az 1998. évi LXXXVII. törvény alapjául szolgáló elvi megfontolásokat, elsősorban azt, hogy a bűnözés hatékonyabb visszaszorítása a büntetések szigorításától várható, ugyanakkor hangsúlyozta a törvényi szabályozás és a bírósági egyéniesítés között a magyar büntetőjog történetében kialakult hagyományok arányok visszaállítását.

A büntető törvénykönyv 2003. március 1-jén hatályba lépő módosítása jelentősen kibővítette az elterelésben részt vevők körét. 2003. július 1-jén hatályba lépett az új büntetőeljárás törvény, majd az elterelés, azaz a kábítószer-függőséget gyógyító kezelés, a kábítószer-használatot kezelő más ellátás vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatás szabályairól szóló 26/2003. (V. 16.) ESZCSM–GYISM együttes rendelet.

„A Btk. 283. §-nak a 2003. március 1. napjától hatályos szövegét a 2003. évi II. törvény 21. §-a állapította meg. A kábítószerrel visszaélés a Btk. 282-282/C. §-okban írtak szerint szigorúan büntetendő cselekmény. Az elkövetők között azonban vannak szenvedélybetegek, továbbá olyan fiatalkorúak, fiatal felnőtt korúak, illetve csekély mennyiségű kábítószerrel alkalmosszerűen fogyasztók is, akikkel kapcsolatban nem indokolt a törvény teljes szigorát alkalmazni, és módot kell adni számukra a gyógyító, nevelő jellegű terápiában részt vegyenek, és mentesüljenek a büntetőjogi felelősségre

vonás alól. Ezen elterelési lehetőségeket, és egyúttal büntethetőséget megszüntető okokat szabályozza a Btk. 283. § – olvasható a kommentárban.

A büntethetőséget megszüntető okok köre:

- csekély mennyiségre, illetve csekély mennyiségre tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával, saját használatra elkövetett termesztés, előállítás, megszerzés, tartás;
- az együttes kábítószer-fogyasztáskor történő, csekély mennyiségre elkövetett kínálás, átadás, de tizennyolcadik életévét be nem töltött személynek, illetve oktatási, köznevelési, gyermekjóléti és gyermekvédelmi, közművelődési feladatok ellátására rendelt épület területén, vagy annak közvetlen környezetében történő kínálás vagy átadás esetén csak a huszonegyedik életévét meg nem haladó elkövető vonatkozásában;
- a kábítószerfüggő személy által a jelentős mennyiséget el nem érő mennyiségre elkövetett, saját használatra történő termesztés, előállítás, megszerzés, tartás, csempészet, illetve a csekély mennyiségre, együttes kábítószer-fogyasztáskor elkövetett kínálás, átadás; valamint
- a kábítószerfüggő személy által a jelentős mennyiséget el nem érő mennyiségre elkövetett, saját használatra történő termesztés, előállítás, megszerzés, tartás, csempészet magatartásaival összefüggésben – kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő – más bűncselekményt követett el.

A büntethetőséget megszüntető ok a Btk. 283. § a) és b) pontjában szabályozott esetben a „saját használatra” célzat tényállási elem. Ennek megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha ez a tényállási elem is kétséget kizáróan bizonyított.

A Btk. 283. § c) és d) pontja, valamint e) pontjának 2. alpontja kizárólag abban az esetben biztosítja az elterelés lehetőségét, ha a kínálás vagy átadás együttesen történő kábítószer-fogyasztáskor történik.

A büntethetőséget megszüntető ok csak abban az esetben alkalmazható, ha az elkövető okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószerfüggőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt. Ezen okirat kiállítására az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat területileg illetékes hatósága, a kábítószer-élvezők gyógykezelésére szakosodott egészségügyi

intézmény szakorvosa, vagy a megelőző, felvilágosító szolgálat szakemberei jogosultak.

Az új büntetőeljárás törvény hatálybalépésével a visszaélés kábítószerrel bűncselekményt elkövetők elterelésére – amennyiben a feltételek fennállnak – csak a vádemelés elhalasztása jogintézmény mint krimináleklúziós technika alkalmazásával lett lehetőség. Ez viszont magával vonta a kötelező pártfogó felügyeletet is. Azaz kizárólag az ügyészi szakban kerülhet sor az elterelés alkalmazására. A rendőrségi szakban történő korábbi elterelés formája megszűnt. Majd később részlegesen visszatért. A törvény hatálybalépése kapcsán azonban ismét számos probléma vetődött fel.

Kezdődött azzal, hogy 2004. december 13-án az Alkotmánybíróság kihirdette az 54/2004. (XII. 13.) számú határozatát, amely a büntető törvénykönyv kábítószerrel való visszaélést szabályozó szakaszainak egy részét alkotmányellenesnek minősítette.

Alkotmányellenesnek vélte a büntető törvénykönyv kábítószeres szakaszában szereplő „hatósági engedéllyel nem rendelkező” szövegrészt (amely tulajdonképpen azt a célt szolgálta, hogy ne kelljen a Btk.-t alkalmazni a munkájuk során kábítószerrel hatósági engedély birtokában foglalkozó szakértőkre és kutatókra). Azonnali hatállyal megsemmisítették az elterelés egyes szakaszait, de az AB nem találta alkotmányellenesnek az elterelés jogintézményét. Az AB kifogásolta, hogy az Országgyűlés nem alkotta meg azokat a szabályokat, amelyek a kábítószer-fogyasztókat segítő, megelőző, gyógyító programok végrehajtásában közreműködők büntetőjogi felelősségének kérdéseit rendezik.

Az Alkotmánybíróság 2004. december 13-i döntése után a Btk. 283. §-a alapján (büntethetőséget megszüntető ok) nem volt büntethető

- a nem kábítószerfüggő elkövető, ha csekély mennyiségű kábítószeret termesztett, előállított, megszerezett vagy tartott; illetve
- a kábítószer-függő elkövető, ha jelentős mennyiséget el nem érő kábítószeret termesztett, előállított, megszerzett vagy tartott;
- amennyiben az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolta; hogy
- hat hónapig folyamatos kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.

Az AB állítása szerint – mint azt az indoklásban ki is fejtik – részletesen áttekintette a nemzetközi gyakorlatot, az egyes országok szabályozását. Így „a nemzetközi szervek által világszörösen lefolytatott vizsgálatok azt mutatják, hogy

jelenleg a megelőzés feladatát a szankció nélküli tiltás önmagában még a fogyasztás esetében sem tudja hatékonyan teljesíteni. A büntetőjogon kívül nincs tehát a jogalkotónak más olyan hatékony eszköze, amellyel a problémát hatékonyan kezelni tudná és amellyel képes lenne [...] a kábítószer-bűnözést megfelelő keretek között tartani.”

Kukorelli István alkotmánybíró – Bihari Mihály mellett – erős kétségeinek adott hangot különvéleményében. Mint írja: „az Alkotmánybíróság gyakorlatában először fordult elő, hogy a testület – megsemmisítve a Btk. több rendelkezését – azonnali hatállyal büntetendővé nyilvánít, egyúttal határidő megállapításával büntetni rendel olyan magatartásokat, melyek esetében a törvényhozó nem tartotta feltétlenül indokoltnak a büntetőjogi felelősségre vonást. A büntetendő cselekmények kibővítésére alkotmányos indokok nélkül, az állam büntetőhatalmának túlzott kiterjesztésével, valamint a jogbiztonság sérelmével került sor. [...] A megsemmisített szabályokat nem tartom alkotmányellenesnek, a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítását megalapozatlannak ítélem, az azonnali hatályú megsemmisítést pedig az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében rögzített jogállamiság sérelmének tekintem. [...] Álláspontom szerint erre a tudományos ismeretek és a jogalkalmazási gyakorlat figyelembevétele nélkül, alkotmányos indokok hiányában, az állam büntetőhatalmának túlzott kiterjesztésével, valamint a jogbiztonság sérelmével került sor.”⁷⁸

Továbbra is elterelhetők voltak tehát a fogyasztók, függetlenül attól, hogy alkalmi vagy függő szerhasználók voltak-e. Az 1999-es és a 2003-as jogszabályok között pontosan az volt a legnagyobb különbség, hogy az előbbi kizárólag a függők számára biztosította az elterelést, míg az utóbbi az alkalmi – vagy rendszeres, de nem függő – fogyasztókra is kiterjesztette, újra elismerve a drogfogyasztók esetében a nagyobb társadalmi érdeket az egészségügyi kezelőrendszerbe való irányításra, mint az állam büntetőhatalmának érvényesítésére. E tekintetben tehát a helyzet az AB határozata óta nem változott, az elterelés kibővített koncepciója benne maradt a törvényben. Miért volt akkor szükség, mi célt szolgált az AB-határozat?

A 2003-as törvénymódosítás – az elterelés említett kibővítésén túl – arra is kísérletet tett, hogy a Btk. drogjogi rendelkezései elősegítsék az egységes jogalkalmazást. A módosítás a keresleti oldali cselekmények vonatkozásában ha nem is enyhébb, de életszerűségével enyhébbnek tűnő lett. A módosítás abban a társadalmi környezetben kiváló eszközévé vált egy politikai csörtének,

78 Dénes B.: Drog és jog. Beszélő, 2005. január.

erőfitogatásnak, amelyben senki nem nyert és senki nem vesztett, mindössze a jogérvényesítés sínylette meg az asszót.

A drogjogi változások egyik lényeges eleme volt, hogy a jogalkotó megteremtette a kábítószer-függőséget gyógyító kezelés, kábítószer-használatot kezelő más ellátás vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatás szabályairól szóló 26/2003. (V. 16.) ESZCSM–GYISM együttes rendelet keretei között az elterelés végrehajtásának egységes szabályozását. Azaz rögzítette a végrehajtás protokollját a kezelőintézmények számára, szabályozta az igazságügyi hatóságok és a kezelőintézmények közti együttműködést, a végrehajtás eszközeinek és módjának paramétereit, illetve a teljesítés dokumentálásának egységes formáját. Ezáltal biztosítottá vált a relatíve egységes jogérvényesülés a végrehajtás folyamatában.

A továbbra is fennálló jogértelmezési kérdések tisztázása (mennyiség, hatóanyag-számítás), természetes egység, valamint a minél egységesebb jogalkalmazás érdekében 2007. május 21-jén megszületett az 1/2007. számú Büntető Jogegységi Határozat a kábítószerrel visszaélés bűncselekménye megvalósulásának kritériumairól. E szerint:

„I. A kábítószerrel visszaélés megvalósulásakor természetes egységet csak az azonos törvényi tényállásba ütköző magatartások képeznek. (A hatályos törvényi szabályozás konstrukciójából következő jogértelmezés alapján a Legfelsőbb Bíróság nem tartja fenn az 5/1998. számú Büntető Jogegységi Határozat [MK 1998/12.] 1. pontjának azon megállapítását, mely szerint »a kábítószerrel visszaélés akár azonos, akár különböző elkövetési magatartásait megvalósító részcselekmények természetes egységet alkotnak«.)

E bűncselekmény tekintetében nem azonos, hanem külön-külön törvényi tényállás: a Büntető Törvénykönyv 282. §-a, 282/A. §-a, 282/B. § (1) bekezdése, 282/B. § (2) bekezdése, 282/C. § (1) bekezdése, 282/C. § (2) bekezdése.

A kábítószer mennyiségek tiszta hatóanyagának összeszámítására csak e hat tényállás szerinti elkövetéseken belül van lehetőség.

Az említett hat tényállás elkövetéseinek találkozásakor és azok egy eljárásban történő elbírálásakor bűnhalmazat valósul meg, ezért ezekben az esetekben nincs helye a kábítószerek tiszta hatóanyag-mennyiségei összeszámításának.

II. A megszerzéssel, elkövetett kábítószerrel visszaélés megvalósulásának és befejezettségének megállapíthatósága szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a megszerzett kábítószer-mennyiségeknek később mi lett a sorsa...”

Az elterelés, azaz a kábítószer-függőséget gyógyító kezelés, kábítószer-használatot kezelő más ellátás vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatás szabályairól

szóló 26/2003. (V. 16.) ESZCSM–GYISM együttes rendelet helyébe lépett közel öt évvel később a 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet. A módosítás oka alapvetően az volt, hogy a 2003. július 1-jén hatályba lépő új büntető-eljárási törvény (Be.) és az ehhez igazodó 26/2003. (V. 16.) ESZCSM–GYISM együttes rendelet rendelkezései alapján az elterelés végrehajtását csak az ügyész vádhalasztó határozatának kihirdetése után lehetett megkezdeni. Számos kritika érte a szabályozásnak ezt a részét, fontos szakmai érvek hangzottak el az elterelés végrehajtásának az eljárás minél korábbi fázisában történő megkezdése mellett, kiváltképp kábítószerfüggő elkövetők esetén, így a jogalkotó lehetőséget teremtett a nyomozati, rendőrségi szakban történő elterelés megkezdésére is a 26/2003. (V. 16.) ESZCSM–GYISM együttes rendelet módosításával [42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet] és a 20/2007. ORFK utasítással. A 20/2007. ORFK utasítás 10. pontja alapján *„A nyomozás felfüggesztésére csak abban az esetben kerülhet sor, ha a gyanúsított az ellátás, illetőleg szolgáltatás megkezdését – legkésőbb a nyomozás iratainak megismeréséig – az erről szóló dokumentum benyújtásával a nyomozó szerv előtt hitelt érdemlően igazolta. Az igazolás hitelességét a szolgáltatók listája alapján, szükség esetén egyéb alkalmas módon (telefonon levélben vagy személyesen) ellenőrizni, és ennek megtörténtét, az ellenőrzés módját és eredményét dokumentálni kell. A nyomozást a gyanúsítottal szemben attól az időponttól lehet felfüggeszteni, amikor az ellátás, illetőleg szolgáltatás megkezdéséről benyújtott igazolás hitelessége megállapítást nyert...”*

2003 és 2013 között gyakorlatilag jelentős változás nem történt a keresleti oldali kábítószer-bűncselekmények, illetve a kábítószer-fogyasztás esetén alkalmazható kriminálexklúziós technika, azaz az elterelés szabályozását illetően. Azonban 2013. július 1-jén hatályba lépett a 2012. évi C. törvény.

A negyedik formáció

A „harmadik formáció” gyakorlatilag egyfajta visszarendeződést hozott a hatályban levéskor annyit kritizált „első formáció” szerinti szabályozás irányába, azzal a jelentős különbséggel, hogy a végrehajtás a szükséges rendeletek és utasítások megszületésével egységesebbé és szabályozottá vált.

A „negyedik formációban” az egyes és a hármas kereteit szem előtt tartva, a jogalkotó a jogérvényesülési és a jogértelmezési problémák oldásának, egyezersmind a restriktív igazságszolgáltatás érvényesülésének és a nemzetközi

kötelezettség teljesítésének kényszerű szándékával módosította az elterelés szabályozását.

A 2012. évi C. törvény általános indokolása szerint „[...] 5. A törvény megszünteti a kábítószerfüggőkre vonatkozó speciális (enyhébb) szabályokat, de a bíróság a büntetés kiszabása során értékelheti a terhelt szenvedélybetegségét. Önállóan nevesített elkövetési magatartás lesz a fogyasztás (szubszidiárius vétség, amely a csekély mennyiségű kábítószer megszerzésével azonos megítélés alá esik), emellett – az egységes szabályozás érdekében, kóros szenvedélykeltésként – büntetendővé válik a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy kábítószer fogyasztására való eredménytelen rábírása. A törvény két éven belül csak egy alkalommal biztosít lehetőséget az elterelésre, ugyanakkor a fogyasztók vonatkozásában a nyomozó hatósággal való együttműködés (a kábítószer értékesítő személy kilétének feltárása) a büntetés korlátlan enyhítését vonhatja maga után.”

A kábítószerfüggők speciális, privilegizált helyzete megváltozott, az alanyi jogi szabályozás elveti a szerhasználat foka szerinti differenciációt. A függőség megállapítása számos probléma forrása volt az eljárásokban, sok esetben nem volt egységes szakértői álláspont, a jogérvényesülés és a jogbiztonság kemény kihívásokkal nézett szembe.

Az elterelésen történő részvétel időbeni korlátjának felállítása (két éven belül csak egy alkalommal) azonban nemcsak azért megkérdőjelezhető, mert a jogalkotó e jogintézmény bevezetése óta soha nem kívánta a delikvens gyógyulását, nem rendelt értékmérőt, kritériumokat a sikeres terápiához, kezeléshez, mindössze a részvétel tényére, illetve annak igazolására formált igényt, hanem azért is, mert ezen felül a büntetés korlátlan enyhítését a fogyasztók vonatkozásában a hatósággal történő „kényszer-együttműködéshez” köti.

A törvény részletes indoklása szerint: (A 180. §-hoz) „A hatályos Btk. alapján 1993. május 15. óta a terhelt bizonyos esetekben mentesülhet a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény elkövetése miatti felelősségre vonás alól, ha elterelésben vesz részt (ha az első fokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt). Az elterelésre az Egységes Kábítószer Egyezmény 36. cikk b) pontja és a Pszichotróp Egyezmény 22. cikk b) pontja is kifejezetten lehetőséget ad. Az elterelés büntethetőséget megszüntető okként történő meghatározása azt jelenti, hogy ha a terhelt a szolgáltatáson, kezelésen való részvételt igazolja az eljáró nyomozó hatóság, ügyész vagy bíróság előtt, az eljáró szerv a nyomozást, illetve az eljárást határozattal megszünteti, így az eljárás ítélelhozatal nélkül zárul. A jelenlegi szabályozás visszás

helyzetekre ad lehetőséget, ugyanis a Btk. nem zárja ki az elterelés alkalmazásának lehetőségét akkor, ha a terhelt az elterelés tartama alatt újabb kábítószerrel visszaélés bűncselekményt követ el. Másrészt – ha a jogszabályi feltételek fennállnak – ugyanazon terhelt korlátozás nélkül választhatja az elterelést, akkor is, ha korábban indult ellene büntetőeljárás kábítószerrel visszaélés miatt, ami adott esetben »sikeres« eltereléssel végződött, azaz a terhelt a szolgáltatáson, kezelésen való részvételt igazolta, és ennek eredményeként vele szemben a büntetőeljárást megszüntették. Az elterelés gyakorlatában tapasztalható visszaélések kivédése érdekében a törvény a terhelttől a bűncselekmény beismerését kívánja meg, továbbá kimondja, hogy nem alkalmazható a büntethetőséget megszüntető ok, ha a terhelttel szemben kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény miatt két éven belül újabb büntetőeljárás indult (tehát ha korábban az elkövetővel szemben a vádemelést azért halasztották el, illetve a nyomozást vagy az eljárást azért függesztették fel, mert vállalta az elterelésen való részvételt, az újabb büntetőeljárásban az elterelés nem alkalmazható), vagy ha az elkövető büntetőjogi felelősségét kábítószerkereskedelem vagy kábítószer birtoklása miatt két éven belül egyszer már megállapították. Az »elterelési előélet« 2004. december 13-át megelőzően is szerepelt a Btk.-ban, de akkor – az egyéb alkotmányellenes rendelkezések (pl. együttesen történő kábítószer-fogyasztás) miatt – az AB azt formai okból megsemmisítette, tartalmi szempontból azonban nem kifogásolta.

2. A kábítószer-kereskedelem felderítését segítheti, ha a fogyasztóknak korlátlan enyhítésre ad lehetőséget a nyomozó hatósággal való együttműködés. A büntetés enyhítését a 2004/757/IB kerethatározat is lehetőségként említi, ezért a törvény úgy rendelkezik, hogy ha a terhelt segíti a nyomozást a számára kábítószerértékesítő (tehát a kereskedő) személy kilétének feltárásával, a büntetési korlátlanul enyhíthető akkor, ha elterelésre nincs lehetőség.”

A jogalkotó az indoklásban nem fejt ki, hogy a szabályozás mely visszás helyzetekre ad lehetőséget amiatt, hogy a Btk. nem zárta ki az elterelés alkalmazásának lehetőségét akkor, ha a terhelt az elterelés tartama alatt újabb kábítószerrel visszaélés bűncselekményt követett el.

Az indoklás szerint „Az elterelés gyakorlatában tapasztalható visszaélések kivédése érdekében a törvény a terhelttől a bűncselekmény beismerését kívánja meg”. Ez a kijelentés, illetve a vonatkozó törvényi tényállás nem harmonizál a hatályos Be. 4. §-ában foglaltakkal, amely szerint „(1) A vád bizonyítása a vádlót terheli. (2) A kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére”.

Továbbá a Be. 8. §-a rendelkezik az önvádra kötelezés tilalmáról. E szerint „8. § *Senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen, és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatasson*”.

Meggyőződésem, hogy kevés olyan bűncselekmény van, amelynek kétséget kizáróan történő bizonyítása ennyire egyszerű volna, mint a kábítószer-fogyasztásnak. Testnedvizsgálattal (vér- és/vagy vizelet-) egyértelműen kimutatható a cselekmény elkövetése. Nem érthető és a büntetőeljárás törvényben *A bizonyítási teher* cím alatt megfogalmazott elveknek, valamint az önvádra kötelezés tilalmáról szóló cikkben foglaltaknak ellentmond a beismerő vallomásra kötelezés. A későbbiekben bemutatásra kerülő kutatási eredmények egyértelműen alátámasztják azt a létező joggyakorlatot, amely szerint a kábítószer-fogyasztó gyanúsított fogyasztást beismerő vallomása elégséges a hatóság számára az eljárás megindítására és lefolytatására, függetlenül attól, hogy kétséget kizáróan bizonyítást nyer-e a fogyasztás ténye. Ez azért aggasztó, mert ha valaki olyan szubsztanciát fogyasztott, amely nem szerepel sem az új típusú pszichoaktív anyagok, sem a kábítószer, sem pedig a pszichotróp anyagok listáján, de úgy tudta, vélte, gondolta, hallotta, hogy az drog – miközben jogilag nem minősült annak –, és a hatóság kérdésére úgy nyilatkozik, hogy ő kábítószerrel fogyasztott, akkor azáltal válik büntethetővé, hogy bűncselekmény elkövetése megvalósult volna. A törvény nem rendelkezik arról, hogy a beismerő vallomást szakértői vizsgálat útján szükséges-e igazolni, illetve mi történik akkor, ha valaki beismeri a szerfogyasztást, de a laborvizsgálatok ezt nem támasztják alá. Miközben a kétséget kizáróan bizonyított ténymegállapítás eszköze ez esetben csak a laborvizsgálati eredmény lehet.

A részletes indoklás a 180. §-hoz 2. pontja szerint „*A kábítószer-kereskedelem felderítését segítheti, ha a fogyasztóknak korlátlan enyhítésre ad lehetőséget a nyomozó hatósággal való együttműködés*”. Értelmezésem szerint a jogalkotó új krimináleklúziós technikát illesztett a szabályozásba, nevezetesen a „kényszer-együttműködés”, kényszer-vádalku intézményét. Ez azonban sokkal inkább aggályos, mintsem üdvözlendő; ugyanis egyrészt olyan rendkívül széles diszkrecionális jogkört teremt a jogalkalmazó számára, amely mögött nincs társadalmi kontroll, másrészt mindenáron eredmény felmutatására kényszeríti a jogalkalmazót, és ezáltal teret nyit a visszaélésekre. Egy nyílt hatalmi játzmává alakul a büntetőeljárás.

Az elterelésből kimaradó elkövetőnek elemi érdeke, hogy minél enyhébb szankcióval megússza a hatósági észlelést, és ha ennek az az ára, hogy valakire terhelő vallomást tegyen például kábítószer eladása vagy forgalomba hozá-

tala miatt, élni fog vele. Önmagára nem tesz terhelő vallomást egy visszaeső bűnelkövető – ezt megtanulta. Az a személyes érdeke, hogy megnevezzen valakit, cserébe a korlátlan enyhítés lehetőségéért. Ez azonban nem vádalku, nem korrekt csereüzlet, hanem „kényszer-együttműködés”. A gyanúsítottnak valakire vallania kell, és ha nincs díler, vagy nem akarja megnevezni, megnevezhet valaki mást. A hatóság pedig „ütéskényszerbe” kerül.

Az elterelés negyedik formációja visszatért ugyan részlegesen a hazai klaszrikus keretekhez, de számos olyan elem épült be az igénybevétel kritériumaként, amely nem harmonizál a hatályos büntetőeljárás törvény rendelkezéseivel és egyes elveivel, és amelyek ezáltal – Marc Ancel szavaival élve – élesen tükrözik a büntetőhatalom torzulásait.

KÖZVETETT VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK – AZ ÉRTELMEZÉST SEGÍTŐ HÁTTÉRELEMZÉSEK

Nincs olyan jogintézmény, amelyet annyit vizsgáltak és elemeztek volna hazánkban az elmúlt tizenöt évben, mint az úgynevezett elterelést, azaz a kábítószerrel visszaélőkkel szemben a büntetőeljárás alternatívájaként alkalmazott megelőző vagy gyógyító kezelést. Az 1993-ban hatályba lépő „elterelés” intézményének alkalmazását és alkalmazhatóságát, azaz a jogérvényesülést először 1999-ben vizsgáltam, budapesti mintán⁷⁹, majd 2001-ben sor került a büntető törvénykönyv visszaélés kábítószerrel bűncselekmény törvényi tényállására vonatkozó, 1999. március 1-jén hatályba lépő módosítás hatásvizsgálatára, országos mintán, ami közvetve érintette az elterelés jogintézményét is⁸⁰.

2005-ben tovább monitoroztam a kábítószer-bűncselekményt elkövetőkkel szemben alkalmazott kriminálexklúziós technikák, ekkor már a vádemelés elhalasztása jogintézmény működését⁸¹. A kábítószer-bűncselekményt elkövetőkkel szemben alkalmazott „elterelések” egészségügyi és szociális intézményekben történő végrehajtásának vizsgálatára 2005-ben és 2009-ben került sor.⁸²

Mindezek a vizsgálatok lehetővé teszik, hogy gyakorlatilag az elmúlt tizenöt év kábítószerrel visszaélés bűncselekmény törvényi tényállásával (anyagi és eljárásjogi rendelkezésekkel) kapcsolatos változások eredményességét, jogérvényesülését és hatásosságát (ideértve a társadalmi és a joghatásosságot, valamint a kezelések eredményességét is) visszamenően elemezhesük, értelmezhesük.

Jelen vizsgálat célja annak feltárása volt, hogy a jogintézmény működésének korábban feltárt anomáliái feloldódtak-e, illetve hogy az akkor még hatályos,

79 Ritter I. (2001): i. m. 239–265. o.

80 Ritter I. (2003): i. m.

81 Ritter I. (2005a): i. m.

82 Gerevich J. – Terdi P.: Pinocchio Program: Az elterelt és nem elterelt drogfogyasztók összehasonlító vizsgálata; az elterelés hatékonyságvizsgálata. 2007.; Vitrai J. – Demetrovics Zs. – Füzesi Zs. – Busa Cs. – Tistyán L.: Az elterelés eredményességének elemzése követéses vizsgálatban. Zárójelentés, EgészségMonitor, 2010

a leghosszabb ideig szinte konstans (harmadik formáció) törvényi szabályozás milyen mértékben és módon volt képes érvényesülni a gyakorlatban.

A BŰNÜGYI STATISZTIKA

Az intézményi adatbázis sajátosságai

A bűnügyi statisztika nélkülözhetetlen, ámde nem mindenható eszköze a hatóság előtt ismertté vált bűnözés megismerésének. Az intézményi adatbázisok, mint esetünkben az Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) rendszere is, adott társadalmi jelenségnek csak arról a szegmenséről gyűjtenek és tartalmaznak adatokat, amelyek kapcsolatba kerülnek a vonatkozó intézményrendszerrel. Így a kriminálstatisztikai adatokból csak a hatóságok előtt ismertté vált bűncselekményeket, elkövetőket, sértetteket, illetve az eljáró szervek és büntetőeljárások jellemzőit ismerhetjük meg. Azonban a hatóságok messze nem minden esetről, elkövetőről és sértettéről szereznek tudomást. Ha a bűnözés jelenségét összességében szeretnénk vizsgálni, ha teljes és valós képet szeretnénk kapni, akkor szükség van kvantitatív viktimológiai vizsgálatok eredményeire, adataira is⁸³ (sőt egy-egy kiemelt terület vonatkozásában kvalitatív vizsgálatokéira is). Sajnálatos tényként kell megállapítani, hogy eddig *egyetlen* célzott, országos felnőttmintán végzett viktimológiai kutatás (victimological survey) készült csak hazánkban. Az is több mint tíz évvel ezelőtt, az Országos Kriminológiai Intézetben.⁸⁴

A hazai bűnügyi statisztika rendszere alapvetően „elkövetőorientált”. Ennek két oka van:

- a) egyrészt az ENYÜBS adatait a rendőrség maga is egyfajta teljesítmény-mutatónak, eredményességi indikátornak tekinti, és ezt vetíti ki a társa-

83 A bűncselekmények áldozatainak, sértettjeinek vizsgálata a második világháború után kezdődött. A viktimológia tudománya az ötvenes években indult fejlődésnek „annak a felismerésnek köszönhetően, amellyel mind a jogalkotók, mint pedig a jogalkalmazók szembe-sülni kényszerültek a XX. század közepére. Nevezetesen, hogy a különböző kriminológiai irányzatok, amelyek elsődlegesen az elkövető személyére koncentrálnak kívánták a bűnözés okait feltárni, és megoldást találni a növekvő bűnözés keltette társadalmi feszültségekre, gyakorlatilag nem vezettek eredményre”. Kó J.: A kutatás módszertani eredményei. In: Irk F. (szerk.): Áldozatok és vélemények I–II. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004. Az első nagymintás viktimizációs felvétel az Egyesült Államokban történt, 1966-ban, és 1972 óta minden évben történik adatfelvétel (National Crime Victimization Survey; NCVS). A kérdés hatvanezer háztartást és mintegy százezer embert érint. Hagan, F. E.: *Research Methods in Criminal Justice and Criminology*. New York, 1989, pp. 312–341.

84 Lásd bővebben Irk F. (szerk.): i. m.

dalomra is. Azaz a hatóság saját bűnüldözési tevékenységének eredményességét az ENYÜBS-adatokkal igazolja, miközben nem vesz tudomást arról, hogy a bűncselekmények száma a valóságban jellemzően legalább kétszerese a hatóság tudomására jutó jogsértő magatartásokénak (legalábbis az úgynevezett klasszikus bűncselekmények tekintetében). Az új bűncselekménytípusok esetén, kiváltképp az áldozatnélküli vagy gazdasági bűncselekmények esetén, a latencia ennél jóval magasabb.

- b) Másrészt nincsenek viktimológiai vizsgálatok, amelyek részben ellensúlyoznák az elkövetőorientált megközelítést, részben kiegyensúlyoznák és hitelessé tennék a bűncselekményekről és az elkövetői oldalról a hatósági adatbázis alapján a társadalom felé kivetített bűnügyi helyzetképet. Így a valóság megismerése egy torzított tükrön keresztül történik és mivel a prevenció, problémakezelési lehetőségek és struktúrák is – a valóság helyett – egy torz bűnügyi helyzetképre reagálnak, a valóságra gyakorolt hatásosságuk erősen kétséges.

A kábítószer-bűnözés jellemzésére a krimiálstatisztika önmagában ezért fölöttébb alkalmatlan. *A büntetés következetes alkalmazása* alcímű részben vizsgáltam a kábítószer-bűnözés latenciájának mértékét. E szerint husznötszörös latenciával lehet számolni, azaz legalább huszonöt-ször annyi kábítószerrel visszaélés történik a 19–64 éves korosztályban (a 2013-as adatok szerint), mint amennyiről a hatóság tudomást szerez. Hogyan is vonhatunk le messzemenő következtetést a kábítószer-bűnözésről pusztán a vélelmezhető esetek huszönötöd része alapján, amit nem tekinthetünk még reprezentatív mintának sem: nem tudjuk, hogy olyan-e az ismertté vált kábítószer-bűncselekményt elkövetők összetétele, mint az alapsokaságnak; azaz jellemzik-e ugyanazok a sajátosságok.

De ez csak az egyik probléma: gondot okoz az is, hogy az ismertté vált kábítószer-bűncselekményeknek csak egy részét követik el a vonatkozó tárgyévben, a jelentős többség az azt megelőző évben, években történő elkövetéseket tartalmazza.

Elkövetési idő és eljárási idő

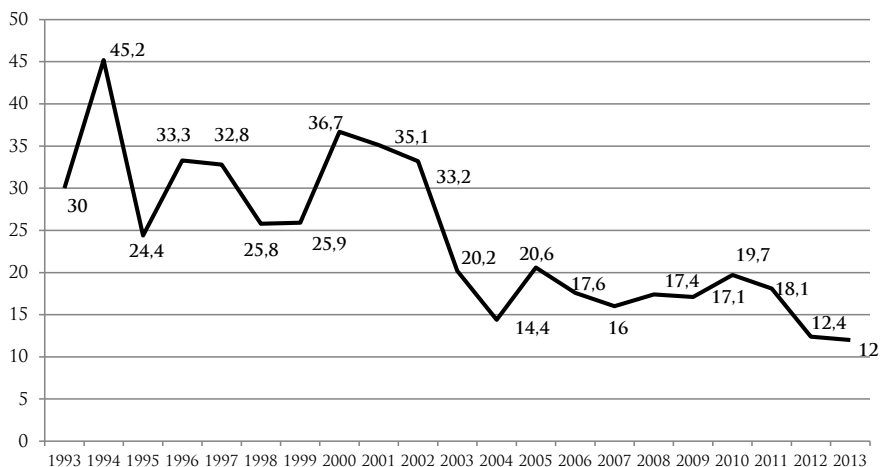
A 2012. évi statisztikai adatok között feltüntetett ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekményeknek mindössze 12,4 százalékát követték el a vonatkozó tárgyévben, a 2013. éviékné már mindössze 10,1 százalékát. *„Ilyen alacsony még nem volt a tárgyévben elkövetett esetek aránya, mióta a visszaélés kábítószerrel bűncselekményeket a bűnügyi statisztika regisztrálja. Figyelmet érdemel,*

hogya 10 évvel ezelőtt, 2002-ben ez 26,5% volt a tárgyévben elkövetett és eljárásjogi értelemben befejezett ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények aránya. Azaz 4 esetből 1-et követtek el az adott tárgyévben, míg 2012-ben 8-ból 1-et! Általánosságban ez az arány 5 az 1-hez, azaz megközelítőleg 20%-ot tesz ki az összes regisztrált kábítószer-bűncselekményen belül a tárgyévben elkövetett és eljárásjogi lag lezárt ügyek aránya. Mi lehet ennek az oka?⁸⁵ – tettem fel a kérdést két évvel ezelőtt a kínálati oldali bűncselekmények felderítését és bizonyítását vizsgáló kutatás zárótanulmányában, utalva a 2012. évi adatokra. Azonban az azt követő 2013. év kriminálstatistikai adatai szerint ez sikerült még „überelni”.

A 3. számú ábra az adott tárgyévben induló ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények megoszlását tartalmazza, 1993 és 2013 között.

3. számú ábra

**A tárgyévben elkövetett ismertté vált kábítószer-bűncselekmények megoszlása
1993 és 2013 között (%)⁸⁶**

Forrás: ENYÜBS

85 Ritter I.: Kínálat oldali kábítószer-bűncselekmények felderítése és bizonyítása Magyarországon. Kézirat, 2013

86 A Nemzeti Drog Fókuszpont által készített éves jelentések az utóbbi években nem tartalmaznak adatokat az ismertté vált kábítószerrel visszaélések vonatkozásában az elkövetési idő szerinti megoszlásról. A jelentéktelennek tűnő adat, ha hosszú távú idősorban vizsgáljuk, azonban rendkívül érdekes képet mutat az eljárások hosszának alakulásáról, a jogalkalmazók statisztikaiadatlap-kitöltő gyakorlatáról, továbbá segít értelmezni az elterelések végrehajtásával kapcsolatos adatokat.

Az idősoros leválogatás azt mutatja, hogy míg a „kezdet kezdetén”, az elterelés hatálybalépésének évében, 1993-ban, harminc százalék volt a tárgyévből elkövetett visszaélések száma, addig húsz évvel később majdnem harmadára csökkent (12 százalék).

Kérdés, hogy ez az indikátor, mit mutat a valóságban, minek a jelzőszáma. Vajon az eljárási idővel korrelál, vagy a felderítési hajlandósággal?

Érdekes fejlemény, hogy az utolsó két évben kritikusan alacsony mértékűvé vált a tárgyévből elkövetett ismertté vált kábítószerrel visszaélések aránya. Mivel a vonatkozó cselekmények jelentős – jellemzően nyolcvan százalék feletti – része keresleti oldali magatartás, ahol helye lehet az elterelés és/vagy egyéb, az ügyész által is alkalmazható alternatív szankciónak, így e statisztikai adatok alapján vélelmezhető, hogy a csekély súlyú cselekményekkel lehet összefüggésben.

De nézzük a tényeket!

2000-ben végeztem először vizsgálatot a kábítószerrel visszaélés bűncselekmények esetén alkalmazott úgynevezett elterelésről, azaz a büntetés alternatívájaként alkalmazott diverziós jogintézmény működéséről⁸⁷. A vizsgálat kizárólag budapesti hatókörű volt; a mintavételi keretet az 1998-ban és 1999-ben lezárt, de az elterelés megkezdése miatt nyomozati szakban felfüggesztett ügyek alkották⁸⁸. A vizsgálati eredmények azt mutatták, hogy a mintába kerülő ügyekben az eljárás megindulása és a kezelésen történő részvétel miatt a vádelhalasztás között átlagos időtartam, 7,6 hónap telt el. Ha ehhez hozzászámoljuk, hogy hat hónapig tartó folyamatos kezelést kell igazolniuk az elkövetőknek egy éven belül, akkor bizony legjobb esetben is 13,6 hónapig tartott mintegy tizenöt évvel ezelőtt Budapesten egy csekély mennyiségre elkövetett kábítószerrel visszaélés bűncselekmény miatt induló eljárás, ha a delikvens a büntetés alternatívájaként elterelésen vett részt.

(Itt jegyzem meg, hogy véleményem szerint tévesen értelmezte „büntető-eljárás alternatívájának” az elterelést mint diverziós jogintézményt a hazai szakirodalom, illetve rossz határozószót csatoltak mellé, ugyanis a nyomozati

87 Ritter I. (2001): i. m. 239–266. o.

88 A vizsgálat során a budapesti kerületi rendőrkapitányságok, valamint a BRFK által visszaélés kábítószerrel bűncselekmény miatt indított – felfüggesztett, majd 1998-ban, illetve 1999-ben a rendőrségi szakban lezárt – ügyek alkották a mintavételi keretet. A Budapest hatókörű vizsgálatot 2000-ben gyakorlatilag teljes mintán végeztük, azok az ügyek maradtak csak ki, amelyeket a hatóság bizonyos okokból nem tudott rendelkezésünkre bocsátani. Így összesen 913 elkövető ügyiratát dolgoztuk fel és elemeztük.

szakban elrendelhető megelőző- és/vagy gyógykezelés nem magát az eljárást helyettesíti, hanem egy alternatív büntetési forma.)

2001-ben az 1999-ben hatályba lépő visszaélés kábítószerrel bűncselekmény törvényi tényállásának hatásosságát vizsgáltam, országos mintán⁸⁹. A joghatásosság vizsgálatának alapja a joggyakorlat, így teljes mintán vizsgáltam az 1999-ben és 2000-ben a büntetőjogi statisztikában szereplő ügyek alapján a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény miatt induló eljárásokat és azok jellemzőit. Értve ezen már nemcsak az anyagi, de a végrehajtás korábbi anomáliáinak feloldása érdekében az eljárásjogban is megfogalmazott diverziós jogintézmény, a vádemelés elhalasztása [1973. évi I. törvény 147/A § (1) bek.] működését, legalábbis eljárásjogi szempontból. A vizsgálat kiterjedt a módosítás előtti és utáni állapot elemzésére is. A vizsgálat eredményei szerint a budapesti mintán az eljárás megindulása és a büntetés alternatívájaként elterelést vállaló delikvenssek vádhalasztó határozat között átlagosan 9,8 hónap telt el⁹⁰. A módosítás előtt az átlagos időtartam 7,9 hónap volt (hasonló a 2000-ben mérthez), a módosítást követően pedig 7 hónap.

Ha ehhez hozzávesszük, mint az előző esetben, a minimum hat hónapig tartó folyamatos kezelésen töltendő időt, akkor legjobb esetben 13 hónapig tartott átlagosan egy ilyen eljárás. A módosítás egyik következménye, hatása egyértelműen az ismertté vált, budapesti keresleti oldali visszaélés kábítószerrel bűncselekmények vonatkozásában az eljárási idő hosszának rövidülése volt. Az 1. számú ábrán remekül látszik, hogy kriminálstatisztikai adatok alapján, hogy az elterelés jogintézményének hatályosulása óta éppen 2000 és 2002 között (ezen belül is 2000-ben volt a csúcs) detektálták a legmagasabb arányú, tárgyévben elkövetett kábítószeres bűncselekményt (36,7 és 33,2 százalék).

Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy e kedvező helyzethez a jogszabályi környezet (1998. évi LXXXVII. törvény 62. §) azon rendelkezése is hozzájárult, amely az elterelésben részt vevők körét jelentősen szűkítette. A Btk. 282A §-a alapján a jogalkotó már csak a kábítószerfüggő elkövetők részére kínált differenciált elbírálási lehetőséget, így adott feltételek fennállása esetén 1999. március 1-je után már csak előttük állt nyitva a büntetés alternatívájaként

89 Ritter I. (2003): i. m.

90 Ez az érték a mintába kerülő összes budapesti ügyirat elemzésén alapul, eltekintve attól, hogy az ügyek a törvénymódosítás előtt vagy után indultak. Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy a vizsgálati eredmények az országos mintán azt mutatták, hogy a módosítás előtt hosszabb volt az eljárás kezdete és a vádhalasztó határozat között eltelt idő, mint a módosítás, vagyis 1999. március 1. után. Előtte 12,7, utána 7,7, hónap.

alkalmazható gyógyító kezelés lehetősége, amely teljesítés esetén büntethetőséget megszüntető oknak minősült [282/A § (6) bek.]. A függőség megállapítása orvos szakértői feladattá vált, így – habár egyel több „eljáró személy” lépett be az eljárásba, a delikvenssek számának és arányának csökkenése ellensúlyozta az eljárási idő növekedésének vélelmezett bekövetkezését.

Azt gondolom, ma számos szakember örömmel kiegyezne ezzel a tizenhárom hónapos átlagértékkel a kábítószer-bűncselekmények eljárási idejének vonatkozásában. Mert a helyzet 2002 után, a Btk. és egyben a vonatkozó jogszabályi környezet 2003. évi változásával jelentősen megváltozott. A 2003. július 1-jén hatályba lépő új büntetőeljárás törvénnyel, valamint az elterelés, azaz a kábítószer-függőséget gyógyító kezelés, kábítószer-használatot kezelő más ellátás vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatás szabályairól szóló 26/2003. (V. 16.) ESZCSM–GYISM együttes rendelettel az eljárás és az elterelések végrehajtása szabályozottabb, de egyben hosszabb is lett.

A kriminálstatistikában a tárgyévben kábítószer-bűncselekményre vonatkozó esetszámok aránya azóta sem érte el a – korábban mért – harminc százalékos körüli értéket. 2002-ről 2003-ra tizenhárom százalékpontnyit esett. Majd húsz százalékos alá húzódott.

E módosítás hatásait 2004-ben vizsgáltam ugyancsak budapesti mintán⁹¹. A vizsgálat eredményei összehasonlíthatók voltak az 1999-ben, ugyanezzel a módszerrel és ugyanezen a mintán végzett vizsgálat eredményeivel. E szerint: *„Az eljárás megindulása és a valamilyen típusú kezelésen történő részvétel vállalása miatti vádemelés elhalasztásáról szóló határozat meghozatala között eltelt átlagos időtartam Budapesten 9,8 hónap, azaz gyakorlatilag 10 hónap volt. Egy visszaélés kábítószerrel bűncselekményt elkövetőnek, amennyiben a feltételek fennállnak, és az elkövető vállalkozik a gyógykezelésre, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson történő részvételre, az eljárás megindulásától mintegy 10 hónapot kell várnia addig, míg a kezelést megkezdheti. Így hozzászámítva a 6 hónapos folyamatos kezelést, legjobb*

91 Teljes körű budapesti mintán vizsgáltam meg a 2003. július 1. és 2004. december 31. – a bűnügyi statisztikában szereplő ügyek alapján – a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény miatt induló eljárásokat és azok jellemzőit. A vizsgálati mintát azoknak az elkövetőknek az ügyei alkották, akikkel szemben az eljárás felfüggesztésére került sor és elterelésen vehettek részt, vagy a felfüggesztés feltételei fennálltak ugyan, de más módon került sor az eljárás befejezésére. Az adatgyűjtés a fővárosi főügyészségen, valamint a budapesti kerületi ügyészségeken zajlott. Így a mintavételi keretet ezeknek az ügyészségeknek a vizsgált időszakban kábítószerrel visszaélés bűncselekményt elkövetőkkel szemben alkalmazott vádhalasztásos esetei alkották. A vizsgálat során 1029 visszaélés kábítószerrel bűncselekményt elkövető személy ügyiratát tekintettem át.

esetben is – ha a delikvens a határozathozatalt követően rögtön megkezdi a terápiát – 16 hónapot vesz igénybe az eljárás befejeződése.”

Ezt követően 2014-ben kezdtem újra vizsgálni a jogintézmény működését és hatásait⁹². Jelen vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy az eljárás megindulása és a vádhalasztó határozat kihirdetése között Budapesten átlagosan 9,6 hónap telt el, illetve 7 hónap volt az átlagidő a határozat meghozatala és a teljesítés között. Azaz 16,6 hónapos eljárási idővel számolhattunk 2013-ban egy csekély súlyú kábítószerrel visszaélés esetén, ha elterelésre került sor. Nem detektálható jelentős eltérés (0,6 hónap) a 2004-ben tapasztaltakhoz képest.

Miközben az eljárási idő valamelyest rövidült, a kriminálstatisztikában a tárgyévi elkövetések aránya a 2004. évihez képest mindössze két százalékkal csökkent. Faramuci a helyzet, ugyanis pont a 2004-es kriminálstatisztikai adatokban detektálhatók a 2003. évi törvénymódosítás hatásai: így például a tárgyévi elkövetett cselekmények arányának drámai esése (14,4 százalék). Ezt követően feltornázta ugyan magát kissé ez az arányszám, azonban 2012-ben újabb mélyrepülésbe kezdett (12,2 százalék), majd 2013-ban az eddig mért legalacsonyabb arányszintet produkálva 12 százalékon zárt. Ez azonban az országos átlag. A budapesti átlag egészen érdekes képet mutat: a jelen vizsgálati mintába kerülő ügyekben a tárgyévi elkövetett cselekmények aránya 18,7 százalék volt, azaz gyakorlatilag a 2004 utáni állapotokra jellemző arányértéket mutatja.

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy kábítószer-bűncselekmények esetén az *elkövetési idő, azon belül is a tárgyévi elkövetések aránya nem korrelál az eljárási idővel.*

Nyilvánvaló tehát, hogy a tárgyévi elkövetések aránya egyértelműen a felderítési hajlandósággal hozható összefüggésbe. Felderítési hajlandóságon a humán erőforrás-kapacitást is értem, nemcsak a hatósági „érdeklődést”. E szerint az értelmezés szerint a 3. számú ábra szemléletesen tükrözi a bűncselekménnyel kapcsolatos felderítési hajlandóság alakulását. Mivel továbbra is a csekély mennyiségre elkövetett kábítószer-bűncselekmények alkotják az ismertté vált kábítószer-bűncselekmények közel kilencven százalékát (2013-ban 87,8 százalék)⁹³, továbbá közel hetven százalékuk cannabisszármazékkal történő visz-

92 Országos teljes mintán vizsgáltam a 2013. évi kriminálstatisztikában szereplő ügyek alapján a hatóságok előtt ismertté vált azon visszaélés kábítószerrel bűncselekmények ügyiratait, amelyek során vádemelés elhalasztására, annak keretén belül pedig kábítószer-függőséget gyógyító kezelésre, kábítószer-használatot kezelő más ellátásra vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson történő részvételre került sor. A vizsgálati mintát 1319 elkövető ügyirata alkotta.

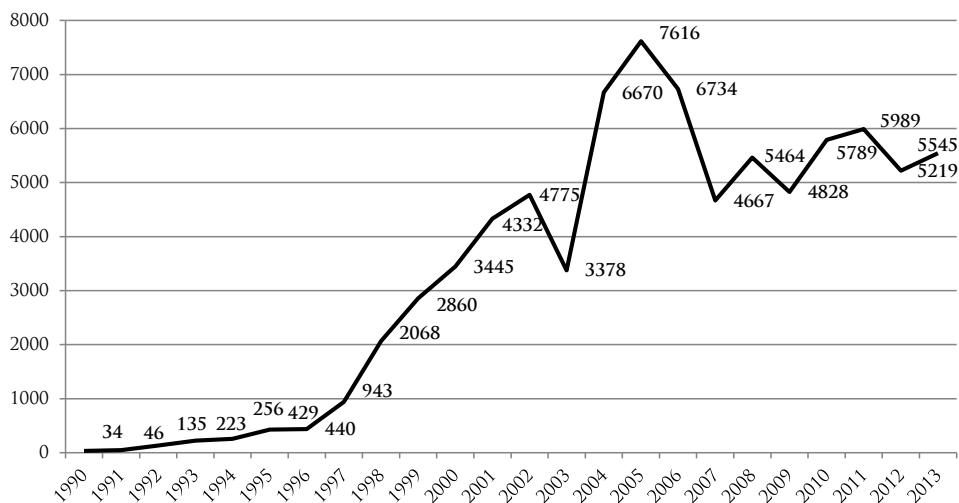
93 Forrás: ENYÜBS, 2014.

szaeelés (2013-ban 68,4, 2012-ben 75,2 százalék)⁹⁴, így gyakorlatilag a felderítési hajlandóság csökkenése – lévén hogy a kereskedői típusú magatartások tíz-tizenkét százalék körüli aránya szinte konstans – egyben a csekély mennyiségű kannabisszal történő visszaélések iránti hatósági érdeklődés csökkenéseként is értelmezhető lehetne. Ennél azonban bonyolultabb a magyarázat.

A 4. számú ábra az ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények számának alakulását mutatja 1993 és 2013 között.

4. számú ábra

Az ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények számának alakulása 1990 és 2013 között (db)

Forrás: ENYÜBS

Az ábrán jól látható a hazai ismertté vált kábítószer-bűnözés alakulása, kvázi a kábítószer-bűncselekmények felderítésének, felderítési hajlandóságának alakulása. A kilencvenes évek elején detektálható lassú növekedést az évtized közepétől határozott, egyenletes emelkedés jellemzi egészen 2003-ig. Ekkor történt egy jelentős törvénymódosítás, amelynek hatásai a kriminálstatisztikán is otthagyták a lenyomatukat, „fossilizálódtak”. Az esetszám hirtelen csökkent, de az ezt követő évben ugrásszerű emelkedés történt. 2005-ben érte el eddigi

94 Uo.

csúcspontját, a kábítószer-felderítések aránya 7616 esettel „tetőzött”, majd csökkenő tendenciát követve gyakorlatilag „beállt” az évi öt- és hatezer közötti esetszámra. Ez azt jelzi, hogy a hatóság nem tekinti kiemelt bűncselekménynek a kábítószer-bűncselekmények üldözését, nem fordít rá extra humán és anyagi erőforrásokat, a jelenlegi humánerőforrás-mennyiség és -struktúra mellett pedig nagyjából ekkora mennyiségű ügy felderítésére, illetve eljárás lefolytatására van kapacitása. Illetve lényeges szempont, hogy a drogpiacon, ezen belül is a kínálati struktúrák és marketing jelentős változása miatt a felderítés hagyományos módszereivel a korábnál jóval kevesebb eljárás indítható.

Az elmúlt két évben a tárgyévben elkövetett cselekmények arányában történő több százalékpontnyi csökkenés oka nagy valószínűséggel ezzel magyarázható. Ugyanis nem találtam szignifikáns összefüggést sem az eljárás időtartama, sem pedig az eltereléses esetszámok alakulása vonatkozásában. Ez alapján pedig az prognosztizálható, hogy a következő években sem várható a tárgyévben elkövetett esetszámok tekintetében jelentős növekedés, hacsak a rendőrség nem változtat a korábbi felderítési gyakorlatán és/vagy hajlandóságán.

Elterelések a statisztikában

Be kell vallanunk az igazságot: még ma sem tudjuk pontosan az ENYÜBS-ből, hogy egy évben hány esetben hoznak vádhalasztó határozatot az ügyészek kábítószer-bűncselekményt elkövető delikvens ellen, azaz kerül sor elterelésre.

Habár a Nemzeti Drog Fókuszpont éves országjelentésében rendszeresen közöl erről adatokat, ezek megbízhatósága erősen kérdéses. Ugyanis a statisztikai adatlapok kitöltésében az „ahány ház, annyi házmester”-elv uralkodik, hiába rögzítette annak paramétereit az ERÜBS, később ENYÜBS kitöltési szabályzata, illetve belső utasítás.

Ennek persze nemcsak az az oka, hogy a kitöltők nem ismerik ezek tartalmát, hanem az is, hogy korábban számos esetben pusztán eljárási érdekből az eljáró ügyész a „józan ész” sugallatának engedelmességgel, adott esetben a szabályzatban meghatározott irányelvet figyelmen kívül hagyva, maga dönt úgy, hogy nem az adott eljárási fázisban tölti ki a kérdőívet. Hanem „fáziskéséssel”.

A vádhalasztásos esetekben korábban az ügyész nagy problémája volt – amíg a 2014 szeptemberében kiadott utasítás meg nem erősítette a kitöltési szabályzatban foglaltakat –, hogy mikor töltsék ki az eljárással és az elkövetővel kapcsolatos statisztikai lapokat, azaz mikor kerüljön a statisztikába a bűncselekmény: a vádhalasztó határozat kihirdetésekor, vagy a végrehajtást

követően. Logikailag a végrehajtást követően indokolt, hiszen a delikvensnek tizenkét hónap áll rendelkezésére arra, hogy hat hónapig tartó folyamatos kezelésen történő részvételt igazoljon. Ha a hetedik hónap elejéig sem kezdődött meg a teljesítés, már indokolt lehet a vádemelés, illetve ha a tizenkét hónap lejártával nem mutat fel igazolást az elterelt, akkor is vádat kell emelnie az ügyésznek. Azonban ha a vádhalasztó határozatot követően kerül a cselekmény és az elkövető a statisztikába, akkor – mivel elvileg kétszer nem rögzíthető ugyanaz az eset – a sikertelen teljesítés esetén az eljárás befejezőmódja változni fog. De már nem a statisztikában, ahol továbbra is vádhalasztásként fog szerepelni. Ebben az esetben tehát ennek a változónak a megbízhatósága is romlik.

Alapvető probléma, hogy az ENYÜBS hatályos kitöltési szabályzata – legalábbis a kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos vádhalasztások esetében – nem harmonizál a napi eljárási gyakorlattal. Tény, hogy speciális terület a vádhalasztás és emiatt a statisztikában történő rögzítése sem (ENYÜBS) rendszer-kompatibilis. Így két megoldás lehetséges: az eljáró ügyész

- a) vagy az eljárás logikáját alapul véve rögzít, ám akkor áthágja a hatályos kitöltési szabályzatban foglaltakat;
- b) vagy pedig követi a szabályzatot, és rontja az adatminőséget, az adatok reliabilitását.

Nyilván ez utóbbi szempont talán fel sem vetődik a statisztikai lapok kitöltése során egy ügyészben, ugyanakkor a munkahatékonyság kérdése annál inkább: „akkor érdemes tölteni – és csak egyszer –, ha már biztosan tudjuk a befejezés jogcímét”.

Nézzük, hogy az elmúlt tíz évben a jogszabályi környezet változásával miként változott az ENYÜBS kitöltési szabályzata az elterelések vonatkozásában!

1. Az ERÜBS 2003. évi kitöltési tájékoztatója⁹⁵ (ekkor már tíz éve alkalmazható az elterelés jogintézménye) nem határozza meg célzottan sem az elterelés, sem pedig a vádhalasztás esetén alkalmazandó kitöltési irányelvet. Az *Általános eljárások* című fejezet 6. pontja szerint „*az adatlapot akkor kell kitölteni, ha a felje-*

95 Az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika kitöltési tájékoztatója az iránymutatások és állásfoglalások.vonatkozó részeivel kiegészített szöveg. Adatfeldolgozó Hivatal Statisztikai és Tájékoztató Osztály, Budapest, 2003

lentett, bejelentett vagy a nyomozó hatóság (rendőrség, ügyészség, vám- és pénzügyőrség, határőrség, adónyomozók) által észlelt cselekmény miatt:

- a) a nyomozás megtagadására,
- b) a nyomozás megszüntetésére,
- c) vádemelésre,
- d) az eljárás egyéb befejezésére kerül sor.”

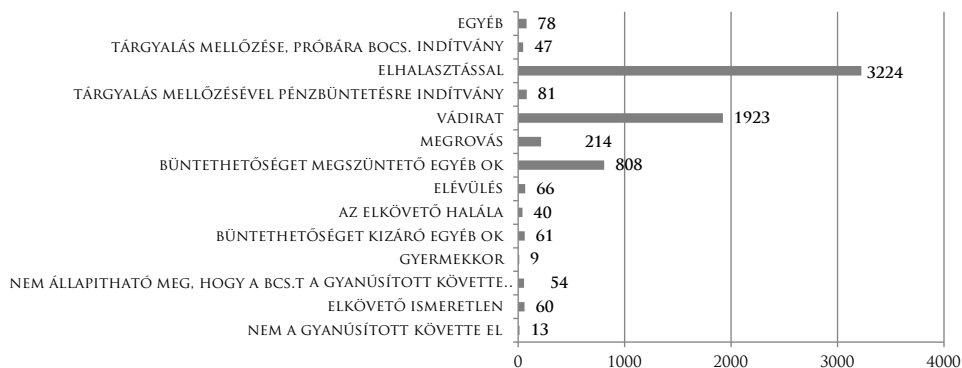
Jelen esetben az elterelés/vádhalasztás az egyéb befejezés címszó alá tartozik. Ugyanakkor az *Egyes szabályok* című fejezet 7. pontja (az eljárás befejezése) nevesíti, hogy „a rovat b) pontja a következőkkel egészül ki: vádemelés elhalasztása kód: 40, vádemelés elhalasztása után vádemelés kód: 41, vádemelés elhalasztása után nyomozás megszüntetés kód: 42”. Azaz itt tudja rögzíteni a kitöltő, hogy vádhalasztás történt az ügyben.

Mindezen információk alapján ember legyen a talpán, aki egyéb irányelv, körlevél hiányában tudja, hogy vajon a vádhalasztó határozat, vagy a sikeres/sikertelen végrehajtás után kell-e az adatlapokat kitölteni!

Igaz, ami igaz, nem is tudták a nyomozó hatóság kitöltői. Így a 2004-es kriminálstatisztika (ahol elvileg már érvényesülniük kellett a 2003-ban kiadott tájékoztatóban foglaltaknak) az eljárásbefejezési módok tekintetében a következő képet mutatta (5. számú ábra).

5. számú ábra

Az ismertté vált visszaélés kábítószer-bűncselekmények eljárásbefejezési módja szerinti megoszlása 2004-ben (db)

Forrás: ERÜBS

3224 vádhalasztás mellett 808 büntethetőséget megszüntető egyéb ok is megjelent. Vélelmezhetően ezek majdnem mind eltereléses esetek, de nem tudjuk, hogy ebből mennyi teljesült és mennyi az, amelyben egyelőre csak határozat született a vádhalasztásról. Sőt még az sem biztos, hogy a büntethetőséget megszüntető egyéb ok csak eltereléseket tartalmaz, illetve az sem, hogy az „egyéb”, illetve „a büntethetőséget megszüntető egyéb ok” kategóriákon belül nincs-e olyan változó, amely szintén takar vádhalasztásos eseteket (például „vádemelés mellőzése”).

A 2004-es volt az eddig detektált második legmagasabb esetszámú év a kábítószer-bűncselekmények tekintetében. A statisztikai adatok alapján a „tetőzésre” 2005-ben került sor.

A korábbi éves jelentésekben a 2004 és 2006 közötti jelentős mértékű esetszám-emelkedést a hatóság felderítési hajlandóságának növekedésével magyaráztuk, kvázi a felderítési eredményességgel. Kérdés azonban, hogy mindezek tükrében ez a magyarázat helytálló-e még, vagy a statisztika félrevezetett bennünket.

Teljes bizonyossággal kijelenthetjük, hogy a felderítési eredményesség, illetve hajlandóság növekedése helyett az elterelésben részt vevők körének kitágítása játszott szerepet. Mivel jóval többen vállalták a büntetés alternatívájaként a megelőző vagy gyógyító kezelésen részvételt, így a 2003. március 1-jén hatályba lépő módosítást követően induló azon esetek, amelyekben elterelésre került sor, jellemzően a 2004-es kriminálstatisztikában kellett, hogy megjelenjenek, ha elfogadjuk, hogy az említett 2005-ös vizsgálati eredmények szerint a fővárosban 2003–2004-ben 9,8 hónapig tartott egy átlagos csekély mennyiségre elkövetett kábítószer-bűncselekmény esetén az eljárás⁹⁶. 2003-ban a kábítószeres bűncselekmények esetszáma jelentős „esést” produkált. Ma már tudjuk, hogy ez a megnövekedett eljárási idő miatt történt. A statisztikai lapokon történő rögzítésük, kvázi a nyomozati eljárás befejezésének kitolódása oda vezetett, hogy csak minden hetedik tárgyévben induló ügy került az adott év bűnügyi statisztikájába.

Ezt erősíti az is, hogy pont 2004-től csökkent jelentős mértékben az új esetek, azaz a tárgyévben elkövetett cselekmények száma.

Mindezek ismeretében a 2005. évi budapesti hatókörű vizsgálat adatait, amely esetében a minta a törvénymódosítás adatgyűjtésre kiható változásaival terhes – ezért erősen torzít –, csak az eljárások költségének, a lefoglalt, észlelt szertípusok eloszlásának, valamint a bizonyítással kapcsolatos változókkal történő összehasonlítására használom fel. Jellemzően az 1999. és a 2013. évi vizsgálatok adatait hasonlítom össze, amelyek mintája az 1998–1999-es, illetve a 2013. évi bűnügyi statisztikán alapul.

96 Ritter I. (2005a): i. m.

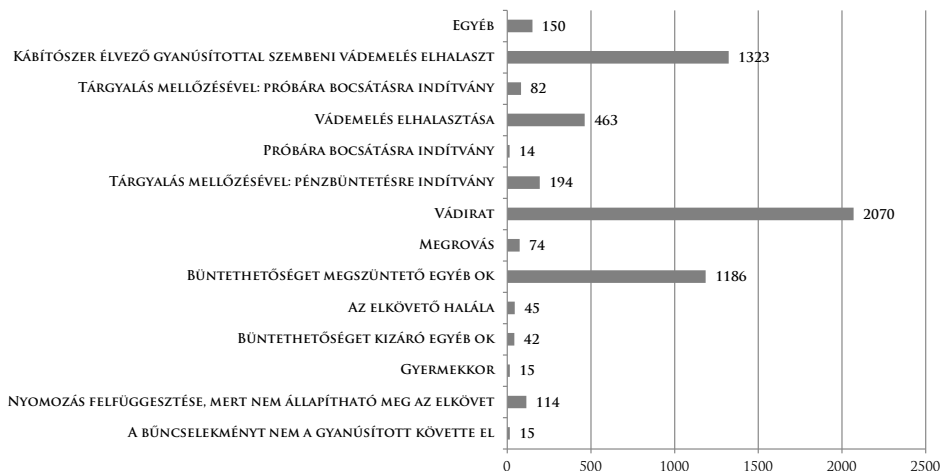
2. Megvizsgáltam a 2009-es ENYÜBS kitöltési szabályzatát⁹⁷. Ebben az *Általános Szabályok* fejezet 6. pontja már nevesíti az elterelést mint jogintézményt, amelynek alkalmazása esetén adatlapot kell kitölteni. A *Különös Szabályok* fejezet 4. pontja az egyéb befejezés esetei között rögzíti, hogy „*elterelés esetén... az elterelésről rendelkező határozat jogerőssre emelkedését követően kell kitölteni és kiemelni az adatlapokat. Az elterelésre utalást követően további adatszolgáltatásra már nem kerül sor.*”

Ez végre egyértelmű megfogalmazás, így azt gondolhatnánk, hogy – lévén hogy e szabályzat 2009. január 1-jétől érvényes – alkalmazzák is a benne foglaltakat.

Ha ez így van, akkor az eljárásbefejezési módok között a 2010. évi statisztikában ennek már látszania kell. A 6. számú ábra az ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények eljárásbefejezési mód szerinti megoszlását szemlélteti a 2010. évi kriminálstatisztikai adatok alapján.

6. számú ábra

Az ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények eljárásbefejezési mód szerinti megoszlása 2010-ben (db)

97 Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai Rendszer Kitöltési Szabályzat. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Büntetőpolitikai Szakállamtitkár Büntetőpolitikai Főosztály Statisztikai Elemző Osztály–Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály–Pénzügyminisztérium Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága Bűnügyi Igazgatóság, Budapest, 2009

Szembetűnő az ábra alapján, hogy nemhogy nem csökkent a vádhalasztások lehetséges kategóriáinak köre, hanem még bővült is: a vádemelés elhalasztása változó alá csak kevés kitöltő sorolta eltereléses ügyét, a színes, széles választékból jóval többen szimpatizáltak a kábítószer-élvező gyanúsítottal szembeni vádemelés elhalasztásával és a büntethetőséget megszüntető egyéb okkal. Bár utóbbi alá más miatt is besorolódhattak kábítószer-bűncselekmények, így az, hogy ebből hány eset mögött van vádhalasztás, a statisztikai adatbázisból nem derül ki.

Ami azonban egyértelműen kiderült, az az, hogy a kitöltési szabályzatban foglaltak nem érvényesültek a gyakorlatban. A kitöltők egy része a vádhalasztás kihirdetésekor, más része a sikeres vagy sikertelen végrehajtás után töltötte ki az adatlapot. Így még mindig nem tudható pontosan, hogy egy adott évhez hány vádemelést elhalasztó határozat kihirdetésére került sor, és/vagy hány elterelés fejeződött be sikeresen.

3. Újabb kitöltési szabályzat készült a 2012. évi C. törvény alapján.⁹⁸ E szerint „*az adatlapot akkor kell kitölteni, ha a bűnügyi statisztikai adat rögzítésére okot adó büntetőeljárású döntésre, azaz [...] d) az eljárás felfüggesztésére, [...] i) vádemelés elhalasztására [...] kerül sor*”. Továbbá a C. fejezet 22. pontja szerint „*A statisztikai adatok a jogorvoslattal nem támadható büntetőeljárású döntés meghozatalát...követően, azaz az alaki jogerő bekövetkezése után kerülnek rögzítésre*”. Azaz, esetünkben a vádhalasztó határozat kihirdetésekor. Nem kell T lapot kiállítani a büntetőeljárású döntésről a *Különös Szabályok* fejezet 3. b) iii. pontja alapján kábítószer-élvező gyanúsítottal szembeni nyomozásfelfüggesztés esetén. Érdekes, ugyanakkor zavaró, hogy a c) pontban nevesíti a szabályzat az elterelést mint büntetőeljárású döntést, de ezen a közvetítői eljárásra utalást érti. Óvatosan jegyzem meg, meggyőződésem, hogy ahogy nekem, a kábítószeres ügyekben eljáró gyakorló ügyészek többségének is az elterelés szó hallatán nem a közvetítői eljárás, hanem a kábítószer-fogyasztókkal szemben alkalmazható vádemelés elhalasztása jut eszébe. Így ha meglátja, hogy van egy ilyen opció a kitöltésben, nem valószínű, hogy utánanézz, mit is ért rajta a kitöltési szabályzat, hanem ezt használja fel, és ennek a kódját írja be. Ugyanakkor a 4. pont rögzíti, hogy „*a vádemelés elhalasztása eredményére figyelemmel alkalmazott újabb büntetőeljárású döntésről*

98 Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészégi Bűnügyi Statisztikai Rendszer Kitöltési Szabályzat a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény alapján. Belügyminisztérium – Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2013

nem kell adatlapot kiállítani”. Azaz továbbra sem fogjuk megtudni a vádhalasztás eredményességének mutatóit.

Ez a szabályzat is az elterelés/vádhalasztás alaki jogerőre emelkedéséhez rendeli az adatlap kitöltését, miközben a gyakorlatban továbbra is folytatódnak a „logikai alapon” történő kitöltések, azaz az ügyészek jelentős része továbbra is a teljesítés végén szolgáltat adatot, habár 2014 szeptemberében körlevélben tájékoztatták az ügyészeket, hogy a statisztikai lapokat ezekben az ügyekben a vádhalasztó határozat után kell kitölteni.

Mindez azt erősíti, amit a fejezet elején is jeleztem, hogy az ENYÜBS statisztikai rendszerben gyűjtött kriminástatistikai adatok – elsősorban az adatgyűjtés metodikája miatt fellelhető anomáliák és az intézményi adatbázisok sajátosságai miatt – csak fenntartással kezelhetők, egyéb vizsgálatok eredményeivel történő összevetés nélkül önmagában alkalmatlanok a hazai bűnözés leírására. Kiváltképp azokban az esetekben, ahol a vonatkozó bűncselekmény nem klasszikus, hanem úgynevezett új bűncselekmény.

Minden kutató tudja, hogy a kutatási eredményeinek reliabilitása, az adatok minősége az adatgyűjtésen múlik. Minél bonyolultabb egy kérdőív, egy adatlap, minél több az egy kérdéshez rendelt válaszalternatíva vagy változó – kiváltképp, ha azok nem különülnek el egymástól élesen –, annál ellentmondóbb a kitöltés. Hiszen ha nem egyszerű és egyértelmű a kérdés, illetve a kérdésre adandó válasz, vagy adott esetben a változéválasztás, akkor azzal szembesülhetünk, hogy ahány kitöltő, ahány megkérdezett, annyiféle értelmezést és választ kaphatunk ugyanarra a kérdésre vonatkozóan. Az ENYÜBS 55 válaszalternatívát/változót kínált fel a 2013. július 1. után induló ügyek esetén az eljárásbefejezési módokhoz. Ebből kell a kitöltőnek egyet választania, miután végigbogarászta a listát. Azt a listát, amely a kábítószerrel visszaélővel szemben alkalmazott vádhalasztásra, mint eljárásbefejezési módra több lehetősége is kínál. Úgymint:

19 = „Büntethetőséget megszüntető egyéb ok”.

40 = „Vádemelés elhalasztása”.

55 = „Kábítószer élvező gyanúsítottal szemben nyomozás felfüggesztése”.

56 = „Kábítószer élvező gyanúsítottal szemben vádemelés elhalasztása”.

És akkor még a közvetítői eljárásra utalást mint elterelést nem is említettem.

Most akkor melyiket kell használnia/választania a „befejezési mód” változók közül egy olyan ügyésznek, aki kábítószer-fogyasztó elkövetővel szemben vádhalasztást rendel el?

A sok válaszalternatívát jellemzően nem olvassák végig a megkérdezettek, hanem elkezdik az elejétől és az első számukra elfogadható választ megjelölik.

Tovább már nem is böngészik. Tartok tőle, hogy a kriminálstatisztikai adatgyűjtés (statisztikai lapok kitöltése) során is ez érvényesül, így habár a rendszer meglehetősen differenciált adatgyűjtésre ad lehetőséget, az nem feltétlenül tud érvényesülni, illetve csak rontja a reliabilitást.

Nem kétséges, hogy könnyű a pálya széléről bekiabálni, és sokkal nehezebb egy rendszert felállítani és működtetni. Kiváltképp olyat, amely nemcsak az informatikai és jogi szempontoknak, de a joggyakorlatnak, a jogérvényesítés logikájának és az adatgyűjtés lélektanának is meg kell hogy feleljen.

Ha elfogadjuk, hogy ezekkel az anomáliákkal működik az intézményi adatbázis, és megértjük, hogy milyen fenntartásokkal használhatók az ebből származó adatok, akkor nem gond. A probléma akkor kezdődik, ha ezeket az adatokat evidenciaként kezeljük, és olyan teljesítmények vagy bűnözési helyzet mérésére akarjuk használni, amire – éppen a korábban említett anomáliák miatt is – alkalmatlan.

Ha nem ismerjük fel a rendszer korlátait és nem rendelünk mellé egyéb kvantitatív (például viktimológiai kutatás) vagy kvalitatív vizsgálati eredményeket, észrevétlenül is olyan helyzetbe jutunk, hogy egy fals helyzetképre alapozunk stratégiai döntéseket.

Amint történt ez tíz évvel ezelőtt, amikor pusztán az adatok és nem az adatbázis birtokában a kábítószer-bűncselekmények esetszámában történt jelentős emelkedést a hatósági, felderítési hajlandóság növekedésével magyarázták, köztük én is⁹⁹, miközben nem történt semmiféle változás, pusztán a törvénymódosítás után a statisztikai adatgyűjtéshez rendelt kitöltési szabályzat a gyakorlatnak ellentmondó és egyben nehezen értelmezhető instrukciókat közölt, így számos esetben duplikált adatgyűjtésre került sor.

Hová tűntek az eltereltek?

Ma az az aktuális kérdés, hogy hová tűntek az eltereltek.

Már korábban jeleztem, hogy a Nemzeti Drog Fókuszpont az ENYÜBS alapján rendszeresen gyűjti és nyilvántartja az ismertté vált kábítószer-bűncselekményt elkövetőkkel szemben alkalmazott vádhalasztások számának alakulását. Ezek azonban nem megbízható adatok, ugyanis az „eljárásbefejezési mód” változó alatt legalább négyféle válaszalternatívát jelölhet meg (és jelöl is) a kitöltő. Mivel azonban ezek egy részében a vádhalasztáson kívül más eljárásbefe-

99 Lásd Ritter I.: Jelentés a kábítószer-helyzetről 2004.

jezési mód is benn foglaltatik, és ezeket az adatbázisból nem lehet leválogatni, így a kriminálstatisztika nem tud pontos esetszámmal szolgálni a kábítószer-bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazott vádhalasztások számáról. Nem is beszélve a teljesítések arányszámának alakulásáról. Ennél jóval megbízhatóbb adattal szolgálnak a korábban az OPNI, ma Országos Addiktológiai Centrum által gyűjtött úgynevezett „TDI adatok”, amelyek az adott évben elterelés miatt kezelésen megjelenő drogbetegek számát és jellemzőit is nyilván tartják.

A Nemzeti Drog Fókuszpont szerint „2013-ban a visszaélés kábítószerrel ügyekben indított eljárások 58,8%-a (3261 eset) zárult le még a bírósági eljárás megkezdése előtt a nyomozati szakaszban, jórészt a büntetőeljárás alternatívájaként igénybe vehető elterelés intézményének köszönhetően”¹⁰⁰. Sőt „2012-ben a visszaélés kábítószerrel bűncselekmények 58,3%-a zárult le még a bírósági eljárás megkezdése előtt a nyomozati szakaszban, jórészt a büntetőeljárás alternatívájaként igénybe vehető elterelés intézményének köszönhetően. A 2007 óta folyamatosan növekvő arány emelkedése 2012-ben megállt.” A bírósági eljárást nem eredményező befejezések közé a kábítószer-bűncselekmények esetén 2013-ban a következők tartoztak: a bűncselekményt nem a gyanúsított követte el; nyomozás felfüggesztése, mert nem állapítható meg az elkövető; nem állapítható meg az, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el; gyermekkor; tévedés; büntethetőséget kizáró egyéb ok; az elkövető halála; elévülés; megrovás; megállapodás; vádemelés elhalasztása; kábítószer-élvező gyanúsítottal szembeni vádemelés elhalasztása; közvetítői eljárásra utalást követően megszüntetés.

Ebből minden bizonnyal vádemelés elhalasztására került sor azokban az esetekben, ahol a kitöltő a „vádemelés elhalasztása” vagy a „kábítószer élvező gyanúsítottal szembeni vádemelés elhalasztása” változókat jelölte meg. Valószínűleg a „büntethetőséget megszüntető egyéb ok”-ot bejelölők egy része eredményes vádhalasztást regisztrált, de ezt nem tudjuk biztosan, és azt sem, hogy ez pontosan hány eset. A többi változót értelemszerűen indifferens alkalmazni vádhalasztó határozat kihirdetése esetén.

A 3261 esetből 1762-ről mondhatjuk biztosan, hogy vádhalasztó határozat született az ügyben, a további 1499 esetben – vélelmezhetően jelentős, de nem

100 2014-es éves jelentés (2013-as adatok) az EMCDDA számára. „MAGYARORSZÁG” – Új fejlemények, trendek. Nemzeti Drog Fókuszpont, Budapest, 2014. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2014.pdf. (letöltés 2015. április 15.)

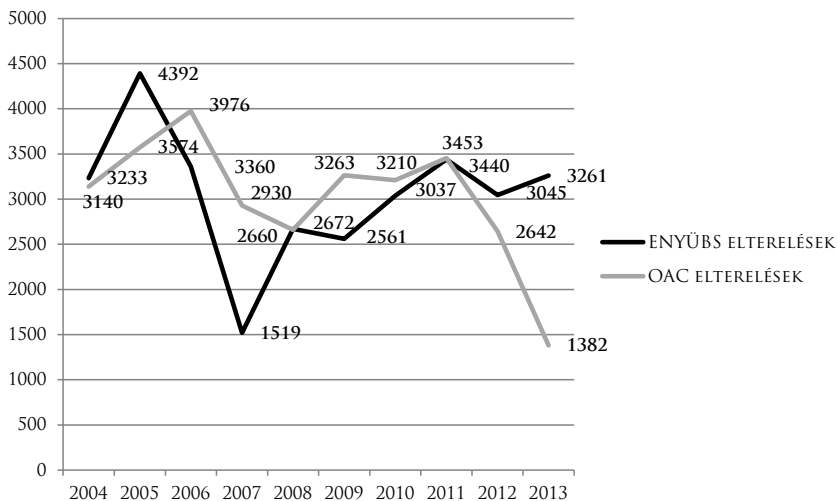
tudjuk mekkora részben – csak feltételezzük a vádhalasztás miatt történő befejezést.

Akkor most igazából mennyi is az annyi? És mihez képest hová tűntek az eltereltek?

A 7. számú ábra a Nemzeti Drog Fókuszpont által az ENYÜBS alapján közétett „jórészt a büntetőeljárás alternatívájaként igénybe vehető elterelés intézményének köszönhetően” alkalmazott bírósági szak előtti eljárásbefejezések, valamint az Országos Addiktológiai Centrum által gyűjtött, az adott évben elterelés miatt kezelésben megjelenő drogbetegek számának alakulását mutatja, 2004 és 2013 között.

7. számú ábra

Az ismertté vált kábítószer-bűncselekmények esetén alkalmazott bírósági szak előtti eljárásbefejezések, valamint az adott évben elterelés miatt kezelésben megjelenő drogbetegek számának alakulása 2004 és 2013 között (db)

Forrás: ENYÜBS, Országos Addiktológiai Centrum

A 7. számú ábra szemléletesen tükrözi, hogy a két görbe az elmúlt tíz évben alig „futott együtt”. A kezelésben részt vevő „eltereltek” 2011-jétől detektált erősen csökkenő tendenciája vélelmezhetően az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP-) adatgyűjtés változásával hozható összefüggésbe. A 2010-es

jelentésben olvasható, hogy „a 2009-es évben az egyes személyazonosításra alkalmatlan ágazati (egészségügyi, szakmai) adatok körének meghatározására, gyűjtésére, feldolgozására vonatkozó részletes szabályokról szóló 76/2004. (VIII. 19.) ESZCSM rendelet 1211/06. számú jelentéséhez kapcsolódó ún. »OSAP« adatgyűjtés papír-alapú adatgyűjtésről on-line adatgyűjtésre változott, valamint megváltozott az adatgyűjtést végző szervezeti egység is. Az átállás következtében az adatgyűjtés minőségbiztosítási rendszere megváltozott, a szolgáltatói kapcsolattartási, egyeztetési folyamatok megszűntek.” Azaz megváltozott a kezelésbe kerülő eltereltekkel kapcsolatos adatgyűjtés, miként folyamatosan változik a kábítószeres büntetőügyekben az adatszolgáltatási gyakorlat is.

Számos esetben nem egyazon évben kerülnek a delikvensok az egészségügyi és a kriminálstatisztikába, és az intézményi adatbázisok és adatszolgáltatás „sajátossága”, hogyha egyben teljesítménymérőként is alkalmazzák, az adatszolgáltatók igyekeznek kihasználni benne és általa a saját intézményi érdekeiket.

Azt gondolom, hogy a számok „szabadságra mentek” ugyan, de az eltereltek, köszönik szépen, megvannak! Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint épp a jelen vizsgálat azon eredménye, miszerint a mintába kerülő, a 2013. évi kriminálstatisztikában szereplő ügyeknek mindössze 16 százalékában volt sikertelen az elterelés. Ez jóval kisebb arány, mint az Országos Addiktológiai Centrum-adatak szerint a kezelésbe és az ENYÜBS- adatok szerint a vádhalasztásra kerülők egymáshoz viszonyított aránya.

KÖZVETLEN VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK

2014-ben országos mintán hatásvizsgálatot végeztem a kábítószer-fogyasztók elterelésének működéséről. A vizsgálati eredményeket azonban nagy hiba volna csak önmagukban közreadni. Az elterelés jogintézmény fejlődéséhez vagy legalábbis a jogszabályi környezet módosulásához kapcsolódó budapesti joggyakorlat változása remekül nyomon követhető, ha az 1999. évi vizsgálatom eredményeit a jelen vizsgálatéval összehasonlítjuk. Amint arról is érdekes képet kaphatunk, hogy hogyan változtak az ismertté vált kábítószer-bűncselekmények, az észlelési mintázatok, a bizonyítási technikák és az elkövetői kör jellemzői az elmúlt közel tizenöt évben.

Az úgynevezett 1999-es adatok a budapesti, 1998-ban és 1999-ben lezárt, elterelésen részt vett delikvensek ügyein, a 2013-as adatok pedig a 2013. évi kriminálstatisztikába került, budapesti, elterelt delikvensek ügyein alapulnak.

A 2005-ben is végeztem egy vizsgálatot a tárgykörben, azonban ennek eredményeit, amelynek mintája a jogszabályi környezet változásának következtében anomáliákkal erősen terhes 2004. évi statisztikából alapján lett leválogatva (2004-es adatok), csak az eljárások költségének, a lefoglalt, észlelt szertípusok eloszlásának, valamint a bizonyítással kapcsolatos változókkal történő összehasonlításra használok fel.

A 2014-es hatásvizsgálat módszertanának bemutatást követően közreadom a legújabb vizsgálati eredményeket a kábítószer-fogyasztók hazai elterelésének működéséről, összehasonlítva azokat a korábbi – hasonló mintán és módszerrel mért – eredményekkel.

A KUTATÁS MÓDSZERE

A vizsgálat célja

A vizsgálat célja annak feltárása volt, hogy az elterelés jogintézmény működésének korábban feltárt anomáliái feloldódtak-e, illetve a törvényi szabályozás milyen mértékben és módon képes érvényesülni a gyakorlatban. Azaz

- hatásos-e az elterelés (vádemelés elhalasztása);
- milyen problémák vannak a végrehajtásával;
- mennyibe kerül ennek alkalmazása;
- képes-e érvényesülni a jogbiztonság.

Hipotézis

A hipotézisem azt volt, hogy habár az elterelés jogintézménye a vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmények kezelésre hatástalan, rendkívül költséges, túlságosan hosszú, sok adminisztrációval járó olyan alternatív jogintézmény – a mai formájában kényszer-együtműködésen alapuló alternatív jogintézmény – amely felesleges terhet ró az igazságszolgáltatás rendszerére. Azaz habár alkalmatlan a jogalkotói cél beteljesítésére, mindazonáltal a korábbi vizsgálatok óta eltelt időben hatályosult, a gyakorlati alkalmazást segítő irányelvek, módszertani levelek, miniszteri rendeletek elősegítették az eljárások és a teljesítés során korábban feltárt anomáliáinak kezelését. Így a jogbiztonság a korábbiaknál már jóval kevésbé sérül ezeknek az eljárásoknak a lefolytatása során.

A vizsgálat metodikája

Az elterelés jogintézmény következményeinek feltérképezésére a *hatásvizsgálat* vagy *programértékelés módszerének alkalmazását* tartottam a legcélszerűbbnek.

Ez tulajdonképpen nem egy módszer, hanem a vizsgálat célját jelöli ki, melynek lényege különböző társadalmi beavatkozások, jelen esetben egy büntetőjogi intézmény működésének elemzése, hatásvizsgálata.

Az utóbbi években hazánkban is egyre népszerűbb és elterjedtebb kutatási ág, azonban a büntetőjogi intézkedések, intézmények működésének vizsgálatá-

ra elemzésére sajnos ritkán kerül sor. (Itt jegyzem meg, hogy ezzel a módszerrel vizsgáltam a Btk. 1999. március 1-jén hatályba lépő módosításának hatásait is.)

A hazai kriminológiai tudománynak feladata, hogy olyan vizsgálatokat végezzen, melyek eredményeivel közvetlenül hozzájárulhat a büntető jogtudomány gyakorlati problémáinak kezeléséhez, mellyel közvetve beleszólhat a bűnmegelőzés, a törvényalkotás, a törvények betartatásával kapcsolatos feladatok, vagy akár az ítélkezés hatékonyabbá és hatásosabbá tételébe.

A vizsgálat két fázisban került lefolytatásra. Az első fázist a dokumentumelemzés, azaz ügyészszégi akták feldolgozása alkotta, a másodikat pedig a félig strukturált szociológiai interjúk felvétele.

A vizsgálatot országos hatókörűre terveztem. Teljes körű, országos mintán vizsgáltam meg a 2013. január 1. és 2013. december 31. között – a bűnügyi statisztikába került – azon visszaélés kábítószerrel bűncselekmény miatt indult eljárásokat és azok jellemzőit, amelyekben vádemelés elhalasztására került sor.

A mintavételi keretet a 2013. január 1. és 2013. december 31. között – a bűnügyi statisztikába kerülő – visszaélés kábítószerrel bűncselekmény miatt indult eljárások alkották.

A vizsgálati mintát azoknak az elkövetőknek az ügyei képezték, akikkel szemben az eljárás felfüggesztésére került sor és elterelésen vehettek részt vagy a felfüggesztés feltételei fennálltak és erről határozat is született ugyan, de más módon került sor az eljárás befejezésére. *A vizsgálati mintába 1319 olyan kábítószer-bűncselekményt elkövetett személy ügyirata került, akikkel szemben az eljáró ügyész vádemelés elhalasztását kezdeményezte.*

A mintavétel problémái

Gyakran alkalmazzák a dokumentumelemzés módszerét a kriminológiai vizsgálatokban, amelynek folyamán jellemzően lezárt ügyek rendőrségi, ügyészszégi és/vagy bírósági aktáit elemzik. A folyamatban levő ügyek elemzése azonban számos problémába ütközik, amelyek lehetetlenné teszik, hogy a vizsgált minta valóban teljes lehessen.

Ezekkel a problémákkal én is szembesültem a vizsgálat során például:

- bizonyos helyeken hozzáférhettem minden folyamatban levő ügy aktáihoz, máshol nem vagy csak egy részükhöz;
- egyes helyeken a lezárt akták is hiányosak, rendezetlenek voltak, máshol példás rendben találtam az ügyiratokat; illetve
- az adatgyűjtés idején hozzáférhetetlen aktákat később nem volt lehetőségem bekérni, ezért a mintát az elemzéshez súlyozni kényszerültem.

Ezek a körülmények hatással voltak a vizsgálati minta nagyságára és elemzésére is, mivel azonban teljes körű mintára terveztem a vizsgálatot, és matematikai-statisztikai módszerekkel korrigáltam a mintavételből adódó torzításokat, így az elemzés reliabilitása biztosítottnak tekinthető. Értelmezhetjük a helyi sajátosságok érvényesülését és lehetőség van a korábbi vizsgálatok eredményeivel való összehasonításra egyes változók esetén.

A dokumentumelemzést kiegészítettem jogalkalmazókkal készített mélyinterjúkkal. Összesen tizennégy interjút készítettem. Ennek célja az volt, hogy hiteles képet kapjak az alkalmazás problémáiról, a jogalkalmazó szervek korlátairól, az alkalmazás eredményeiről, hatásairól. A megkérdezett jogalkalmazók a vizsgálati eredményekben is megjelenő, jogalkalmazással kapcsolatos gyakorlati problémák több fontos momentumára, okára rávilágítottak.

Az adatfeldolgozás

Az adatfeldolgozás során számítógépen rögzítettem a kigyűjtött adatokat és a kitöltött kérdőíveket, amelyeket az SPSS statisztikai programcsomag segítségével elemeztem. A következőkben ezek elemzésének eredményeit teszem közzé.

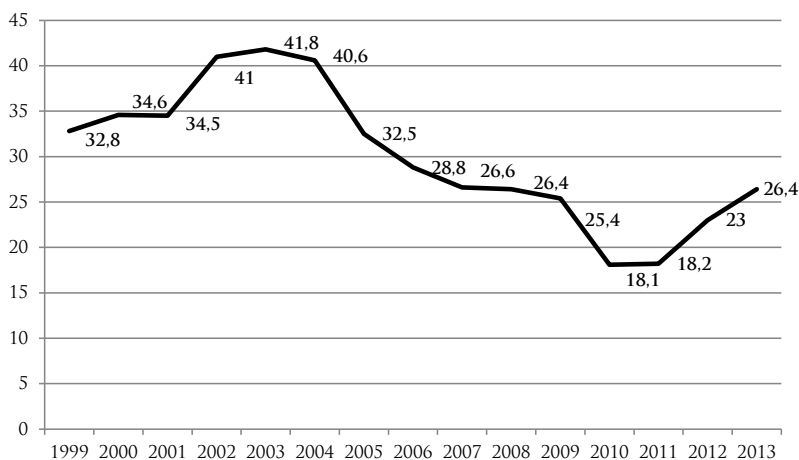
A VIZSGÁLT VISSZAÉLÉS KÁBÍTÓSZERREL BŰNCSELEKMÉNYEK SZÁMÁNAK MEGOSZLÁSA AZ ELJÁRÓ ÜGYÉSZSÉGEK SZERINTI MEGOSZLÁSBAN

„A kábítószer-probléma jellemzően nagyvárosi jelenség. Hazánkban az adott évben a bűnügyi statisztikában regisztrált kábítószer-bűncselekmények mintegy harmadát Budapesten követik el” – írtam az 1999-ben az elterelésről végzett hatásvizsgálat, valamint az 1999. évi törvénymódosítás hatásvizsgálatának kutatási beszámolójában, 2002-ben is. 2004-ben a helyzet kicsit másképp festett: a visszaélés kábítószerrel bűncselekmények fővárosi aránya, a kriminálstatisztikai adatok alapján, meghaladta a negyven százalékot. 2013-ban azonban már csak 26,4 százalékát követték el az ismertté vált kábítószer-bűncselekményeknek a fővárosban.

A 8. számú ábra a visszaélés kábítószerrel bűncselekmények budapesti megoszlásának alakulását mutatja 1999 és 2013 között.

8. számú ábra

Az ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények budapesti megoszlása 1999 és 2013 között (%)

Forrás: ENYÜBS

A grafikus ábrázoláson szembevetendő, hogy 2003-ban volt a csúcspont, amikor gyakorlatilag minden második ismertté vált kábítószeres eljárás Budapesten indult, a legalacsonyabb arányérték pedig 2010-ben detektálható, amikor már

csak minden ötödik. Meglehetősen nagy e két szélsőérték között a különbség, kérdés, hogy ez minek tulajdonítható: a kiemelkedést tudjuk magyarázni a már korábban ismertetett a jogszabályi környezet változásának következtében anomáliákkal erősen terhes statisztikával, az alsó értéket pedig a rendőrség – kiemelten a BRFK – átszervezésével. 2012-ben és 2013-ban kezd visszatérni a „kvart” értékarány, azazhogy a fővárosi ügyek jellemzően az ismertté vált kábítószeres ügyek mintegy negyedét adják.

A mintába kerülő ügyek területi eloszlásának összehasonlítása nem célszerű azon oknál fogva, mert a bűnüldözés, a nyomozóhatóság szervezeti rendszere a két vizsgálat időpontjában eltérő volt. Így míg az 1999-es és a 2004-es vizsgálat esetén is számos ügy a nyomozásfelügyeleti, illetve a fiatalkorúak ügyészségén, korábban a BRFK-n került lajstromba (amely ügyek megközelítőleg húsz százalékát adták a mintába kerülő ügyeknek), addig 2013-ban a kisebb súlyú kábítószeres ügyekben már a kerületi ügyészségek, illetve azok ifjúságvédelmi osztályai jártak el. Így a kerületek közti kis súlyú kábítószeres bűncselekmények ügyforgalmi adatainak vonatkozó éves összehasonlítása nyomán nem kapnánk megbízható eredményeket.

Közlöm azonban a jelen vizsgálati mintába kerülő ügyek elkövetési hely szerinti megoszlását.

Egy csekély súlyú kábítószeres ügyben jellemzően az az ügyészség jár el, amelynek illetékességi területén történt a bűncselekmény (kivéve, ha más bűncselekmény miatt esetlegesen ügyek egyesítésére kerül sor vagy egyéb olyan – törvényben szabályozott – körülmény áll fenn, amely az illetékesség áthelyezését indokolja.)

A *módszertan* című fejezetben jeleztem, hogy a mintát súlyoztam¹⁰¹, így a minta elkövetési hely/eljáró ügyészség szerinti megoszlását hozzáigazítottam a 2013. évi ENYÜBS-ben rögzített ismertté vált azon visszaélés kábítószerrel bűncselekmények elkövetési hely/eljáró ügyészség szerinti megoszlásához, ahol az ügyész vádemelést elhalasztó határozatot hozott.

A következő táblázat a – még súlyozatlan – minta területi eloszlását mutatja. Itt jegyzem meg, hogy az alábbiakban közölt adatok nem ügyszámokat jelölnek

101 A súlyozás lehetővé teszi, hogy a minta egyes komponenseit különböző mértékben vegyük figyelembe. A súlyozás során a minta elkövetési hely és elkövetési idő szerinti eloszlását hozzáigazítottam a 2013-as ENYÜBS-mintához. Így a vizsgálati eredmények alkalmassá válnak arra, hogy a megállapításokat általánosítsuk a teljes célpopulációra, azaz vádhalasztott kábítószer-bűncselekményt elkövetők körére, illetve az ilyen eljárások teljes körére.

(egy ügyszám alatt ugyanis több elkövető is lehet), hanem azoknak a személyeknek a számát, akiknek az ügye bekerült a vizsgálati mintába¹⁰².

2. számú táblázat

A vizsgált esetek területi eloszlása

Megye	Elkövetők száma (fő)	Minta (%)
Bács-Kiskun	55	4,2
Baranya	39	3,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	45	3,4
Békés	24	1,8
Budapest	365	27,6
Csongrád	23	1,7
Fejér	139	10,5
Győr-Moson-Sopron	152	11,5
Hajdú-Bihar	12	,9
Heves	42	3,2
Jász-Nagykun-Szolnok	49	3,7
Komárom-Esztergom	62	4,7
Nógrád	60	4,5
Pest	114	8,6
Somogy	34	2,6
Szabolcs-Szatmár-Bereg	35	2,7
Tolna	15	1,1
Vas	23	1,7
Veszprém	15	1,1
Zala	16	1,2
Összesen	1319	100,0

102 A mintavételt két probléma is nehezítette: egyfelől, hogy a bekért ügyek egy részét a hatóság azért nem tudta rendelkezésemre bocsátani, mert az ügyben valamilyen eljárási cselekmény volt folyamatban. Másfelől pedig a második hullámban tervezett iratbekérésekre azért nem kerülhetett sor, mert az intézetben felújítás miatt nem volt lehetőség azok biztonságos tárolására. Így matematikai-statisztikai módszerek igénybevételével kellett a mintavételi problémákat kiküszöbölni.

3. számú táblázat

A mintába kerülő budapesti esetek eloszlása ügyészségenként

Ügyészség	Elkövetők száma (fő)	Budapesti esetek százalékában
II–III. Kerületi Ügyészség	27	7,4
IV–XV. Kerületi Ügyészség	26	7,1
VI–VII. Kerületi Ügyészség	14	3,8
VIII. Kerületi Ügyészség	126	34,5
IX. Kerületi Ügyészség	18	4,9
X–XVII. Kerületi Ügyészség	21	5,7
XI–XXII. Kerületi Ügyészség	7	1,9
I–XII. Kerületi Ügyészség	39	10,6
V–XIII. Kerületi Ügyészség	41	11,2
XIV–XVI. Kerületi Ügyészség	9	2,5
XVIII–XIX. Kerületi Ügyészség	5	1,3
XX–XXI–XXIII. Kerületi Ügyészség	32	8,7
Összesen	365	100,0

A 2. és a 3. számú táblázatok azt mutatják, hogy a legtöbb elterelésre (vádemelés elhalasztására) kábítószer-bűncselekmények elkövetése miatt 2013-ban Budapesten kívül Pest, Győr-Moson-Sopron, illetve Fejér megyében került sor.

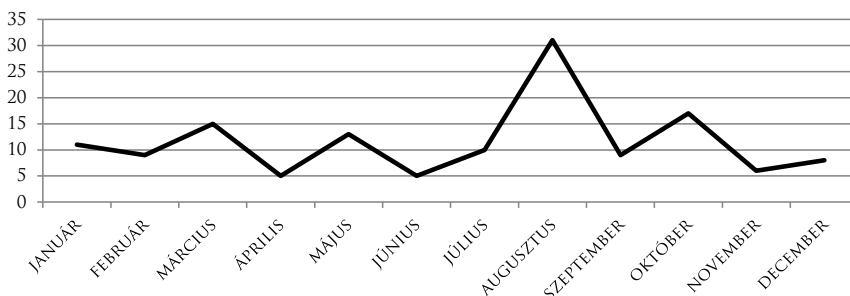
Budapesti viszonylatban kiemelkedett a VIII. kerület (34 százalék feletti értékkel), illetve tíz százalék fölött volt a részesedésük még az I–XII. és az V–XIII. Kerületi Ügyészségeknek.

Érdekes, hogy míg a 2013. évi kábítószer-bűnözésnek „csak” 26,4 százalékát jegyzi a főváros, addig a kábítószeres ügyekben történő vádhalasztásoknak 39,3 százalékát.

Mind a kriminálstatisztikában, és így mind a mintába kerülő esetek vonatkozásában kiemelkedik a budapesti, továbbá a Pest, Győr-Moson-Sopron és Fejér megyei ügyek átlagot meghaladó részesedése. Mivel már az előző fejezetben is bizonyítottam, hogy a szerhasználat elterjedtségét és jellemzőit a kriminálstatisztikai adatok összességében nem képezik le (latencia), ezért a magyarázatot a rendőrség észlelési gyakoriságában és a felderítési hajlandóságban (beleértve a humán és anyagi erőforrás kapacitást is) kell keresnünk. A főváros és Pest megye jóval átlag feletti részesedése alapvetően a népességszámmal és a nagyvárosokban a kisebb városokénál jellemzően magasabb deviancia-előfordulási gyakorisággal magyarázható. Azonban a két nyugat-magyarországi megye más magyarázatot követel a rendőrségi aktivitáson túl. Fejér megyében a székesfehérvári

és dunaújvárosi ügyek mellett sok sárbogárdi ügygel találkoztam. Ez utóbbiak alkották a Fejér megyei ügyek több mint negyedét (26,7 százalék). Megvizsgáltam az elkövetési idő szerinti eloszlást, ahol nyilvánvalóvá vált, hogy sárbogárdi ügyek döntő többsége (94,6 százalék) augusztusban indult és az OZORA fesztiválhoz volt köthető. Egyébként is magasan kiemelkedik a Fejér megyei kábítószeres ügyek eljárás-indítási időpontját tekintve augusztus hónap.

9. számú ábra

A mintába kerülő Fejér megyei ügyek elkövetési hónap szerinti eloszlása (db)

A Győr-Moson-Sopron megyei ügyeknél más a helyzet. Itt a soproni VOLT fesztivál közel sem gyakorolt olyan befolyást az eljárásindítási gyakoriság növekedésére, mint Fejér megyében az OZORA fesztivál. Sem az elkövetés ideje, sem a módja, sem pedig a helyszíne nem magyarázza Győr-Moson-Sopron megyében a többi megyéhez képest magas arányú és abszolút értékű, csekély súlyú kábítószer-bűncselekményeket. Ez pedig egyértelműen arra enged következtetni, hogy ez esetben a rendőrség felderítési hajlandósága (attitűdje, tevékenysége, aktivitása) és/vagy a lakosság problémaérzékenysége játszik szerepet a relatíve magas esetszámokban. A megye – a kriminálstatisztikai adatok alapján – az ismertté vált összбүнözés tekintetében nem emelkedik ki többi megye közül. Arra azonban nincsenek adataink, hogy kijelenthessük, hogy földrajzi elhelyezkedése miatt a keresleti oldali kábítószer-jelenség tekintetében érintettebb más megyéknél. Bár kétséget kizáróan nem elhanyagolható szempont, hogy a rajta fut át egy hazai tranzitút, ami a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények számának alakulására határozottan kihat.

Budapesten, 2013-ban is, a VIII. kerületben indult a legtöbb eljárás csekély súlyú kábítószer-bűncselekmény miatt. Meglepő volt azonban az I–XII. kerület-

ben ismertté vált ilyen esetek többi kerülthez viszonyított aránya. A XIII. került mindig is érintett kerültnek számított, azonban a XIV., IX., VI. és VII. kerületek alacsony részesedése, amelyek a korábbi vizsgálati eredmények alapján jóval nagyobb felderítési hajlandóságot mutattak ilyen ügyekben, határozottan érdekes fejlemény. Külön megérne egy célzott vizsgálatot, előtérbe állítva a szociálpszichológiai faktorokat.

ELKÖVETÉSI IDŐ

A kriminológiai vizsgálatok egyik lényeges, ámde napjainkban, hazánkban kis-sé mostoha területe az elkövetési idő vizsgálata. Pedig a bűnüldöző szerveknek és a közösségi bűnmegelőzés intézményrendszereinek is szükségük van a bűncselekmények tér- és időbeli mintázatából nyerhető információkra annak érdekében, hogy számos cselekmény megelőzhető legyen. *Wang és Brown* például figyelemre méltó matematikai modellt dolgozott ki a jövőbeli cselekmények előrejelzésére¹⁰³. Ennek persze akkor van létjogosultsága, ha olyan bűncselekményt vizsgálunk, ahol a latencia relatíve kicsit. Minél nagyobb ugyanis a rejtett bűncselekmények aránya, annál bizonytalanabb eredményre számíthatunk. Többféle adatbázisból már lehetséges olyan minőségű adatokat kinyerni, amelyek alkalmasak arra, hogy megbízható prognózist készíthessünk. Azonban a hazai kriminálstatisztikai adatok alapján csak egy-egy (kis latenciával bíró) bűncselekménytípusnál lehet érdemes a Wang–Brown-féle modellt alkalmazni.

A kábítószer-bűncselekmények tipikusan nem ezt a bűncselekményi kört képviselik, így a kriminálstatisztikából nyerhető tér- és időbeli mintázat elsődlegesen a rendőrség aktivitásának jellemzőit, mint sem a jelenség, mint a hatályos törvények értelmében bűncselekmény, valódi mintázatát mutatja.

Arra viszont kiválóan alkalmas. Mivel mindhárom vonatkozó vizsgálat során elemeztem az elkövetési idő szerinti eloszlást, így lehetőség nyílik ezek összehasonlítására is.

Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a nyári hónapokban a nyomozóhatóság aktivitása párosul az alkalommal is, azaz olyan eseményekkel, rendezvényekkel (jellemzően fesztiválokkal), amelyekhez a nyílt színen történő, manifesztált kábítószer-használat is társul(hat). Ezt tükrözte az előző fejezetben

103 Wang, X. – Brown, D. E.: The spatio-temporal modeling for criminal incidents. *Security Informatics*, vol. 1, no. 2, 2012 <http://www.security-informatics.com/content/1/1/2> (letöltés 2015. április 22.)

elemezett fejr megyei helyzetkép is, ahol több tucat eljárást indított a rendőrség kábítószer-fogyasztás vétsége miatt az OZORA fesztivál idején. De budapesti viszonylatban is megfigyelhető a Sziget Fesztivál idején az esetszám-emelkedés.

Talán kultúr- és jogtörténeti érdekesség, hogy amikor hazánkban az úgynevezett klasszikus kábítószeresek fogyasztása még nem terjedt el, a nyolcvanas években a zöld mák és a száraz mákszalma otthoni körülmények között történő feldolgozása, szájon át, illetve intravénás formában adagolható opiátszármazékok fogyasztása kezdett terjedni a fiatalok körében (máktea, kompót). Az ópiummák nagybani termesztése folytán (Magyarország ópiummák-őstermelő ország ma is) könnyen hozzájutottak a fogyasztók az alapanyaghoz. A növény beszerzése a földekről, azaz a mákmetszés ideje a nyári hónapok végére esett. Ebben az időszakban kriminológiai értelemben is a kábítószer visszaélések számának növekedésével lehetett volna számolni, azonban nem ez történt.

Habár a növényi alapú drog kínálati piaca a növény egyedfejlődésével korrelált, ez pedig jelentősen befolyásolta a keresleti piac élénkülésének időszakát is. Így a kábítószer-fogyasztás, kábítószerrel visszaélés, mint bűncselekmény tér- és időbeli mintázata meglehetősen jól előrejelezhető volt, a kriminálstatisztika ezt mégsem tükrözi.

Nemcsak azért mert az ópium-származékok fogyasztása mellett a Parkán és egyéb gyógyszerek (például Noxiron-Coderit stb.) használata, valamint az oldószer, ragasztószer inhaláció szintén jelen volt az akkori drogszcéna palettáján, és ezeknek az anyagoknak a kínálati és keresleti piaca nem volt évszakfüggő. Hanem azért is, mert a társadalom és egyben a rendőrség problémaérzékenysége és így aktivitása is jóval alatta maradt a mainak. Mivel a kábítószer-fogyasztás áldozat nélküli bűncselekmény, így felderítése a hagyományos bűncselekményekétől eltérő nyomozói skilleket és nyomozati menedzsmentet igényel. Sem igény nem volt rá, sem pedig az erőforrások nem álltak rendelkezésre a hatékonyabb hatósági fellépésre, ugyanakkor nyilvánvalóan a jelenség elterjedtségének mértéke sem hasonlítható a mostanihoz.

A rendszerváltozást követő években azonban hazai drogszcéna jelentős változásokon ment át, melynek során megváltozott az elsődlegesen fogyasztott drogok sorrendje, a fogyasztás módja, a beszerzés forrása. Ma már egyáltalán nem befolyásolják az éghajlati, botanikai viszonyok a hazai kábítószer-kriminalitás alakulását. A keresleti és kínálati piac jelentősen megváltozott és azóta is folyamatos változásban van.

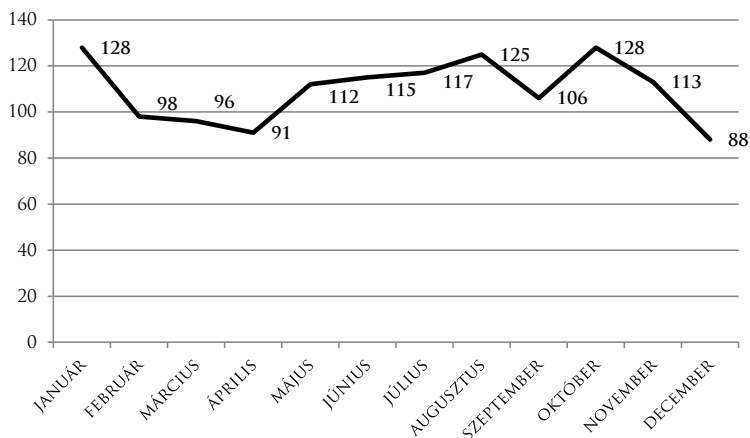
A kezdeti információk a drogfogyasztókkal kapcsolatba kerülő intézményektől származtak, ezen belül is Kisszékelyi Ödöntől (1975, 1977, 1979), aki akkor a BM Egészségügyi Intézet Funkcionális Idegosztályát vezette és aki Parkán, illetve ragasztószert fogyasztó fiatalok körében végzett vizsgálatokat. Vele egy időben, 1975-től kezdett foglalkozni drogfogyasztó fiatalokkal a Szegedi Ifjúsági Ideggondozó Intézetben Farkasinszky Teréz, aki a Kisszékelyi vizsgálatokkal merőben ellentétes következtetésekre jutott. A hetvenes évekig nyúlnak vissza Farkas Gábor (1981) vizsgálatai, aki az egészségügyi bejelentések alapján folytatott kutatásokat a tárgykorban. Említést érdemel még Aczél B. Anna (1986) nevelőintézeti fiatalok körében végzett kutatása, továbbá Gerevich Józsefnek a körzeti orvosok nyilvántartása alapján végzett vizsgálata (1990), aki arra a következtetésre jutott az eredmények alapján, *„hogy Magyarországon hozzávetőlegesen 25 ezer olyan kábítószer-fogyasztóval számolhatunk, akik közvetlenül kábítószer okozta, vagy kábítószer-fogyasztással összefüggő, de egyéb panasszal keresték fel körzeti orvosukat”*¹⁰⁴.

Majd az első hazai kriminológiai vizsgálat Lévai Miklós által (1992). Lévai a Kábítószeres és bűnözés c. könyvében ismerteti a Társadalmi Beilleszkedési Zavarok Kutatási Program Drogkutatási Alirányán belül alakult kutatócsoport azon vizsgálatának eredményeit, amelyek az 1980-1988 között kábítószer-bűncselekmény miatt elítéltek ügyiratainak feldolgozásán alapult, és amely a jelenséggel kapcsolatos első hazai – tudományos vizsgálaton alapuló – kriminálmorfológiai adatokat tartalmazta.

Ha megnézzük a mintába kerülő kábítószer-bűncselekmények havi megoszlását érdekes kép rajzolódik ki előttünk. Az adatok elsősorban a kábítószer-bűncselekmények felderítésével foglalkozó szervek működéséről tájékoztatnak és – azt gondolom – kevésbé a visszaélések elkövetési idejének jellemzőiről. Az érintett szervek működése azonban jelentős mértékben bírhat befolyással a hazai kábítószer-bűnözés, illetve az illegális drogpuac alakulására.

104 Elekes Zs.: i. m. 65–70. o.

10. számú ábra

A mintába kerülő esetek eloszlása az elkövetés hónapja szerint (N = 1319)

A 10. számú ábra szemléletesen tükrözi, hogy a január, az augusztus és az október hónapok kiemelkednek a mintába kerülő ügyek elkövetésének hónapjai közül. Az áprilisi és a decemberi esetszámok azonban alatta maradnak a többi hónapban detektált esetszámnak. Mivel az elkövetési hónap azt az időt jelöli, amikor a rendőrség tudomására jutott a bűncselekmény, azaz esetünkben elfogta az elkövetőt, realizált, így a fenti ábrát tekinthetjük egyfajta felderítési indikátornak is. A kérdés, hogy vajon mit mutat ez az indikátor a rendőrség működéséről, a csekély súlyú kábítószer-bűncselekmények felderítéséről.

Miért a január, az augusztus és az október hónapok emelkednek ki és miért az április és a december hónapokban van a legalacsonyabb esetszám?

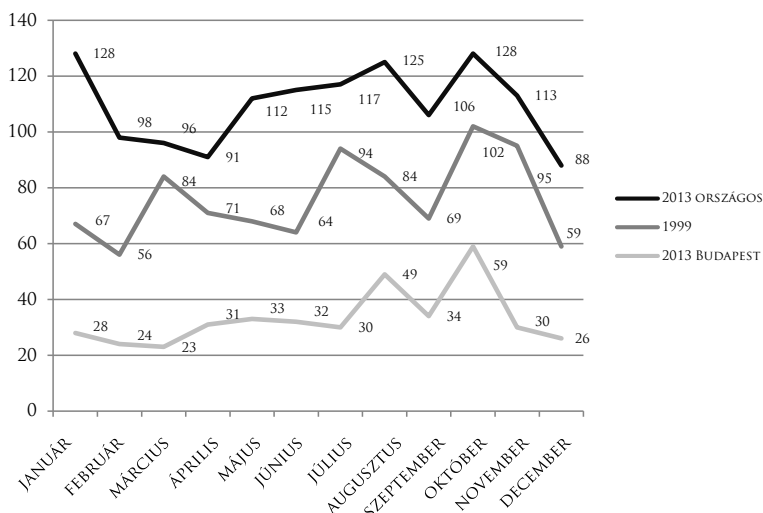
Összehasonlítás

Mindenekelőtt érdemes megvizsgálni, hogy mi volt a helyzet mintegy 15 évvel ezelőtt.

A 11. számú ábra az 1999. és a 2013. évi vizsgálat során mért elkövetési idő szerinti megoszlást mutatja.

11. számú ábra

A 2013. és az 1999. évi vizsgálati mintákba kerülő esetek elkövetési hónap szerinti eloszlása (db)

Megdöböntő a kép: némi fáziseltolódással, de a 2013-as vizsgálat elkövetési hónap szerinti eloszlása – júniustól – mind az országos minta, mind pedig budapesti leválogatás vonatkozásában egyértelműen követi az 1999-ben végzett budapesti vizsgálati mintán mért elkövetési hónap szerinti eloszlást.

A 11. számú ábra alapján kijelenthető, hogy 1999. és 2013. évi vizsgálati mintákba kerülő ügyek elkövetési hónap szerinti eloszlása alapján, hogy a nyomozó hatóság felderítésének metodikája és időbeni mintázata a csekély súlyú kábítószer-bűncselekmények vonatkozásában független a jogszabályi környezettől, illetve a drogpiacon változásaitól.

Az 1999-ben végzett vizsgálat eredményeit összegző beszámolóban a következőket írtam:

„A rendőrségen a kábítószeres ügyek felderítési mutatói nagymértékben függenek

- a szolgálatot teljesítők létszámától,
- a technikai eszközök és a személyi állomány igénybe vehető nagyságától,
- a rendőrök felkészültségétől, probléma-orientáltságától,
- a rendőrök más jellegű tevékenységének időtartamától (pl. szabadságolások).
- az elöljáró(k) vagy a rendőri vezetés eredmény-centrikusságától, illetve ennek elérésére használt eszközök hatásosságától.”

A korábbi vizsgálati eredmények alapján összeállított, a csekély súlyú kábítószer-bűncselekmények felderítését befolyásoló indikátorok listáját jelen vizsgálati eredmények alapján nem szükséges bővíteni.

Azt gondolom, hogy magukban foglalják mindazokat a tényezőket, amelyek oda vezetnek, hogy

- egy kimondottan nagy latenciájú;
- bűncselekménynek minősített, olyan jelenség, amelynek társadalmi megítélésében nincs társadalmi konszenzus;
- a minősítéssel a bűnüldözők egy része sem azonosul és/vagy maga is elkövetett már visszaélést;
- amely áldozat nélküli bűncselekmény esetén kvázi nincs sértett, feljelentő, így a felderítés hagyományos eszközeitől eltérő nyomozati módszerekkel észlelhető;
- amelynek keresleti és kínálati piac egyensúlyához igazodó tilalmazott magatartást a jogalkalmazás intézményrendszere szinte konstans időbeli mintázattal derítsen fel egy tizenöt éves intervallumban.

Mindez azt bizonyítja, hogy sem a drogpiacon változásai, sem az új típusú pszichoaktív anyagok elterjedése és az erre válaszul adott generikus rendszer bevezetése a hatásosabb megelőzés és hatósági fellépés érdekében (66/2012. kormányrendelet; hatályos 2012. IV. 3-tól), sem az anyagi és/vagy eljárásjogi környezet megváltoztatása nem bírnak jelentős befolyással sem a kábítószer-fogyasztás visszaszorítására, sem pedig a kábítószer-bűncselekmények felderítési gyakoriságára.

A csekély súlyú kábítószer-bűncselekmények időbeli mintázatát jellemzően a helyi rendőrség napi gyakorlata: aktivitása, (humán erőforrás-) lehetősége és „fentről lefelé irányuló” elvárásrendszere határozza meg.

A kriminológiai vizsgálatok már a XIX. században foglalkoztak a bűncselekmények elkövetési idejének vizsgálatával és ennek a bűnözés alakulását befolyásoló szerepével, azaz a deliktumok időbeli mintázatainak alakulásával. Az évszakok krimináletiológiai vonatkozásait *Irk* is említi. Szerinte „a kriminalitás évszakonkénti hullámvázában megnyilvánuló szabályszerűség, a fizikai okokon kívül gazdasági okokra vihető vissza [...] A nemzetközi bűnügyi statisztika minden állam bűnözésére nézve e fent jelzett bűnözési hullámvázást mutatja, vagyis, ha az évet két részre osztjuk, a megélhetést nehezebbé tevő téli és a könnyebb megélhetési viszonyokat nyújtó nyári hónapokat magába foglaló, úgy azt látjuk, hogy a téli hónapok bűnözésének indexe a vágyon ellenieké, szemben a nyári hónapok személy elleni bűnözési indexével.”¹⁰⁵ *Guerry* (1856) és *Cursio* (1869) azt vizsgálta, hogy az emberölések száma miként hullámváz az egyes hónapok szerint Angliában, illetve Olaszországban. *Maury* és *Lacassagne* pedig külön-külön megszerkesztették „a kriminalitás naptárát”, a kriminálstatisztikában rögzített egyes deliktumok hónapok szerinti megoszlása alapján¹⁰⁶.

Kriminálstatisztikusok régi észlelete az, hogy az öngyilkosságok száma igen hasonló hullámvázst mutat évszakonként a fajtalanági bűncselekményekkel (a zenit május és június). Sőt megfigyelték azt is, hogy revolúciók ideje is jellemzően a meleg évszakokra esik¹⁰⁷.

Ferri jeles tanulmányában, a *Das Verbrechen in seiner Abhängigkeit von dem jährlichen Temperaturwechsel Zeitschrift*ben egyebek mellett kimutatta, hogy a kriminalitás jelentős emelkedést mutatott egyes kivételesen meleg „temperatúrájú” években.

A kábítószer-bűncselekmények évszakonkénti, illetve havi megoszlását nem igazán vizsgálták nemzetközi szinten az elmúlt évtizedekben. Hazánkban a rendelkezésre álló adatok alapján jellemzően jómagam szoktam górcső alá venni ezt a változót, azonban a kriminálstatisztika korábban vázolt anomáliái miatt ez a megoszlás elsősorban a nyomozó hatóság aktivitását jelzi.

105 *Irk* A.: Kriminológia. I. Kriminálaetiológia. Uránia Könyvnyomda, Budapest, 1912, 266–267. o.

106 Uo. 170–173. o.

107 *Lombroso*, C. – *Laschi*, R. – *Kurella*, H.: *Der politische Verbrecher und die Revolutionen*. Hamburg, 1892

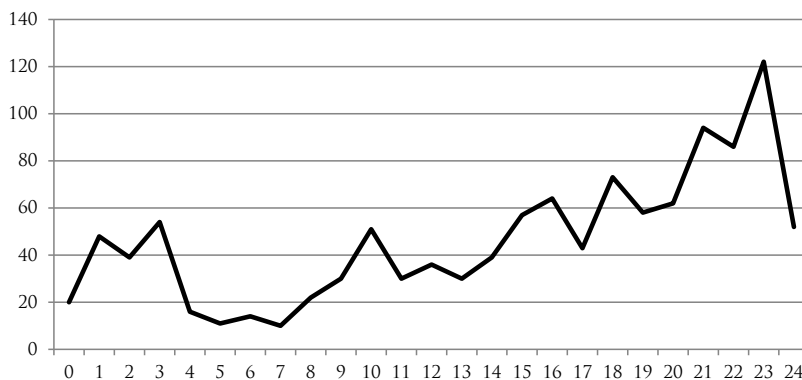
AZ ELKÖVETÉS IDEJE

Az elkövetési hónap szerinti eloszlás mellett vizsgáltam az elkövetés napszak szerinti eloszlását, azaz azt, hogy az adott nap folyamán mely napszakban, hány órakor került sor a realizálásra, illetve a cselekmény hatásági észlelésére. Ez a változó is – hasonlóan az elkövetési hónapokhoz – a rendőrség csekély súlyú kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos felderítésének jellemzőiről informál. A hatásági észlelés időbeni mintázatát érdemes lesz majd összevetni az elkövetés helyszínével, azaz az észlelés módjával, így arról részletesebb képet kaphatunk.

Ezt a változót nem elemeztem sem az 1999-ben, sem pedig a 2005-ben végzett vizsgálatban, így jelen vizsgálati mintán mért értékekhez nincs viszonyítási alap. 1161 esetben (88 százalék) volt információ az ügyiratban arról, hogy mikor történt a cselekmény hatásági észlelése.

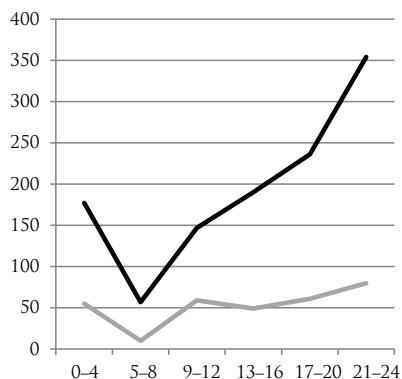
12. számú ábra

**A mintába kerülő esetek eloszlása az elkövetés időpontja (óra) szerint
(N = 1161)**

13. számú ábra

A mintába kerülő összes eset és a mintába kerülő budapesti esetek eloszlása az elkövetés időpontja (időintervallum) szerint (N = 1161; N = 369)

A 12. és a 13. számú ábra jól szemlélteti, hogy a mintába kerülő összes esetben és a mintába kerülő budapesti esetekben is az észlelés gyakorisága 20–24 óra között volt a legmagasabb, míg 4–8 óra között a legalacsonyabb.

A legtöbb eljárásindításra csekély fokban veszélyes kábítószer-bűncselekmény, jellemzően kábítószer-fogyasztás és/vagy megszerzés, tartás miatt a késő délutáni, esti, késő esti időszakban kerül sor. Ez a megállapítás érvényes mind a Budapesten, mind pedig az ország megyéiben történő hatósági észlelésekre csekély mennyiségűre elkövetett vagy csekély fokban veszélyes kábítószer-bűncselekmények vonatkozásában.

Az észlelések – előbbieken ábrázolt – időbeni eloszlásának egyrészt az oka, hogy a szerhasználók jelentős része rekreációs céllal fogyaszt kábítószer, így a szerhasználatra jellemzően a napi elfoglaltságokat követően kerül sor. Másrészt, a rendőrség a napi rutintevékenységet követően, késő, délután és az esti órákban, habár kisebb létszámmal, de célzottabb ellenőrző tevékenységet folytat. Értem ezen, a gépjármű-ellenőrzés és/vagy igazoltatás bekövetkezésének nagyobb valószínűségét. Ha valaki esti, éjszakai órákban autózik vagy gyalogosan közlekedik, nagyobb eséllyel számíthat hatósági ellenőrzésre, mint napközben. Ennek oka, hogy a gyéresebb gépjármű és gyalogos forgalomban könnyebben észlelhetők az átlagostól, a szabályoktól eltérő magatartást tanúsítók, illetve

a rendőröknek is több lehetőségük van – egyéb járulékos feladatok híján – az ellenőrző tevékenység folytatására.

Ez azért meghatározó, mert a kis súlyú kábítószer-bűncselekmények jelentős részének felderítését a közrendvédelmi osztályhoz tartozó járőrszolgálatot ellátó rendőrök, illetve a közlekedésrendészet munkatársai eszközlik (lásd a következő fejezetben).

AZ ELKÖVETÉS, HATÓSÁGI ÉSZLELÉS HELYSZÍNE

Az elkövetés, azaz a hatósági észlelés vagy realizálás helyszínének eloszlása újabb jellemzővel, faktórral bővítheti a jelenség felderítését végző hatóság aktivitásával kapcsolatos képet. Tágítva a kábítószer-használat, mint bűncselekmény, illetve mint nonkonform társadalmi jelenség és a jogalkalmazás, mint végrehajtó és a jogszabályban foglaltakat kikényszeríteni hivatott szerv ádáz küzdelmének fejezetét.

Az elkövetési helyszín szerinti eloszlást mindkét korábbi vizsgálat során elemeztem, így e változó kapcsán is lehetőség nyílik az összehasonlításra.

Habár a helyszínek mintázata vagy mátrixa számos úgynevezett klasszikus bűncselekmény vonatkozásában mind krimináltaktikai, mind pedig bűnmegelőzési aspektusból nézve rendkívül „beszédese” és meghatározó változó, azonban a kábítószer-bűncselekmények esetén inkább a bűnfelderítés módjáról és a hatósági észlelés jellemzőiről szolgál információval.

4. számú táblázat

A mintába kerülő esetek elkövetési helyszín szerinti eloszlása (%)

Az észlelés helyszínei	1999	2013, Budapest	2013, országos
utca	28,5	47,6	28,7
gépjármű-ellenőrzés	15,2	14,6	20,8
lakás	15	11,9	21,1
kórház/orvos/mentő	0,6	1,7	3,0
iskola/kollégium/nevelőotthon	4,2	3,0	3,0
rendőrkapitányság		4,6	8,0
áruház	4,3	2,0	1,6
lépcsőház, pince	3	0,3	0,2
benzinkút	3	0,5	0,9
aluljáró	3,4	3,9	0,1
szórakozóhely	5,1	2,2	5,9
pályaudvar	4,1	2,2	2,2
étterem/gyorsbüfé	2,2	0,3	0,3
posta	0,4		0,4
repülőtér	0,6		
hotel	0,2		
parkoló		2,7	2,6
üzem, telephely		1,2	1,0
egyéb	10,2	0,3	
Összesen	100,0	100,0	100,0

Az 1999. évi vizsgálati mintába kerülő esetek 99,2 százalékában tudtam vizsgálni az elkövetési/észlelés helyszíneket, módokat, míg a 2013-as vizsgálat során a minta 99,4, a 2013-as budapestinek pedig 99,5 százalékában.

A hatósági észlelés aránya bizonyos budapesti helyszínek vonatkozásában (például gépjármű), a két vizsgálat között eltelt tizennégy év és több jogszabálykörnyezet-változás ellenére sem változott, míg mások esetében eltérés detekálható (például kórház, utca, iskola, benzinkút, szórakozóhely).

A 4. számú táblázat alapján elmondható, hogy a jelen vizsgálat vonatkozásában a legtöbb észlelés/realizálás az utcán történt, ez követték a lakásban, illetve a gépjármű-ellenőrzés során történő felderítések. Ez a három helyszín – utca, lakás, gépjármű – a mintába kerülő esetek ismertté vált helyszíneinek 69,3 százalékát teszi ki.

A helyszín értelmezéséhez, elemzéséhez vizsgálunk kell az észlelés módját módszerét is: az utcai elkövetési helyszínt akkor jelöltem meg, ha az *igazoltatás* során történt a felderítés, a lakásban történő észleléseket jellemzően *bejelentések és/vagy házkutatások* előzték meg, a „gépjármű” kategóriába pedig akkor, ha a *közúti gépjármű-ellenőrzéseken* történtek a realizálások.

A rendőrség leggyakoribb észlelési módja a vizsgált cselekmény vonatkozásában az utcán, parkban, közterületen történő igazoltatás volt. Az elkövetési időből tudjuk, hogy többségében erre az esti, éjszakai órákban került sor. Ez támasztja alá, hogy a mintába kerülő ügyekben igazoltatások 70,4 százalékára 18 óra és hajnali 3 óra között került sor. Az „igazoltatások” 3,1 százaléka volt olyan felderítésnek tekinthető, ahol – az aktában található információk alapján – vélelmezhetően titkos adatgyűjtés és/vagy titkos adatszerzés előzte meg a realizálást.

Az észlelés módja – bejelentések

A bejelentések egy rendkívül érdekes kategóriáját képezik a hatósági észleléseknek a kábítószer-bűncselekmények vonatkozásában.

Mivel – mint erről korábban már volt szó –, a kábítószer-fogyasztás (a korábbi hatályos jogszabályi környezetben megszerzés, tartás kifejezéseken keresztül) kriminológiai értelemben úgynevezett áldozatnélküli bűncselekmény, így nincs sértett, áldozat az eljárásban, aki a hatósághoz fordulna. Azonban számos esetben előfordul, hogy a kábítószer-használatot észlelő állampolgár tesz bejelentést írásban, telefonon vagy személyesen a rendőrségen szerhasználó ellen, őt megnevezve. *Tényként kell megállapítanunk, hogy hazánk évtizedekre visszamenő be(fel)jelentő-kultúrával nehezen szakító társadalma e cselekmény vonatkozásában is meglehetősen aktív.* A hatóság – a legalitás elve alapján – köteles eljárni, ha bűncselekmény jut a tudomására: így amennyiben kábítószer-fogyasztásról bejelentés érkezik a rendőrségre, kiváltképp, ha az elkövető azonosítását és a tetten érést elősegítő információ is társul hozzá, nem késlekedik a realizálás foganatosításával. *A mintába kerülő esetek közül gyakorlatilag minden negyedik (23,4 százalék, N = 308) megindulását állampolgári bejelentés előzte meg.*

A bejelentők eloszlását az 5. számú táblázat szemlélteti.

5. számú táblázat

A mintába kerülő, állampolgári bejelentés alapján induló ügyek eloszlása a bejelentők típusa szerint

Bejelentők „típusa”	fő	%
állampolgár (nem beazonosítható személy)	75	24,3
családtag (apa, anya, nagyszülő)	30	9,8
iskola, kollégium vezetője	24	7,9
nevelőotthon	8	2,5
házastárs, élettárs	10	3,2
biztonsági őr, polgárőr	12	4,0
kórház, mentőszolgálat orvosa	39	12,7
más bűncselekmény (RK)	74	24,0
szomszéd, közös képviselő	14	4,5
posta	5	1,6
szórakozóhely	3	1,0
egyéb	14	4,5
Összesen	308	100,0

Meglepő és megdöbbentő sorrend alakult ki: a bejelentők 24,3 százalékáról, azaz minden negyedik bejelentőről nem derült ki egyértelműen, hogy milyen kapcsolatban áll, sőt áll-e egyáltalán valamilyen kapcsolatban a mintába kerülő elkövetővel. További 24 százalékuk más bűncselekmény sértettje volt, bejelentést vagy feljelentés tett emiatt a rendőrségen, majd az elfogott elkövetőről kiderült, hogy csekély súlyú kábítószer-bűncselekményt is megvalósított. Vagy kábítószer hatása alatt állt az elkövetéskor vagy a vizeletvizsgálati eredménye pozitív lett valamilyen kábítószerre. Illetve jó pár esetben csekély mennyiségű kábítószert találtak nála a rendőrök az elfogáskor.

Érdekes jelenség azonban, hogy a bejelentők között a harmadik helyen a kórházak, orvosok, mentők állnak (12,7 százalék). Ha megnézzük az elkövetési helyszín eloszlását mutató 4. számú táblázatot, azon is látható, hogy budapesti viszonylatban a két vizsgálat között megháromszorozódott az orvosok, mentők által történő bejelentések aránya a vonatkozó mintákban.

Az észlelés módja – kórházak

Az egészségügyi dolgozóknak sem be-, illetve feljelentési kötelezettségük nincs, sem pedig be-, illetve feljelentési jogosultságuk ezekben az esetekben, hiszen az egészségügyi személyzetnek az ellátásban részt vevő személy ellátása során

tudomására jutott egészségügyi és személyes adatokat bizalmasan kell kezelnie. Az 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) 25. § (1) bekezdése szerint „A beteg jogosult arra, hogy az egészségügyi ellátásában részt vevő személyek az ellátása során tudomásukra jutott egészségügyi és személyes adatait (a továbbiakban: orvosi titok) csak az arra jogosulttal közöljék, és azokat bizalmasan kezeljék. (2) A betegnek joga van arról nyilatkozni, hogy betegségéről, annak várható kimeneteléről kiknek adható felvilágosítás, illetve kiket zár ki egészségügyi adatainak részleges vagy teljes megismeréséből. (3) Az érintett beteg egészségügyi adatait annak hozzájárulása hiányában is közölni kell, amennyiben ezt

- a) törvény elrendeli,
- b) mások életének, testi épségének és egészségének védelme szükségessé teszi.”

Azonban ugyanezen törvény 138. § (1) bekezdése szerint „Az egészségügyi dolgozót, valamint az egészségügyi szolgáltatóval munkavégzésre irányuló jogviszonyban álló más személyt minden, a beteg egészségi állapotával kapcsolatos, valamint az egészségügyi szolgáltatás nyújtása során tudomására jutott adat és egyéb tény vonatkozásában, időbeli korlátozás nélkül titoktartási kötelezettség terhel, függetlenül attól, hogy az adatokat közvetlenül a betegről, vizsgálata vagy gyógykezelése során, illetve közvetetten az egészségügyi dokumentációból vagy bármely más módon ismerte meg. (2) A titoktartási kötelezettség nem vonatkozik arra az esetre, ha ez alól a beteg felmentést adott vagy jogszabály az adat szolgáltatásának kötelezettségét írja elő.”

A vonatkozó hatályos rendelkezések szerint tehát az orvosi titoktartás alól csak akkor mentesül az egészségügyi dolgozó/ellátó személyzet, ha abba a beteg beleegyezik vagy azt a törvény elrendeli. A „törvény elrendeli”, azaz a mentesülés eseteit az egészségügyi és hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény (Eüak) taglalja, amelynek 7. § (1) és (2) bekezdése szerint „Az adatkezelő mentesül a titoktartási kötelezettség alól, ha

- a) az egészségügyi és személyazonosító adat továbbítására az érintett, illetve törvényes képviselője írásban hozzájárult, az abban foglalt korlátozásokon belül, valamint
- b) az egészségügyi és személyazonosító adat továbbítása törvény előírásai szerint kötelező”.

Az Eüak. 24. § értelmében (1) „Az érintett első ízben történő orvosi ellátásakor, ha az érintett 8 napon túl gyógyuló sérülést szenvedett és a sérülés feltehetően bűn-

cselekmény következménye, a kezelőorvos a rendőrségnek haladéktalanul bejelenti az érintett személyazonosító adatait [...]

(3) A kiskorú érintett első ízben történő egészségügyi ellátásakor – a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 17. §-ára is tekintettel – az ellátást végző egészségügyi szolgáltató ezzel megbízott orvosa köteles az egészségügyi szolgáltató telephelye szerint illetékes gyermekjóléti szolgálatot haladéktalanul értesíteni, ha

a) feltételezhető, hogy a gyermek sérülése vagy betegsége bántalmazás, illetve elhanyagolás következménye,

b) a gyermek egészségügyi ellátása során bántalmazására, elhanyagolására utaló körülményekről szerez tudomást.

(4) Az (1)-(3) bekezdés szerinti adattovábbításhoz az érintett, illetve az adattal kapcsolatosan egyébként rendelkezésre jogosult beleegyezése nem szükséges”.

E szerint tehát kábítószer-fogyasztás vagy annak gyanúja esetén nincs jelentési kötelezettsége az ellátó személyzetnek, a kezelőorvosnak a rendőrség felé, ha nem teljesül további feltételként olyan nyolc napon túl gyógyuló sérülés elszenvedése, amely feltehetően bűncselekmény következménye. E nélkül pedig nem lehet eltekinteni az érintett vagy a törvényes képviselő írásbeli beleegyezésétől.

Az adatvédelmi biztos 1998. február 27-én kelt ajánlása is ezt erősíti, e szerint az orvosi titoktartás törvényellenes megsértése esetén sérül az orvos/egészségügyi dolgozó és a beteg közötti bizalmi viszony, ami elriaszthatja az ellátásra szorulókat attól, hogy segítséget kérjenek, így életük, állapotuk nagyobb veszélynek lenne kitéve.

Vélelmezhető, hogy a vonatkozó esetekben az orvost, egészségügyi dolgozót a jó szándék, a segíteni akarás vezérelte, azonban az is valószínűsíthető, hogy adekvát jogismeret hiányában nem volt tisztában azzal, hogy a bejelentése egyben büntetőeljárás indítását is okozza a betegével szemben. És sajnálatos módon ezek szerint azzal sem, hogy ezzel megszegi az egészségügyi törvény vonatkozó, hatályos rendelkezéseit.

Ez azért különösen aggasztó, mert a kilencvenes években több esetben is, kábítószer-fogyasztástól rosszul lett fiatalok nem mertek mentőt hívni attól való félelmükben, hogy a mentők értesítik a rendőrséget. Ennek következtében

több fatális kimenetelű eset is történt. Egyebek között éppen ezeket megelőzendő került több bekezdés is az 1997. évi egészségügyi törvénybe és az Eüak-ba.

A korábbi vizsgálatok során ilyen magas bejelentési rátát nem észleltem. Az 1999-es budapesti vizsgálat során az összes eset 0,6 százalékában volt kórház vagy egészségügyi intézmény az elkövetés/észlelés helyszíne, így értelemszerűen a bejelentés, míg a jelen vizsgálatban ez az arányszám (budapesti viszonylatban) ötszörösére nőtt (abszolút értékben két és félszeresére). Ez roppant veszélyes tendenciát sejtetett, és jó esély volt rá, hogy ha ez a helyzet tovább romlik, a fiatalok körében ismét fatális kimenetelű drogfogyasztásokkal szembesülhetünk. A drogpiacon korábban említett változásai különösen kedvező környezetet teremtenek ehhez, és a fiatalok félelme a lebukástól indukálja, hogy ha minél többen hallanak olyan esetről, amikor orvos, vagy mentő jelezett rendőrségnek, és emiatt valaki ellen büntetőeljárás indult, annál jobban sérül az a bizalmi viszony, amely adott esetben életet menthet.

A vizsgálat adatgyűjtése során kiderült, hogy már a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) szervezethez is érkezett bejelentés arról, hogy drogfogyasztás miatt kórházba került fiatalkorú ellátása során a rendőrség értesítésére került sor, amelynek következtében az illetékes rendőrség bűnügyi osztálya a 16 éves fiatal ellen kábítószer birtoklás vétségének gyanúja miatt büntetőeljárást indított. A TASZ – 2014 elején – bejelentést tett az eset kapcsán az ÁNTSZ Országos Tisztifőorvosi Hivatalban, és vizsgálat lefolytatását kérte az ügyben. Időközben a Hivatal tudomására jutott, hogy az Országos Kriminológiai Intézetben is folyik egy vizsgálat, amely – akkor még – az adatgyűjtési fázisában számos hasonló esetet detektált.

Mindezekre tekintettel az országos tiszti főorvos – 2014. július 7-i dátummal – tájékoztatást adott ki az adatvédelmi és adatkezelési szabályokról valamennyi fekvőbeteg-ellátást végző egészségügyi intézmény és valamennyi mentőszervezet részére, amelyben az említett jogszabályokra hivatkozva fokozottan felhívta az intézmények dolgozóinak figyelmét az adatvédelmi és adatkezelési szabályok betartására.

És ez még nem minden! Ugyanis az egy dolog, hogy az orvos vagy mentő nincs tisztában a törvényi tényállásokkal, de az már különösen érdekes, hogy az igazságszolgáltatásban dolgozó jogalkalmazók, habár a legalitás elvére hivatkozva eljárást indítanak kábítószer birtoklásának vétsége miatt ezekben az esetekben a gyógykezelt ellen, de nem teszik ezt meg személyes adattal visszaélés (2013. július 1. előtt indult eljárásokban Visszaélés személyes adattal – 1978.

évi IV. törvény 177/A §¹⁰⁸) miatt az orvos ellen. A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 219. § (1) bekezdése szerint „Aki a személyes adatok védelméről vagy kezeléséről szóló törvényi rendelkezések megszegésével haszonszerzési célból vagy jelentős érdeksérelmet okozva

a) jogosulatlanul vagy a céltól eltérően személyes adatot kezel, vagy

b) az adatok biztonságát szolgáló intézkedést elmulasztja,

vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő... (3) A büntetés két évig terjedő szabadságvesztés, ha a személyes adattal visszaélést különleges adatra követik el”.

Nem lehet kétséges, hogy büntetőeljárás indítása jelentős érdeksérelemként értelmezhető, kiváltképp, hogy számos esetben iskolai hátrányok is érik a fiatalok delikvenszeket ilyen helyzetben. A 2011. évi CXII. törvény 3. § az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról értelmezi a különleges adat fogalmát. E szerint *különleges adat a 3. § b) pontja szerint „az egészségi állapotra, a kóros szenvedélyre vonatkozó személyes adat, valamint a bűnügyi személyes adat”.*

Kérdés, hogy vajon a drogfogyasztó gyógykezeltről történő bejelentést követően a gyógykezeltből delikvenssé avanszált kábítószer birtokló mellett miért nem indult egyetlen eljárás sem a bejelentő orvos ellen a legalitás elve alapján. Vajon, ha már a rendőrség ezt elmulasztotta megtenni vajon a nyomozásfelügyeletet gyakorló ügyész miért nem kezdeményezte azt egyetlen vizsgált esetben sem? Mi rejtőzik a legalitás elvének szelektív alkalmazása mögött?

Miközben a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 35. §-a értelmében 1) a nyomozó hatóság a nyomozást az ügyész rendelkezése alapján vagy önállóan végzi; 2) a nyomozó hatóság önállóan végez nyomozást vagy egyes nyomozási cselekményeket, ha a bűncselekményt maga észlelte, a feljelentést nála

108 1978. évi IV. törvény 177/A § (1) Aki a személyes adatok védelméről vagy kezeléséről szóló törvényi rendelkezések megszegésével

a) jogosulatlanul vagy a céltól eltérően személyes adatot kezel,

b) az érintett tájékoztatására vonatkozó kötelezettségének nem tesz eleget,

c) az adatok biztonságát szolgáló intézkedést elmulasztja,

és ezzel más vagy mások érdekeit jelentősen sérti, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő [...]

(3) A büntetés büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a személyes adattal visszaélést különleges személyes adatra követik el.

tették, vagy arról más módon maga szerzett tudomást, továbbá ha az ügyész a feljelentés kiegészítését, illetve a nyomozás lefolytatását a hatáskörébe utalta.

Jelen vizsgálat eredményei alapján erre nem tudunk egyértelmű választ adni. Érdeemes lenne célzott vizsgálattal feltárni a jogismeret és a jogalkalmazási gyakorlat területét és nem utolsó sorban vizsgálni a jogalkalmazói attitűdöt („gyanúsítottválasztás”, gyanúsítottá válás szociálpszichológiája) a kérdés vonatkozásában.

Ahhoz, hogy értelmezhetőbbé váljanak a leírtak, íme, egy rendőri jelentés!

„Jelentem, a fenti napon a szolgálatom teljesítése során [...] az ügyeletvezető utasított, hogy menjek a [...] Kórház Gyermek Osztályára, mert onnan bejelentés érkezett, hogy egy korábban ellátott személy vizsgálata során vizeletében kábítószer használatát mutatták ki. Az ügyvel kapcsolatban megjelentem a Kórház Gyermek osztályán, ahol meghallgattam a főorvost, [...], aki elmondta, hogy [...] -én mentővel szállítottak az osztályukra egy [...] lakost (16 éves – R. I.) aki elmondása alapján bevett fogfájásra Donalgint és még másik kétfajta gyógyszert és ettől rosszul lett és értesítették a mentőket. Az elvégzett toxicológiai vizeletvizsgálat során: marihuana korábbi használatát és extasy friss használatát mutatták ki. [...] A Kórházban készült „gyermek-lázlap” és zárójelentés másolatát jelentésemhez mellékelem.”¹⁰⁹

Az már csak hab a tortán, hogy ezekben az ügyekben a nyomozó hatóság a kórházi zárójelentésben foglalt vagy egyéb módon rögzített személyhez kötött vizsgálati eredményeket az érintett vagy annak gondviselője tudta és beleegyezése nélkül elkérte/elfogadta, majd felhasználta a büntetőeljárásban, így nem kellett külön toxikológiai vizsgálatot végeztetnie. A 16 éves elkövető egyébként büntetlen előéletű, középiskolai tanuló volt.

Álljon itt egy másik jelentés is, már a Btk.-módosítás hatálybalépése után!

„Jelentem, hogy a fenti napon szolgálatom teljesítése során az ügyeletes tiszt utasítására megjelentem [...] Kórház intenzív osztályán mivel onnan bejelentés érkezett, hogy egy ott kezelés alatt álló személy ruházatában ismeretlen eredetű növényi származékot találtak. A helyszínen meghallgattam a kezelő orvost [...], aki elmondta, hogy [...] nevű betegüket az OMSZ szállította be hozzájuk [...] A beteget a [...] előtt, a földön feküdvé találták. Először a [...] Kórház traumatológiai osztá-

109 Idézet egy 2013. február 4-én kelt rendőri jelentésből.

lyára szállították, de romló tudatállapotára való tekintettel átvitték az intenzív osztályra [...] órákor toxikológiai vizsgálatot végeztek, mely során megállapították, hogy [...] szervezetében található etil-alcohol, cannabis, tryptamin származék. A beteg ruházatának átvizsgálása során előkerült egy barna cigarettás tasak, melyben ismeretlen eredetű, töredezett, nagyméretű fehér tabletták, illetve egy zacskóban 1-2 gramm ismeretlen eredetű növényi származék volt. Feltalálásra került kábítószeranyagok miatt értesítette a kórház a rendőrséget.”¹¹⁰

A páciens 21 éves, büntetlen előéletű volt. A kórház a laboreredményeit, vizsgálati lapját önként átadta a rendőrségnek. Ez esetben a kórház hatósági jogkört magához ragadva jó szándékú, de jogellenesen ruházatátvizsgálatot végzett, majd a tudatánál nem lévő gyógykezelt ellen – szintén jogellenesen – bejelentést tett.

A „gyógykezeltből elkövetővé váltak” jellemzői

A mintába kerülő orvos vagy mentő által történt bejelentések miatt indult eljárásokkal 13 megyében, illetve a fővárosban találkoztam. (Nem számoltam bele azokat az eseteket, amelyek során közlekedési baleset miatt került kórházba a balesetet okozó vagy balesetet szenvedő, és úgy derült ki az érintettsége.)

A bejelentő 33 esetben jellemzően vagy osztályvezető főorvos vagy ügyeletes orvos, illetve hat esetben mentő volt. Az esetek 51,2 százaléka, azaz több mint a fele valamely téli hónapban (december, január, február) indult, azaz ekkor történt a bejelentés. Napszakot tekintve pedig a többség 20 és hajnali 4 óra között (56,8 százalék).

Egyetlen olyan eset sem volt, ahol információt találtam volna arra vonatkozóan, hogy más bűncselekmény is történt egyidejűleg vagy más bűncselekmény elkövetése előzte volna meg a kábítószerrel visszaélés, kábítószer használat vétségét. A mintába kerülő gyógykezeltből delikvenssé válók hetven százaléka férfi volt, harminc százalékuk nő. Minden ötödik (20,4 százalék) fiatalkorú volt a bejelentés idején, továbbá hatvan százalékuknak soha nem volt korábban kapcsó-

110 Idézet egy 2013. szeptember 11-én kelt rendőri jelentésből.

lata az igazságszolgáltatással, azaz büntetlen előéletű¹¹¹ volt. További negyven százalékuk azonban már volt büntetve. A büntetett előéletűek közül legtöbben lopást, illetve visszaélés kábítószerrel bűncselekményt követtek el korábban. Az elkövetéskor, észleléskor senki ellen nem folyt büntetőeljárás.

A kórház, mentőszolgálat által bejelentettek 35,8 százaléka, azaz gyakorlatilag minden harmadik személy középiskolában vagy egyetemen, főiskolán tanult. Az érintettek ellen indult büntetőeljárás óhatatlanul jelentős érdeksérelmet okozott számukra az oktatási intézményükkel való kapcsolatukban.

Ezen elkövetők 15,4 százaléka (hat fő) nem teljesítette az elterelést így ellenük az ügyész vádat emelt. 53,8 százalékuk sikeresen túljutott a megelőző-felvilágosító kezelésen (ugyanis mindenki alkalmi fogyasztónak minősült az állapotfelmérésen), további 30,8 százalékuk pedig még nem fejezte be a vizsgálat időpontjában. Négy esetben emelt vádat az ügyész, egy fő időközben elhalálozott, egy pedig külföldre távozott. Az ügyészi javaslat mind a négy esetben pénzbüntetés volt, amit a bíró jóváhagyott. A pénzbüntetés mellett az eljárási költséget is meg kell fizetniük vádemelés esetén az elítélteknek. Így a fizetendő összeg esetenként, fejenként több százezer forintba rúgott. A négyből két fő fiatalos volt.

A mintába kerülő, orvos vagy mentő által rendőrségen bejelentettek szervezetében a toxikológiai vizsgálat a legtöbb esetben marihuána, amfetamin és metamfetamin fogyasztását jelezte. Ezen felül 4-FA, pentedron és 4MEC nevű kábítószer használatát is megerősítést nyert a szakértői vizsgálatok eredményei alapján.

Az észlelés módja – iskola, kollégium, nevelőotthon

Az oktatási, illetve gyermekvédelmi intézmények vezetői által történő bejelentések alapján indult a jelen mintába kerülő esetek három százaléka. A bejelentések vonatkozásában az oktatási és gyermekvédelmi intézmények adják az ötödik leggyakoribb bejelentési helyszínt. Ez azért egy különleges figyelmet érdemlő változó a bejelentéseken belül, mert érzékeny területet, tanár-diák, nevelő-növendék bizalmi viszonyt érint. Szemben azonban a kórházi bejelenté-

111 Büntetlen előéletűnek tekintettem azokat, akik ellen életükben soha nem indult még büntetőeljárás; büntetettnek pedig azokat, akik ellen életük során legalább egyszer igen, függetlenül attól, hogy időközben büntetőjogi értelemben mentesültek a hátrányos jogkövetkezmények alól. Azaz a tanulmányban nem büntetőjogi, hanem kriminológiai értelemben használom a büntetett és büntetlen előéletű kifejezéseket.

sekkel az oktatási és gyermekvédelmi intézmények vezetői, dolgozói nem sértenek törvényt, ha munkatevékenységük során tudomásukra jutott információt, különleges adatot bejelentenek a rendőrségen. Azaz őket nem korlátozza titoktartási törvény. Mivel nincs pedagógiai etikai kódex, így ehhez sem kell idomulni, sőt a 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről sem rendelkezik erről.

Ennek értelmében a pedagógusra, gyermekvédelmi szakember belátásra van bízva, hogyan jár el abban az esetben, ha tudomására jut, hogy egy tanulója vagy növendéke kábítószer-fogyasztott. Nyilvánvaló, hogy a vezetőnek számos szempontot kell(ene) mérlegelnie, mielőtt úgy dönt, hogy a rendőrségen bejelentést tesz. Azt gondolom, hogy a tanár-diák közti bizalmi viszonyt nemcsak az érintett személyek, de közvetve a tanulóközösség és a tanárok vonatkozásában is erősen befolyásolhatja egy ilyen eset.

Részlet egy tanúvallomásból:

„Azon a napon reggel 6.30 körüli időben otthonról az ABC üzletbe tartottam bevásárolni. Elhaladtam a [...] üzlet előtt és kíváncsiságból benéztem a [...] üzlet mögé [...] Ott négy fiatalemberrel találkoztam, akik közül kettőt ismertem [...] űk a tanítványaim. űk engem nem is vettek észre. Azt láttam, hogy ott ez a négy fiatal egy társaságban volt és az egyiknek a kezében egy furcsa alakú cigaretta volt, de arra már nem emlékszem, hogy melyiknek a kezében. Sejtettem, hogy valamiféle kábítószer szívnak éreztem a jellegzetes édes illatot [...] Aznap az iskolában megfigyeltem [...] [őket][...] és mindkettőnek a tekintetén és tétova mozgásán látszott, hogy valamiféle kábító hatású szert fogyasztottak. Külön-külön mindkettőjüket behívattam az igazgatói irodába és kérdőre vontam őket a reggel történetekre vonatkozóan. [...] -nal kezdtem, mert ő a gyengébb jellem és a határozott kérdésemre nem is mentegetőzött, elmondta, hogy egy haverjuk [...] aznap reggel hozott egy jointot, amiben keverve volt a dohány és a fű és azt szívták el [...] Ezt követően a történetekről tájékoztattam az iskolaigazgatót [...], aki értesítette a rendőrséget.”

Részlet ugyanezen ügyben az eljárás állásáról szóló tájékoztató jelentésből:

„[...] napon bejelentés érkezett hatóságunkhoz, hogy a [...] Iskolában tanuló diákok valószínűleg kábítószer fogyasztottak. A rendőri intézkedés során [...] tekintetében vizeletmintavételre került sor, elmondásuk alapján úgynevezett biofüvet szívtak. A nyomozás során kirendelt igazságügyi toxikológiai vélemény alapján ne-

vezettek tekintetében nem volt megállapítható a kábítószer fogyasztás, a vizsgálat negatív eredménnyel zárult.”

Részlet egy másik ügyben keletkezett rendőri jelentésből:

„Jelentem, hogy szolgálatom teljesítése során [...] az ügyeletvezető utasítására megjelentem [...] Iskola igazgatói helységében. Az ügyeletvezető tájékoztatott, hogy az iskola igazgatója telefonon tett bejelentést, miszerint kapott egy névtelen telefonhívást, amely során azt mondták neki, hogy az iskola egyik tanulója kábítószer fogyaszt és tart magánál [...] Ezt követően intézkedés alá vontam az iskola igazgató által az irodába kísért tanulót...”

Elgondolkodtató, hogy az érintett diákok tanárai miért érezték úgy az egyes esetekben, hogy a hatóságtól elvárt vagy kért segítségnél aktívabb együttműködést tanúsítsanak tanítványuk kárára, ezzel jelentős érdeksérelmet okozva neki. Az ügyiratok alapján kijelenthető, hogy a legtöbb érintett pedagógus a vizsgált esetekben vélelmezhetően nem rendelkezett alapos ismerettel sem a bűncselekmény anyagi jogi sem pedig eljárásjogi vonatkozásairól, miként arról sem, hogy neki miben kötelessége együttműködni a hatósággal és milyen kérést utasíthat el. Az információs önrendelkezési jogismeret hiánya miatt olyan információkat és adatokat is a hatóság rendelkezésére bocsátott, amelyet az érintett, illetve annak szülője, gondviselője beleegyezése nélkül nem lett volna szabad kiadnia.

Mindenképpen örvendetes azonban, hogy budapesti összehasonlításban – habár továbbra is előfordulnak iskolából, kollégiumból, nevelőintézetekből történő bejelentések tanulók, kollégisták, növendékek kábítószer-használatáról – ezek csekély súlyú kábítószer-bűncselekményeken belüli aránya a tizennégy évvel ezelőtti állapotokhoz képest csökkent (4,2-ről 3 százalékra). A bejelentéseken belüli arányuk jelen vizsgálat alapján 10,4 százalék volt. Azaz a vizsgált esetekben minden tizedik bejelentés érkezett iskolából vagy kollégiumból, vagy nevelőotthonból.

Figyelemre méltó, hogy három megye „felelős” az oktatási, nevelési intézményekből történt bejelentések közel kétharmadáért (63,8 százalék). Ezek a következők: Komárom-Esztergom, Fejér (ezen belül csak Székesfehérvár) és Budapest. Míg tíz megyében kábítószerügy miatt legalábbis egyetlen tanuló vagy növendék ellen tett bejelentést sem detektáltunk. A bejelentett fiatalok

mindnyájan fiatakorúak voltak, és 78,2 százalékuknak soha nem volt dolga a rendőrséggel.

Az észlelés módja – bejelentés családtag által

Megdöbentő azonban a családtag által történő bejelentések arányának és számának alakulása. Míg az 1999-es vizsgálatban nem volt említésre méltó az előfordulási gyakoriságuk, most azonban már nem hagyhatók figyelmen kívül a szülők és élettársak által, kábítószer-fogyasztás vagy birtoklás miatt, tett bejelentések. Habár az idegenek által tett bejelentések számossága és aránya volt a legmagasabb a „bejelentések” kategóriában, az ismeretlen bejelentők és a kórházak, mentősök mögött a harmadik helyre a beazonosítható családtagok kerültek.

Ezen esetek többsége (82,4 százalék) szülők által saját gyermekük ellen tett bejelentést tartalmazott. Többségében azért került sor a rendőrség bevonására, mert a szülő féltette gyermekét. Vagy tudomása volt róla, hogy hosszabb ideje használ kábítószerket és a gyermek szenvedélybetegsége olyan mértékben lehetetlenítette el a család életét, ami már nem volt tartható (bántalmazott családtagokat, rendszeresen lopott otthonról stb.), vagy pedig alkalmi szerhasználat jutott a szülő tudomására, amitől megijedt, és a hatósághoz fordult segítségért. Ezekben az esetekben a bejelentő nem büntetőeljárást szeretett volna kezdeményezni, hanem segítséget kért ahhoz, hogy a gyermeke „elvonókezelésre, terápiára” kerüljön. A szülő jellemzően nem volt tudatában, hogy bejelentése milyen következményekkel, büntetőeljárási cselekmények eltűrésével és abban való közreműködéssel fog járni. Jóhiszeműen fordult segítségért a rendőrséghez. A rendőrségnek pedig a legalitás elve alapján kötelessége ilyenkor eljárni.

Ez a helyzet tipikusan annak a példája, amikor a jog pont egy olyan helyzetet nem szabályoz, amely szabályozásra érdemes, és amelyre társadalmi igény is lenne. Sőt, amely dogmatikai szempontból minden kétséget kizáróan alkalmas rá és megkívánja a szabályozást.

A kábítószerfüggő, habár egészségügyi értelemben szenvedélybeteg, betegsége miatt és/vagy következményeként olyan magatartást tanúsíthat, amellyel mások, kezdetben főként a közvetlen környezetének sérelmére vagyon elleni, garázda, de bizonyos esetekben személy elleni bűncselekményt is megvalósíthat.

Ezekben az esetekben elsődleges társadalmi érdek, hogy a szenvedélybeteg kezelést kapjon. Azonban a jelenlegi hatályos büntető anyagi és -eljárásjogi, továbbá az egészségügyi törvény rendelkezései nem kezelik az ilyen helyzeteket megnyugtatóan. Hiszen a betegsége miatt a – jogilag ugyan nem, de a gyakorlatban – korlátozottan cselekvőképes egyénre bízva annak eldöntését, hogy kezelte-e magát vagy sem (lásd egészségügyi törvény).

Represszív hatósági intervenció csak akkor történik, ha a kábítószerfüggő személy ellen bejelentés vagy sértett általi feljelentés történik és/vagy a hatóság véletlenszerűen vagy más bűncselekmény elkövetése miatt ilyen személlyel kapcsolatba kerül, és a szerhasználata, a drogkarrierje kétséget kizáró bizonyítást nyer. Ezekben az esetekben az elterelés (vádemelés elhalasztása) jogintézménye által az elkövető, amennyiben vállalja azt, hogy részt vesz kezelésen. Az elkövető a kezelésen történő részvételre semmilyen esetben nem kötelezhető.

Ha más bűncselekményt követ el, és a delikvensről kiderül, hogy kábítószerfüggő, valamint a vonatkozó bűncselekmény elkövetése összefüggésbe hozható a terhelt addikciójával, akkor az ügyész és/vagy a bíró magatartási szabályként előírhatja számára a kezelésen történő részvételt, amennyiben azt az elkövető vállalja.

Meggyőződésem, hogy a társadalom védelme és az egyéni szabadságjogok érvényesülése érdekében is jóval indokoltabb lenne egy betegsége miatt másoknak rendszeresen sérelmet okozó drogfüggőt kezelésen történő részvételre kötelezni, mint senkinek nem ártó alkalmi szerhasználók ellen jelentős költségekkel terhelt büntetőeljárást folytatni, illetve represszív eszközökkel fellépni.

Az észlelés módja – egyéb

Míg tizenöt évvel ezelőtt a *szórakozóhelyek kategória alá* a diszkókban, partikon, úgynevezett zenés-táncos *szórakozóhelyeken* történt észlelések kerültek (kivéve a Sziget Fesztivált 0,6 százalék), addig 2014-re ez a változó jellemzően fesztiválokon (lásd OZORA, Sziget, VOLT stb. fesztiválok) ismeretté vált elkövetéseket tartalmazta. Az 1999-es és a 2013-es budapesti minták összehasonlítása azt mutatja, hogy a *szórakozóhelyeken* történt észlelések ezen ismertté vált bűncselekményeken belüli aránya közel három százalékkal csökkent (5,1-ről, 2,2 százalékra). A fesztivállal összefüggésben számos olyan esettel is találkoztam, amikor a fesztivál területén kívül, de a fesztiválon részt vett vagy részt vevő fiatalokkal szemben foganatosított gépjármű-ellenőrzés során derített fényt a

hatóság a kábítószerrel visszaélésre (ezeket az eseteket a „gépjármű-ellenőrzés” kategóriába soroltam).

Nem mértem elmozdulást – és ez meglepő – *a posta* mint elkövetési helyszín vonatkozásában. Ez azt jelenti, hogy habár valószínűsíthető – a drogpiacon és ezen belül is a disztribúció elmúlt években tapasztalható változása következtében –, hogy az 1999-ben mértnél jóval több csekély mennyiségű kábítószer-lefoglalás történik a postán napjainkban, azonban az elkövetők kilétének felderítése és/vagy bizonyítása mintegy tizennégy évvel később sem indukálja ezzel a helyszínnel összefüggésben a kábítószer-bűncselekményt elkövetők számában és arányában az emelkedést.

Megvizsgáltam, hogy van-e összefüggés az *idézés tanúkihallgatásra* mint észlelési és/vagy bizonyítási módszer és a *posta* mint elkövetési helyszín között, de nem találtam szignifikáns összefüggést. Habár a *posta* biztonsági szolgálata és a rendőrség együttműködik a kábítószer-felderítésben, vélelmezhető, hogy az elkövető kilétének felderítése és/vagy a visszaélés (megszerez, tart) kétséget kizáró bizonyítása miatt nincs számottevő változás a „statisztikában”, a vonatkozó eljárásindítások gyakoriságában. Miközben mind a szakemberek, mind a nemzetközi szakirodalom jelzi a kábítószer-disztribúció postai úton történő erősödését, hiszen az úgynevezett új típusú pszichoaktív anyagok (new psychoactive drugs; NPD) nagybani előállítását Kínához és Indiához köthető, a kiskereskedelmi elosztás, disztribúció pedig részben az úgynevezett „e- vagy eBuy-kereskedelem” útján zajlik¹¹².

Budapesti viszonylatban az éttermekben, gyorsbúfékban, metróaluljáróban, pincében, benzinkutakon, illetve áruházakban történő realizálások is jelentősen csökkentek 1999-hez képest. Azonban *az utcán, közterületen történő észlelések aránya Budapesten a vizsgált tizennégy év távlatában jelentősen emelkedett (28,5-ről 47,6 százalékra)*. És mint korábban, az elkövetési időnél elemezem, ezek jelentős részére az esti és hajnali órákban kerül sor.

Jelen vizsgálat eredményei azt jelzik, hogy az *utcán* mint leggyakoribb észlelési helyszínen, realizálódott a mintába kerülő esetek több mint negyede (28,7 százalék). 47,6 százalékos, budapesti, kirívóan magas arányszám a többi

112 Lásd például Aldridge, J. – Decary-Hetu, D.: Not an eBay for Drugs: The Cryptomarket “Silk Road” As a Paradigm Shifting Criminal Innovation. Social Science Research Network, 2014. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2436643 (letöltés 2015. május 20.); Barratt, M.: Silk Road: eBay for drugs. *Addiction*, vol. 107, no. 3, 2012; Martin, J.: Lost on the Silk Road: Online drug distribution and the cryptomarket. *Criminology and Criminal Justice*, October 7, 2013.

megyére nem volt jellemző. A budapesti utcai észlelések 18,2 százalékában nem kábítószer-, hanem más bűncselekmény volt az alaphűncselekmény, ami miatt elfogták a gyanúsítottat.

AZ ELKÖVETÉS TÁRGYA

A kábítószer-bűncselekmények elkövetési tárgya az a kábítószer, pszichotróp anyag vagy új típusú pszichoaktív anyag, amelyet tartalmaz a 66/2012. (IV. 2.) kormányrendelet – a kábítószerekkel és pszichotróp anyagokkal, valamint az új pszichoaktív anyagokkal végezhető tevékenységekről, valamint ezen anyagok jegyzékre vételéről és jegyzékeinek módosításáról – A) és/vagy B) és/vagy C) jegyzéke. Illetve 2015. január 1. óta már nem a 66/2012. (IV. 2.) kormányrendelet C) jegyzékén szerepelnek a kockázatértékelésre „érdemesnek” minősített szubsztanciák, hanem az 55/2014. (XII. 30.) Emmi rendelet 1. számú mellékletében.

Az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról szóló 2005. évi XCV. törvény 32. § (5) bekezdés x) pontjában kapott felhatalmazása alapján az egészségügyi miniszter az új pszichoaktív anyaggá minősített anyagokat vagy vegyületcsoportokat rendeletben szabályozza. Az 55/2014. (XII. 30.) Emmi rendelet 1. melléklete tartalmazza az új pszichoaktív anyagok jegyzékét.

Ezek a jegyzékek folyamatosan bővülnek, ezért a jogalkalmazóknak napi szinten vizsgálniuk kell, hogy a vonatkozó anyag kábítószernek minősülő tiltott szer vagy olyan szubsztancia-e, amelyet a vonatkozó jegyzékek egyike sem tartalmaz, azaz használata, tartása semmiféle jogkövetkezémményel nem jár.

A „hozzáférhetőség” elleni gyors fellépés szabályozása az EU-ban

„... a hozzáférhetőség korlátozásának lehetőségei egyre jobban beszűkülnek. Ennek több oka is van. Az egyik, hogy jóformán minden drog helyettesíthető [...] a másik, hogy egyes drogoknak vagy anyagoknak az ellenőrzése már most is csaknem megoldatlan feladat ...”¹¹³ – írta Bayer István gyógyszerészprofesszor 2000-ben. Bayer egyéb funkciói mellett több éven át volt az ENSZ kábítószer-főosztályának munkatársa, és aktív szerepet töltött be három nemzetközi kábítószer-egyez-

113 Bayer I.: A drogok, történelme. Aranyhal Kiadó, Budapest, 2000, 393. o.

mény kidolgozásában, a szakértelmét, konzultánsként, az ENSZ és a WHO mellett az amerikai Kábítószer-ellenes Hivatal (Drug Enforcement Administration; DEA) is igénybe vette.

A helyzet jottányit sem változott az azóta eltelt 15 évben. Amit a szakemberek már akkor láttak, az napjainkra kézzelfogható valóság lett.

Az új pszichoaktív anyagok (new psychoactive substances; NPS) gyorsan emelkedő részesedése a droppiacon az UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) szerint annak tulajdonítható, hogy a nemzetközi kontroll alá vont szerek legális alternatíváiként kínálták őket¹¹⁴. A hagyományos kábítószerhez hasonló hatásmechanizmusúak, de a használatuk súlyos közegészségügyi és közbiztonsági kockázatot jelent. Az NPS-piac gyors ütemű változásai, a folyamatos bővülő kínálati piac és az egyre növekvő számú azon jelentés, amely beszámolt a keresleti piac és az ehhez kapcsolódó NPS-kereskedelem erős élénküléséről és a nemzetközi szervezett bűnözés bevonódásáról, oda vezetett, hogy az UNODC kábítószerügyi bizottsága 2005. március 11-én kiadta a 48/1. számú állásfoglalását a visszaélés újabb trendjeiről és nemzetközi kábítószer-egyezményekben nem szabályozott anyagok kereskedelméről rendelkezésre álló információk megosztásának előmozdításáról¹¹⁵.

Két hónappal később az Európai Unió Tanácsának (a továbbiakban: tanács) az új pszichoaktív anyagokra vonatkozó információcseréről, kockázatértékelésről és ellenőrzésről szóló 2005/387/IB sz. (2005. május 10.) határozata is hatályosult¹¹⁶.

A határozata (1) bekezdése értelmében a „*a pszichoaktív anyagok fejlődésében rejlő különös veszélyek miatt a tagállamok gyors fellépésére van szükség*”.

114 The challenge of new psychoactive substances. Global Smart Programme. UNODC. 2013, pp. vi.

115 United Nations Commission on Narcotic Drugs: Resolution 48/1. Promoting the sharing of information on emerging trends in the abuse of and trafficking in substances not controlled under the international drug control conventions. In: Report on the forty-eighth session (19 March 2004 and 7-11 March and 7-8 December 2005). Economic and Social Council.

116 COUNCIL DECISION 2005/387/JHA of 10 May 2005 on the information exchange, risk-assessment and control of new psychoactive substances. Official Journal of the European Union, 20. 5. 2005.

E folyamat elősegítése érdekében három lépcsőből álló átfogó megközelítést fogalmaz meg a határozat:

1. *Információcsere/korai jelzőrendszer*: amennyiben egy új pszichoaktív anyag detektálásra kerül az európai drogszintéren, a tagállamok biztosítják, hogy a szer előállításával, forgalmazásával és használatával kapcsolatos információk eljussanak az EMCDDA-hez és az Europolhoz a Nemzeti Kábítószer-adatgyűjtő Központokon és az Europol nemzeti egységein keresztül. Az adatokat szintén el kell juttatni az Európai Bizottsághoz (European Commission; a továbbiakban: bizottság) és az Európai Gyógyszerészeti Hivatalhoz (European Medicines Agency; a továbbiakban: EMEA). Amennyiben az EMCDDA és az Europol úgy ítéli meg, hogy az NPS-re vonatkozó, valamely tagállamtól származó információ nem érdemes a továbbításra a többi tagállamnak, erről azonnal tájékoztatja a bejelentést tevő államot. Ha azonban úgy ítéli meg, hogy az adott információ további információgyűjtésre érdemes, akkor erről az EMCDDA és az Europol közös összegző jelentést készít, és azt benyújtja a tanácsnak, az EMEA-nak és a bizottságnak. A tanács tagjainak többségével határozva kérheti, hogy valamely NPS felhasználása, előállítása és az azzal való kereskedelem által okozott kockázatokat (beleértve az egészségügyi és szociális kockázatokat, a szervezett bűnözés részvételét és az ellenőrzési intézkedések lehetséges következményeit) értékeljék.

2. *Kockázatértékelés*: erre akkor kerül sor, ha a tanács tagjainak legalább negyede támogatja vagy a Bizottság írásban támogatás iránti igényét nyilvánítja a tanácsnak. Az EMCDDA tudományos bizottsága – kiegészülve a tagállamokból, a bizottságból, az Europolból és az EMEA-ből delegált szakértőkkel – értékeli az újonnan identifikált drog lehetséges egészségügyi és szociális kockázatait és a kontroll alá helyezés következményeit.

A tudományos bizottság a kockázatértékelésről jelentést készít, amelyet mind a bizottsághoz mind pedig a tanácshoz benyújt.

3. *Döntéshozás*: Az Európai Bizottság vagy egy tagállam kezdeményezésére – a kockázatértékelő jelentés alapján – a tanács (minősített többséggel) dönthet arról, hogy az adott NPS-t ellenőrzési intézkedésnek kell-e alávetni. Amennyiben a tanács úgy határoz, hogy igen, akkor a tagállamoknak amint lehetséges, de legkésőbb a határozat időpontját követő egy éven belül, törekedniük kell a szükséges intézkedések megtételére a nemzeti jogukkal és a ratifikált vonatko-

zó ENSZ-egyezményekkel összhangban. A tanácsi határozat nem akadályozza meg az egyes tagállamokat abban, hogy egyoldalúan bevezessenek szükségesnek vélt ellenőrzési intézkedéseket, azaz felvegyenek egy adott NPS-t a nemzeti kábítószer-listájukra.

Érdekességképpen megemlítem, hogy az első NPS, amelyet kockázatelemzésnek vetettek alá és amelynek kérdésében tanácsi határozat született 2005 októberében, az 1- (3-chlorophenyl)piperazine (mCPP) volt¹¹⁷.

2005-ben a korai jelzőrendszer segítségével még csak tizennégy új pszichoaktív anyagot detektáltak az unió tagállamaiban, 2015 márciusáig, azaz a tanácsi határozat és a kori jelzőrendszer működése óta eltelt időszakban összesen több mint 450-et¹¹⁸.

Az uniós tagállamok együttműködésének kereteit az NPS-ek vonatkozásában a tanács 2005/387/IB sz. határozata lefektette, és ehhez a tagállamok tartják is magukat. A nemzeti jogalkotások és joggyakorlatok közötti harmonizáció habár növekvő mértékű, de még így is szerénynek tekinthető (nagyreszt a nemzetközi szerződések és egyezmények ratifikációjából ered). Ez pedig lehetővé teszi, hogy az egyes tagállamok eltérő jogi kontrollt alkalmazzanak az NPS-ek kapcsán is.

2013-ban „a lefoglalt anyagok vizsgálati eredményei alapján, az új szerek (»designer drogok«) piaci részesedésének 2010 óta tartó emelkedése tovább folytatódott. 2013-ban a lefoglalások mindössze 43%-a tartalmazott csak »klasszikus« szereket, ezzel szemben a lefoglalások 49%-a kizárólag új hatóanyagokat tartalmazott, és 8% volt azon esetek aránya, ahol a »klasszikus« és az új szerek együttesen kerültek lefoglalásra. A lefoglalási adatok alapján tehát, 2013-ra az új szerek piaci részesedése meghaladta a »klasszikus« szerek piacát Magyarországon.»¹¹⁹

Az, hogy az elkövetési tárgy valamely jegyzéken szereplő kábítószer, pszichotróp vagy új pszichoaktív anyag kétséget kizáróan toxikológiai és/vagy vegyész szakértői vizsgálattal bizonyítható. Itt szükséges megjegyezni, hogy a 2012. évi C. törvényt módosító 2013. évi CLXXXVI. törvény 118. § (2) bekezdése értelmében megváltozott az új pszichoaktív anyaggal visszaélés tör-

117 Monitoring new drugs. EMCDDA, 2006. www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index40105EN.html (letöltés 2015. május 18.)

118 New Psychoactive Substances in Europe. An update from the EU Early Warning System, March 2015. EMCDDA.
In: www.emcdda.europa.eu/publications/2015/new-psychoactive-substances

119 2014-es ÉVES JELENTÉS (2013-as adatok) az EMCDDA számára. Nemzeti Drog Fókuszpont, Budapest, 2014, 101. o. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2014.pdf (letöltés 2015. május 28.)

vényi tényállása. A 2014. január 1-jétől hatályos rendelkezés a kábítószerrel való visszaéléshez hasonló felépítésű és terjedelmű, a büntetési tételek vízszint alacsonyabbak voltak, mint a kábítószer esetében. Büntethetővé vált a pszichoaktív anyag megszerzése, tartása, az előkészület és a cselekményhez anyagi eszközök szolgáltatása, illetve emelt büntetési tétel kapcsolódik a bűnszövetségben, üzletszerűen vagy hivatalos személyként történő elkövetéshez. Bevezették az új pszichoaktív anyagokra vonatkozóan a csekély mennyiség fogalma: a csekély mennyiségre vonatkozó elkövetéshez enyhébb büntetési tételek tartoznak¹²⁰. (A kábítószerhez hasonló jelentős, illetve különösen jelentős mennyiség fogalma azonban nem jelent meg az új pszichoaktív anyagok szabályozásában.)

A 2015. évi CCII. törvénnyel módosított 2012. évi II. törvény 199/B §-a értelmében 2016. január 1-jei hatállyal szabálysértéssé váltak az új pszichoaktív anyaggal kapcsolatos keresleti oldali magatartások.

„ (1) Aki csekély mennyiséget meg nem haladó új pszichoaktív anyagot megszerez vagy tart, szabálysértést követ el.

(2) E § alkalmazásában az új pszichoaktív anyag csekély mennyiségű, ha a készítmény legfeljebb 10 gramm tömegű új pszichoaktív anyagot tartalmaz.

(3) Az (1) bekezdésben meghatározott szabálysértés miatt az eljárás a rendőrség hatáskörébe tartozik.”

A toxikológiai, illetve a vegyész szakértői vizsgálatok eredményei szolgáltatják ezekben az esetekben a büntetőeljárás megindításának alapját. Habár e vizsgálati eredmények szakértői vélemények formájában kerülnek az eljáró hatóság elé, nincs tudomásom arról, hogy eddig a vegyész szakértői véleményt megkérdőjelezte volna bárki. Tény azonban, hogy a toxikológiai vizsgálatok eredményeit – bár csak a „kábitószerrel befolyásolt állapot” kétséget kizáró bizonyítására vonatkozólag – a védelem több ügyben támadta. A korábbi szabályozás értelmében a megszerzés, tartás, a jelenleg hatályos rendelkezések szerint pedig a kábítószer birtoklása tényállások esetén a vegyész szakértői vizsgálatok

120 Az új pszichoaktív anyag „csekély mennyiségű, ha a készítmény legfeljebb 10 gramm tömegű új pszichoaktív anyagot tartalmaz”. A BSZKI szerint ez a megfogalmazás nem egyértelmű, többféle értelmezésre adhat okot. Eltér a kábítószerre vonatkozó megfogalmazástól is, ahol a jogszabály a jogi értelemben vett mennyiséget az egyes hatóanyagokra a „tisztá hatóanyag-tartalom”, illetve a sóformában létező vegyületek esetén annak „bázis formában megadott tiszta hatóanyag-tartalma” alapján határozza meg. http://www.bszki.hu/e107_files/downloads/MH20131a.pdf (letöltés 2015. május 30.)

eredményeit tartalmazó vegyész szakértői véleményt az eljáró hatóságok kétséget kizáró bizonyítéknak értékelik.

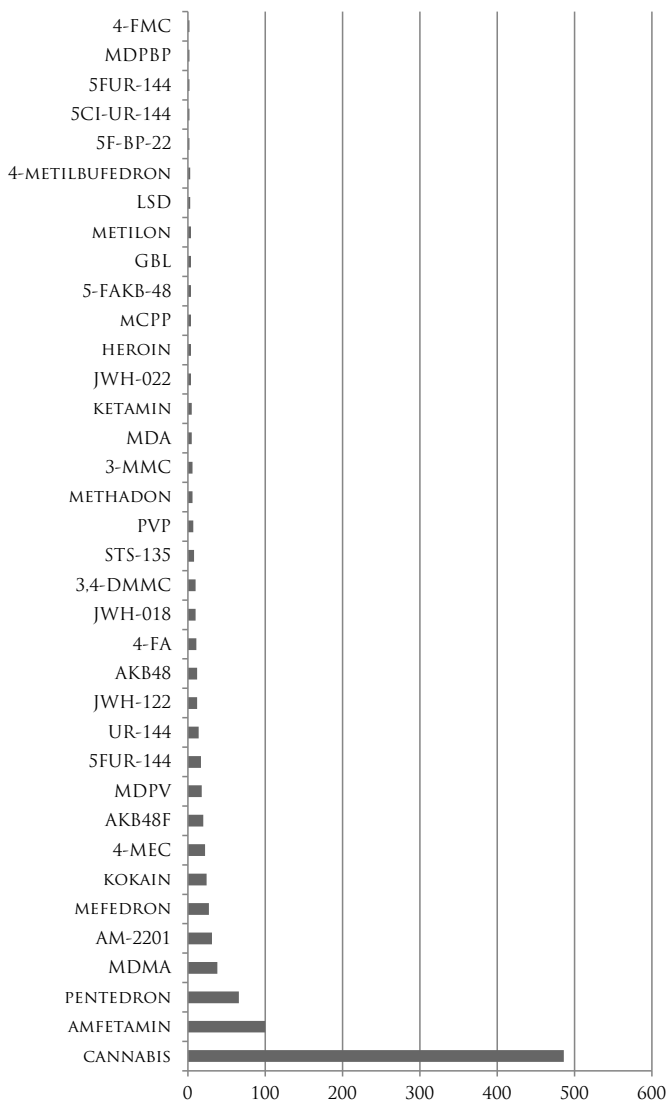
Vegyész szakértői vizsgálatok

A mintába kerülő ügyekben ötvenféle pszichoaktív anyagot azonosítottak a vegyész szakértők. Azaz az elkövetőknél realizáláskor, előállításakor vagy házkutatáskor ötvenféle anyagot vagy annak maradványát találtak a rendőrök. Ezek előfordulási gyakorisága a mintában a következőképpen alakult (6. számú táblázat).

6. számú táblázat/14. számú ábra

A különböző kábítószer, pszichotróp és új pszichoaktív anyagok előfordulási gyakorisága a mintába kerülő ügyekben (db)

szubsztanciák	(db)
cannabis	486
amfetamin	100
pentedron	66
MDMA	38
AM-2201	31
mefedron	27
kokain	24
4-MEC	22
AKB48F	20
MDPV	18
5FUR-144	17
UR-144	14
JWH-122	12
AKB48	12
4-FA	11
JWH-018	10
3,4-DMMC	10
STS-135	8
PVP	7
metadon	6
3-MMC	6
MDA	5
ketamin	5
JWH-022	4
heroin	4
mCPP	4
5-FAKB-48	4
GBL	4
metilon	4
LSD	3
4-metilbufedron	3
5F-BP-22	2
5CI-UR-144	2
5FUR-144	2
MDPBP	2
4-FMC	2
DMMA	1
JWH-210	1
JWH-073	1
pentilon	1
2C-E	1
2-MPA	1
alfa-PBT	1
DMT	1
AM6527	1
TFMPP	1
DBZP	1
4-MA	1
NEB	1
pszilocin gomba	1

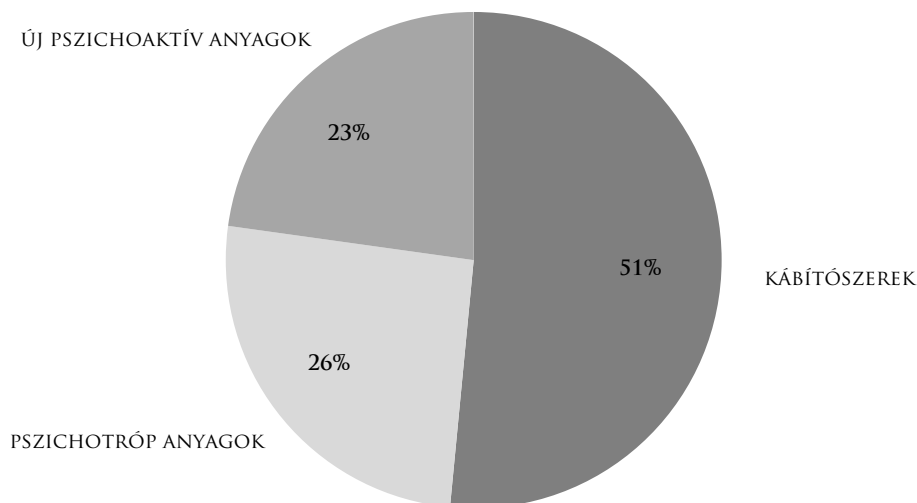

A 6. számú táblázat és a 14. számú ábra szemléletesen tükrözi, hogy a mintába kerülő ügyekben előforduló anyagok vagy anyagmaradványok többsége cannabisszármazék volt. A második leggyakoribb szertípust az amfetamin-/metamfetaminszármazékok képviselték, a harmadik pedig egy új pszichoaktív szer, a pentedron volt.

A hazai szabályozás elvét követve a 15. számú ábra a mintába kerülő esetekben lefoglalt szubsztanciák anyagcsoport szerinti megoszlását mutatja:

15. számú ábra

A mintába kerülő esetek során lefoglalt szubsztanciák anyagcsoport szerinti eloszlása

A kábítószernek minősülő anyagok (A listán szereplők) lefoglalása képezte a mintába kerülő esetekben a lefoglalások valamivel több, mint felét (51 százaléka); a pszichotróp (B listán szereplő) és az új pszichoaktív anyagok (korábban C listán szereplők) alkották a fennmaradó 49 százalékot.

Drogpolitikai értelemben, azaz nem a jogszabályban foglalt (vegyületszerkezeti) csoportmeghatározás szerint: a hatóság által lefoglalt anyagok 65,5 százaléka volt úgynevezett klasszikus kábítószer (beleértve azokat az anyagokat, amelyeket már az 1999. évi vizsgálati mintában is lefoglaltak: cannabisszármazékok, amfetaminszármazékok, MDA, MDMA, kokain, heroin, LSD, pszilocin

gomba), és 34,5 százalék volt új pszichoaktív anyag, azaz olyan szer, amely új termék és csak az elmúlt pár évben került a drogpiaconra.

Ha a rendőr az intézkedés vagy később a házkutatás mint eljárási cselekmény során nem talál kábítószeranyagot a gyanúsítottnál, akkor értelemszerűen nem vonnak be vegyész szakértőt az eljárásba. Azonban ha alapos a gyanú, vizeletadásra kötelezik a delikvenst. A toxikológiai vizsgálat eredménye meghatározó lehet az eljárásindításban vagy a bizonyítás során.

De mi van akkor, ha a lefoglalt és bevizsgált anyagról kiderül, hogy nem kábítószer?

A mintában hét olyan esettel találkoztam, ahol vegyész szakértői vizsgált történt, de a vizsgált szer még nem volt „listás”, azaz jogi értelemben nem minősült sem kábítószernek, sem új pszichoaktív anyagnak.

Ebből öt esetben az AM-2201 (is) szerepelt, ezen kívül UR-144, JWH-018, 5FUR-144, AKB-48, pentedron és 4-MEC fordult elő. Ezek a szerek az adott cselekmény elkövetésének időpontjában nem voltak „listás” szerek, vagy az akkor hatályos büntetőjogi szabályozás értelmében az új pszichoaktív anyagok vonatkozásában a fogyasztói magatartás nem volt büntetendő.

Mind a hét ügyben lefolytatták az eljárást és vádhalasztásra került sor. A hétből három ügyben nem sikerült a vádhalasztó határozatban foglalt kezeléssel történő részvétel teljesítése. Ezekben az esetekben vádemelésre került sor, a bíró tárgyalás mellőzésével hozott határozatot (jellemzően közérdekűmunkabüntetést vagy pénzbüntetést rendelt el), de még a bírósági szakban sem vette észre a joghatóság, hogy az elkövetés tárgya az elkövetés idején nem volt tiltott szubsztancia!

A toxikológiai vizsgálatok

A toxikológiai vizsgálatok (vér- és/vagy vizeletvizsgálat) célja annak megállapítása, hogy a gyanúsított fogyasztott-e valamilyen kábítószerrel. A mintába kerülő ügyekben harmincnégyféle ismert szubsztanciát/hatóanyagot azonosítottak a toxikológusok. Hét olyan anyag volt, amely nem szerepelt a mintába kerülő vegyész szakértők által azonosított pszichoaktív anyagok között (ezek a következők voltak: morfium, 4-MMC, 3-MA, kodein, PMA, MBDB, PB-22). És 27 olyan, amellyel mindkét szakértői csoport „találkozott”.

7. számú táblázat

A vegyész szakértői (V) és a toxikológiai (T) vizsgálatok során azonosított anyagok, hatóanyagok előfordulási gyakorisága (db)

szubsztanciák	(V)	(T)
cannabis	486	824
amfetamin	100	331
pentedron	66	80
MDMA	38	
AM-2201	31	2
mefedron	27	37
kokain	24	58
4-MEC	22	17
AKB48F	20	1
MDPV	18	21
5FUR-144	17	
UR-144	14	
JWH-122	12	
AKB48	12	
4-FA	11	23
JWH-018	10	4
3,4-DMMC	10	4
STS-135	8	
PVP	7	3
metadon	6	9
3-MMC	6	7
MDA	5	
ketamin	5	10
JWH-022	4	
heroin	4	8
mCPP	4	
5-FAKB-48	4	
GBL/GHB	4	4
metilón	4	4

szubsztanciák	(V)	(T)
LSD	3	2
4-metilbufedron	3	1
5F-BP-22	2	
5CI-UR-144	2	
5FUR-144	2	
MDPBP	2	
4-FMC	2	
DMMA	1	
JWH-210	1	
JWH-073	1	1
pentilon	1	
2C-E	1	
2-MPA	1	
alfa-PBT	1	
DMT	1	
AM6527	1	1
TFMPP	1	
DBZP	1	
4-MA	1	2
NEB	1	
pszilocin gomba	1	
morfín		13
4-MMC		3
3-MA		1
kodein		4
PMA		1
MBDB		4
PB-22		2

A 7. számú táblázat – a mintába kerülő ügyekben – a toxikológiai vizsgálatok során azonosított anyagok, hatóanyagok előfordulási gyakoriságát mutatja. A kokain-, az ópiátszármazékok fogyasztása hosszú idő elteltével is kimutatható a szervezetből, de a cannabisszármazékoké is hetekig detektálható. Azonban vannak olyan szerek, amelyek relatíve gyorsan kiürülnek a szervezetből. A táb-

lázat ezért pusztán annyit mutat, hogy a mintába kerülő esetekben milyen sokféle anyagot azonosítottak a szakértők. Meglepő, de *a mintába kerülő esetekben Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna és Fejér megyében magasabb volt az új típusú pszichoaktív anyagok felderítési aránya, mint a „klasszikus” kábítószereké. Erősen közelített a „fele-fele arányhoz” Somogy megye és Budapest is.*

Az új típusú pszichoaktív szerek térhódítása már a drogpiacon változásaira csak fáziskéséssel reagáló igazságszolgáltatás működését jellemző kriminálstatisztikai adatokban is tetten érhető.

Elkövetési tárgy és jogalkalmazás

A minta huszonhárom esetében (ebből öt fiatalkorú) indult ügy eljárás, hogy az elkövetés tárgya új pszichoaktív anyag volt, és az elkövetés időpontja 2014. január 1. előtt volt. Azaz a megszerzés, tartás (és így a fogyasztás) sem volt ekkor még büntetendő cselekmény. Ebből mindössze két esetben történt – a hatályos jogszabályra hivatkozva – bűncselekmény hiányában, az ügyészi szakban eljárásmegszüntetés. A többi esetben lefolytatták az eljárást, elterelésre is sor került, illetve sikertelen elterelés esetén vádemelés történt.

További negyven esetben (ebből tizenhat fiatalkorú) nem volt bizonyítható a bűncselekmény elkövetése: mert vagy nem találtak kábítószeranyagot a toxikológiai vizsgálat pedig negatív volt, vagy találtak kábítószeranyagot, de az nem minősült a szakértők szerint kábítószernek és a toxikológiai vizsgálat is negatív volt (hét eset – lásd fent). A negyvenből mindössze három esetben szüntették meg az eljárást bűncselekmény elkövetésének hiányában. A többi esetben lefolytatták az eljárás és elterelésre került sor, illetve sikertelen elterelés esetén vádemelésre.

Találkoztam három olyan esettel, ahol mindössze gyorstesztre került sor (ez egy megyéhez, sőt egy rendőrkapitánysághoz volt köthető), és ez volt a kétséget kizáró bizonyíték az ügyben (anyagmaradvány egyik esetben sem volt). Azaz nem került sor hivatalos toxikológiai vizsgálatra. Az elterelést elrendelő ügyészi határozat indokolásában az ügyész is a gyorsteszt eredményére hivatkozik bizonyítékként.

És említést kell tenni még két olyan esetről, ahol mindössze metadonfogyasztás volt bizonyítható toxikológiai vizsgálattal, és hiába igyekezett bizonyítani a delikvens és orvosa, hogy szubsztitúciós kezeléssel (metadonfenn-

tartó kezelésem) vesz részt, és terápiás céllal orvosi indikáció alapján és orvosi felügyelet mellett szedi a gyógyszert, azt a hatóság nem találta meggyőzőnek.

A mintába kerülő ügyekben mindösszesen 63 olyan eset volt, amelyben kvázi nem történt bűncselekmény. Ez a mintába kerülő esetek 4,8 százaléka, azaz minden huszonegyedik eljárás.

Elgondolkodtatók ezek az adatok. A korábbi vizsgálataim során jellemzően a vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmények vonatkozásában bizonyítékértékelési és nem bűncselekmény-értékelési problémával találkoztam.

Az 1999-es és a 2004-es vizsgálat során is ugyanazzal, az alább felsorolt hét szerrel (szercsoportba tartozó anyaggal) követték el a kábítószerrel visszaélést a mintába kerülők: cannabisszármazékok, amfetamin, ecstasy, LSD, heroin, kokain, egyéb opiátok. Ezzel szemben 2013-ban már 57 különféle szert – nyolcszor többfélét, mint tíz évvel korábban – azonosítottak a szakértők a mintába kerülő esetekben.

A kábítószerek fajtái, típusai jelentős mértékben – a vizsgálatok során a mintába kerülő ügyek vonatkozásában nyolcszorosára – bővültek az elmúlt tíz évben. Ez oda vezetett, hogy a jogalkotó igyekezett a drogpiacon változásaira reagálva a jogszabályi környezetet is ehhez igazítani. Mindez azonban odavezetett, hogy az eddig is meglehetősen bonyolult, a jogértelmezési problémákkal terhes tényállás és a végrehajtáshoz kapcsolódó rendeletek alkalmazása még nehezebbé vált a jogalkalmazók számára.

Közel tizenöt éve vizsgálom az elterelés működését hazánkban, de – lefolytatott és határozattal, sőt bírósági elmarasztaló végzéssel záruló (!) – bűncselekmény-hiányos eljárással vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmények esetén a korábbi vizsgálatok idején jellemzően nem találkoztam! És ennyi bizonyíték-hiányos eljárással sem!

Az úgynevezett kábítószerlista folyamatos frissítése megköveteli a jogalkalmazótól annak rendszeres nyomon követését. Ennek ellenére nem szabadna, hogy elegendő indok legyen büntetőeljárás indítására, ha valaki azt vallja, hogy kábítószert fogyasztott. Mert habár lehet, hogy ő annak vélte, vagy azzal a szándékkal tette, vásárolta az anyagot, hogy bódult állapotba kerüljön, azonban elképzelhető, hogy olyan szubsztanciát fogyasztott, amely nem szerepel a vonatkozó kábítószerlistán, és ez esetben nem áll meg a kábítószer-birtoklás bűncselekmény elkövetésének gyanúja.

Probléma az egységes joggyakorlat és jogértelmezés: volt olyan ügyészség, ahol negatív toxikológiai és negatív vegyész szakértői vizsgálati eredmény esetén az ügyész bűncselekmény hiányában megszüntette az eljárást, és olyan is,

ahol lefolytatták azt, és sikertelen elterelés esetén bírósági végzéssel büntetést szabtak ki a delikvensre.

A korábbi években végzett vizsgálatok során is gondok voltak a jogbiztonság érvényesülésével. Ugyanakkor, míg korábban a mennyiségek összegzése minősült komoly problémának (a megszerzett és tartott, de már elfogyasztott kábítószer mennyisége összegezhető-e)¹²¹, most úgy tűnik, hogy már annak megállapítása is az, hogy mi minősül kábítószernek, pszichotróp vagy új pszichoaktív anyagnak, illetve mi szükséges a kábítószer-birtoklás vétségének bizonyításához.

Mivel számos megye, sőt a főváros is érintett és mivel a probléma lényeges szabadságjogokat sért, megfontolásra érdemes egy BJH vagy egy irányelv kiadása az egységes jogértelmezés és jogalkalmazás érdekében.

SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNYEK

Összegzés, hatóanyag-számítás, szakértői vélemények

A szakértői vélemények, azaz a vegyész szakértői, a toxikológus szakértői, illetve az orvos szakértői vizsgálatok eredményei mindig meghatározó jelentőséggel bírtak a hatóság előtt ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények bizonyításában, illetve a helyes tényállás alkalmazásában.

A vegyész és toxikológus szakértők feladata nemcsak annak megállapítása, hogy az adott anyagmaradvány vagy testnedv tartalmaz-e valamilyen tiltott anyagot, hanem az is, hogy megállapítsák annak hatóanyagtartalmát. Ugyanis a lefoglalt kábítószer, pszichotróp anyag, illetve új típusú pszichoaktív anyag

121 Büntető Jogegységi Határozat 1/2007. A legfőbb ügyész helyettese és a Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettese – egyaránt a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény [Bsz.] 29. §-a (1) bekezdésének *a*) pontjának, illetve a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény [Be.] 439. §-a (1) bekezdése *a*) pontjának második fordulatára hivatkozva – a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény [Btk.] szerinti kábítószerrel visszaélés bűncselekménye kapcsán, az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében, elvi kérdésben jogegységi eljárás lefolytatását és jogegységi határozat meghozatalát indítványozta. A legfőbb ügyész helyettesének BF.2115/2006. számú indítványa szerint – a Btk. 282. § (1) bekezdése esetében – annak megítélése eltérő, hogy a megszerzett és tartott, de már elfogyasztott kábítószer mennyisége összegezhető-e. A Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettesének 2007.El.II.JE/B.2/1. számú indítványa szerint pedig annak megítélése eltérő, hogy a forgalomba hozatal céljából megszerzett, és tartott kábítószer esetében a Btk. 282. §-ának (1) bekezdése szerinti bűncselekmény befejezett alakzatát, avagy a Btk. 282/A §-ának (1) bekezdése szerinti bűncselekmény kísérletét kell-e megállapítani.

hatóanyagtartalma határozza meg a cselekmény minősítését. A hatóanyag-tartalom szerint lehet a lefoglalt anyag csekély, jelentős és különösen jelentős mennyiségű. A határértékeket korábban a Btké. 23. §-a, jelenleg a 2012. évi C. törvény *Értelmező rendelkezések* 461. §-a határozza meg, szertípusokra lebontva.

A vizsgálati eredményeket azonban értelmezni is kell. A hatályos jogszabályi környezetnek megfelelően tényállást, elkövetési alakzatot, minősítést kell hozzárendelni. Az igazságszolgáltatás rendszere e bűncselekménytípus vonatkozásában megkérdőjelezhetetlen bizonyítékként értékeli az említett vizsgálati eredményeket tartalmazó szakértő véleményeket.

Tudvalevő, hogy a keresleti oldali kábítószer-bűncselekmények kriminológiai értelemben áldozat nélküli bűncselekmények, azaz olyan magatartások, amelyeknek nincs sértettje, aki hatóság segítségét kérné. Így észlelésük, felderítésük, sőt bizonyításuk is a hagyományos technikától és taktikától eltérő, mi több jóval költségesebb. Ugyanakkor, mivel a kábítószer-fogyasztás jelenségének megítélésében nincs társadalmi konszenzus, az aláírt nemzetközi egyezmények pedig megszabják a hazai szabályozás irányát és kereteit, így a jogalkotó keze meg van kötve és nem tud megfelelni annak a jogalkotói igénynek, amelyet már *Angyal Pál* is leírt több mint száz évvel ezelőtt, miszerint „*Valamely büntetőtörvénykönyv [...] akkor lesz megfelelő, ha a büntetőkódex, mintegy tükörképe a [...] társadalmi felfogásnak*”.¹²²

Így a kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos anyagi jogi rendelkezések, többek között az említett anomáliákból adódóan – nemcsak nálunk, hanem szerte a világban – számos kívánnivalót hagynak maguk után. Nem közvetítenek egyértelmű üzenetet a társadalom tagjai felé, a jelenség sajátosságaiból adódóan a szabályozás bonyolult, több joganyag együttes harmonizációját igényli, a jogalkalmazótól pedig a sokszor nem egyértelmű, többféle – rendszeresen változó – rendelkezés együttes ismeretét és alkalmazását kívánja.

Nem véletlen, hogy amióta a kábítószerrel visszaélés tényállássá vált a büntető kódexünkben és megnőtt az elkövetési gyakoriság, a hatályos jogszabályi környezet alkalmazásával kapcsolatban számos probléma merült fel. Ennek megoldására rendre születtek a BED-ek, BHJ-k, irányelvek, BK-vélemények¹²³.

122 Angyal P.: Dr. Angyal Pál büntetőjogi előadásai I. kötet. Wessely és Horváth, Pécs, 1904–1906, 140. o.

123 Lásd például III. BED; VI. BED; BK. 155. sz. állásfoglalása; 57. BK vélemény; 5/1998. BJH; 1/2007. BJE határozat stb.

A hatóanyag-számítás problematikája

Mintegy tizenöt-húsz évvel ezelőtt az egység kérdése, illetve a mennyiségek összegzése minősült komoly problémának: az, hogy a megszerzett és tartott, de már elfogyasztott kábítószer mennyisége összegezzhető-e. Ezt már az 1999-es majd a 2003-as vizsgálat eredményei is jelezték¹²⁴, azonban a helyzetet még a 1/2007-es BJT sem rendezte megnyugtatóan.

Azonban egyre inkább terjedt az a jogalkalmazói gyakorlat, hogyha nem volt bizonyítható kétséget kizáróan az elfogyasztott mennyiség és annak hatóanyagtartalma, akkor csak a lefoglalt és/vagy toxikológus szakértő által szakvéleményben előterjesztett fogyasztás ténye képezte a minősítés alapját nem pedig az elkövető vallomásában említett vélelmezett idő alatt elfogyasztott vélelmezett mennyiség vélelmezett hatóanyagtartalma.

Azonban még a jelen vizsgálat mintájába került esetben is több kísérlet történt az évek során elfogyasztott mennyiségek összegzésére. Sőt mintegy új tendenciaként megjelentek a negatív toxikológiai és/vagy vegyész szakértői vizsgálatokról szóló szakvélemények ellenére, pusztán az elkövető beismerő vallomása alapján történő gyanúsítások, ezek alapján történő vádhalasztások elrendelése és sikertelen teljesítés esetén a sikeres vádemelések.

A hatóanyag-számítás problematikája újra előtérbe került. Nyilvánvaló, hogy az összegzéshez szükséges a hatóanyag-tartalom ismerete, ugyanis az képezi a minősítés alapját.

Az 57. BK vélemény a kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklása miatti büntetőjogi felelősségről úgy rendelkezik, hogy „Annak megállapításához, hogy valamely anyag kábítószer tartalmaz-e, és ha igen – a tiszta hatóanyag-tartalmat alapul véve – milyen mennyiségben, különleges szakértelem szükséges. Ezért, ha ilyen kérdés felmerül, általában vegyész- és orvosszakértőt kell igénybe venni [1998. évi XIX. törvény (Be.) 99. § (1) bek.]

A meg nem lévő kábítószer mennyiségének megállapítása nem szakértői, hanem bizonyítási kérdés [vö.: 1/2007. BJT határozat II/4/c) pont]. Ezzel összefüggésben az sem szakértői, hanem bizonyítási kérdés, hogy a meg nem lévő kábítószer megállapított mennyiségének mekkora a tiszta hatóanyag-tartalma.”

124 Ritter I. (2001): i. m. 239–266. o.; Ritter I. (2003): i. m.

Azaz a hatóanyag-tartalom kiszámítása nem a szakértő, hanem az ügyész feladata. Ezt elősegítendő az ügyészek – elvileg – rendelkeznek egy olyan programmal, szoftverrel, amely megoldja helyettük ezt a „bizonyítási kérdést”.

Ettől függetlenül a vegyész szakértők elősegítendő a „bizonyítási kérdések” megoldását, jellemzően még most is feltüntetik a szakértői véleményükön – a vizsgált anyag hatóanyagtartalmából – a bizonyítékként lefoglalt mennyiség jogi értelmezését (csekély, jelentős, különösen jelentős). Jellemzően azt is, hogy a vizsgált anyag milyen listán szerepel. Sőt van, amikor még azt is, hogy az adott szubsztancia a hatályos szabályok értelmében egyáltalán tiltott szernek minősül-e.

Ennek ellenére mégis minden – a mintába kerülő – huszonegyedik ismertté vált csekély súlyú kábítószerrel visszaélést elkövetővel szemben bűncselekményhiány ellenére lefolytatták az eljárást a jogalkalmazók.

Orvos szakértők kivonódása az eljárásból

Napjainkban a kábítószer megszerzése és tartása elkövetői magatartások értelmezése és bizonyítása az új pszichoaktív anyaggal visszaélés tényállás, valamint a hatóságilag tiltott szertípusok jelentős mértékű növekedésének és folyamatosan bővülő választékának köszönhetően egyre nehezebb a jogalkalmazók számára.

A kábítószer-bűncselekmények tényállás 2012. évi C. törvényben hatályosult rendelkezéseinek változásával az igazságügyi orvos szakértők kvázi „kiesetek” a 2013. július 1-je után induló az eljárásokból, hiszen jogszabály már nem differenciál az elkövetők szenvedélybetegségének foka szerint, azaz kiesett a kábítószer-függőség, mint enyhítő körülmény. Így az eljárások elméletben valamivel egyszerűsödtek. A 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM rendelet az elterelések végrajtásáról rögzíti, hogy a delikvensnek előzetes állapotfelmérésen kell részt vennie [2. § (1)]. Ennek során mindenképpen vizsgálni kell az elkövető kábítószer-fogyasztással összefüggő fizikai és mentális állapotát. A 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM rendelet 2. § (3) pontja úgy rendelkezik, hogy „*Ha az érintett személy kábítószer-függőségét a büntetőeljárás során vizsgálták, és azt igazságügyi orvosszakértő megállapította, a vélemény kiadásától számított hat hónapon belül a szolgáltatás előzetes állapotfelmérés nélkül megkezdhető...*”

Korábban a kábítószerfüggőknek így nem volt szükséges még külön állapotfelmérésen is részt venniük, habár a kezelést, szolgáltatást végző intézmények

a terápia, kezelés megkezdése előtt már csak szakmai okokból is végeztek státuszvizsgálatot.

A hatályos jogszabályi környezet alapján a kvázi kettős státuszvizsgálat megszűnt és az egyetlen állapotfelmérés jellemzően abban az intézményben történik, ahol a delikvens igénybe veszi a szolgáltatást.

Gyorstesztek

Figyelmet érdemel, hogy egy-egy vidéki kapitányság néhány esetében a drogyorsteszt képezte a bizonyítás eszközét, azaz nem történt szakértői kirendelés. A drogteszt eredménye és a beismerő vallomás elégséges volt a jogalkalmazók számára a bűncselekmény elkövetésének kétséget kizáró és megalapozott bizonyításához és így a vádhalasztás elrendeléséhez.

Az 1998. évi XIX. törvény (Be.) 99. § (1) bek. szerint *„Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléshez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni. (2) Szakértő alkalmazása kötelező, ha a) a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapota, illetőleg kábítószerfüggősége...”*

A 2012. évi C. törvény hatályosulásával a kábítószer-bűncselekmények tekintetében a jogalkotó nem tesz különbséget a kábítószerfüggő és a kábítószerrel alkalmi jelleggel fogyasztó elkövetők büntetése között. Azaz a kábítószerfüggők „pozitív büntetőjogi diszkriminációja” megszűnt és a szerhasználat gyakorisága, mintái és az ahhoz társuló egészségügyi következmények manifesztációi már nem képeznek minősítő körülményt a jogkövetkezmények sorában.

Értelmezésem szerint esetünkben a bizonyítandó tény megállapításához – nevezetesen, hogy fogyasztott-e, tartott-e magánál az illető kábítószerrel – a hatályos anyagi jogi rendelkezések értelmében nem kötelező kirendelni igazságügyi toxikológiai, illetve vegyész szakértőt. Amennyiben az eljáró hatósági személy úgy dönt, hogy ennek megítéléséhez nem szükséges különleges szakértelem, hiszen rendelkezésre áll a drogteszt, amelynek eredménye ugyan nem teljesen megbízható, de megítélése szerint a beismerő vallomással (de akár anélkül is) már kétséget kizáró és/vagy a beismerő vallomás már önmagában is kétséget kizáró bizonyíték és mivel a jogszabály nem kötelezi az eljárást szakértők igénybevételére, megfelel a hatályos jogszabályi környezetnek, hogy eltekint a szakértő kirendelésétől. De a drogscéna, a jelenlegi drogpiaci helyzetkép erősen beárnyékolja mind a drogtesztnak, mind pedig a beismerő vallomásnak mint bizonyítási eszköznek az eljárási gyakorlatban betöltött túldimenzionált szerepét.

Beismerő vallomás vs. szakértői vélemények

Talán az egyik legérdekesebb kérdés ennek kapcsán az elkövető beismerő vallomásának bizonyító ereje.

Az eljárásjogi szakirodalom szerint a beismerő vallomás a „bizonyítékok királynője”, holott a jelenleg hatályos büntetőeljárás jogunk a bizonyítékok szabad értékelésének elvén alapszik. Ennek értelmében a bizonyítási eszközök egyenrangúságát, egyenlőségét kell szem előtt tartani¹²⁵.

A bizonyítási eszközök által szolgáltatott bizonyítékokat azonos súllyal kellene mérlegelni, azonban a bizonyítási eszközök egyensúlyában mégis létezik olyan személyi jellegű bizonyítási eszköz, amely megbontja az egyenlőséget. Ez pedig a beismerő vallomás. Míg a jogelmélet a beismerő vallomás értékét degradálni igyekszik, a gyakorlatban a joghatóság minden eszközt bevetve küzd a beismerő vallomás megszerzéséért. Tény, hogy a gyanúsított/terhelt beismerő vallomása kétségkívül gyorsíthatja és egyszerűsítheti az eljárásokat, azonban a jelenleg hatályos büntetőeljárás törvényünk úgy rendelkezik, hogy „*a terhelt beismerése esetén... meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is*” [118. § (2)]. Továbbá „*a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje*” [78. § (2)]. „*A bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg*” [78. § (3)].

125 Tóth M.: A hallgatás joga és a vallomás értéke. Belügyi Szemle, 1987/5.

A drogyorsteszt alkalmazásának gyakorisága és jellemzői¹²⁶

Értelmezésem szerint önmagában a beismerő vallomás nem elégséges bizonyíték, mivel a hatályos rendelkezések szerint „... meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is”. De mi minősíthető „egyéb bizonyítéknak”? Értelmezhető-e a drogyorsteszt tárgyi bizonyítási eszközként?

Amennyiben igen, úgy érthetetlen, hogy az alig több mint ezer forintba kerülő drogueszt helyett miért több tízezer, sőt százezer forint értékű szakértői vizsgálatok szolgáltatják a bizonyítás alapját. A drogueszt – amely vizeletből vagy a nyálból mutathatja ki, fajtájától függően a fogyasztás tényét, és habár eredménye nem minősíthető kétséget kizáró bizonyítéknak – határozottan gyorsíthatná az eljárást, amennyiben kiegészül más bizonyítékkal is. Van olyan drogyorsteszt is, amely anyagmaradványból hatóanyagcsoport érzékelésére képes. Ezek megbízhatósága azonban ma még – a piacon tapasztalható rendkívül gyors fejlődés ellenére – erősen kérdéses.

Ha azonban nem minősíthető bizonyítási eszköznek, mi szükség van rá a közlekedési bűncselekményeken kívül? Hacsak nem azért, hogy az elkövető vallomását a hatóság megszerezze. Vagy egyszerűen csak üzlet?

„... a droguesztek karriertörténete is az Egyesült Államokban kezdődött, ahol a Reagan-adminisztráció »Drogárja« (az USA legmagasabb rangú kábítószer-ügyi hivatalnok), William Bennet, mandátuma kitöltése után egy vizeleteszt-gyártó cégnél helyezkedett el. Az USA-ban a széles körű tesztelésbe először csak a veszélyes gépeket kezelők, és az iskolabusz-sofőrök kerültek be, majd folyamatosan bővült a kör. Ma már a tengerentúlon több tízmillió munkavállalónak kell időről időre szűrőpróba-szerű, kötelező ellenőrzéseken részt vennie, és amerikai iskolák is előrelő állnak a diákok kötelező tesztelésének igényével. A drogueszt-ipar az USA-ban

126 „...A droguesztek alkalmazása ellen szóló egyik legfontosabb érv, hogy a kereskedelemben kapható, sőt a laboratóriumi körülmények közt felhasználásra kerülő tesztek – az alkoholos befolyásoltság mérésére szolgáló kettős vérvételtől eltérő módon – nem alkalmasak a tesztelt személy drog-befolyásoltságának mérésére. A tesztek csak arra képesek, hogy bizonyítékot szolgáltatassanak arra nézve, vajon a tesztelt személy fogyasztott-e tiltott szert az elmúlt 2-3, 4-5 vagy 14-18 napban. A különbségek az egyes anyagok szervezetből való ürülési sebességétől függenek. Ráadásul az ürülési sebesség semmilyen kapcsolatban sincs az egyes szerek függőségi potenciáljával vagy káros hatásaival. Példának okáért a legkevésbé veszélyes illegális szerek, a kannabisz-származékok (például fű és hasis) ürülnek ki a leglassabban a szervezetből: fogyasztásuk még egyszerű vizeletesztekkel is kimutatható a vizeletből a fogyasztástól számított 14-18 napon belül...” <http://tasz.hu/adatvedelem/testi/kabszerteszt> (letöltés 2015. augusztus 11.)

milliárd dolláros üzlet, nem csak a vizeletteszt-gyártó cégeknek, hanem a különböző anyagok (elsősorban a kannabisz pszichoaktív hatóanyaga, a THC) szervezetből való eltüntetését sikerrel megoldó különféle anyagokat gyártóknak.”¹²⁷

A drogtesztipar érdekeltségeit az igazságszolgáltatás rendszere, ipara aláztosan kiszolgálja. Előnyére fordíthatná csekély mennyiségre elkövetett vétségek esetén, ha a gyors tesztek reliabilitása jelentősen növekedne. Jelen szinten azonban a tesztet gyártó cég érdekeit szolgálva potenciális vásárlói szerepben tetszeleg. Haszna a vásárolt termék alkalmazásából alig értékelhető, amint azt a vizsgálati eredmények is jelzik. A szakértői intézeteknek érdekük, hogy konkurencia nélküli hiteles mérőhelyekként funkcionálhassanak, hiszen fennmaradásuk és prosperitásuk ezen alapul. Azaz nem fűzi őket intézményi érdek a drogyorosztesztek elterjedéséhez, miközben a drogteszt ipar komoly marketing-stratégiát folytat a keresleti piac bővítéséért.

Amennyiben a gépjármű-ellenőrzés, közúti baleset során merül fel gyanú a fogyasztás tényére, akkor a közúti alkoholteszthez hasonlóan a drogteszt is szolgálhat tájékoztatásul a hatóság részére az eljárás folytatásához. Azonban a 19/2000. (XI. 13.) ORFK utasítás a vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt lévő járművezetőkkel szemben alkalmazandó rendőri intézkedésekről szóló módszertani útmutató kiadásáról 2. számú mellékletének A biológiai testnedvek mintavételezésének módja és szabványos formája bekezdés 3. pontja szerint „a mintavételezés idejében, amennyiben az eljáró hatóság azt indokoltnak tartja, a donor vizeletének előszűrő vizsgálatát kezdeményezheti. Az előszűrések pontatlanságukból fakadóan – tájékoztató jellegűek és gyors tesztekkel készülnek. (Ajánlatos a nemzetközi javaslattal ellátott teszt használata [NIDA].) [...] Az előszűrés mindenképpen jelzés értékű eredményt ad, de a gyors teszt alkalmazása önmagában még bizonyító erővel nem rendelkezik, s így a hiteles mérőhely kirendelése sem kerülhető meg.”

Ez a rendelkezés, módszertani levél azonban csak a vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt lévő járművezetőkkel szemben alkalmazandó rendőri intézkedésekre vonatkozik.

Kérdés azonban, hogy egyéb esetekben mi indokolja a használatát.

A vizsgálati eredményei szerint a mintába kerülő közúti gépjármű-ellenőrzés során észlelt esetek 26,7 százalékában került sor drogteszt alkalmazására az intézkedés részeként, azaz minden negyedik esetben. Míg a közterületen

127 <http://tasz.hu/adatvedelem/testi/kabszerteszt> (2015. augusztus 14.)

történt igazoltatásokkal összefüggésben történő hatósági észlelések aránya 18,1 százalék volt.

A drogtesztek alkalmazásának aránya – az összes ügyre kivetítve – 23,9 százalékot tett ki.

Érdekes, hogy a drogteszt alkalmazásának legmagasabb előfordulási gyakoriságát a rendőrség épületén belül, az idézésen tanúként vagy gyanúsítottként megjelent személyekkel szemben detektáltam. A mintába hetven olyan elkövető ügye került, akiket a rendőrség jellemzően tanúként idézett be meghallgatásra, majd gyanúsítottként távoztak. 31,4 százalékuknál alkalmazott hatóság drogtesztet.

„Megjegyezzük, hogy több esetben találkoztunk olyan esettel, ahol valakit tanúként idéztek be kihallgatásra, majd megkérdezték, hogy fogyasztott-e kábítószer. Ha igennel válaszolt alapos gyanú alapján a rendőrség vizeletvizsgálatot végeztetett és amennyiben az pozitív volt a tanúból hamarosan gyanúsított lett” – olvasható az 1999-es vizsgálat kutatási beszámolójában. A rendőrség nyomozástaktikája az elmúlt 15 év során, szemben a drogpiaccal, a fogyasztási szokásokkal és az elkövetők jellemzőivel, nem sokat változott. A technikai eszközök annál inkább, és úgy tűnik, ez a taktikába még nem illeszkedett megfelelően; a technika és a taktika nem harmonizál a kis súlyú kábítószer-bűncselekmények bizonyításának vonatkozásában.

A drogtesztek alkalmazásának gyakorisága megyék szerint a következőképpen alakult: míg Fejér megyében az ügyek 1,8, Nógrád megyében 5, Budapesten pedig 4,1 százaléka során használt a hatóság drogtesztet, addig Komárom-Esztergom megyében ez az arány 72,6 százalék volt, Jász-Nagykun-Szolnok megyében 75,6, Heves megyében 69,1, Somogyban 58,9, Békés megyében 54,2, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében pedig 45,5 százalék. Az átlaghoz közelítő Pest megyében az előfordulási gyakoriság (24,6 százalék), de 15,2 százalékkal – az egyébként magas esetszámmal és jellemzően erős közúton történő „észlelési indikátorral” jellemezhető – Győr-Moson-Sopron megye határozottan átlag alatti részesedést mutatott.

Érdekes, hogy a legtöbb közúti gépjármű-ellenőrzés során történő hatósági észlelésre éppen abban a három megyében kerül sor, ahol a legalacsonyabb volt a drogtesztek alkalmazásának aránya: Budapesten, Győr-Moson-Sopron és Fejér megyében.

Kérdés, hogy az ügyésznek tisztában kell-e lennie a drogtesztek és a beismerő vallomás megbízhatóságával.

Mert a gyakorlat azt mutatja, hogy a nyomozó hatóság alkalmazza, felhasználja azokat, mint bizonyítási eszközöket, az ügyész pedig jellemzőn elfogadja, és nem kérdőjelezi meg a megszerzett bizonyítékok hitelességét.

Sem a drogteszt alkalmazásáról, sem pedig tárgyi bizonyítási eszközként történő kezeléséről vagy annak tilalmáról nem rendelkezik a hatályos jogszabályi környezet (még alacsony rangú jogszabályi szinten sem!)¹²⁸ *Ez pedig azt jelenti, hogy a jelenleg érvényes jogalkalmazói gyakorlat egyfajta szokásjog alapján működik.*

AZ ELJÁRÁSI IDŐ

Az elterelés előnyei és hátrányai

Az eljárási idő hossza meghatározó indikátora a büntetés hatásosságának. A büntetés hatásosságával már *Beccaria* is foglalkozott az 1764-ben kiadott *Dei delitti e delle pene* című művében, és úgy vélte, hogy „*minél gyorsabb a büntetés és minél közelebb esik az elkövetett bűnhöz, annál igazságosabb és annál hasznosabb... [A] büntetések gyorsasága hasznosabb, mert minél kisebb az időbeli távolság a büntetés és a gaztett között, annál erősebb az emberi lélekben ennek a két eszmének az összekapcsolódása: bűn és büntetés.*”¹²⁹

Ha tehát az eljárási idő elnyúlása miatt a büntetés legyen az bármilyen mértékű és formájú is időben távol esik az elkövetett jogsértéstől, úgy a büntetés hatásossága, legyen az bármilyen mértékű és formájú is, is távol fog esni társadalmilag kívánatostól. Azaz ez esetben a büntetés nem segíti elő sem a generális sem pedig a speciális prevenció érvényesülését. Sőt, hatásossága mellett hatékonysága is csökken: az ár-érték aránya felborul. Értve ezen mind a gazdasági, mind pedig a társadalmi szempontú megközelítést: sokba kerül a hatásosságá-

128 Sem a 10/2008. (OT 7.) ORFK utasítás a vér- és vizeletminták rendőrségi ügyeleken történő tárolásának, nyilvántartásának és továbbításának rendjére; sem a 19/2000. (XI. 13.) ORFK utasítás a vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt lévő járművezetőkkel szemben alkalmazandó rendőri intézkedésekről szóló módszertani útmutató kiadásáról; sem a 19/2000. (XI. 13.) ORFK utasításhoz rendelt 2. számú melléklet az Országos Igazságügyi Toxikológiai Intézet 1. számú módszertani levele a kábítószeres és pszichotróp hatású anyagok igazságügyi toxikológiai vizsgálatáról különböző humán testnedvekből, hatósági mintavételezés alapján.

129 Adler, F. – Mueller, G. O. W. – Laufer, W. S.: i. m. 91. o.

hoz képest és több társadalmi kár okoz, mint amennyi társadalmi érték származik belőle.

Esetünkben ez a következőképpen értelmezhető: a csekély mennyiségre elkövetett vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekményt elkövetők büntetése elsősorban a vádemelés elhalasztása mellett alkalmazott kábítószer-használatot kezelő ellátáson vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvétel.

A büntetés alternatívájaként alkalmazott intézkedés elméleti szinten *előnyös*

- *a jogalkalmazók számára*, mert a nagy ügyforgalom mellett jelentős időmegtakarítás érhető el azzal, hogy nem kell nyomozni, vádiratot szerkeszteni, hanem egy vádhalasztás elrendelő határozattal és egy eljárás megszüntető határozattal, relatíve kevés ráfordított munkával, sikeresen befejezhető egy ügy. Azaz az eredményes befejezés –, illetve az ügyészek teljesítményét [véleményem szerint tévesen mérő] váderedményesség – rögzíthető;
- *a gyanúsított/elkövető számára*, mert a büntetőhatóság égisze alól, a segítő szféra veszi gondjaiba; így a büntetés relatíve humánus és személyre szóló, alapvetően segítő célzatú, nem pedig izoláló;
- *az ellátás végző egészségügyi és/vagy szociális intézményrendszer számára*, ugyanis klienseket termel. Különösen érvényes ez a kizárólag megelőző-felvilágosító szolgáltatást végző intézményekre, amelyek e kliensek nélkül nem lennének képesek fenntartani magukat;
- *az igazságszolgáltatás intézményrendszere számára*, mert az eljárások költségének egy részét és a „büntetés” végrehajtásának költségét áthárítja a szociális és/vagy egészségügyi szférára; továbbá elméleti szinten csökkenti az ügyészek terheit;
- *a társadalom számára*, mert jóval kevésbé stigmatizálja az elkövetőt, mint más büntetések, és így a járulékos társadalmi hátrányok is jóval kisebbek.

A gyakorlatban azonban *hátrányos*

- *a jogalkalmazók számára*, mert naprakésznek kell(ene) lenniük a folyton változó szabályozás miatt. Az információ megszerzéséhez azonban idő kell, amely időt pedig más ügyektől vagy éppen a szabadidejéből kell elvennie. Ellenkező esetben nem tud megfelelni a „naprakészség” követelményének. Ráadásul ezeknél az ügyeknél magas az adminisztrációs teher, illetve sikertelen teljesítés esetén további munkateherrel kell

- számolni, hiszen vádat kell emelni; ráadásul – társadalmi súlyukhoz képest – meglehetősen hosszúak az eljárások;
- *a gyanúsított/elkövető számára*, ugyanis az eljárás és a teljesítés aránytalanul sok időt vesz igénybe; igaz, nem izolál, de szegmentál az eljárás és a kezelésen történő részvétel, miközben maga az ellátás sok esetben nem szükséges és nem hatásos; nem motiváltak a kényszerűen választott kezelésen történő részvételre, a segítség elfogadására;
 - *az ellátás végző egészségügyi és/vagy szociális intézményrendszer számára*: habár klienseket termel ezek a kliensek rövid távú, folyton változó páciéntúrát, kliensállomány jelentenek. Valós terápia és segítség helyett a cél sokszor nem egyéb, mint a jogkövetelmények adminisztrációja. A kliensek nem motiváltak a kezelésben történő részvételre, csak a hatósági dokumentum megszerzésére. Ezért az intézményrendszer is a valós kezelés, segítség helyett az intézményi érdekeket előtérbe helyező, a jogkövetelményeknek megfelelő „adminisztratív terápiát” épít ki ezen kliensek számára;
 - *az igazságszolgáltatás intézményrendszere számára*, mert együttműködésre kötelezi a szociális/igazságügyi ellátórendszerrel. A két totális intézményrendszer együttműködése számos esetben, a gyakorlatban egyfajta rivalizáláshoz vezet, amely az intézkedés hatásosságát és közvetve a jogbiztonságot ássa alá; ráadásul mert az eljárások cselekmény társadalmi súlyához mérten is aránytalanul hosszúak, így tovább terhelik az amúgy is magas ügyteherrel dolgozó rendszert;
 - *a társadalom számára*, mert az eljárások és a kezelés drága, hosszú és eredménytelen; azaz nem hatásos és nem költséghatékony. A problémakezelésre jellegénél fogva nem alkalmas intézményrendszer dominanciájából fakadó anomáliák és működési zavarok negatívan hatnak vissza mind az igazságszolgáltatás és a jogalkalmazás rendszerére, mind pedig a jogrendszer egészére. Ugyanakkor elzárják a társadalompolitika adekvátabb intézményrendszereit, intézményeit attól, hogy bevonódjanak e társadalmi probléma kezelésébe.

Az intézkedés számos hátránya az eljárás hosszúságával van összefüggésben. De vajon milyen időintervallumról beszélünk, amikor hosszúnak tételezzük a csekély mennyiségű és/vagy súlyú, vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmé-

nyek elkövetőivel szembeni eljárásokat? Van-e területi differencia az eljárási idő hosszában? Egyáltalán miért szükséges ennyi ideig tartaniuk?

Mivel azt állítom, hogy az eljárási idő hossza meghatározó indikátora lehet a büntetés hatásosságának, és azt is állítom, hivatkozva a korábbi vizsgálataim eredményeire, hogy az elterelés intézménye kontraproduktív, Szabó András szavaival élve „büntetőjogi öngől”, hatása mind individuális, mind pedig társadalmi szinten erősen megkérdőjelezhető, továbbá nem költséghatékony, az ár-érték arány mind társadalmi, mind pedig gazdasági értelemben egyensúlyhiányos, így logikailag azt kell tételeznem, hogy az elterelés, mint büntetés helyett alkalmazott intézkedés, illetve alternatív büntetés vagy kriminálexklúziós technika nem hatásos.

Jelen fejezetben a hatásosságnak csak egyik indikátorát vizsgálom, nevezetesen az időfaktort. Az arányosság kérdésére és a végrehajtás módjára, eredményességére később térek ki részletesen. Mivel az időfaktor a korábbi vizsgálataimnak is tárgya volt, így lehetőség van az összehasonításra.

AZ ELJÁRÁS MEGINDULÁSA ÉS A NYOMOZÁS FELFÜGGESZTÉSE KÖZÖTT ELTELT IDŐ

Az 1999-es vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a mintába kerülő ügyekben 1998–1999-ben az eljárás megindulása és a kezelésen történő részvétel miatt a vádelhalasztás között átlagos időtartam 7,6 hónap telt el. Ha ehhez hozzászámoljuk, hogy hat hónapig tartó folyamatos kezelést kell igazolniuk az elkövetőknek, egy éven belül, akkor bizony legjobb esetben is 13,6 hónapig tartott mintegy tizenöt évvel ezelőtt Budapesten egy csekély mennyiségre elkövetett kábítószerrel visszaélés bűncselekmény miatt indult eljárás, ha a delikvens a büntetés alternatívájaként elterelésen vett részt.

A 2004-es vizsgálat eredményei szerint a fővárosban 2003–2004-ben 9,8 hónapig tartott egy átlagos csekély mennyiségre elkövetett kábítószer-bűncselekmény esetén az eljárás. Ha ehhez hozzávesszük a hat hónapos kezelést akkor 15,8 hónapig tartott legjobb esetben egy ilyen eljárás.

Jelen vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy az eljárás megindulása és a vádhalasztó határozat kihirdetése között Budapesten átlagosan 9,6 hónap telt el, illetve hét hónap volt az átlagidő a határozat meghozatala és a teljesítés

között. Azaz 16,6 hónapos eljárási idővel számolhattunk 2013-ban egy csekély súlyú kábítószerrel visszaélés esetén, ha elterelésre került sor.

A vizsgálati eredmények szerint Budapesten tizenöt év elteltével az eljárások hosszabbak lettek. Habár a jogszabályi környezetet, azaz az elterelés szabályozását 1993 óta négy esetben is módosították, sőt módszertani levelek, irányelvek, utasítások és a végrehajtást szabályozó rendeletek születtek, ezeknek mégsem volt szignifikáns hatásuk az időfaktorra.

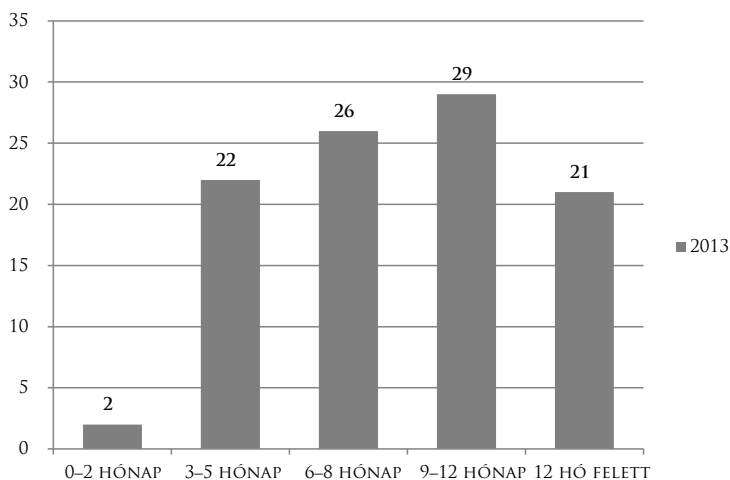
1998–1999-hez képest két hónappal lett hosszabb egy átlagos csekély mennyiség-re vagy csekély súlyú, vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekményt elkövetővel szembeni eljárás hossza Budapesten.

Jelen vizsgálati mintába kerülő ügyekben, az országos mintán, az eljárás megindulása és az ügyészi vádhalasztó határozat között eltelt átlagos időtartam 9,4 hónap volt. Az átlagtól való eltérés öt hónap volt. Az ügyek 96,6 százalékában volt információ az eljárás megindítása és a felfüggesztés között eltelt időtartamról. Ezek több mint egyötödében (21,2 százalék) a vádhalasztó határozat megszületéséig eltelt idő elérte az egy évet vagy túlnyúlt azon.

A 16. számú ábra azt mutatja, hogy hogyan alakult a vizsgált esetekben az eljárás megindulása és a kezelésen történő részvétel vállalása miatt történő felfüggesztő határozatok között eltelt idő.

16. számú ábra

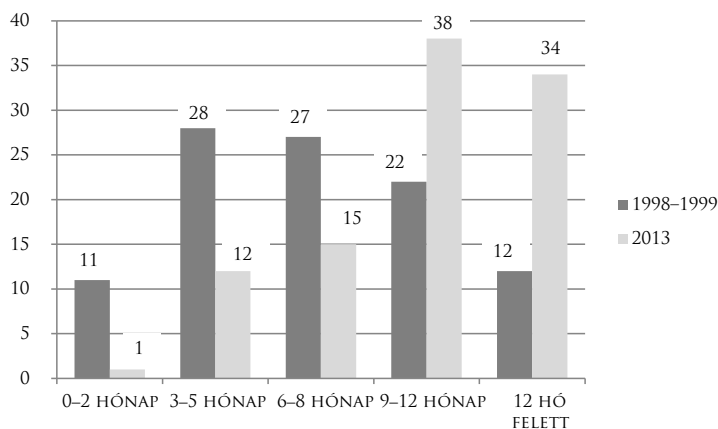
Az eljárás megindulása és a kezelés vállalása miatt történő felfüggesztés között eltelt időtartamok megoszlása a vizsgált esetekben (2013; %)

A 17. számú ábra jól szemlélteti az előbbi időintervallumok egymáshoz viszonyított megoszlását az 1998–1999-es és a 2013-as budapesti mintán vizsgált ügyek alapján.

17. számú ábra

Az eljárás megindulása és a kezelés vállalása miatt történő felfüggesztés között eltelt időtartamok megoszlása 1998–1999-es, valamint a 2013-as mintába kerülő budapesti ügyek alapján (%)

8. számú táblázat

Az eljárás megindulása és a kezelés vállalása miatt történő felfüggesztés között eltelt időtartamok megoszlása 1998–1999-es, a 2003–2004-es, valamint a 2013-as mintába kerülő budapesti ügyek alapján (%)

hó	1998–1999	2003–2004	2013
0–2	11	2	1
3–5	28	23	12
6–8	27	34	15
9–12	22	20	38
12–	12	21	34

A 17. számú ábra és a 8. számú táblázat adatai megdöbbentő képet mutatnak az eljárások hosszának alakulásáról Budapesten. Míg 1998–1999-ben az esetek 39 százaléka öt hónapon belül befejeződött, addig 2013-ban már csak 13 százalékuk, azaz a tizenöt évvel ezelőttinél kétharmaddal kevesebb(!). Miközben az egy éven túli eljárások aránya a tizenöt évvel ezelőtti arányok háromszorosára nőtt.

Már a 2004-es adatok erős elmozdulást mutatnak. A 2013-as mintán vizsgált budapesti esetekben az eljárási idő hossza nem igazodik az országos mintán mért arányokhoz.

9. számú táblázat

Az eljárás megindulása és a kezelés vállalása miatt történő felfüggesztés között eltelt időtartamok megoszlása a 2013-as mintába kerülő országos, illetve budapesti ügyek alapján (%)

év/hó	2013, országos	2013, budapesti	Eltérés
0–2	2	1	-1
3–5	22	12	-12
6–8	26	15	-11
9–12	29	38	+9
12–	21	34	+13

Mi történik Budapesten?

Mi okozza ezt a diszkrepanciát mind longitudinális, mind pedig területi vonatkozásban?

Az 1998–1999-es budapesti ügyeken alapuló vizsgálat kutatási beszámolójában az eljárások elhúzódásának okairól a következőket írtam:

- „az ügy sajátosságai, kriminál-technikai eszközök igénybevétele miatt...,
- a szakértői vélemények beszerzésének nehézségei miatt (a túlterhelt szakértők véleményére esetenként sokat kell várni és az eljárás csak ezek birtokában folytatódhat),
- a vizsgálók leterheltsége (a kerületekben dolgozó vizsgálók egyszerre 40-50 ügyön is dolgoznak), illetve
- az elkövetők eltűnése miatt”.

Az okok tizenöt év alatt a számos végrehatást segítő rendelet, utasítás, irányelv útmutatása ellenére sem változtak. Jelenleg is a szakértői véleményekre történő várakozás és a hatóság magas ügyforgalmából adódó leterheltség az egyik leggyakoribb ok, de továbbra is közrejátszik az elkövetők eltűnése az eljárás folyamán.

Habár a két vizsgálat között eltelt idő alatt a hatósági észlelések gyakorisága megnövekedett, azaz az ismertté vált kábítószer-bűncselekmények száma jelentősen emelkedett, azonban nőtt a rendőrség specializált egységeiben, osztályain dolgozók száma is, illetve az eljárások lefolytatásába, a csekély mennyiségre elkövetett, vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmények esetén is, bevonódtak az ügyészek. (Az 1978. évi IV. törvény 2003. évi törvénymódosítás az elterelés megvalósítására és elősegítésére a vádemelés elhalasztása jogintézmény alkalmazását írta elő. 2003. március 1-je óta ennek a jogintézménynek az „égisze alatt” kerül sor a kezelésen való részvételre úgy, hogy közben ennek az alternatív jogintézménynek a jogszabályban előírt követelményeit is teljesítenie kell az elkövetőnek, illetve a követelményeknek teljesülniük kell az eljárásokban.)

Úgy gondolom, hogy az ügyészek és az orvos szakértők bevonódása az eljárásokba az egyik szignifikáns oka az eljárások elhúzódásának. Ezt a következőkkel magyarázom:

- jelentős elmozdulás az eljárási időben a 2003-as jogszabályi környezet változását követően detektálható;
- a felfüggesztés és az eljárás kezdet között eltelt idő valamint a tanúsítvány¹³⁰ kiállítás és az eljárás kezdete között eltelt idő átlagértéke között

130 A 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet (3) §-ának (2) bekezdése szerint, ha a büntethetőséget megszüntető okra tekintettel a nyomozás felfüggesztésének helye lehet, az eljáró nyomozó hatóság a megalapozott gyanú közlését követően tájékoztatja az érintett személyt az előzetes állapotfelmérést végző intézményekről, illetve (3) „A (2) bekezdés szerinti tájékoztatást követően az eljáró nyomozóhatóság az érintett személy részére az 1. mellékletnek megfelelő tanúsítványt állít ki...”. A tanúsítvány tartalmazza a gyanúsított személyes adatait, a hatóság megnevezését, az ügyszámot valamint egy tájékoztatást arról, hogy az érintett személy kábítószer-birtoklás (2012. évi C. törvény 178–179. §), illetve visszaélés kábítószerrel bűncselekmény alapos gyanúja miatt (1978. évi IV. törvény 282–282/C §), így a Btk. 180. § (1) bekezdésre, illetve az 1978. évi IV. törvény 283. § (1) bekezdésre tekintettel a nyomozás felfüggesztésének helye lehet. A tanúsítványt az érintett az állapotfelmérést végző intézménynek, illetve a kezelést, megelőző-felvilágosító szolgáltatást nyújtó intézménynek és/vagy szervezetnek bemutatja.

- a különbség 1,7 hónap volt a budapesti mintába kerülő ügyekben. (A teljes mintán ez a különbség 1,4 hónap volt);
- mivel jellemzően a rendőrségi szak lezárást megelőzően, a szakértői vélemények beszerzése után lehet kétséget kizáróan bizonyítani az elkövetés tényét, ha sor kerül egyáltalán tanúsítvány kiállítására, akkor az jellemzően – a vizsgált esetek 87 százalékában – az ügyésznek küldött gyanúsítás/vádemelési javaslatot megelőzően történik. Vannak azonban gyakorlott előadók és/vagy gyakorlott delikvensok, akik a hatósági észlelést követően kérik a tanúsítvány kiállítását, hogy minél hamarabb elkezdhessék az állapotfelmérést, kezelést, illetve a megelőző, felvilágosító szolgáltatáson történő részvételt;
 - habár az ügyész normál esetben a feltételek fennállása esetén, jellemzően bő egy hónappal az ügy érkezését követően felfüggeszti az eljárást és elrendeli a vádhalasztást, a határozat akkor emelkedik jogerőre, ha arról az elkövető értesül (akár szóban, akár írásban). Azaz a delikvensnek egy újabb hatósági személlyel kell kapcsolatba kerülnie, és mint köztudott, az igazságszolgáltatás egyik komoly problémája a kliens és a hatóság közti érintkezésben rejlik (nem veszi át az idézést, határozatot; a megadott lakcímen nem él életvitelszerűen, ezért nem elérhető; nem jelenik meg a hatóság által kért időpontban stb.)

Amíg ügyész és orvos szakértő bevonása nélkül folytak ezek az eljárások, 2003. március 1-jét megelőzően, addig a nyomozó hatóság a bizonyítékok beszerzése után elrendelte az elterelést.

A 2003–04-es ügyek vizsgálati eredményeit összegző kutatási beszámolóban a következő olvasható: „...a vádemelés elhalasztása az egyetlen diverziós jogintézmény, amit a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény elkövetése miatt eljárás alá vontakkal szemben alkalmazni lehet. Habár az új büntetőeljárási törvény, valamint a 26/2003. (V. 16.) ESZCSM–GYISM együttes rendelettel az elterelések végrehajtása szabályozottabbá vált, ugyanakkor hosszabb is lett. Több hatósági személy vesz részt az eljárásban...”

2013. július 1-je óta orvos szakértői vélemény beszerzésére már nincs szükség a hatályos rendelkezések értelmében.

A budapesti ügyeknél detektálható, az országos átlagnál hosszabb eljárási idő nem magyarázható eltérő eljárási gyakorlattal. Vélelmezhetően az elkövetők jellemzőinek vizsgálata közelebb vihet az okok feltárásához.

A felfüggesztő határozat és a kezelésen, illetve megelőző, felvilágosító szolgáltatáson való részvétel okirattal történő igazolása között eltelt idő

Az elterelés jogintézményének 1993-as bevezetése óta az eljárás felfüggesztésétől egy év állt az érintett delikvens rendelkezésére, hogy igazolást hozzon hat hónapig tartó folyamatos kezelésen, később kezelésen vagy megelőző, felvilágosító szolgáltatáson történő részvételről.

Ez az egyetlen olyan eleme ennek az intézménynek, amely nem változott négy törvénymódosítás során sem az elmúlt huszonhárom évben.

A felfüggesztő határozat és a kezelésen, illetve megelőző, felvilágosító szolgáltatáson való részvétel okirattal történő igazolása között eltelt idő a jelen jogpolitikai gondolkodás alapján az eredményesség fő indikátora. Amennyiben ugyanis az időintervallum tizenkét hónapon belül van, akkor sikeres teljesítésről beszélhetünk, ha azonban azon túl (vagy egyáltalán nem sikerül okiratot szerezni a részvételről) akkor sikertelennek, eredménytelennek tekinthető az intézmény alkalmazása.

Fontos szempont azonban, hogy ha globálisan vizsgáljuk az elterelés intézményének hatását, szem előtt kell tartani, hogy a jogpolitikai megközelítés és a drogpolitikai megközelítés eredményesség-indikátorai különbözők.

A mintába kerülő esetek 58,5 százalékában volt vizsgálható a felfüggesztés és az okirattal történő igazolása vagy a lejárt és/vagy más okból eredménytelen teljesítés detektálása. A minta 42,6 százalékában került sor kezelésen vagy megelőző, felvilágosító szolgáltatáson való részvételre, az ügyek további 15,9 százalékában vagy meg sem kezdődött a kezelés vagy rövid időn belül félbeszakadt.

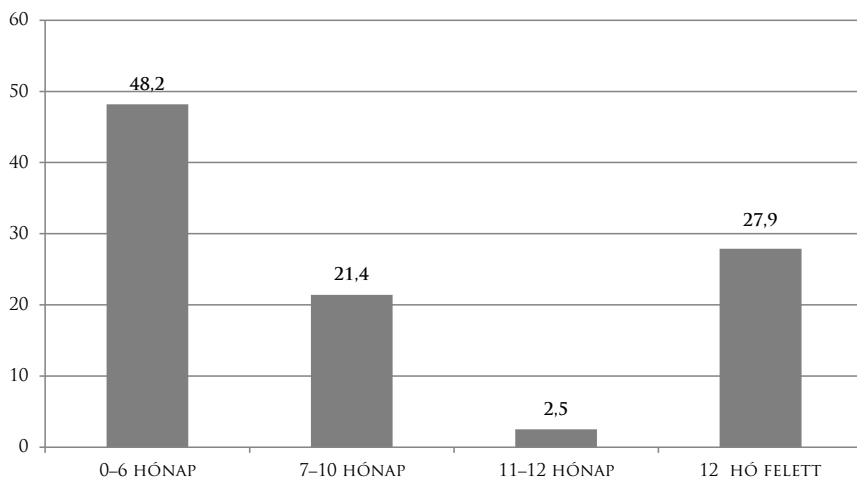
Az ügyek 41,5 százalékában a teljesítés még folyamatban volt.

A csekély súlyú kábítószer-bűncselekmény elkövetők 99,6 százaléka jelezte, hogy részt kívánt venni elterelésen. A felfüggesztő határozat és a kezelés okirattal történő igazolása között eltelt idő a következőképpen alakult¹³¹ (18. számú ábra).

131 Az ábra a mintába kerülő ügyek azon 58,5 százalékának adatait tartalmazza, amelyekben a delikvens vállalta a hat hónapig tartó kezelésen vagy megelőző, felvilágosító szolgáltatáson való részvételt és amelyben az erre kijelölt időkeret eltelt; függetlenül a teljesítés eredményességétől.

18. számú ábra

**A felfüggesztő határozat és a kezelésen, illetve megelőző, felvilágosító szolgáltatáson való részvétel okirattal történő igazolása között eltelt idő
(%; N = 772)**

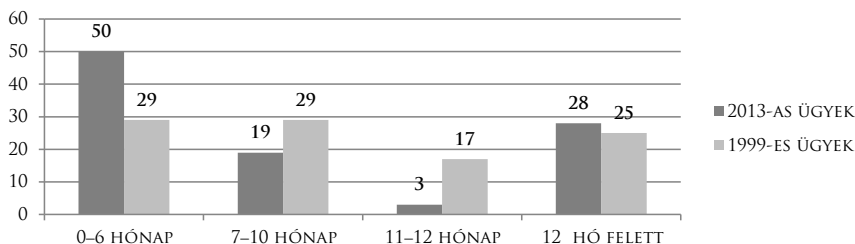

A vizsgált mintában a teljesítés átlagos időtartama hét hónap, azaz jellemzően a felfüggesztéstől számított 7 hónapon belül az esetek többségében a megkezdett teljesítések befejeződnek. (Az átlagérték kiszámítása során csak azokat az eseteket vettem figyelembe, amelyekben a teljesítés, akár 12 hónapon túl is, de megtörtént. Ez az ügyek 42,6 százalékában volt detektálható.)

A budapesti adatok az országos adatoktól kicsit eltérnek. Azonban nagy eltérés nem észlelhető az 1998–99-es ügyeken alapuló budapesti vizsgálat és a jelen budapesti mintán mért eredmények között (19. számú ábra).

19. számú ábra

A felfüggesztő határozat és a kezelésen, illetve megelőző, felvilágosító szolgáltatáson való részvétel okirattal történő igazolása között eltelt idő a 1998–99-es vizsgálat és a jelen vizsgálat budapesti mintájába kerülő ügyekben (%)

Az ábrák jól szemléltetik a diszkrepanciát. Mintegy másfélszer magasabb volt a hat hónap alatt befejezett kezelések aránya a 2013-as vizsgálat budapesti mintán, mint a tizennégy évvel korábban mért arányok. A tizenkét hónapon túl nyúló esetek részesedése 2013-ban 28 százalékot tett ki, míg 1999-ben minden negyedik eset (25 százalék) teljesítése meghaladta az egy évet vagy nem fejeződött be a kezelés.

Miért sikertelen az elterelések egynegyede? Egyáltalán – nemzetközi viszonylatban – ez sok vagy kevés? És mi lehet ennek a magyarázata?

Logikailag az okot a büntetőeljárás törvényben és az eljárási gyakorlatban kell keresni. 1999-ben a rendőrség felfüggesztette fel az eljárást ezekben az ügyekben, ha a feltételek fennálltak és a delikvens vállalta a kezelésen történő részvételt. Amennyiben a delikvens nem tett ennek eleget, azaz sikertelen volt a teljesítés, akkor került csak ügyészi szakba az eljárás, ahol, még mindig volt lehetőség arra, hogy befejezze az érintett a megkezdett elterelést vagy újrakezdje azt. Tehát relatíve messze volt a vádemelés.

A helyzet azonban megváltozott és a büntető anyagi jogi szabályozást felváltotta az anyagi és eljárásjogi szabályozás, benne a vádemelés elhalasztása, mint alternatív jogintézmény specifikus alkalmazásával. Mivel az ügyész vált az eljárás fő „gondnokává”, ezekben az esetekben relatíve minden diszkrecionális jogkörtől mentesen(!), így ő hozza a felfüggesztő határozatot és ellenőrzi a teljesítést. Egy „hatósági lépcsővel” feljebb kezdődik az elterelés, így sikertelen teljesítés esetén egy „hatósági lépcsővel” feljebb folytatódik az eljárás. Mivel az ügyész egy sikertelen intézkedést követően nem rendelhet el újabb intézkedést, így nincs más választás, mint a vádemelés. Innentől kezdve már bírósági szakba

ér az eljárás és az itt hozott határozat mellékterméke az eljárási költség megfizetése a terhelttel.

Habár lehetőség van az elterelés megkezdésére a rendőrségi szakban is a 20/2007. ORFK utasítás 10. pontja alapján¹³², az eljárások többségében az ügyé-szi határozatot követően kezdődik csak a végrehajtás.

Bármilyen csekély súlyú is az elkövetett cselekmény, a bizonyítás érdekében alkalmazott szakértői vizsgálatok költsége meglehetősen magas. Így az elkövetőnek nemcsak a bírósági határozatban foglalt büntetést kell elszenvednie, de vissza kell fizetnie az államnak a szakértői intézet(ek) által kiszámlázott szakértői díjakat is.

Logikailag indokolt minél hamarabb teljesíteni az elterelést az állam költségén és a bizonyítási költségeket is az államra hagyományozni. Persze a törvényeket, így a büntető anyagi és -eljárásjogi rendelkezéseket, függetlenül attól az erősen vitatható jogelvtől, hogy a jogismeret hiánya nem mentesíti az elkövetőt a következményektől, az érintettek jelentős többsége nem ismeri, nincs vele tisztában.

Tehát az okokat máshol kell keresni, mégpedig ez esetben is az elkövetők körére vonatkozó jellemzők között.

Az elterelés, pontosabban a büntetést helyettesítő, kábítószer-bűncselekményt elkövetőkkel szemben alkalmazott alternatív szankciók, kriminál-exklúziós technikák formája és tartalma államonként eltérő az unió tagállamai között. A hazai sikertelen/eredménytelen elterelések aránya relatíve alacsonynak mondható más tagállamokéhoz képest.¹³³

Mivel a tizenkét hónapon túl nyúló teljesítések jelentős többsége (24,4 százalék) elkezdett, majd megszakított kezelés, nem pedig tizenkét hónapon túl nyúló teljesítés, így *a kérdés alapvetően az, hogy az elkövetők negyede miért szakítja*

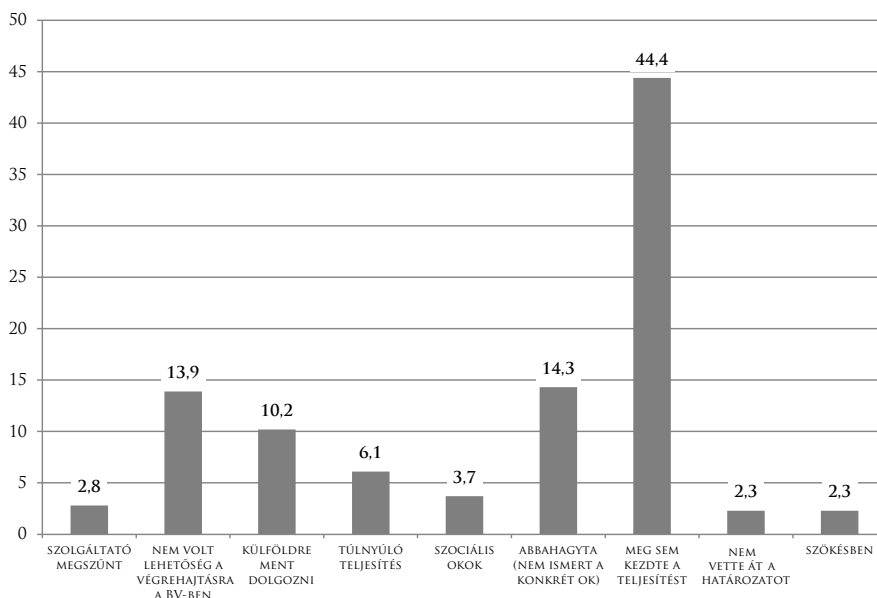
132 „A nyomozás felfüggesztésére csak abban az esetben kerülhet sor, ha a gyanúsított az ellátás, illetőleg szolgáltatás megkezdését – legkésőbb a nyomozás iratainak megismeréséig – az erről szóló dokumentum benyújtásával a nyomozó szerv előtt hitelt érdemlően igazolta...”

133 Az Európai Unió tagállami körében most zajlik egy elterelés hatásvizsgálat. Ennek eredményei jövő év elejére várhatók. Hazánk is részt vett/vesz a vizsgálatban. (*Study on alternatives to coercive sanctions as a response to drug law offences and drug-related crimes – ‘RAND Europe’.*)

meg és/vagy miért nem kezdi el az elvállalt kezelésem, megelőző, felvilágosító szolgáltatáson való részvételt.

20. számú ábra

A nem teljesített végrehajtások oksági tényezői (%; N = 216)

A 20. számú ábra – a teljes vizsgálati mintára vonatkoztatva – azon teljesítési időn túli ügyek alapján mutatja az eredménytelenség oksági tényezőit, amelyek ügyiratai tartalmaztak információt erre vonatkozólag.

A nem teljesített elterelések közel felében a delikvens, habár vállalta, hogy részt vesz kezelésem, egyszer sem látogatott meg kezelőintézményt. A többi esetben megkezdődött az ellátás, de valamilyen okból megszakadt. Figyelmet érdemel, hogy a teljesítés végrehajtása számos esetben akadályba ütközik. Például, ha az elkövető más bűncselekmény elkövetése miatt előzetes letartóztatásba, illetve büntetés-végrehajtási intézetbe kerül. Ennek oka, hogy bizonyos bv. intézetekben nincs lehetőség a végrehajtásra, illetve átszállítás miatt a megkezdett kezelések számos esetben abbamaradnak.

A vádhalasztó határozat elrendelése előtt érdemes tájékozódni arról, hogy az elkövető előélete és szociális helyzete lehetővé teszi-e a teljesítést. A pártfogó segítségével kérhető abban, hogy hátrányos szociális helyzetű delikvens számára is – természetbeni és/vagy pénzbeni támogatás segítségével – biztosítható le-

gyen az elterelés igénybevétele. A pártfogó kapcsolatba tud lépni olyan intézményekkel, civil szervezetekkel, amelyek ezt a támogatást biztosíthatják. Továbbá a pártfogó, ha már kényszerűen részt vesz eljáró személyként az alternatív jogintézmény végrehajtásában, tájékoztathatja az ügyész, hogy a végrehajtásra az adott bv. intézetben fennállnak-e a feltételek, illetve, hogy lehetőség van-e átszállításra a teljesítés érdekében.

A vizsgálat idején a megelőző-felvilágosító ellátást nyújtó intézmények súlyos anyagi problémákkal küszködtek, ugyanis a szolgáltatást nem az egészségbiztosítási pénztár, hanem a NEFMI által évente kiírt pályázat elnyerése útján finanszírozott. Ez a gyakorlatban úgy történik, hogy a szakminisztérium minden évben pályázatot írt ki kábítószer-használatot megelőző-felvilágosító szolgáltatás működtetésére azon akkreditált intézmények részére, akik kínálni, biztosítani szeretnék ez az ellátást. Amennyiben egy pályázó szolgáltató eredményes pályázatot nyújt be, úgy egy évre finanszírozódik ez a tevékenysége. Nyílt titok, hogy az egészségbiztosítási pénztár által az „egy kábítószer-használó kezelésére” fordított költség alacsonyabb, mint a szakminisztérium által az „egy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson történő részvételre” fordított költség. Azaz „jobb beruházás”, profitorientáltabb a megelőző-felvilágosító szolgáltatás nyújtása, mint a kezelése. Vélhetően ezzel is összefügg, hogy a kábítószer-használókat kezelő intézmények jelentős többsége megelőző-felvilágosító szolgáltatást is nyújt.

Az persze már egy másik kérdés, és egy további vizsgálat tárgya lehet, hogy vajon a megelőző-felvilágosító szolgáltatások, mint kezelési típusok, miért vannak ennyire túlsúlyban az elterelések teljesítésén belül a másik két kezeléstípushoz képest. Vajon az állapotfelmérések eredményeit befolyásolják-e intézményi érdekek? Kiváltképp akkor, ha az intézmények fennmaradása a tét.

Visszatérve az alapproblémára: több olyan esettel is találkoztam a vizsgálat során, ahol azért szakadt meg a teljesítés, mert a szolgáltató felfüggesztette működését. Volt, aki szolgáltatót váltott és befejezte, de volt, aki nem. Ennek oka, hogy a szakminisztérium nem írta ki időben a pályázatot és így a megelőző-felvilágosító szolgáltatást nyújtó, egyprofilú intézmények finanszírozás nélkül maradtak. Mivel nem sikerült a szolgáltatás folytatásáról megegyezniük a szakminisztériummal, a szolgáltatás szüneteltetése, felfüggesztése mellett döntött számos intézmény. Így fordulhatott elő, hogy megkezdett teljesítések félbe maradtak. Volt olyan ügyészség, ahol tudtak erről a problémáról és mivel a közelben nem volt másik szolgáltató, áthidaló jogi megoldást találtak – hiszen a

teljesítés megszakadása a delikvens önhibáján kívül történt. Másol, ezt figyelmen kívül hagyta az eljáró ügyész és vádat emelt.

Még egy érdekes jelenséggel szembesültem, nevezetesen a külföldre távozás, illetve a külföldi munkavégzés miatt történő megszakítás problematikájával.

Az elkövetők zöme fiatal felnőtt. E népesség körében a külföldi munkavállalás más demográfiai csoportokéhoz képest jóval nagyobb gyakorisággal fordul elő, ráadásul több és gyakoribb változások jellemzik a fiatalok életét.

Így nem csoda, hogy a delikvens, mire az elkövetéstől számítva határozatot kap kézhez az elterelés végrehajtásáról (ami átlagosan legalább hét hónap), már külföldön vállalt munkát vagy olyan munkalehetőséggel bír, amely mellett a teljesítés és az azzal járó utazás már komoly – némely esetben vállalhatatlan – teher.

A meg nem kezdett teljesítések egy része (26 százalék) mögött is külföldi munkavállalás vagy hazai munkatevékenység miatt törtnő elállás volt detekálható.

Mindezek azt jelzik, hogy az elterelés végrehajtását – amely még az 1993-as bevezetésének irányelvei mentén működik, a gyors társadalmi és gazdasági változásokra tekintettel – ideje lenne újragondolni. Amennyiben persze továbbra is ragaszkodunk ehhez a költséges és meglehetősen hatástalan intézményrendszer működtetéséhez.

A KEZELÉS TÍPUSAI

A jelenleg hatályos büntetőjogi szabályozás a diverziós lehetőségek három formáját nevesíti: a kábítószer-függőséget gyógyító kezelést, a kábítószer-használatot kezelő más ellátást, illetve megelőző-felvilágosító szolgáltatást. De nem volt ez mindig így. Röviden tekintsük át a kezelési típusok szempontjából az elterelést lehetővé tevő szabályozás változásait!

I. Az 1993. évi XVII. törvény 60. §-a módosította az 1978. évi IV. törvény Visszaélés kábítószerrel bűncselekmény törvényi tényállását. A 282/A § beillesztésével megjelent az elterelés jogintézménye. A jogalkotó büntethetőséget megszüntető okot fogalmazott meg bizonyos feltételek fennállása esetén: „Nem büntethető, aki (a) csekély mennyiségű kábítószer saját használatra természet, állít elő, megszerez vagy tart; b) kábítószer-fogyasztással összefüggő – kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő – bűncselekményt követett el; feltéve, hogy az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat

hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget megelőző vagy gyógyító kezelésben részesült.”

II. Az 1998. évi LXXXVII. törvény 63. §-ának 1999. március 1-jétől hatályos rendelkezései módosították az elterelés, mint diverziós jogintézmény alkalmazásának feltételeit. Az igénybevétel lehetősége az orvos szakértők által kábítószer-függőnek minősített delikvenszek körére szűkült. *„(6) Nem büntethető a kábítószerfüggő személy (a) az (5) bekezdés (a)-B) pontja esetén, vagy b) ha kábítószer-fogyasztással összefüggő – kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő – más bűncselekményt követett el, feltéve, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben részesült.”*

A következő módosításra négy évet kellett várni: a 2003. évi II. törvény 21. §-a, amely 2003. március 1-jén lépett hatályba, visszaállította a korábbi célpopulációt, azaz ismét kiszélesedett az igénybe vehetők köre. Ugyanakkor az elkövetési magatartás tekintetében is jóval tágabbá vált az alkalmazhatóság (átadás, saját használatra történő termesztés, előállítás), miközben a mennyiségi határok változatlanok maradtak. Az Alkotmánybíróság az 54/2004. (XII. 13.) AB határozatában megállapította, hogy a Btk. 1978. évi IV. törvény 283. § (1) bekezdésének b), c) és d) pontja, e) pontjának 2. alpontja és (2) bekezdése alkotmányellenes, ezért azokat a határozat kihirdetésének napjával megsemmisítette. Az „elterelés” végül a következő tényállásként hatályosult: *„283. § (1) Nem büntethető kábítószerrel visszaélés miatt, (a) aki csekély mennyiségű kábítószerrel saját használatra termeszt, előállít, megszerez vagy tart [282. § (5) bek. a) pont],*

[...]

e) az a kábítószerfüggő személy, aki

1. jelentős mennyiséget el nem érő mennyiségű kábítószerrel saját használatra termeszt, előállít, megszerez, tart, az országba behoz, onnan kivisz, az ország területén átvisz [282/C. § (1) bek. és (5) bek. a) pont],

az a kábítószerfüggő személy, aki az e) 1. alpontban meghatározott bűncselekménnyel összefüggésben – kétévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő más bűncselekményt követ el, feltéve, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító, kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.”

Azaz a 2003. évi II. törvény 21. §-a vezette be a differenciált kezelés formáit és ehhez társult a 26/2003. (V. 16.) ESZCSM–GYISM együttes rendelet, amely

a végrehajtás feltételeit rögzítette. Ez módosult és jelenleg a 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM rendelet szabályozza a teljesítés feltételrendszerét és szabályait.

A háromféle kezelési típus a Btk-ban, annak 2003. március 1-jei módosításával lett nevesítve, addig a hatályos jog a „kábitószer-függőséget megelőző vagy gyógyító kezelés”, majd a „kábitószerfüggőséget gyógyító kezelés” megfogalmazásokat használta. A jogszabályi környezet akkor még nem különböztette meg, illetve nem igényelte a kezeléstípus szerinti differenciációt. Hogy mégis törvényi tényállásban nevesítettek, annak oka, hogy korábbi helyzet végrehajtási utasítás hiányában olyan széles jogértelmezési teret hagyott a teljesítésnek, ami egyrészt inadekvát szervezetek bevonását eredményezte, másrészt a hatóság komoly aggodalmát fejezte ki az általa vélelmezett visszaélések miatt. Az 1999-es hatásvizsgálat eredményei is hozzájárultak ahhoz, hogy a végrehajtás szabályai kidolgozásra és rögzítésre kerüljenek. Ebben számos gyakorlati, egészségügyi szakember is részt vett, akik addiktológiai szakismereteik és tapasztalataik alapján javasolták a differenciációt. Az azóta eltelt idő és az eljárások ügyiratainak vizsgálata azt jelzi, hogy *az addiktológiai szempontból indokolt differenciáció büntetőjogban történő leképződése számos nehézséget, sőt anomáliát okoz(ott) az eljárások során.*

Így felvetődik a kérdés, hogy vajon szükséges-e még – kiváltképp a kábitószer-bűnözés jelenleg hatályos rendelkezéseinek tükrében – a végrehajtás más szakterülethez tartozó tartalmi és formai követelményeinek rögzítése a tényállásban. Nem elégséges-e ezt szakminisztérium(ok) által kiadott rendeletben szabályozni, felmentve így az igazságszolgáltatás rendszerét, közvetve az eljáró jogalkalmazókat egy más szakterület kompetenciáját érintő rendelkezés érvényesítése alól. Így gyorsulhatnak és egyszerűsödhetnek az eljárások. Persze ehhez az kell, hogy az igazságszolgáltatás rendszere, a jogalkotó megbízza az egészségügyi ellátás rendszerében, az orvosban, addiktológusban, pszichológusban. Elfogadja, hogy kompetens a szakterületén, képes felmérni a delikvens állapotát és meghatározni a szükséges terápiát, továbbá képes betartani a rendeletben foglalt szabályokat és előírásokat.

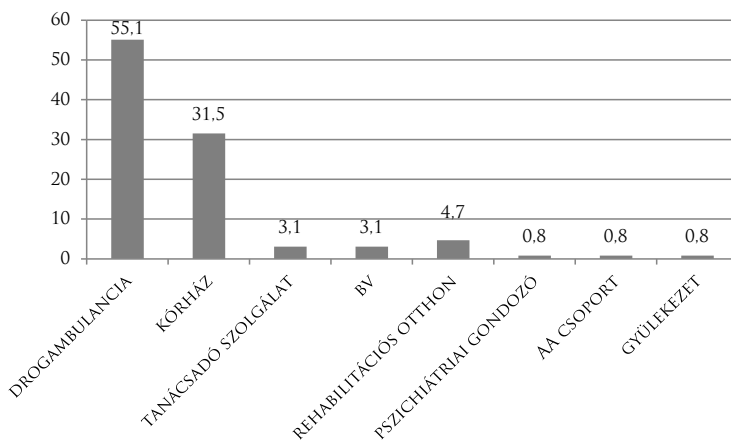
Jelen vizsgálat során, mint ahogy az 1999-es és a 2004-es vizsgálatban is, elemeztem, hogy a mintába kerülő esetekben hogyan alakult a kezeléstípusok megoszlása.

Az 1999-es vizsgálat idején még a jogszabály nem rendelkezett a differenciációról, így arra vonatkozóan nincs adat, hogy milyen típusú kezelésre milyen eloszlásban került sor, de vizsgáltam, hogy milyen intézménytípusban került sor a teljesítésre. Ezt mutatja a 21. számú ábra.

A 2004-es vizsgálat mintájába kerülő ügyek vonatkozásában már vizsgálható volt a kezeléstípusok eloszlása.

21. számú ábra

A gyógyító, megelőző kezelés intézménytípusainak megoszlása az 1999-es budapesti vizsgálatba kerülő ügyek mintája alapján (%)

A 21. számú ábrán szembeűnő a drogambulancián és a kórházakban végrehajtott „elterelések” magas aránya. Ez nyilvánvalóan azzal függ össze, hogy mintegy tizenöt évvel ezelőtt Budapest drogbetegellátását, jőszereivel, négy drogambulancia és két kórházban mőködő addiktológiai/pszichiátriai részleg fedte le. Azaz az adott intézményi hálózat, intézményrendszer sajátosságai meghatározták a végrehajtás institucionális paramétereit.

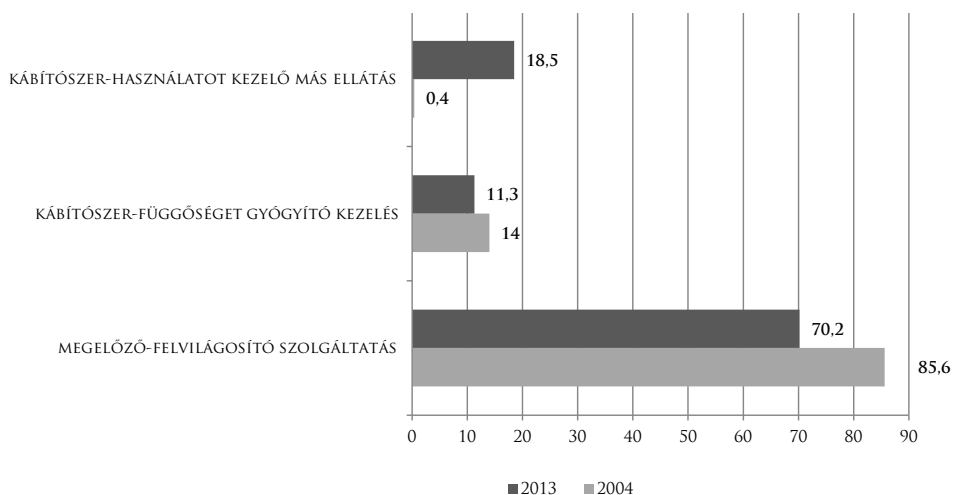
Emellett azonban az elkövetői kör jellemzői is szerepet játszottak a fenti megoszlása alakulásában. A mintába kerülő ügyek jelentős része még 1997-ben és 1998-ban indult. Ekkor még a droghasználat elterjedtsége, valamint az igazságszolgáltatás problémaérzékenysége, legalábbis a mai helyzethez viszonyítva, gyerekcipőben járt. Az észlelések nem ritkán olyan elkövetők sérelmére irányultak, akiket a rendőrség kábítószer-fogyasztóként már korábban (meg)ismert. Ezt erősíti a mintába kerülő elkövetők előélet szerinti eloszlása is: a delikvenssek 34 százaléka büntetett előéletű volt, további 7 százaléknak az eljárás megindulásakor más folyamatban volt egy eljárása visszaélés kábítószerrel bűncselekmény elkövetése miatt. Ez az oka a kórházi és a rehabilitációs intézetek relatíve magas előfordulási gyakoriságának. (Ma ennél jóval alacsonyabb a kórházi kezelésen történő részvételek aránya, nem is beszélve a rehabilitációs intézményekről!)

Külön problémát képviseltek az egyéb intézmények, szolgáltatások, gyógyító közösségek. Mivel ekkor még nem szabályozta semmiféle rendelet, utasítás a végrehajtást, így nem volt szükség az abban részt vevő intézményeknek akkreditációra sem, így gyakorlatilag bármilyen tágan értelmezett gyógyító, pszichoterápiás jellemzőkkel bíró (például önsegítő csoport, vallási gyülekezet stb.) és/vagy akként is értelmezhető gyógyító, megelőző kezelés elfogadható volt. Az egyetlen kritériumot az okirattal történő igazolás jelentette: a jogalkalmazók azt az okiratot tekintették hitelesnek és elfogadhatónak – híján bármiféle előírásnak, szabványnak –, amelyen pecsét és lehetőleg orvosi aláírás szerepelt. Az orvos szakterülete indifferens volt. Így fordulhatott elő, hogy AA-hoz (Anonim Alkoholitás) vagy Hit Gyülekezetbe tartozó orvos adott pecséttel ellátott igazolást az adott szervezetben történő teljesítésről.

Vizsgáljuk meg és hasonlítsuk össze a teljesítések kezeléstípus szerinti megoszlását a 2004-es és a 2013-as budapesti mintába kerülő ügyek esetében. (Itt jegyzem meg, hogy a lenti elemzésbe, mind 2004-ben, mind 2013-ban, azoknak az elkövetőknek az ügye is belekerült, akik még nem fejezték be a kezelést, de az ügyiratban egyértelmű információ volt arról, hogy az állapotfelmérés alapján milyen teljesítéstípuson fognak részt venni.)

22. számú ábra

A 2004-es és a 2013-as vizsgálat budapesti mintájába kerülő ügyekben a végrehajtás kezeléstípusok szerinti eloszlása (%)

2004-ben mintegy 15 százalékkal magasabb volt a megelőző-felvilágosító szolgáltatáson részt vevő budapesti delikvenssek aránya, mint közel tíz évvel később. Azonban a kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesülők aránya, több mint 15 százalékkal (18,1 százalékkal) alacsonyabb. A kábítószer-függőséget gyógyító kezelést igénybevevők aránya csak pár százalékpontnyival (2,7 százalék) tért el a két vizsgálat között. A három kezeléstípus közül itt volt detektálható a legkisebb elmozdulás.

Ennek oka, hogy a 2003-as törvénymódosítással bevezetett differenciált ellátástípusok alkalmazása a 2004-es vizsgálat idején még kezdeti fázisban volt; nem alakult ki a gyakorlat, illetve még a korábbi gyakorlat, illetve az akkori intézménystruktúra határozta meg a végrehajtást. Idő kellett ahhoz – korábbi vizsgálataim alapján a módosítástól számított 2-3 év –, hogy a végrehajtás alkalmazkodjon a differenciációt lehetővé tevő jogszabályi környezetbe.

A detektált eltérő arányszámok, ezen túlmenően összefüggnek a drogbeteg-kezelő intézményhálózat sajátosságaival is. Vidéken a három kezeléstípushoz való hozzáférés jóval korlátozottabban áll rendelkezésre, mint a fővárosban. Míg a budapestieknek több lehetőségük van az állapotukhoz igazodó differenciált kezeléstípus igénybevételére, így az állapotfelmérést végző szakemberek bátrabban alkalmazzák azt, addig vidéken a sikeres teljesítés egyik kockázati tényezője, hogy az állapotfelmérésen meghatározott ellátástípus igénybevételére korlátozott vagy földrajzi értelemben távoli lehetőség kínálkozik csak. Ez magyarázza a 23. számú ábrán szemléltetett eloszlást.

23. számú ábra

Jelen vizsgálat országos mintájába kerülő ügyekben a végrehajtás kezeléstípusok szerinti megoszlása (%)

Az országos mintán mért arányok erősen eltérnek a budapesti arányszámoktól. Közel 15 százalékkal (14,3 százalék) magasabb országos viszonylatban a megelőző-szolgáltatáson részt vevő delikvenssek aránya a 2013-as vizsgálatban, mint a budapesti mintán mért, 6,9 százalékkal alacsonyabb a függőséget gyógyító kezelésekre és 7,4 százalékkal a kábítószer-használatot kezelő más ellátásoké.

2009-ben percepciókutatás készült az elterelés eredményességéről¹³⁴. E keresztmetszeti vizsgálatban a kutatók az elterelést végző intézmények/szervezetek vezetői, az elterelést végző szakemberek és az elterelésben részt vevő kliensek véleménye alapján határozták meg a szolgáltatások eredményességét. *„A vizsgálat során országosan 94 olyan szervezetet sikerült azonosítani, akik a megkeresés idején is végeztek elterelést. Többségük (74 szervezet) megelőző-felvilágosító szolgáltatást végez – kizárólag, vagy kombinálva az elterelés két egészségügyi ellátásként definiált típusával. Mindössze 15 olyan szolgáltató volt azonosítható, aki kifejezetten csak egészségügyi szolgáltatást nyújt az elterelés kapcsán.*

E 94 szolgáltató relatív többsége (29,8%-a) Budapesten vagy Pest megyében található, amit Békés, Fejér, Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megye követ (6,4%).”¹³⁵

Vitrai és munkatársai vizsgálatának eredményei azt jelzik, hogy minden harmadik elterelést végző intézmény Budapesten és Pest megyében található.

Jelen vizsgálatom eredményei szerint tizennégy megyében 90 százalék fölött volt a megelőző-felvilágosító szolgáltatáson részt vevők aránya, hat megyében ez alatt. (Hevesben 80, Komárom-Esztergomban 67,3, Békésben 45,4, Budapesten 70,2, Tolnában 66,6 százalék, és a legalacsonyabb arányszám tekintetben Veszprémben volt detektálható, 33,6 százalék.)

Az elterelések végrehajtására – a mintába kerülők körében – leggyakrabban a következő intézményekben került sor.

(A 9. számú táblázatban a megye változó alá azoknak az elterelteknek az üggye került, akikkel szemben az eljárást az adott megyében folytatták le, illetve ahol az elterelésre vonatkozó határozat született.)

134 Vitrai J. – Busa Cs. – Füzesi Zs. – Kesztyüs M. – Szilágyi J. – Tistyán L.: Tanulmány az „elterelés hatásosságának vizsgálata” című kutatás eredményeiről. EgészségMonitor Kutató és Tanácsadó Nonprofit Közhasznú Kft., 2009

135 Uo. 29. o.

9. számú táblázat

Megye	Intézmény	%	Intézmény	%	Intézmény	%	Más megyében	%	Büntetés-végrehajtási intézetben	%
Bács-Kiskun	Rév Kecskemét	60,5	Iránytű – Kalocsa	9,0	Magánszolgáltató	3,0	Budapest, Baranya	24,2		3,0
Baranya	INDÍT-Pécs	90					Tolna, Komárom-Esztergom	6,7		3,3
Borsod-Abaúj-Zemplén	Drogambulancia – Miskolc	96,9								3,1
Békés	Békés Megyei Kórház, Drogambulancia	91,6					Csongrád	8,4		
Budapest*	Nyíró Gyula Kórház, Drogambulancia	19,2	Kék Pont	9,8	MRE Válaszút Drogkonzultációs Iroda	9,3				10,3
Csongrád	Dr. Farkasinszky Terézia Ifj. Drogcentrum	33,3	Dr. Bugyi István Kórház Drogambulancia	11,1			Bács-Kiskun, Budapest	33,3		22,3
Fejér	RÉV Alba Caritas	62,3	MRE Dunaújváros Drogambulancia	19,8			Budapest, Pest megye, Győr-Ménfőcsanak	16,8		1,1
Győr-Moson-Sopron	PAMOK Tamasz Drogambulancia	46,9	Medical Mental Sopron	20,5	Cirill és Metód Droppont – Moson-magyaróvár Egyéb megyei	14,4 6,0 3,7	Veszprém, Komárom-Esztergom, Budapest, Pest megye	8,5		
Hajdú-Bihar	Függő-híd Egyesület	33,6	Kenézy-kórház	31,7	Egyéb megyei	15,1	Szabolcs-Szatmár-Bereg	21,1		16,6
Heves	Bugát Pál Kórház	48,0	T+T Hatvan	16,8	Markoth kórház RÉV Caritas Eger	10,6 8,5	Budapest, Borsod-Abaúj-Zemplén	12,1		4,0

Megye	Intézmény	%	Intézmény	%	Intézmény	%	Más megyében	%	Büntetés-végrehajtási intézetben	%
Jász-Nagykun-Szolnok	Ökumenikus Segélyszervezet Addiktológiai Központ Szolnok	68,6	Humán Szolgáltató Szolnok	5,5			Bács-Kiskun, Baranya, Budapest, Hajdú-Bihar	22,2		3,7
Komárom-Esztergom	Szt. Borbála Kórház, Drogambulancia	48,8	Baptista Szeretetszolg. Esztergom	8,1	Egyéb megyei (6)	17,5	Budapest, Győr-Moson-S. Csongrád	17,1		8,5
Nógrád	Egészségügyi és Szociális Központ Salgótarján	85,7	Dr. Kenessey Albert Kh.	4,7			Budapest, Pest megye	7,3		2,3
Pest**	Kék Kocka	21,2	RÉV Caritas	19,6	Segítőpont Félkör – Erd	18,1	Jász-Nagykun-Szolnok,	9,1		1,6
Somogy	INDÍT Tükör	66,6	RÉV Caritas	13,2	Egyéb megyei	13,6	Komárom-Esztergom			
Szabolcs-Szatmár-Bereg	Egyetemi Oktatókórház Drogambulancia	72,4	Esély a munkához Alapítvány – Kisvárd	6,9	Egyéb megyei	3,4	Baranya, Budapest, Győr-Moson-Sopron, Nógrád	16,5		3,7
Tolna	RÉV Caritas	100					Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén, Budapest	13,9		3,4
Vas	Human Talentum – Szombathely	53,9	Tíz Lépcső Alapítvány	23,0	Medical Mental – Sopron	15,3	Egyéb megyei	7,8		
Veszprém	Alkohol- és Drogsegély Ambulancia – Veszprém	100								
Zala	Kiút Drogellenes Alapítvány – Zalaegerszeg	100								

- * Budapest és Pest megye területén 17 szervezet, intézmény szolgáltatásait vették igénybe a delikvensek az elterelés teljesítéséhez.
- ** A Pest megyei ügyekben történt végrehajtások elemzése során nem tekintettem más megyében lévő intézményeknek a budapesti szolgáltatókat. Ennek oka, hogy az agglomerációban lakó, Pest megyei elkövetők jelentős része napközben Budapesten él, itt jár iskolába, itt dolgozik, tehát a tényleges aktivitási környezete ide terjed ki. Számukra természetes, hogy a napközbeni elfoglaltságukat meghatározó földrajzi környezetben keresnek, találnak szolgáltatót.

A 10. számú táblázat azt mutatja, hogy az érintett intézményeket a mintába kerülő elkövetők milyen arányban választották.

10. számú táblázat

Intézmények, szolgáltatók	%
Kerületi egészségügyi szolgálatok	3,6
TÁMASZ-gondozók	1,3
Más megye	5,3
Büntetés-végrehajtás	10,3
Kék Pont	9,8
Megálló Csoport	3,5
Magyar Ökumenikus Szeretetszolgálat	8,4
Segítőpont	2,2
T+T	4,4
MRE Válaszút Misszió	9,3
RÉV Caritas	7,1
Drog Stop	3,1
Drogprevenációs Alapítvány	3,5
Emberbarát Alapítvány	2,7
Iránytű	3,1
Nyíró Gyula Kórház Drogambulancia	19,2
Magadért Alapítvány	2,2
MRE Ráckeresztúri Drogterápiás Otthon	1,0
Összesen	100,0

A 9. számú táblázat jól szemlélteti, hogy vannak olyan megyék, ahol gyakorlatilag egy szolgáltató, intézmény égisze alatt történik az elterelések teljesítése, máshol ez több szolgáltató között oszlik el. A szolgáltatók, intézmények száma és a megye nagysága, sőt még a kábítószer-jelenség elterjedtségének mértéke között sincs szignifikáns összefüggés.

A mintába kerülő, elterelést befejezettek 20,6 százaléka, a budapestiek 8 százaléka, azaz országos szinten minden ötödik, budapesti viszonylatban minden tizenkettedik delikvens a lakhelyéhez képest más megyében vett részt a jogszabályban előírt kezelésen, szolgáltatáson. (Ebbe beletartoznak azok is, akik a büntetés-végrehajtás intézményén belül vettek részt elterelésen. Országos szinten mért arányuk 6, Budapesten 10,3 százalék.)

Okként említhető, hogy az állandó lakhely és a tartózkodási hely számos esetben különbözött (például tanulmányok, munkatevékenység miatt), illetve a közelben nem volt olyan intézmény, amely megfelelt volna az elkövető állapotának és/vagy a környezetében betöltött társadalmi státusának megőrzése érdekében a lakóhelyétől távol keresett intézményt. Azonban azt is meg kell említeni, hogy a sikertelen teljesítések 3,7 százalékában az elkövető azért nem kezdte el és/vagy szakította félbe a végrehajtást, mert nem tudta finanszírozni a lakóhelyétől távolabb eső településen székelő intézmény rendszeres felkereséséhez szükséges utazási költségeket.

Szolgáltató-váltás a mintába kerülő – sikeresen vagy sikertelenül, de befejezett – eltereléses ügyek 3,9 százalékában történt. Budapesti mintán ez az arány 5 százalék volt. [Itt szintén szükséges megemlíteni, hogy ezek többsége (3,1 százalék) a budapesti mintán azért történt, mert az elterelést szabadlábbon elkezdő elterelt időközben más bűncselekményt is elkövetett és előzetes letartóztatásba került. Vagy pedig korábban elkövetett bűncselekmény miatt be kellett vonulnia a börtönbe.]

A végrehajtást, illetve az állapotfelmérés eredményét nagymértékben befolyásolja a különböző terápiát nyújtó intézmények, szolgáltatók földrajzi elhelyezkedése. Ez pedig határozottan azt erősíti, hogy nincs értelme a büntetőjogi törvényben tényállás részeként nevesíteni a kezeléstípusokat, hiszen a végrehajtás során, amelyet az igazságszolgáltatás az egészségügyi és szociális intézményekre delegált, nem tud kompetensen fellépni és nem tudja befolyásolni más társadalompolitikai szakág működését, intézményi kapacitását és lefedettségét, kikényszerítve az anyagi jogszabályi környezet érvényesülését. Emellett pedig hosszabbá, költségesebbé és bonyolultabbá teszi az eljárások, miközben növeli az egy eljáráshoz kapcsolódó amúgy magas adminisztrációs terhet.

ELJÁRÁSI KÖLTSÉGEK

Az eljárási költségek vizsgálata különösen érdekes és meghatározó eleme egy hatásvizsgálatnak, hiszen a költséghatékonyság kiemelt elvárás kell, hogy legyen minden állami társadalompolitikai intervencióval szemben. Legyen az annak bármely szakága.

Nemcsak azért mert közpénzekről van szó – bár ez messze nem elhanyagolható szempont – hanem azért is, mert az igazságszolgáltatás és a közbiztonság alapvető érdeke, hogy olyan intézmények működjenek, olyan büntetések legyenek érvényben, amelyek speciális- és generálprevenciós funkcióikat képesek betölteni, továbbá amelyek erősítik a jogbiztonságot és a közösség igazságszolgáltatásba – és annak intézményesült szereplőibe – vetett bizalmát.

Olyanok, amelyek a beccariai alapelvek mentén képesek betölteni társadalmi funkciójukat, miközben jóval több társadalmi előnyt halmoznak fel, mint amennyi költséget, kárt okoznak. Ezek a költségek pedig forintosíthatók, amelyet az igazságszolgáltatás hatásosabb „igazságberuházásokra” is fordíthat.

Azaz egy gyenge hatásfokkal bíró, ámde komoly kiadásokkal járó jogintézmény működése gazdasági és társadalmi értelemben is veszteséget termel. A veszteség nagysága függ az abban érintett szereplők számától (elkövető, jogalkalmazó, bizonyításban érdekelt szakértők), valamint védett jogtárgy társadalmi értékétől. Minél nagyobb a védelem társadalmi értéke, azaz az állami büntető intervenció melletti társadalmi konszenzus, annál kisebb a veszteség. Ellenben minél kisebb ez a konszenzus annál nagyobb veszteséget termel, történetesen más érintett szakágak számára is.

A kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárások legjelentősebb költségeit a szakértői vizsgálatok alkotják. A szakértő vizsgálatok a bizonyítás, illetve a bűncselekménnyé nyilvánítás megalapozását szolgáló *eszközök*. Azaz értelmezhetjük úgy is, hogy a szakértői vizsgálat a bizonyítási eljárás egyik indikátora. Az 1999-es vizsgálat eredményei szerint a szakértői vizsgálatokból összeadódó átlagköltség, egy csekély mennyiségre elkövetett visszaélés kábítószerrel bűncselekmény esetén 64 436 forint volt. *„Ha feltételezzük, hogy egy eljárás szakértői költségei átlagosan 65.000 Ft-ot tesznek ki, akkor a bűnügyi statisztika által 1999-ben regisztrált 2860 visszaélés kábítószerrel bűncselekmény esetén csak a szakértői vizsgálatok költsége hozzávetőlegesen 186 millió Ft-ba kerülhetett”* – olvasható az 1999-es vizsgálat kutatási beszámolójában.

2004-ben az egy fővel szembeni eljárásra jutó szakértői átlagköltség már ennek a duplája volt (125 993 forint). 2004-ben a hatóság előtt ismertté vált

visszaélés kábítószer-bűncselekmények száma 6670 volt, azaz a szakértő vizsgálatok összköltsége hozzávetőlegesen 840 420 000 forintba kerülhetett, ha 126 ezer forintra kerekítjük az egy eljárásra jutó szakértői átlagköltséget.

Azaz öt évvel később az igazságszolgáltatás már négyszer annyit költött kvázi bizonyításra.

A 2013-as vizsgálat eredményei szerint *az egy fő ügyére jutó szakértői átlagköltség 197 761 forint volt, azaz háromszor annyi, mint 14 évvel korábban, 1999-ben. 2013-ban a regisztrált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények száma 5545 volt. A kábítószer-bűncselekmény bizonyítása miatt elrendelt szakértői vizsgálatokra így hozzávetőlegesen 1 097 910 000 forintot költött az állam 2013-ban, ha kerekítve 198 ezer forintnak (640 euró) vesszük az egy eljárásra jutó szakértői átlagköltséget. (Itt jegyzem meg, hogy hazánkban az átlagfizetés 156 735 forint.)*¹³⁶

Ez a 14 évvel ezelőtti összköltség több, mint ötszöröse. Úgy, hogy a szakértői vizsgálatok átlagköltsége több mint háromszorosára nőtt, az esetszámoké pedig kétszeresére.

A 2004 és a 2013 közti kilenc évben az egy esetre jutó átlagköltség növekedése 71 768 forint volt, míg 1999 és 2004 között 61 557 forint.

1999 és 2004 között inflációt határozottan meghaladó mértékben nőtt a szakértői átlagköltség, 2004 és 2013 között azonban inflációt követő volt az emelkedés mértéke¹³⁷. Ennek okaira nem találtam egyértelmű magyarázatot. Egy külön vizsgálat tárgyát képezheti.

E relatíve csekély társadalmi súlyú és kockázatú normasértések, vétségek költségei aránytalanul nagy terhet rónak az igazságszolgáltatás rendszerére. Mind financiálisan, mind humán erőforrás tekintetében. Ugyanakkor megterhelik az egészségügyi, szociális ágazat büdzsáját is, hiszen a végrehajtást már nem az igazságszolgáltatás, hanem ők finanszírozzák. A 2013. évi ODC-adatok szerint, a korábbi évekhez viszonyítva határozottan kevés kliens jelentkezett elterelésre egészségügyi és/vagy szociális intézményben, 1382 fő. A vizsgálati eredmények szerint az eltereltek 84,5 százaléka, tehát jelentős többsége, megelőző-felvilágo-

136 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli030.html (letöltés 2015. augusztus 15.)

137 65 ezer forint (az 1999-es vizsgálat során mért szakértői átlagköltség) értéke 2004-ben 100 943 forint volt, azaz a 65 ezer forint 2004-ben 100 943 forintot ért. A 2004-as szakértő 126 ezer forintos átlagköltség 2013-ban 202 633 forintot ért. Ehhez képest a vizsgálati eredmények 197 611 forintos egy eljárásra jutó átlagköltséget mutatnak. <http://maganpenzugyiakademia.hu/kalkulator-inflacio/> (letöltés 2015. szeptember 10.)

sító szolgáltatáson vesz részt. Ennek egy főre jutó költsége bruttó 52 000 forint, normatív összeg. Kétezer forint egy óra szolgáltatás, egy delikvensnek ebből 24 órát kell teljesítenie, azaz $2000 \times 24 = 48\,000$ forint. Ehhez jön még a „fixáras” állapotfelmérés, ami jelenleg 4 000 forint. Így ha a 1382 fő elterelt 84,5 százalékát veszem, mint azon eltereltek, akik megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vettek részt, akkor 1167 fővel számolhatok. Esetükben az *elterelés végrehajtásának összköltsége a megelőző-felvilágosító szolgáltatáson részt vevők vonatkozásában 2013-ban 60 684 000 forint volt.* Ezt a terhet a NEFMI állta, míg a többi kezeléstípus költségét – amelyet most nem elemzek, de ennek töredéke – az OEP.

Mennyivel olcsóbb egy 24 órás pszichoterápia, csoportterápián történő részvétel, mint a jelenség büntetendőségéből a bizonyíthatóság érdekében szükségszerűen elrendelt szakértői vizsgálat!

Az egy fő ügyére jutó eljárási és megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvétel, azaz teljesítési költség csekély súlyú kábítószer-bűncselekmény esetén 2013-ban, $197\,761 + 52\,000 = 249\,761$ forint volt. Tízezresre kerekítve 250 ezer forint.

Ebből azonban sikereses teljesítés esetén az állam, az igazságszolgáltatás nem tud „visszahúzni” egy fillért sem.

Ugyanis csak azokban az esetekben köteles megfizetni az elkövető az eljárási költséget, ha vele szemben vádemelésre kerül sor.

A mintába kerülő ügyek 10,2 százalékában került sor vádemelésre és ezzel egyetemben az eljárási (szakértői) költségek vádlottra történő terhelésére. (Csak azok az esetek kerültek az elemzésbe ahol a teljesítés határideje már lejárt, sikertelen volt és legalább elsőfokú bírósági határozat született.)

A mintába kerülő ügyekben a bíróságok 20 222 445 forint eljárási költség megfizetéséről határoztak, amely egy elkövetőre vetítve átlagosan 153 200 forintot tett ki. A két szélsőérték 6885 forint és 2 006 348 forint volt.

A szakértői költség nagymértékben függ az alkalmazott szakértői vizsgálat(ok) típusától és a szertípusoktól. Az úgynevezett új pszichoaktív szerek bevizsgálása jóval költségesebb a klasszikus kábítószeréknél; és ha ebből több is van egy eljárásban, akkor az jelentősen emeli a szakértői költségeket.

Tehát a kábítószer-bűncselekmény bizonyítása miatt elrendelt szakértői vizsgálatokra 2013-ban hozzávetőlegesen elköltött 1 097 910 000 forintból hozzávetőlegesen 20 222 445 forintot tudott az igazságszolgáltatás „visszaszerezni”. A kiadások 1,8 százalékát!

ELJÁRÁSOK EGYÉB JELLEMZŐI

Az egy bűnügyre jutó elkövetők száma – egyesítés, elkülönítés

Az ügyátlag 2,3 elkövető, azaz átlagosan két elkövető jutott egy-egy ügyre.

Részben az ügy sajátosságaitól függ, hogy hány elkövető kerül egy eljárásba, részben pedig az ügyben eljáró hatósági személyektől, akik egyesíthetnek vagy elkülöníthetnek ügyeket, amennyiben az a célszerűség (bizonyítási okok vagy eljárási idő) vonatkozásában indokolt.

A büntetőügyek egyesítésének és elkülönítésének szabályozása egyidős a büntetőeljárési jogunk kodifikációjával, sőt lényegében ma is a több mint száz évvel ezelőtt megalkotott szabályok szerint járunk el.¹³⁸

A hatályos szabályozás szerint (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról)

72. § (1) *Ha a büntetőügyben több terhelt van, velük szemben rendszerint egyazon eljárást kell lefolytatni. [...]*

(2) *Egyesíteni lehet azokat az ügyeket, amelyek együttes elbírálása az eljárás tárgyára vagy az eljárásban részt vevő személyekre tekintettel, illetve egyéb okból célszerű.*

(3) *Az ügyek egyesítését mellőzni kell, illetőleg az ügyeket el kell különíteni, ha a terheltek nagy száma vagy egyéb ok a felelősségnek ugyanabban az eljárásban történő elbírálását jelentősen nehezítené.*

(4) *Az elkülönített ügy iratait a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz, ügyészhez vagy nyomozó hatósághoz kell áttenni.*

138 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról: 18. § A tettes bírósága illetékes a részesre, az orgazdára és a bűnpártolóra, valamint ezeknek külön vagy másokkal együtt elkövetett más bűncselekményeire nézve is. Ha a részes, az orgazda vagy a bűnpártoló bűncselekménye oly súlyos, hogy reá a tettes bíróságának hatásköre ki nem terjed; az a bíróság fog eljárni, mely illetékességgel bírna, ha a tettes bűncselekménye hasonló súlyosságú volna. A jelen § szerint összefüggő ügyek lehetőleg egyesítendők és együttes ítélettel intézendők el. 19. § Ha ugyanazt az egyént több bűncselekmény terheli, a külön folytatott ügyek rendszerint egyesítendők, s azokban lehetőleg együttes ítélet hozandó. Az egyesítésre és a további eljárásra több illetékes bíróság közül az van hivatva, melynek hatáskörét a bűncselekmények egyike sem haladja meg. Ha több ilyen bíróság volna, ezek közül a leg-súlyosabb bűncselekmény tekintetében illetékes bíróság, kétség esetén pedig az a bíróság jár el, amely a többit megelőzte.

A mintába kerülő ügyek 27,6 százalékában (N = 364) történt ügyek elkülönítése és 4,5 százalékában egyesítés. Az *egyesítés* egyik oka, hogy maga a kábítószer-fogyasztás és a kábítószer-jelenség piaci alapon működik. Mivel a tiltás ellenére erős a keresleti piac így annak kielégítésére piaci alapokon működő, illegális kínálati piac jött létre. A kábítószer- jelenség e sajátosságát a nyomozó hatóság sem hagyhatja figyelmen kívül.

Nem véletlen tehát, hogy a hatósági észlelést követően a bizonyítási eljárás kiterjed a beszerzőforrás felderítésére is. Amennyiben sikerül megtalálni az eladót, akár az unciás eladót is, akkor a kínálati oldali magatartás bizonyításához szükség lehet a fogyasztó, csekély súlyú kábítószer-vétséget elkövető tanúvallomására is. Ez esetben nyilvánvaló, hogy az ügyek egyesítésére van szükség, amennyiben két külön eljárás indult.

Ha azonban egy eljárásban kínálati oldali tevékenységet megvalósító és keresleti oldali vétséget elkövetők is szerepelnek, akkor az ügy egységesebb és gyorsabb kezelése érdekében az „elterelhető” vétségi alakzatot elkövető(k) ügyeit célszerű *elkülöníteni*, ha nem várható tőlük információ és/vagy azt már megszerezte a nyomozó hatóság.

Ugyanakkor a 20/2007. (OT 14.) ORFK utasítás a Btk. 283. §-ában foglalt büntethetőséget megszüntető ok alkalmazása során a Rendőrségre háruló feladatokról 11. pontja szerint „Amennyiben az adott ügyben több gyanúsított is szerepel, az ügyeket a nyomozás felfüggesztését megelőzően – a Be. 72. § (3) bekezdése alapján – határozattal el kell különíteni”. Azaz azokban az esetekben, ahol a nyomozást felfüggesztésének helye van a kezelés, szolgáltatáson történő részvétel megkezdésének okirattal történő igazolása miatt, a felfüggesztést megelőzően, ha több gyanúsított is szerepel az eljárásban, az ügyeket határozattal el kell különíteni.

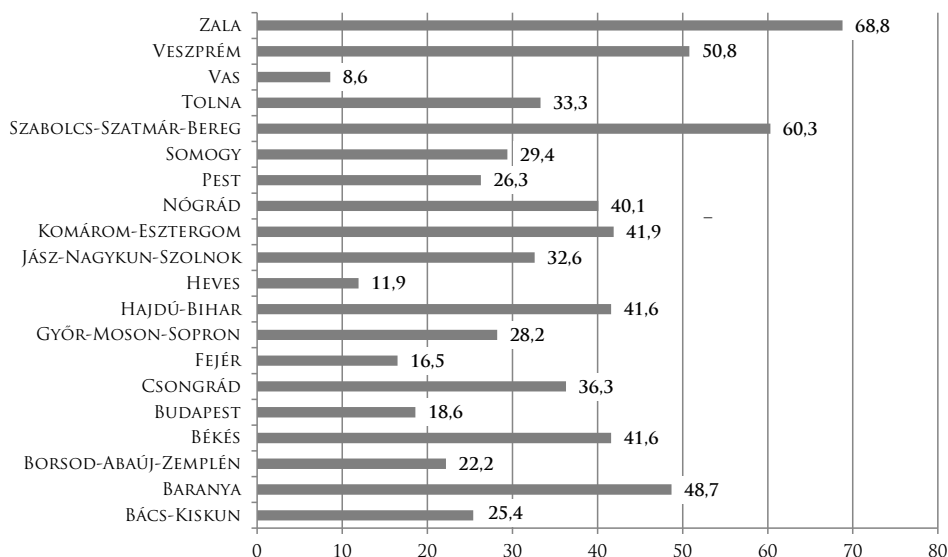
A vizsgálati eredmények azt jelzik, hogy az ügyben eljáró hatósági személyek nem egységesen alkalmazzák az elkülönítést és egyesítést lehetővé tevő rendelkezéseket. Szinte ügyészségenként változó gyakorlat detektálható, de a rendőrség sem alkalmazza konzekvensen a 20/2007. ORFK utasítás vonatkozó rendelkezéseit.

A mintába kerülő esetek 79,5 százalékában mindössze egy fővel szemben született elterelésen történő részvételtől határozat.

Az elkülönített ügyek megyei eloszlását a 24. számú ábra szemlélteti.

24. számú ábra

A mintába kerülő elkülönített ügyek megyei eloszlása (%; N = 346)

Míg voltak olyan megyék (Zala, Szabolcs-Szatmár-Bereg), ahol a mintába kerülő ügyek több mint 60 százalékában alkalmazott a joghatóság elkülönítést, addig máshol 10 százalék alatt maradt vagy alig múlta felül (Vas, Heves).

Nyilván közrejátszik, hogy az egyes ügyek nem egyforma jellemzőkkel bírnak, ugyanakkor mivel nagymintás vizsgálat során meglehetősen hosszú időintervallumot vizsgáltam, és az elemzés során kiderült, hogy nincs szignifikáns kapcsolat sem az ügyek elkülönítésének száma, illetve aközött volt-e kereskedő/értékesítő egyazon eljárásban, sem pedig az ügyszeparáció és az egyazon eljárásban részt vevők száma között, így a magyarázatot a jogalkalmazói gyakorlatban kell keresni. Ez pedig azt jelenti, hogy *a helyi eljárási gyakorlat, szokás, az eljáró ügyész rutinja határozza meg az elkülönítések gyakoriságát ezekben az ügyekben.*

Találkoztam olyan ügyekkel, ahol öt elkövető ellen indult eljárás megszerzés/tartás miatt. Egynél nem volt bizonyítható az elkövetés, a maradék négy elkövető ügyét pedig egy eljárásban vitték tovább, és mindenki elterelésen vett részt. Máshol hasonló elemszámú eljárás során a megszerzés/tartás miatt indult eljárásokat elkülönítették, és úgy folytatták le az eljárást és a teljesítést, holott még csak nem is került sor a nyomozás felfüggesztésére a nyomozati szakban.

Beismerő vallomás

Az eljárások egyik meghatározó bizonyítéka volt a vizsgált ügyekben a beismerő vallomás. Mint korábban utaltam rá, több ügyben is ez szolgált egyedüli bizonyítékként (negatív toxikológiai és/vagy vegyész szakértői vizsgálati eredmény mellett), a büntetőeljárás törvényben rögzített elvekkel szemben.

A mintába kerülő elkövetők 94,5 százaléka tett beismerő vallomást, míg 5,5 százaléka (N = 76) tagadta bűnösségét. A bűnösséget tagadók közül kilencen negatív szakértői vizsgálati eredménnyel is rendelkeztek, további öt fő esetén a szakértői vizsgálattal kimutatott szer a hatósági észleléskor/ a bűncselekmény elkövetésekor nem volt kábítószer, sem pszichotróp anyag. Az új típusú kábítószer esetén pedig a fogyasztás az elkövetés idején még büntetlenséget élvezett.

Mint azt korábban írtam, a gyanúsított/terhelt beismerő vallomása kétségkívül gyorsíthatja és egyszerűsítheti az eljárásokat azonban a jelenleg hatályos büntetőeljárás törvényünk szerint „a terhelt beismerése esetén [...] meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is” [118. § (2)]. Továbbá „a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje” [78. § (2)]. „A bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg” [78. § (3)].

Mindazonáltal kérdés, hogy beismerő vallomás hiánya és negatív szakértői vizsgálatok ellenére miért nem szünteti meg az eljáró hatóság, legrosszabb esetben is, bizonyíték hiánya miatt a gyanúsított ellen a büntetőeljárást.

Egyetértek Nagy Ferencsel, aki szerint egy adott emberi magatartás büntetőjogi megítélése kapcsán természetesen annak mindenekfelett álló vizsgálata, hogy a vád tárgyává tett cselekmény egyáltalán bűncselekményt képez-e, ennek hiányában ugyanis feleslegessé válik annak további mérlegelése, hogy azt a vádlott követte-e el.¹³⁹

Jelzem, hogy a korábbi évek vizsgálatai (1999, 2004) során ilyen típusú problémával nem találkoztam.

139 Nagy F.: A magyar büntetőjog általános része. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2008, 97. o.

Minősítés, rendbeliség, a kezelés elkezdésével kapcsolatos anomáliák

A korábbi vizsgálatok azt jelezték, hogy az alábbi problémák jelentették a legfontosabb kezelésre váró feladatot a jogalkotók és a jogalkalmazók számára:

- a hatóanyag-mennyiségek összeadásának;
- a minősítés vonatkozásában a folytatólagos elkövetés vagy természetes egység kérdése; illetve
- a kezelés megkezdésének idejével kapcsolatos problémák.

Míg az első két problémát az 1/2007. Büntető Jogegységi Határozat megnyugtatóan rendezte, bár mire az abban foglalt jogelvek és joggyakorlati iránymutatók, magyarázatok érvényre jutottak, még éveket kellett várni.

A minősítés és a rendbeliség – jelent mintába kerülő ügyek kapcsán – minden ügyiratban korrekten szerepelt, tehát bizonyosan elmondható, hogy ma már 1/2007. BJH rendelkezései és elvi megközelítése, e tekintetben legalábbis, maradéktalanul érvényesülnek.

Azonban továbbra is gondot okoz a végrehajtás megkezdésével kapcsolatos bizonytalanság, adminisztrációs teher és anomália – főként nyomozó hatósági szinten. Habár a hatályos eljárásjogi rendelkezések [Be. 222. § (2)], a 20/2007. ORFK utasítás 10. pontja, valamint a 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet 6. §-ában foglaltak ma már egyértelművé tehetnék minden eljárásban részt vevő intézmény számára a végrehajtást és a szükséges adminisztratív feladatokat, a jogszabályok közti harmonizációs problémák visszahatnak az érvényesülésre.

De induljunk a kezdetektől! Az elterelés jogintézményének bevezetésekor, 1993-ban, az elterelés még kizárólag az anyagi jogi rendelkezések között szerepelt, és sem büntetőeljárás-jogi rendelkezések, sem pedig egyéb rendeletek nem segítették a jogérvényesülését.

Az akkori hatályos rendelkezések értelmében mindössze a jogintézmény kezeit rögzítette a Btk 282/A §-a, az alkalmazás módját és formáját nem. Mivel az elterelés jogintézményét 1993-ban vezették be, a vádemelés elhalasztása pedig csak 1995-ben került a büntetőeljárás törvénybe – és akkor sem volt még olyan bekezdés, amely célzottan a kábítószerrel visszaélés vonatkozásában a büntethetőséget megszüntető ok, azaz az elterelés végrehajtására vonatkozott volna –, így gyakorlatilag az akkor eljáró jogalkalmazók és az akkori delikven-

sek alakították ki és töltötték meg tartalommal a kereteket, kiváltképp akkor, amikor az esetszámok elkezdtek emelkedni.

A Btk. 2003. március 1-jén hatályba lépő módosításának 283. §-ában meghatározott büntethetőséget megszüntető ok szabályozásával egyidejűleg sem a Be. sem pedig a Btk. nem tartalmazott semmiféle megkötést arra nézve, hogy a 6 hónapig tartó folyamatos kezelés legkorábban mikor kezdődhetett. A 2003. évi II. törvény 56. § (2) bekezdése, amely 2003. július 1-jétől hatályosult, rendelkezett először célzottan a Btk. – akkor még – 283. §-ában meghatározott büntethetőséget megszüntető ok, mint feltételes mellőzés, vádemelés elhalasztása jogintézmény keretein belüli, de specializált végrehajtásának formájáról.

Hiába az új jogszabályi környezet, ha a joggyakorlat, sőt az „elkövetői gyakorlat” a korábban hatályos rendelkezések és szokások alapján működött. Míg egyes helyeken igyekeztek alkalmazni az új rendelkezéseket, máshol a jogalkalmazók még nem álltak át, így egy ideig a jogérvényesülés részlegesen működött.

A régi és az új jogalkalmazás közti átmenet egyik legnagyobb kezdeti kihívását a kezelés, szolgáltatáson történő részvétel megkezdésének legkorábbi időpontjával kapcsolatos (ügyészek és ügyvédek közti) eltérő jogértelmezések képviselték. Volt, ahol elutasították, ha egy gyanúsított a rendőrségi szakban, a gyanúsítást követően megkezdte az elterelés végrehajtását és nem fogadták el az igazolást, sőt ha nem ismételte meg a vádhalasztás elrendelésétől számított egy éven belül, vádat emeltek. Máshol ezt nem tekintették problémának és sikeres teljesítésként könyvelték el, ha hozta az igazolást.

Ma már a Be. 222. § (2) bekezdése és a 20/2007. ORFK utasítás 10. pontja is egyértelművé teszi, hogy amennyiben a gyanúsított vállalja a gyógykezelést és annak megkezdését hitelt érdemlően igazolja az erről szóló dokumentum benyújtásával a nyomozó hatóság felé a nyomozás iratainak megismeréséig, úgy a nyomozás felfüggesztésének lehet helye. Azaz lehetőség van elkezdni a teljesítést az ügyész vádhalasztó határozatát megelőzően. Ezekben az esetekben egyébként a Be. 188. § (1) bekezdés h) pontja és a 189. § (19) bekezdése az irányadó, amely szerint „Az ügyész határozattal felfüggeszti a nyomozást, ha [...] a kábítószer-élvező gyanúsított önként alávetette magát a kábítószer-függőséget gyógyító kezelésen, a kábítószer-használatot kezelő más ellátáson vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételnek, és az a büntethetőség megszűnését eredményezheti, feltéve, ha további nyomozási cselekmény elvégzése nem szükséges” [188. § (1) h)]. „A nyomozó hatóság határozattal felfüggesztheti a nyomozást a 188. § (1) a)-c), e)

és h) pontjában meghatározott esetekben. A nyomozást felfüggesztő határozatot a nyomozóhatóság az ügyésznek haladéktanul megküldi” [189. § (1)].

De nem volt ez mindig így.

A Legfőbb Ügyészség 2003. november 20-i keltezéssel kiadott egy állásfoglalást, amely szerint a Be. 227. § (4) bekezdésének a) pontja egyértelműen kimondta, hogy, hogy a hat hónapos folyamatos kezelésnek, ellátásnak, illetve megelőző szolgáltatásnak teljes tartamában a vádemelés elhalasztásától számított egy éven belüli időre kell esnie.

A TASZ támadta ezt az álláspontot, indoklásukban arra hivatkoztak, hogy „...egyértelmű, hogy az eljárás megindításának, illetve a gyanúsítás közlésének napján megnyílik az elterelés lehetősége, azaz a hat hónapos kezelés kezdő időpontja csak a gyanúsításánál nem lehet korábbi. Az ügyészség olyan esetben is vádhalasztást alkalmaz, amikor az ügyészi szakban már rendelkezésre áll a teljes fél éves periódusról (elterelésről) szóló igazolás. Ez az eljárás ellentétes a Be. 190. § (1) bekezdés f) pontjával, mely szerint az ügyész a nyomozást megszünteti a törvényben meghatározott egyéb büntethetőséget megszüntető ok miatt...”¹⁴⁰

A terápiás célok is egyértelműen az elkövetést minél gyorsabban követő végrehajtást igénylik, így a „drogszakmai lobb”, ha fogalmazhatok így, nyomaték-
kal és saját tevékenységének hatását biztosítandó kivítva – a gyanúsítás közlésétől számítva – a teljesítés megkezdésének lehetőségét.

A 20/2007. (OT 14.) ORFK utasítás a Btk. 283. §-ában foglalt büntethetőséget megszüntető ok alkalmazása során a Rendőrségre háruló feladatokról 10. pontja rögzíti, hogy „A nyomozás felfüggesztésére csak abban az esetben kerülhet sor, ha a gyanúsított az ellátás, illetőleg a szolgáltatás megkezdését legkésőbb a nyomozás iratainak megismeréséig – az erről szolgáló dokumentum benyújtásával a nyomozószerv előtt hitelt érdemlően igazolta. Az igazolás hitelességét a szolgáltatók listája alapján, szükség esetén egyéb alkalmas módon (telefonon levélben vagy személyesen) ellenőrizni, és ennek megtörténtét, az ellenőrzés módját és eredményét dokumentálni kell. A nyomozást a gyanúsítottal szemben attól az időponttól lehet felfüggeszteni, amikor az ellátás, illetve szolgáltatás megkezdéséről benyújtott igazolás hitelessége megállapítást nyert. A felfüggesztés időtartama – a Btk. 283. § (1) bekezdés f) pontjában foglaltakra tekintettel – legalább hat hónap.”

140 Pelle A.: Az elterelés üzemzavarai. Kézirat, 2004

Harmonizációs problémák a végrehajtási rendelkezések terén

Az elterelés végrehajtását, kezdve annak elrendelését megelőző úgynevezett *igazolás* és *tanúsítvány* dokumentálását, a hatályos eljárásjogi rendelkezések [Be. 222. § (2)], a 20/2007. ORFK utasítás 10. pontja, valamint a 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet 6. §-ában foglaltak szabályozzák. Ettől függetlenül mégsem egyértelművé minden eljárásban részt vevő intézmény számára, hogy a jogérvényesülés érdekében milyen szükséges adminisztratív feladatokat kell teljesíteni. A jogszabályok közti harmonizációs problémák visszahatnak az jogérvényesülésre és számos esetben ezen eljárási hibák befolyásolhatják a teljesítést.

Lássuk miről is van szó! Az anyagi jogalap a 2012. évi C. törvény 180. §-a. E szerint *„(1) Nem büntethető, aki csekély mennyiségű kábítószer saját használatra természet, előállít, megszerez vagy tart, illetve aki kábítószer fogyaszt, ha a bűncselekmény elkövetését beismeri, és az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt”.*

A végrehajtás kereteit a Be. 222. § (2) és a 188. § (1) bekezdés h) pontja, valamint a 189. § (1) bekezdése fekteti le.

- Be. 222. § (2) *„Ha a Btk. 180. §-ában meghatározott büntethetőséget megszüntető ok miatt az eljárás megszüntetésének lehet helye, és a nyomozást a 188. § (1) bekezdés h) pontja alapján nem függesztették fel, az ügyész a vádemelést egyévi időtartamra elhalasztja, ha a gyanúsított vállalja a kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátáson vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételt.”*
- Be. 188. § (1) *„Az ügyész határozattal felfüggeszti a nyomozást, ha [...] h) a kábítószer-élvező gyanúsított önként alávetette magát a kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátáson vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételnek, és az a büntethetőség megszűnését eredményezheti, feltéve hogy további nyomozási cselekmény elvégzése nem szükséges...”*
- 189. § (1) *„A nyomozó hatóság határozattal felfüggesztheti a nyomozást a 188. § (1) bekezdés a)-c), e) és h) pontjában meghatározott esetekben. A nyomozást felfüggesztő határozatot a nyomozó hatóság az ügyésznek haladéktalanul megküldi.”*

Ezeknek a rendelkezéseknek az érvényesülésével – a vizsgálat eredményei szerint – nincs probléma. Mivel jó ideje hatályban vannak, alkalmazásuk, bár egyes cikkelyek számozása többször változott, de tartalmilag jelentős módosulás nem történt, a jogalkalmazók gyakorlatilag egységes jogértelmezéssel biztosítják a jogbiztonság érvényesülését.

A végrehajtás gyakorlatának szabályozása már alacsonyabb jogszabályi szinten történik. Az elterelés végrehajtását előkészítő rendőrségi/nyomozati szakteendőit az eljáró vizsgálók részére a 20/2007. ORFK utasítás a Btk. 283. §-ában foglalt büntethetőséget megszüntető ok alkalmazása során a Rendőrségre háruló feladatokról című rendelkezés rögzíti.

Az utasítás célja az volt – amelyet maga a joganyag is rögzít a preambulumában –, hogy „a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 2006. július 1-jén hatályba lépő módosítása következtében a büntetőeljárás vádelőkészítési szakaszában is lehetővé vált a nyomozás felfüggesztése azzal a bűnelkövetővel szemben, akinek cselekménye vagy személye a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 283. §-ában írt feltételeknek megfelel és önként már alávetette magát a szükséges – egészségi állapotának megfelelő – 6 hónapos kezelésnek. Annak érdekében, hogy a jogintézmény a nyomozó hatóság eljárása során országosan egységes szemlélettel és gyakorlattal, a jogszabályok előírásainak megfelelően, az elterelés sikerét előmozdítva kerüljön alkalmazásra.”

Az utasítás 3. pontja szerint „Amennyiben a Btk. 283. §-ának alkalmazhatósága az elkövetett bűncselekményre, illetve az elkövető személyére figyelemmel már a megalapozott gyanú közlésekor fennáll, a jogintézmény mibenlétéről, tartalmáról, jogkövetkezményeiről, anyagi és eljárásjogi szabályairól a gyanúsítottat a Be. 179. § (5) bekezdés alapján részletesen tájékoztatni kell. A tájékoztatás megtörténtét és tudomásul vételét a gyanúsított kihallgatása során felvett jegyzőkönyvben kell rögzíteni ugyanúgy, mint ahogy a gyanúsítottnak arra vonatkozó nyilatkozatát, hogy az ellátáson, illetőleg szolgáltatáson való részvételt önként vállalja-e. [...] 5. Ha a gyanúsított az ellátásban, illetőleg szolgáltatásban történő részvételt vállalja, abban az esetben fel kell hívni a figyelmét arra is, hogy az ellátáson, illetőleg szolgáltatáson való részvétel vállalásáról tett nyilatkozatát az ellátást, illetőleg szolgáltatást nyújtó intézménynél igazolnia kell. Ennek érdekében a vállalását tartalmazó jegyzőkönyv alapján a nyomozó hatóság által kiállított igazolás, illetve a rá vonatkozó igazságügyi orvos szakértői vélemény másolatának illetékmentes kiadását kérheti. A tájékoztatás megtörténtét és tudomásul vételét a gyanúsított kihallgatása során felvett jegyzőkönyvben kell rögzíteni. Az orvos szakértői véleményről készült másolat illetékmentes kiadását

– a büntetőeljárás során keletkezett iratokból másolat adásáról szóló 10/2003. (V. 6.) IM-BM-PM együttes rendelet szerint – dokumentálni kell...”

Röviden összefoglalva: ha a Btk 180. § (1) bekezdésében foglaltak alkalmazhatósága az elkövetett bűncselekményre, illetve az elkövető személyére figyelemmel fennáll, az eljáró vizsgálónak az alábbi adminisztratív teendői vannak:

- Részletesen tájékoztatni az elterelés jogintézményéről (tartalmáról, jogkövetkezményeiről, szabályairól) a delikvenst és a tájékoztatás megtörténtét, valamint annak tudomásulvételét a gyanúsított kihallgatás során felvett jegyzőkönyvben rögzíteni kell.
- Rögzíteni kell továbbá a jegyzőkönyvben a gyanúsítottnak arra vonatkozó nyilatkozatát, hogy az ellátáson, illetőleg szolgáltatáson való részvétel önként vállalja-e.
- A vállalatot tartalmazó jegyzőkönyv alapján a nyomozó hatóság kiállít egy igazolást a 20/2007. ORFK utasítás 6. pontjában meghatározott adatok feltüntetésével.
- Amennyiben igazságügyi orvos szakértői vélemény készült, az eljáró vizsgálónak tájékoztatnia kell a delikvenst, hogy annak eredményéről illetékmentes másolat kiadását kérheti. A tájékoztatás megtörténtét és tudomásul vételét szintén rögzíteni kell a jegyzőkönyvben. Az orvos szakértői véleményről készült másolat illetékmentes kiadását dokumentálni kell.

Ehhez képest a hatályos 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet értelmében nem igazolást, hanem *tanúsítványt* kell kiállítani, amely csak átfedéssel tartalmazza a 20/2007. ORFK utasításban szereplő *igazolásban* feltüntetendő adatokat.

Az eljáró hatósági személynek tehát a jelenleg hatályos rendelkezések értelmében két dokumentumot kell szerkesztenie: egy *igazolást* a 20/2007. ORFK utasítás értelmében és egy *tanúsítványt*, amelynek formanyomtatványa egyébként a 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet 1. mellékletében megtalálható. Mivel az állapotfelmérést, illetve a kezelést vagy szolgáltatást nyújtó intézmény e rendelet alapján végzi az elterelést, így nekik csak a nyomozó hatóság által kiállított tanúsítványra van szükségük.

Kérdés, hogy mi okból kell kiállítani az Igazolást, és az milyen funkciót tölt be az eljárásban, azon túlmenően, hogy plusz adminisztratív terhet ró az eljárókra.

A 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet 3. § (2) szerint „Ha a Btk. 283. § (1) bekezdésében meghatározott büntethetőséget megszüntető okra tekintettel a

nyomozás felfüggesztésének lehet helye, az eljáró nyomozó hatóság a megalapozott gyanú közlését követően tájékoztatja az érintett személyt az előzetes állapotfelmérést végző intézményekről, illetve a 2. § (4) bekezdésében meghatározott esetben a kábítószer-függőséget gyógyító kezelést nyújtó egészségügyi intézményekről. (3) A (2) bekezdés szerinti tájékoztatást követően az eljáró nyomozó hatóság az érintett személy részére az 1. mellékletnek megfelelő tanúsítványt állít ki, amely az alábbi adatokat tartalmazza: a) az érintett személy családi és utónevét (születési családi és utónevét), születési helyét és idejét, állandó lakcímét, anyja születési családi és utónevét, c) tájékoztatást, miszerint az érintett személlyel szemben a Btk. 282–282/C §-ában meghatározott visszaélés kábítószerrel bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt büntetőeljárás van folyamatban, de a Btk. 283. § (1) bekezdésére tekintettel az érintett személlyel szemben a nyomozás felfüggesztésének lehet helye, d) ha az érintett személy kábítószer-függőségét a büntetőeljárás során igazságügyi orvos szakértő megállapította, az erre történő utalást, e) a kiállítás helyét és dátumát, a kiállításra jogosult nevét és aláírását, valamint az eljáró nyomozó hatóság bélyegzőjét”.

A 11. számú táblázat a 20/2007. ORFK utasítás „igazolásán”, illetve a 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendeletben foglalt tanúsítványon feltüntetendő adatokat mutatja.

11. számú táblázat

20/2007. ORFK utasítás IGAZOLÁS	42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet TANÚSÍTVÁNY
a) az „igazolás” megjelölést;	
b) eljáró nyomozó hatóság megnevezését, az ügy bűnügyi számát;	b) az eljáró nyomozó hatóság megnevezését és az ügyszámot
c) az ügy előadójának nevét, rendfokozatát és elérhetőségét;	
d) a terhelt nevét, születési helyét és idejét, anyja nevét, állandó lakcímét;	a) az érintett személy családi és utónevét (születési családi és utónevét), születési helyét és idejét, állandó lakcímét, anyja születési családi és utónevét,
e) az elkövetett bűncselekmény megnevezését, jogi minősítését;	
f) a figyelmeztetés közlésének időpontját;	

20/2007. ORFK utasítás IGAZOLÁS	42/2008. (XI. 14.) EÜM-SZMM együttes rendelet TANÚSÍTVÁNY
	c) tájékoztatást, miszerint az érintett személlyel szemben a Btk. 282–282/C §-ában meghatározott visszaélés kábítószerrel bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt büntetőeljárás van folyamatban, de a Btk. 283. § (1) bekezdésére tekintettel az érintett személlyel szemben a nyomozás felfüggesztésének lehet helye,
g) rövid indokolást a Btk. 283. §-ának alkalmazhatóságára, és ennek feltételeire;	
	d) ha az érintett személy kábítószerfüggőségét a büntetőeljárás során igazságügyi orvos szakértő megállapította, az erre történő utalást
h) a kiállítás dátumát; i) a nyomozó hatóság bélyegzőjét, illetőleg a kiállításra jogosult nevét, és aláírását (rendőrség központi, területi és helyi nyomozó hatóságainak osztályvezetője).	e) a kiállítás helyét és dátumát, a kiállításra jogosult nevét és aláírását, valamint az eljáró nyomozó hatóság bélyegzőjét

Külön érdekessége ennek az összehasonlításnak mindazon túl, hogy némi eltérés detektálható a két dokumentum tartalmi részét illetően, az Igazolás f) pontja, amely a 20/2007. ORFK utasítás 6. pontjának f) alpontjaként a figyelemztetés közlésének időpontját említi, miközben az utasítás előző, illetve további részében a „tájékoztatás” vagy „figyelemfelhívás” kifejezést használja. Vélelmezhetően elírás, de ez az elírás és maga az Igazolás, mint feleslegesen kiállítandó dokumentum idestova nyolc éve hatályban van.

A miniszteri rendelet magasabb rendű jogszabály, mint az ORFK-utasítás. Így függetlenül attól, hogy a vonatkozó utasítás előbb született, illetve lépett hatályba, mint a miniszteri rendelet, ez utóbbiban foglaltak az irányadók. Tehát ehhez kellene – már jó ideje kellett volna – igazítani, módosítani az utasításban foglaltakat. Ha ez megtörtént volna, illetve, ha ez megtörténik, akkor a hatályos jogszabályi környezet nem fogja kötelezni az eljáró hatósági személyt arra, hogy igazolást is és tanúsítványt is kiállítson a vonatkozó ügyekben.

Az ORFK-utasítás 7. és 8. pontja részletesen leírja, mely esetekben milyen intézmények listáját kell a gyanúsított rendelkezésére bocsátani. A miniszteri rendelet 4. § (1) bekezdése azt rögzíti, hogy „Az előzetes állapotfelmérést végző

intézmény az érintett személyt írásban tájékoztatja az állapotfelmérés eredményéről és a szolgáltatás indokolt formájáról, valamint a szolgáltatást nyújtó intézményekről.”

E kérdésben szerencsére harmonizál egymással a két jogforrás. Míg az utasítás az előzetes állapotfelmérést végző intézménynek listáját kell delikvens rendelkezésére bocsátania (20/2007. ORFK utasítás, 8. pont), addig az állapotfelmérést végző intézménynek írásbeli tájékoztatást kell közölnie az adott szolgáltatást nyújtó intézményekről [42/2008. EÜM–SZMM együttes rendelet 4. § (1)].

A mintába kerülő ügyek 73,6 százalékában került sor a 20/2007. ORFK utasításban foglalt igazolás kiállítására, továbbá a minta 69,4 százaléka tartalmazott tanúsítvány kiadásáról információt (másolatot vagy feljegyzést). Mindkét dokumentum az ügyek közel kétharmadában volt található (64,2 százalék).

Pártfogók az eljárásban

A hatályos eljárásjogi rendelkezések értelmében csekély mennyiségre elkövetett vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmények esetén – jelenleg a 180. § (1) bekezdés vonatkozásában – pártfogó felügyeletet csak fiatalok elkövetővel szemben alkalmazott vádemelés elhalasztása esetén kell elrendelni.

Az 1989. évi LXXXVIII. törvény 55. § (1) bekezdése vezette be a büntető törvénykönyvbe, hogy a vádemelés elhalasztása esetén pártfogó felügyeletet is el kell rendelni. *„A próbára bocsátott vagy a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt visszaeső [...] valamint, akivel szemben a vádemelést elhalasztották, pártfogó felügyelet alatt áll.”*

2009. augusztus 9-ig volt hatályos ez a rendelkezés, ugyanis a 2009. évi LXXX. törvény 26. § (1) bekezdése megváltoztatta az 1978. évi IV. törvény 82. §-át, így a pártfogó felügyelet elrendelése már nem kötelező a vádhalasztás elrendelése esetén. A jogalkotó a jogalkalmazóra bízta a döntést, a korábbinál szélesebb körű mérlegelési lehetőséget biztosítva. Amennyiben úgy ítéli meg, hogy szükséges a sikeres teljesítéshez elrendelheti, de ha a gyanúsított nem fiatalok, a hatályos törvények nem kötelezik arra.

Nem véletlen tehát, hogy a mintába kerülő ügyek 81,3 százalékában volt egyértelmű információ arról, hogy pártfogó-kirendelés történt, illetve volt dokumentálva a pártfogó tevékenysége.

Érdekes azonban, hogy a pártfogó-kirendelések 56,6 százaléka büntetett előéletű¹⁴¹ elkövetővel szemben történt, 43,4 százaléka pedig büntetlennel.

Ezek az arányszámok azt jelzik, hogy a mintába kerülő büntetett előéletű elkövetők 81,3 százaléka, míg a büntetlenek 82 százaléka állt pártfogó felügyelet alatt a vádhalasztás idején.

Ezek szerint az eljáró jogalkalmazókat nem igazán befolyásolta az érintett gyanúsított előélete. Jellemzően a bevált, megszokott eljárási gyakorlat szerint folytatták le az eljárásokat. És persze az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a pártfogó felügyelet elrendelése részben leveszi a terhet az ügyész válláról a végrehajtással kapcsolatos feladatok, ellenőrzések kapcsán, és egy másik hatósági személyen kérhető számon a teljesítés, ráadásul – az ügyészek véleménye szerint – elrendelése elősegíti a sikeres teljesítést.

Ez utóbbi, mármint a sikeres teljesítés és a pártfogó felügyelet változók közti összefüggés tekintetében, azonban nem detektálható szignifikancia. Tehát nem tekinthető az eredményes végrehajtás motivációs indikátorának a pártfogó felügyelet intézménye, illetve a pártfogó felügyelő személye. Sokkal inkább meghatározó – a korábbi kutatási eredményeim alapján – az elkövető élethelyzete, a környezetében található szociális és emocionális támogató rendszere, az elszenvedett sérelem, veszteség szubjektív észlelése és annak helyreállítását célzó motivációs készlet szintje.

A 2004-es vádhalasztás vizsgálat eredményei szerint a pártfogó belépése az eljárásokba megnövelte annak hosszát és a plusz egy hatósági személlyel történő kapcsolatfelvétel és feltételeinek történő megfelelés tovább bonyolította a teljesítést, még akkor is, ha a megkérdozett büntetlen érintettek jelentős része a pártfogóhoz pozitív emocionális viszonyt társított. Ugyanis ő volt az első olyan hatósági személy, aki empátiát és segítőkészséget tanúsított a delikvens iránt.

141 Büntetett előéletű elkövetőn, szemben a büntetőjogi meghatározással, nem azokat értetem, akik elkövettek korábban valamilyen cselekményt és a büntetés jogkövetkezményei alól még nem mentesültek, azaz visszaesők vagy bűnismétlők, hanem azokat, akik életükben legalább egyszer bűncselekmény elkövetése miatt kapcsolatba kerültek az igazságszolgáltatás intézményrendszerével, őket a joghatóság bűnelkövetőnek minősítette függetlenül attól, hogy e cselekmény jogkövetkezményei alól jogi értelemben mentesültek-e, vagy sem.

Védők az eljárásokban

A védő szerepe kétségkívül érdekes és meghatározó eleme még ezeknek az eljárásoknak is.

A két korábbi „elterelés” vizsgálatban nem vizsgáltam a védők szerepét és előfordulási gyakoriságát a mintákban, de a 2003-ban publikált, az 1999. március 1-jén hatályba lépett törvénymódosítás visszaélés kábítószerrel bűncselekmény rendelkezéseinek hatásait vizsgáló nagymintás vizsgálat során igen.

Habár ezekben az eljárásokban nem a jogalkalmazó diszkrecionális jogkörébe tartozik annak eldöntése, hogy ki vehet részt elterelésen, mert ezt a döntést a jogalkalmazó az elkövetőre testálta: az 1997. évi CLIV. törvény 15. § (1) bekezdés értelmében *„A beteget megilleti az önrendelkezéshez való jog, amely kizárólag törvényben meghatározott esetekben és módon korlátozható. (2) Az önrendelkezési jog gyakorlása keretében a beteg szabadon döntheti el, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, illetve annak során mely beavatkozások elvégzésébe egyezik bele, illetve melyeket utasít vissza, figyelembe véve a 20. §-ban előírt korlátozásokat”*.

Így az elkövető nem kötelezhető gyógykezelésen és/vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételre, ugyanis az önrendelkezéshez való joga sérülne, ha beleegyezése nélkül gyógykezelésre kényszerítenék. Mivel a büntető törvénykönyv és az egészségügyi törvény a jogszabályi hierarchiában egy szinten áll, így egyik rendelkezései sem erősebbek a másikénál. Mindezek értelmében a büntető törvénykönyv rendelkezéseinek tekintettel kell lenniük – jelen esetben – az egészségügyi önrendelkezési jog érvényesülésére, akár az alternatív szankciók esetében is.

Ugyanakkor felelősségre vonás feltételektől függő mellőzésének alkalmazása, amely esetünkben a vádemelés elhalasztása jogintézményben testesíti meg az opportunitás elvét, csak akkor lehetséges, ha a gyanúsított a gyógykezelés vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvétel anyagi és eljárásjogi, továbbá végrehajtását miniszteri rendelet szintjén meghatározó rendelkezéseit, mint az alkalmazás feltételeit, önmagára nézve kötelező érvényűnek tekinti és betartja.

A jogismeret, a jó érdekérvényesítő és alkalmazkodó képesség sokat számíthat az eljárások menetében. Ezért akinek módja van rá, vagy aki teheti, ügyvédet fogad. A kisebb súlyú kábítószer-bűncselekményt elkövetők jelentős része ellen azonban úgy folyik az eljárás, hogy a gyanúsítottnak nincs védője. Kérdés,

vajon szükséges és indokolt-e ilyen kis súlyú cselekmények esetén az ügyvédi jelenlét.

A Be. 46. §-a értelmében abban az esetben kötelező a védő részvétele az eljárásban ha „a) a bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel, b) a terheltet fogva tartják, c) a terhelt hallássérült, siketvak, vak, beszédképtelen vagy – a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú, d) a terhelt a magyar nyelvet, illetőleg az eljárás nyelvét nem ismeri, e) a terhelt egyéb okból nem képes személyesen védekezni, f) e törvény erről külön rendelkezik”.

A védő részvétele kötelező továbbá a fiatalok elleni eljárásban, a bíróság elé állítási eljárásban, valamint ha az eljárás biztosíték letétele mellett folyik.

A bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság védőt rendel ki, ha a védelem kötelező, és a terheltnek nincs meghatalmazott védője [Be. 48. § (1)].

A védő részvétele az eljárásban az alapos gyanú közlését követően azonnal lehetővé, a kötelező védelem eseteiben pedig kötelezővé válik.

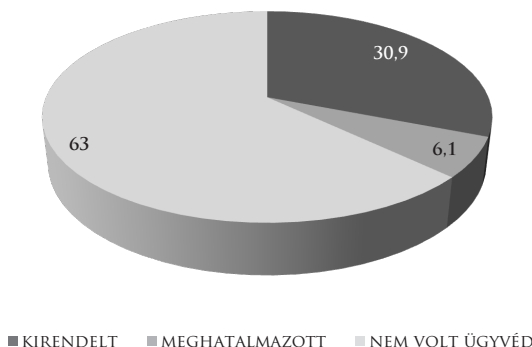
Megvizsgáltam, hogy a mintában milyen gyakorisággal vettek részt ügyvédek az eljárásban, illetve azt, hogy milyen jellemzőkkel bíró elkövetői kört védtek.

A mintába kerülő estek 63 százalékában nem volt védő az eljárásokban. További 30,9 százalékban kirendelt védő volt jelen, azaz a gyanúsított fiatalok volt és/vagy külföldi állampolgár,

A minta maradék 6,1 százalékában pedig meghatalmazott védő járt el. Gyakorlatilag csak minden tizenhetedik mintába kerülő elkövető hatalmazott meg ügyvédet. A 25. számú ábra ezt szemlélteti.

25. számú ábra

Ügyvédek eloszlása a mintába kerülő eljárásokban(%)

Az ügyvédeket meghatalmazó gyanúsítottak 64,8 százaléka büntetlen előéletű volt, 35,2 százaléka pedig büntetett. A 87,6 százalékuk férfi, 12,4 százalékuk nő. A meghatalmazók 43,6 százalékának legmagasabb iskolai végzettsége a 8 általános volt. Érdekes, de az általános iskolát végzettek zöme nem fiatalkorú volt, hanem 19–22 év közötti fiatal (!). További 51,8 százalékuk érettségizett vagy egyetemet végzett, azaz legalább középfokú végzettséggel rendelkezett. A fennmaradó 4,6 százaléknak befejezett szakiskola vagy szakmunkásképző volt a legmagasabb iskolai végzettsége.

Minden ötödik ügyvédet meghatalmazó delikvens felsőfokú végzettségű volt.

Foglalkozás tekintetében 18,8 százalékuk munkanélküli volt, azaz gyakorlatilag minden ötödik; 28,5 százalékuk tanulói vagy hallgató jogviszonnyal rendelkezett, 13,6 százalékuk alkalmazottként dolgozott.

Megdöbbentő azonban a védők – meghatalmazott vagy kirendelt – gyenge jogérvényesítési, illetve érdekvédelmi képessége ezekben az eljárásokban.

A mintába kerülő 63 bűncselekmény- és/vagy bizonyítékhianyos esetből 19-ben volt védő az eljárásban – ebből három meghatalmazott volt – és egyik esetben sem sikerült meggyőzni az eljáró jogalkalmazókat arról, hogy a hatályos jogszabályi környezet alapján nem történt bűncselekmény, de legalábbis nemhogy kétséget kizáró, de bizonyíték sincs az elkövetésre.

Az eljáró védők fele – kilenc fő – próbált írásban fellebbezni, illetve hárman panasszal is élni a gyanúsítás ellen, de elutasították.

A védők gyenge jogérvényesítése és érdekvédelme mögött jellemzően az az ügyési szemlélet áll – le kell szögezni, még nem minden esetben érvényesül –, mely szerint a beismerő vallomás a bizonyítékok királynője és „mindent visz”. Ha van beismerő vallomás vagy bűncselekmény, van bizonyíték, van elkövető. Az e szemlélet alapján történő eljárás nemcsak azért hiteltelen és gyengíti a jogbiztonságot, mert figyelmen kívül hagyja az eljárási törvény azon rendelkezését, amely szerint „a terhelt beismerése esetén [...] meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is” [Be. 118. § (2)]. Habár „A bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg” [Be. 78. § (3)], azonban ha nincsenek bizonyítékok, csak egy, a beismerő vallomás, akkor értelemszerűen a szabad értékeléshez meg kell szerezni egyéb bizonyítékokat is. A gond ezzel a bűncselekménnyel csak az, hogy sokszor az elkövető maga sem tudja, mit fogyaszt(ott). Egy illegális piacon vásárolt terméket vagy egy illegális piacon vásárolt legális terméket vagy egy illegálisnak tűnő, de mégis legális terméket?

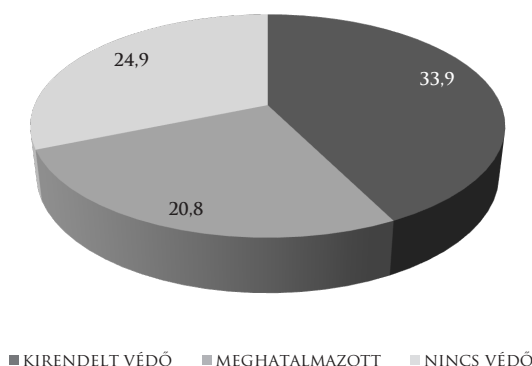
Az új pszichoaktív szerek térhódítása a drogpiacon alaposan átrendezte a disztribúciót és a termékmenedzsmentet. Ráadásul az új vásárlók, akik még nem ismerik az árukat, könnyen rászedhetők. Így beismerő vallomásukban – előfordul –, hogy azt mondják, amit nekik mondtak az eladók, miközben a laborvizsgálatok egyértelműen cáfolják azt. De az is előfordul, hogy az elkövető éppen akkor semmit nem fogyasztott, de mivel élete során előfordult már, hogy igen, azt – jóhiszeműen – elmondja a hatóságnak. Erre kábítószer-fogyasztás, korábban visszaélés kábítószerrel bűncselekmény miatt megindul ellene az eljárás, habár egyértelmű bizonyíték nincs, csak az, hogy akkor valamikor régebben XY azt mondta neki, hogy ez például „füves cigi”.

Ez nyilván nem minősíthető önmagában kétséget kizáró bizonyítéknak, bár számos esetben – a mintába kerülő ügyekben –, ez bőven elégséges volt az eljárás megindítására. A Be. 4. § (2) bekezdése szerint pedig „*a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére*”.

Érdekes képeket mutat a sikeres-sikertelen teljesítések tükrében a védők részvétele az eljárásokban. Az elemzés a mintába kerülő befejezett nyomozati szakú ügyeken alapul (N = 557).

26. számú ábra

A mintába kerülő ügyekben a sikertelen teljesítések aránya a védők részvétele szerinti eloszlásban (%)

A 26. számú ábra remekül szemlélteti, hogy a befejezett nyomozati szakú eljárások közül a legtöbb sikertelen teljesítés (33,9 százalék) azokban történt, ahol kirendelt védő vett részt az eljárásokban. Ezek zöme fiatalkorú gyanúsított ellen indult, de voltak köztük visszaesők és néhány külföldi is. Itt jegyzem meg, hogy

a mintába kerülő külföldiek közül senki nem teljesítette az elterelést. Ennek nyilvánvaló okai voltak, egyrészt jelentős részük hazai fesztiválon vett részt és annak befejezését követően hazautazott, más esetben pedig a nyelvi akadályok nem tették lehetővé, hogy a jogszabályban előírtakat az elkövető – szándékai ellenére – teljesítse, ugyanis nem talált olyan kezelőhelyet, ahol a speciális nyelvi kondíciókat biztosítani tudták volna.

Arányiban kevesebb nem teljesített eltereléssel találkoztunk azok között az esetek között, amelyekben nem volt jelen védő (24,9 százalék). A védő részvétele nélkül zajló befejezett elterelések közül minden negyedik volt sikertelen, míg a meghatalmazott védőt felvonultatókénál minden ötödik (20,8 százalék).

A sikertelen teljesítések aránya a mintába kerülő befejezett nyomozati szakúgyek esetében 27,3 százalék volt, azaz gyakorlatilag minden negyedik befejezett elterelés végrehajtása sikertelen volt.

A vizsgálati eredmények azt jelzik, hogy a kirendelt védő az eljárásban nem gyakorol befolyást a végrehajtás sikerességére, bár ennek oka, hogy azokban az ügyekben, ahol kötelező a védő kirendelése az elkövető életkora, előélete vagy idegen anyanyelve miatt, ott a teljesítés sikertelenségének kockázata is nagyobb tekintettel a speciális elkövetői körre, környezetre és kondíciókra. Ugyanakkor azokban az eljárásokban, ahol meghatalmazott védő volt jelen a sikertelenség rizikófaktora alacsonyabb volt. Az elkövetői kört többségében az előzőnél iskolázottabb, tanuló jogviszonnyal vagy bejelentett munkahellyel rendelkező delikvensok alkották.

Alapvetően nem az ügyvéd jelenléte vagy a jelenlét formája, hanem, mint azt a pártfogóknál is jeleztem, az elkövető élethelyzete, support systeme, az elszenvedett sérelem, veszteség szubjektív észlelése és annak helyreállítását célzó motivációs készlet szintje az indikátorai a sikeres teljesítésnek.

Vádemelés

A sikertelen teljesítés következménye a vádemelés. Azaz a vádemelés feltételes mellőzése csak akkor lehetséges, ha a gyanúsított a feltételeket teljesítette, azoknak eleget tett. Amennyiben a vádemelés elhalasztásáról hozott határozatot meghaladó egy év elteltével az elkövető nem mutatja be a hatóságnak a kezelésen vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson történt részvételről az

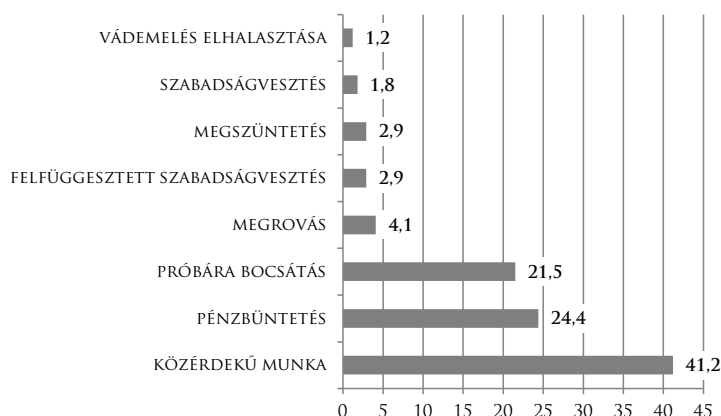
okiratot, úgy az ügyésznek a hatályos törvényi rendelkezések értelmében vádat kell emelnie.

A mintába kerülő ügyek 15,8, a befejezett elterelések 27,3 százalékában volt sikertelen a teljesítés és sor került a vádemelésre.

A 27. számú ábra azt mutatja, hogy milyen típusú büntetéseket, illetve intézkedéseket milyen gyakorisággal indítványoztak a vádiratban az eljáró ügyészek.

27. számú ábra

A sikertelen teljesítést követően a vádiratban az ügyész által indítványozott büntetések, intézkedések előfordulási gyakorisága (%)

A leggyakrabban javasolt büntetés a közérdekű munka volt, ezt követte a pénzbüntetés, majd a próbára bocsátás. Megrovást az esetek 4,1 százalékában, felfüggesztett szabadságvesztést 2,9 százalékában indítványoztak. Volt olyan eset, amikor az ügyész megszüntette az eljárást, mert az elterelés, ha határidőn túl is, de teljesült és a túlnyúlás vagy a delikvens önhibáján kívül történt (többségében) vagy pedig az elkövető személyisége, élethelyzete, kora, a túllépés rövidsége és/vagy más változók miatt döntött úgy az eljáró ügyész, hogy méltán nyolja a teljesítést és megszünteti az eljárást.

Szabadságvesztés-büntetésre abban az esetben történ javaslat, ha az elkövető többszörös visszaeső volt és/vagy a halmazatban komolyabb bűncselekmény elkövetése is szerepelt.

Érdekes, hogy a mintában olyan esettel is találkoztam, ahol az ügyész újból vádemelés elhalasztását indítványozta, de immár kétéves időtartammal. Magatartási szabályként pedig előírta a kezelés befejezését vagy további folytatását. Ezekben az ügyekben szintén túlnyúló teljesítés volt folyamatban a vádirat szerkesztésekor.

Bírósági határozat

A bíróság a vádiratban indítványozott büntetéseket jellemzően elfogadta (97,6 százalék). A Be. 226/A § értelmében „*Ha az ügyész az eljárást megszünteti, a bűnügyi költséget az állam viseli*”. Ha azonban vádemelésre kerül a sor és a bűnösség bizonyítást nyer, akkor a Be. 74. §-ában foglalt bűnügyi költséget a terhelt viseli. „227. § (4) *Ha a vádemelés elhalasztására a 222. § (2) bekezdése alapján került sor, vádat kell emelni, ha a) a gyanúsított a vádemelés elhalasztásától számított egy éven belül okirattal nem igazolja, hogy legalább hat hónapig tartó folyamatos, kábítószerfüggőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt, illetőleg b) a vádemelés elhalasztásának tartama alatt a gyanúsított ellen kábítószer-kereskedelem vagy kábítószer birtoklása miatt újabb büntetőeljárás indult, és a nyomozás felfüggesztésének vagy megszüntetésének nincs helye.*”

Így a vádiratban indítványozott büntetés és/vagy intézkedés mellett a vádlott köteles megfizetni a bűnügyi költséget is, amely jellemzően a szakértői költségeket, esetenként tolmács költségét vagy egyéb a bizonyítási eljárásban igénybe vett szaktanácsadó díjazását tartalmazzák. Érdekes, és logikailag indokolatlan ugyanakkor, hogy miért nem köteles megfizetni adott esetben a részlegesen igénybe vett kezelés, megelőző-felvilágosító szolgáltatás költségét. Habár annak költsége nem az igazságszolgáltatás „büzdséjét” terheli, de kvázi egy intézkedés feltételeinek megszegéséről van szó, ahol csak részlegesen, nem a hatályos rendelkezéseknek megfelelően vette igénybe az állam által finanszírozott olyan egészségügyi és/vagy szociális szolgáltatást. Nem szeretnék még véletlenül sem amellelt érvelni, hogy ezt be kellene vezetni. Azt gondolom, drága, hatástalan és szükségtelen az elterelés intézményének fenntartása, miközben más olcsóbb és hatékonyabb eszközzel helyettesíthető lehetne; csak egy logikai paradoxonra próbáltam ráirányítani a figyelmet. És arra, hogy az olyan jogintézmények, mint a vádemelés elhalasztása, amelyben az opportunitás elvének megnyilvánulása érhető tetten és amely rákényszeríti az igazságszolgáltatás rendszerét, hogy más társadalompolitikai intézményrendszerrel működjön

együtt a problémakezelésben, miért nem képes azokat egyenrangúként kezelni. Miért érvényesül a gyakorlatban a jog felsőbbrendűsége, mitől több az igazságszolgáltatás vagy társadalmilag hasznosabb, mint más társadalompolitikai szakterület intézménye? Ha a célcsoport minden esetben a társadalom!

Visszatérve a mintába kerülő bírósági határozatok eloszlására, az alig különbözik a vádiratban indítványozott büntetések és intézkedések eloszlásától. Az eltérés csak pár tized százalékpontnyi, annál érdekesebb azonban a pénzbüntetések átlagos összege, illetve a határozatban foglalt bűnügyi átlagköltség nagysága. Az átlagos pénzbüntetés 135 025 forint volt, azaz átlagban, ha sikertelen teljesítést követően pénzbüntetésre került sor, akkor a kiszabott átlagbüntetés összege ennyi volt. Ehhez járult még hozzá a bűnügyi költség – esetünkben a szakértői vizsgálatok költsége –, amelyről tudjuk, hogy a mintában az egy főre jutó szakértő átlagköltség összege 197 761 forint volt. Ha kerekítjük az összeget a könnyebb számolás kedvéért, akkor $198\ 000 + 135\ 000 = 333\ 000$ forintot kellett fizetnie átlagosan egy elkövetőnek, ha fogyasztói magatartást megvalósító vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmény miatt eljárás indult ellene és nem teljesítette a büntetés alternatívájaként elvállalt gyógyító kezelésen és/vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételt.

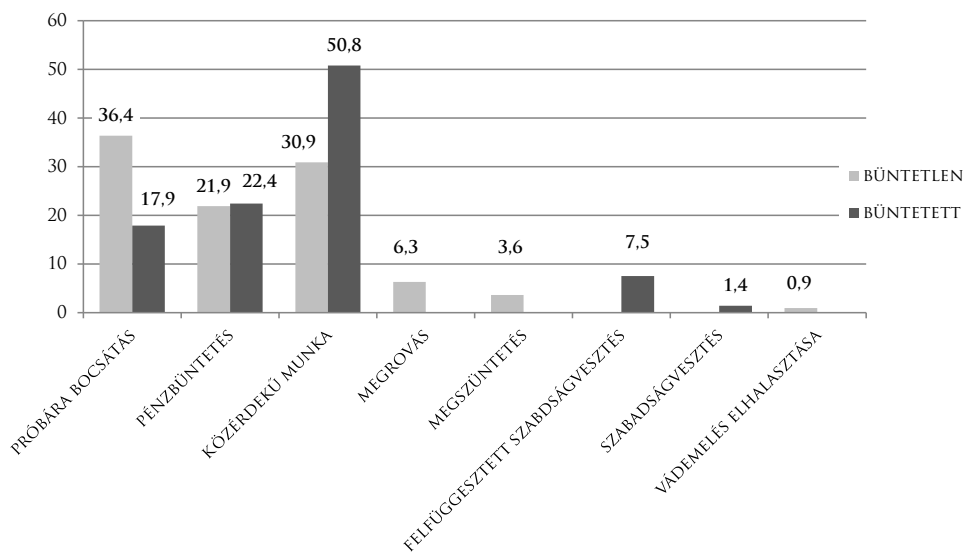
Ehhez még járulhat az ügyvédi költség, amennyiben meghatalmazott ügyvéd jár el, továbbá az eljárással, a hatóság előtti megjelenésekkel kapcsolatos egyéb járulékos költségek stb.

Pénzbüntetést több büntetett előéletű elkövetővel szemben szabtak ki, mint büntetlennel. A büntetetteknel a leggyakrabban alkalmazott joghátrány a közérdekű munka volt, a büntetleneknel pedig a próbára bocsátás.

A 28. számú ábra szemlélteti azoknak a jogkövetkezményeknek a az elkövető előélete szerinti eloszlását, amelyről a bíróság a sikertelen teljesítés miatt történt vádemelések kapcsán határozott.

28. számú ábra

A sikertelen teljesítések miatt történt vádemelések során hozott bírói határozatok eloszlása az elkövető előéletének tükrében (%)

Már felületesen érintettük a vizsgálati eredmények bemutatása kapcsán az elkövetők szociális és demográfiai jellemzőit. A következőkben részletesen igyekszem vizsgálni a célcsoport sajátosságait; az eredményeket összehasonlítom az 1999-es és a 2004-es vizsgálat során detektált értékekkel. Az elemzés hipotézise az eljárásokkal kapcsolatos eredmények tükrében, hogy az elmúlt tizenégy évhez képest e jogintézményt igénybe vevő elkövetők köre jelentősen megváltozott.

ELKÖVETŐK

Nem szerinti megoszlás

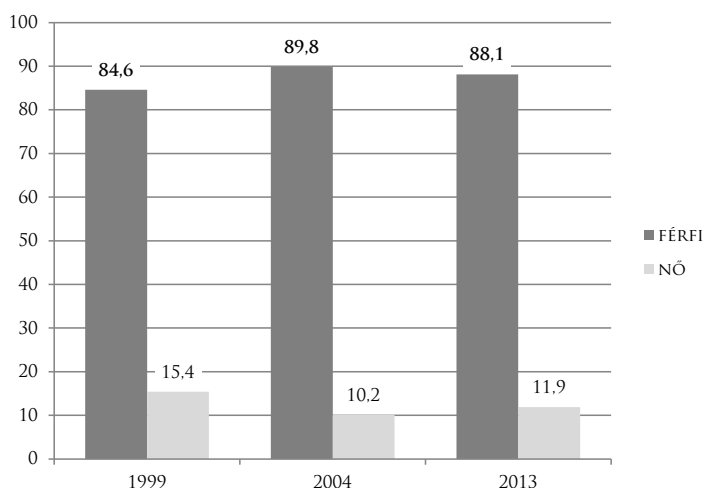
A vizsgálati mintánkba került budapesti ügyek elkövetőinek 88,1 százaléka (1999-ben 84,6 százaléka) férfi, 11,9 százaléka (1999-ben 15,4 százaléka) nő volt.

Az országos mintában, 2013-ban, ezek az arányok egy kicsit eltolódtak és a nők érintettsége alig több mint 1 egy százalékponttal magasabb volt (89,5 és 10,5 százalék).

A 2004-es vizsgálat a kriminálstatistikában mért értékek tükörképét mutatta a nembeli eloszlása tekintetében: 90 százalék a férfiak aránya és 10 százalék a nőké.

29. számú ábra

Az 1999-es, a 2004-es és a 2013-as vizsgálatok budapesti mintáiba kerülő elkövetők nem szerinti eloszlása (%)

A bűnügyi statisztika adatai szerint a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény elkövetése miatt eljárás alá vontak nem szerinti megoszlása 1999–2001 között jellemzően 10 : 90 volt a férfiak „javára”. A budapesti visszaélés kábítószerrel bűncselekményt elkövetőkkel szemben alkalmazott vádemelés elhalasztások esetén az 1999-es vizsgálat eredményei szerint a nők aránya magasabb volt, mint az összes direkt kábítószer-bűncselekményt elkövetők körében. Azt mondhatjuk, hogy a vizsgálati mintánkat alkotó ügyek elkövetői közül minden 7. nő volt, míg az összes visszaélés kábítószerrel bűncselekményt elkövetők körében minden 9.

Ehhez képest a 2004-es vizsgálat eredményei a „klasszikus 10 : 90 arányérték” mutatták a vádhalasztásos budapesti mintán, míg a 2013-asé 12 : 88-ast, a férfiak „javára”.

Mindebből messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le. Annyi bizonyos, hogy míg a kábítószer-fogyasztással kapcsolatos populációs vagy középiskolások körében végzett epidemiológiai vizsgálatok eredményei a nők,

lányok érintettségének erősödését, határozott felzárkózását mutatják¹⁴², addig a kriminálstatisztikai adatok még mindig a férfiak markáns dominanciáját tükrözik. Bizonyos, hogy a hölgyekkel szemben az igazságszolgáltatás rendszere toleránsabb, ugyanakkor általánosságban az is kijelenthető, hogy a nők normakövetőbbek, illetve a normaszegések esetükben nem annyira látványosak, feltűnőek, a hatóság számára nehezebben észlelhető.

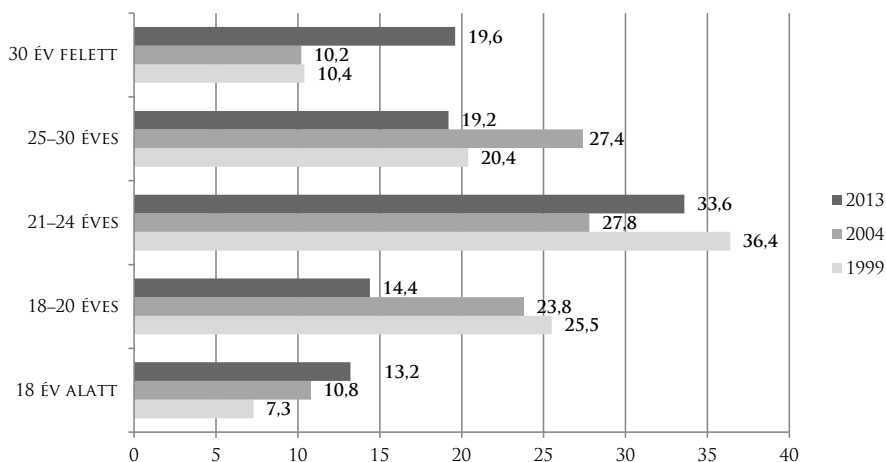
Érdekes, hogy a nembeli eloszlás tekintetében jelentős változás nem detekálható az elmúlt közel 15 évben, miközben más változók tekintetében határozott elmozdulás történt.

Életkor

Az elkövetők életkor szerinti eloszlását mutatja a 30. számú ábra.

30. számú ábra

Az 1999-es, a 2004-es és a 2013-as vizsgálat mintáiba kerülő budapesti, kábítószerrel visszaélés miatt elterelésen részt vevő elkövetők életkor szerinti eloszlása (%)

142 „2011-ben került sor az ESPAD kutatássorozat ötödik felmérésére (Elekes 2012). A megkérdezett 16 éves fiatalok 19,9%-a fogyasztott már életében valamilyen tiltott szert. A nemenkénti különbségek nem voltak szignifikánsak, fiúknál az arány 20,9%, a lányoknál pedig 18,9%.” 2012-es ÉVES JELENTÉS az EMCDDA számára. Nemzeti Drog Fókuszpont. In: Elekes Zs. (szerk.): Drogfogyasztás az iskolás- és fiatalokú populációban. 15. o.

Az ábra szemléletesen tükrözi az átrendeződést az életkor szerinti eloszlás tekintetében. *A tizenöt évvel ezelőtti arányok közel kétszeresére nőtt a fiatalkorúak érintettsége* (7,3-ról 13,2 százalékra), miközben a 18 és 20 év közöttieké több mint tíz százalékponttal csökkent (25,5-ről 14,4 százalékra). A 21 és 30 év közöttiek korcsoportjában nincs jelentős elmozdulás, de a 30 év felettiéknél igen. A „legidősebb érintetteket” magában foglaló csoportba tartozók aránya jelentősen, közel tíz százalékkal nőtt (10,4-ről 19,6 százalékra). Majdnem annyival, mint amennyivel a 18–20 éves korosztályé csökkent.

Míg az 1999-es és a 2004-es vizsgálat eredményei is azt mutatták, hogy az érintettek a legmagasabb arányban a 18–20, 21–24 és a 25–30 éves korosztályokban találhatók (82,3 százalék 1999-ben és 79 százalék 2004-ben), addig 2013-ra az idősebb generáció „beelőzte” a fiatalokat és a 21 év felettiéket alkották a legérintettebb célcsoportot (21–24, 25–30, 30 év felett). Úgy, hogy közben a fiatalkorúak részvétele is jelentősen emelkedett.

Vajon mi az oka a két szélső korcsoportban az arányszámok emelkedésének?

Különösen figyelemre méltó, hogy a 2013-as vizsgálat országos mintájában a lányok, nők körében a fiatalkorúak aránya 18,9 százalék volt, azaz gyakorlatilag a mintába kerülő minden ötödik nő fiatalkorú volt – a budapesti mintán a nők 29,5 százalék volt fiatalkorú, azaz minden harmadik nő. A fiúknál ez az arány 11,3 százalék volt az országos mintán és 10,7 százalék a budapestin. A 30 éven felüli korcsoportban – országos mintán – a nők részesedése 20,4 százalék volt, ez esetben is minden ötödik nő 30 év felett volt. A budapestieknél ez az arány 18,9 százalék volt. A férfiaknál országosan 21,9 százalék, Budapesten 25,3 százalék. Azaz minden negyedik mintába kerülő budapesti férfi elkövető 30 év feletti volt.

Úgy tűnik, hogy a két szélső korcsoportban mért arányszám-emelkedés oka meglehetősen összetett és érdekes jelenségre hívja fel a figyelmet: a fiatalkorú lányok és a 30 év feletti férfiak érintettségének emelkedésére. A fiatalkorú lányok érintettségét a középiskolások körében végzett drogepidemiológiai vizsgálatok is alátámasztják¹⁴³, ugyanakkor a 30 év feletti férfiak ilyen magas arányú részesedését a drogepidemiológiai vizsgálatok eredményei nem támasztják alá. Az okokat vélelmezhetően a bűncselekmény észlelése, a felderítés, illetve az elkövetők egyéb jellemzőivel összefüggésben kell keresnünk.

A budapesti 30 éven felüliek előélet szerinti eloszlása jóval alatta marad a mintába mért átlagértéknek: a nőknél büntetett előéletű volt 7,1, férfiak-

143 Elekes Zs. (2013): i. m.

nál 18,2 százalék. (Országos mintán ez az arányszám mindkét nem esetében 45,2 százalék volt.)

Az iskolai végzettség vizsgálata és összehasonlítása jelen körülmények között indifferens, ugyanis a mintába kerülők életkori jellemzői szignifikáns kapcsolatban állnak az iskolai végzettség alakulásával. Csak úgy, mint a foglalkozás.

Ami a 30 éven felüliek arányában mért növekedésre magyarázatul szolgálhat az az észleléshez kapcsolódó körülményekkel, illetve az észlelő hatóság attitűdjével magyarázható.

A körülmények az észlelő hatósági személyek felderítéssel kapcsolatos tapasztalataival, érzéseivel, gyakorlatával értendők. Az eljáró rendőr a tapasztalatai alapján gyanúsna vélt körülmény, helyzet, viselkedés miatt kezdeményez igazoltatást.

Iskolai végzettség

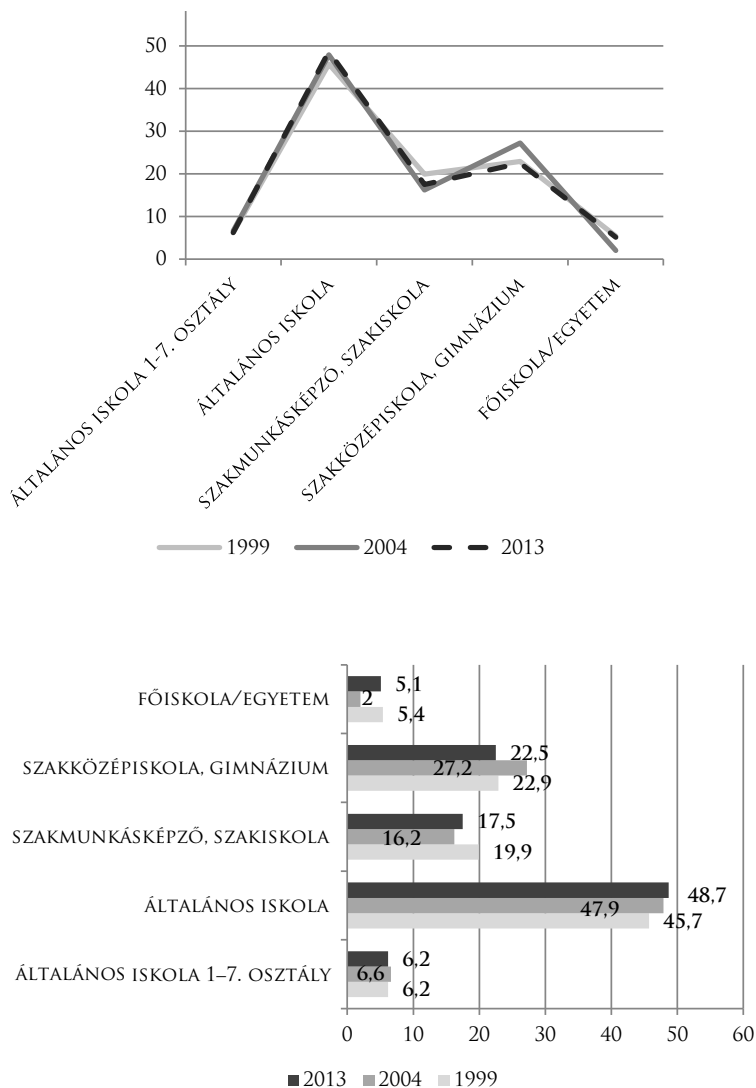
A családi állapot és a lakhely változókat nem elemeztem a jelen vizsgálat során, ugyanis igazán nincs relevanciája az elkövetői kör specifikus sajátosságai miatt.

Érdemes azonban megvizsgálni az iskolai végzettséget, ugyanis az eredmények összehasonlíthatók – legalábbis budapesti viszonylatban – a korábbi vizsgálatok során kapott értékekkel. Így tovább vizsgálhatjuk, más változók szerint, a mintába kerülő elkövetői kör jellemzőit és a korábbi évekhez viszonyítva a változásokat.

Előljáróban fontos leszögezni, hogy az életkorbeli elmozdulás – a két szélső korcsoport arányainak emelkedése – azt gondolom hatással lesz a mintába kerülők iskolai végzettségének alakulására is. Mivel közel kétszeresére nőtt a fiatalkorúak aránya és a harminc év felettieké is – az elmúlt tizenöt évben – a kábítószer-bűncselekmény elkövetése miatt eltereltek körében, így az várható, hogy a befejezett általános iskolát, mint legmagasabb iskolai végzettséget magukénak mondó elkövetők aránya a korábbi két vizsgálat során mért arányértékhez képest növekedni fog. De lássuk egy ábrán szemléltetve, mit mutatnak az adatok!

31. számú ábra

Az 1999-es, a 2004-es és a 2013-as vizsgálat mintáiba kerülő budapesti, kábítószerrel visszaélés miatt elterelésen részt vevő elkövetők legmagasabb iskolai végzettség szerinti eloszlása (%)

A budapesti mintába kerülő ügyek 81,2 százalékában volt információ az elkövető iskolai végzettségéről¹⁴⁴. A várakozással, a prognózissal ellentétben nem emelkedett az általános iskolát végzettek aránya. Az első ábrán látható, hogy a mintába kerülők legmagasabb iskolai végzettség szerinti eloszlása a három vizsgálat eredményei alapján gyakorlatilag egy görbére illeszkedik, azaz szinte konstans. Egy picit kilóg, de csak pár százalékpontos eltéréssel a 2004-es minta, de ott is annyival, hogy a másik két mérésnél enyhén magasabb arányértéket mértem az érettségizettek vonatkozásában és alacsonyabbat a felsőfokú végzettségűeknél.

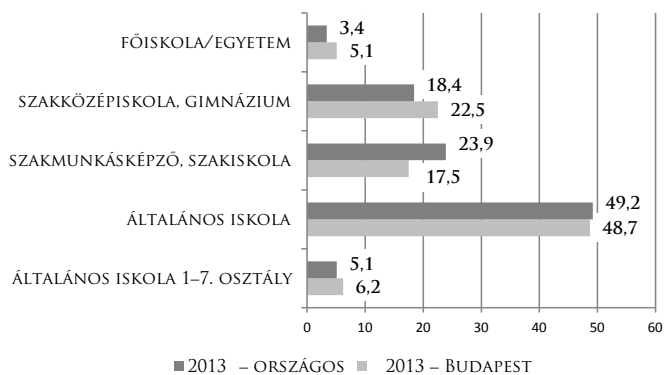
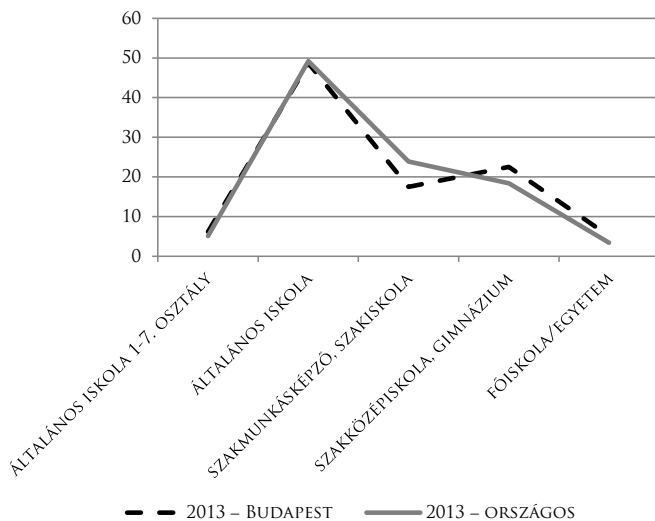
Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy az elmúlt 15 évben a jogszabályi környezet és a drogpiacon történt változások ellenére a Budapesten kábítószer-bűncselekmény elkövetése miatt eljárás alá vont elterelésen részt vett bűnelkövetők iskolai végzettségének eloszlása gyakorlatilag alig változott.

De nézzük, mi a helyzet az országos mintán!

144 A gyanúsítottként vagy tanúként történő kihallgatás során az eljáró előadó, vizsgáló jegyzőkönyvet készít, amelyet a kihallgatott, amennyiben a benne foglaltak helyesen tartalmazzák az általa elmondottakat, aláírásával hitelesít. A személyi adatokat tartalmazó részben az előadó a megadott kérdések alapján próbál információt gyűjteni az elkövető társadalmi-demográfiai jellemzőiről. A válaszadás, azonban önkéntes, így a személyazonosításra szolgáló adatokon túl a gyanúsított – az információs és az egészségügyi önrendelkezési jogával elve – nem köteles válaszolni az iskolai végzettségével, családi állapotával, foglalkozásával, jövedelmével, egészségi állapotával stb. kapcsolatos kérdésekre. Ezért nem volt minden a feldolgozott ügyiratban információ a gyanúsított legmagasabb iskolai végzettségéről, sőt foglalkozásáról sem.

32. számú ábra

A 2013-as vizsgálat mintájába kerülő kábítószerrel visszaélés miatt elterelésen részt vevő elkövetők legmagasabb iskolai végzettség szerinti eloszlása (%)

Az országos mintába kerülő ügyek 87,5 százalékában volt információ az elkövető legmagasabb iskolai végzettségéről. A vonalábrán látható, hogy az országos és budapesti minta az általános iskolai végzettséget követően némileg szétválík egymástól. Az országos eloszlást mutató görbe lefelé vezet kicsi töréssel a szakmunkásképzőnél, míg a budapesti eloszlást mutató ugyanott jobban megtörik, és utána kissé emelkedik. Ez pedig azt jelzi – és ezt a jobboldali sávdiaagram az arányértékekkel jól szemlélteti –, hogy míg az általános iskolai végzettségig szinte hasonló arányértéket mutat a budapesti és az országos mintán mért eloszlás, a szakmunkásképző, szakiskolai végzettségűek arányértékében már 6,4 százalékos eltérés mutatkozik az országos minta „javára”. Ezt követően azonban a budapesti elkövetők körében mért arányértékek megelőzik az országos mintán mért értékeket: az érettségizettek esetében 4,1 százalékkal, a felsőfokú végzettségűek esetén pedig 1,7 százalékkal.

Azaz a budapesti és az országos mintán mért arányértékek eloszlása azt mutatja, hogy a kábítószer-bűncselekményt elkövetett elterelésen részt vevő budapestiek valamivel iskolázottabbak, mint az országos átlag.

De továbbra is igaz az az állítás, amelyet 15 évvel ezelőtt megfogalmaztam, hogy „... a mintát alkotó – legyen az országos vagy budapesti – elkövetők jóval fiatalabbak, és emellett iskolázottabbak is, mint az átlagos bűnelkövetők”.¹⁴⁵

Habár Erdősi Sándor 15 évvel ezelőtt azt írta, hogy „*ügy tűnik mintha a kriminális kábítószerrel visszaélés a jelentős mennyiségi növekedés közben fokozatosan egy alacsonyabb iskolázottságú szubkultúrába szorulna vissza. A kérdés ezúttal az, hogy ezt a látszatot vajon nem az teremti-e, hogy az alacsonyabb iskolázottságúakat kevésbé védi az a »szociális puffer«, amely a magasabb iskolázottságú bűncselekményt elkövetőket, és ezen belül a kábítószerrel visszaélőket megóvjá attól, hogy büntető-eljárás alanyaivá váljanak.*”¹⁴⁶

Ma, 15 évvel később már megpróbálhatunk válaszolni erre az egyébként kiváló kérdésre: Részben nemmel kell felelni, mert sem a kriminálstatisztikai adatok, sem pedig a vonatkozó célzott vizsgálatok eredményei nem mutatnak jelentős eltérést a 15 évvel ezelőtti arányértékekhez viszonyítva, azaz nem szorult vissza egy alacsonyabb iskolázottságú szubkultúrába, legalábbis a hatóság által észlelt cselekmények elkövetőinek vonatkozásában. Ugyanakkor részben igen kell felelni, mert a kábítószeres és a bűnözés kapcsolata jelentősen megváltozott az elmúlt 15 évben, a bűnöző szubkultúrában a kábítószer-használat elter-

145 Ritter I.: Vizsgálat a büntetőeljárás alternatívájaként alkalmazott gyógyító-megelőző kezelés eredményességéről kábítószer-bűncselekmények esetén. Kézirat, 2000

146 Idézi Ritter I.: Uo. 55. o.

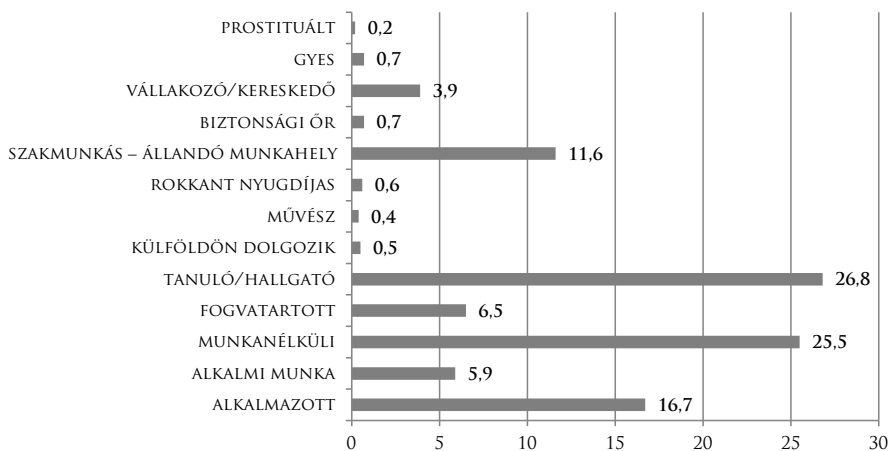
jedtsége jelentősen nőtt, amit a kábítószer hatása alatt történő bűnelkövetések számának folyamatos emelkedése és/vagy más bűncselekmények elkövetése mellett tartással összefüggő kábítószer-kriminalitás számbeli növekedése is alátámaszt. Ugyanakkor a kábítószeres szubkultúra rendkívül rétegzett, gyakorlatilag leképezi a társadalmi szegmentációt. Nagyvonalakban a következőképpen fest: a jómódú felső réteg mellett egy marginalizált és deprivált réteg alkotja a szubkultúra társadalmának két pólusát. Azzal a különbséggel, hogy itt egy erős középosztály található: az alkalmi és/vagy rekreációs fogyasztók csoportja. Ebből a szubkultúrából „észlel” a hatóság. A felső, jómódú rétegig el sem jut zömében a rendőrség, mert a szerhasználat zárt helyen, sokszor zárt szórakozáshoz kötődően történik. A pólus másik végén lévő deprivált réteggel nem tud mit kezdeni a hatóság; többször álltak eljárás alatt, nem változott semmi. Hacsak nem érkezik bejelentés ellenük, nem kezdeményeznek eljárást velük szemben.

Azonban az alkalmi fogyasztó „középosztály” már érdekesebb célcsoport. Nem véletlen, hogy ők képezik az a kábítószer-vétség elkövetése miatt eljárás alá vontak többségét. Esti, éjszakai igazoltatások, gépjármű ellenőrzések során, szinte véletlenszerűen kerülnek a hatóság látókörébe, velük szemben lefolytatható az eljárás, bizonyítható az elkövetés, együttműködőbbek, mint a másik két csoportba tartozók többsége, kvázi „kellemes gyanúsítottak”. Jelenlétük (kinézetük, testszaguk, állapotuk stb.) és viselkedésük sokkal kevésbé frusztráló, mint például a deprivált réteghez tartozóké, kevesebb a gond velük, így „szívesebben választják őket” az eljáró hatósági személyek. Azaz e cselekmény kapcsán mind a szociális puffer mind annak hiánya védő szerepet tölt be. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy ezen elkövetők egy része ellen célzottan, bejelentés miatt indul hatóság akár kábítószerrel visszaélés vagy más bűncselekmény gyanúja alapján. De előfordul, hogy operatív felderítést követő realizálással indul az eljárás. Jelen mintában is több (11) ilyen eset volt, ahol a rosszul vagy rossz időben történt elfogás miatt csak kábítószer-fogyasztás vagy tartás vétségi alakzata volt bizonyítható, így a célszemély részt vehetett elterelésen.

Munkahely

Megvizsgáltam, hogy a mintába kerülő elkövetők az elkövetés idején milyen típusú munkatevékenységet végeztek. Az összes vizsgált eset 83,9 százalékában tudtam adatot gyűjteni a tevékenység típusáról. A 33. számú ábra mutatja ezek megoszlását.

33. számú ábra

A mintába kerülő elkövetők foglalkozás szerinti eloszlása (%)

A 2013-as vizsgálati mintába kerülő elkövetők 33,8 százalékának volt az elkövetés idején állandó munkahelye, ezen túlmenően pedig további 26,8 százalék jelezte, hogy tanulói vagy hallgatói jogviszonnyal rendelkezik valamely oktatási intézményben. A mintába kerülők további 5,9 százaléka alkalmi munkatevékenységet folytatott, így összességében az elkövetők kétharmada (66,5 százalék) dolgozott vagy iskolába jár az eljárás megindításakor. A maradék egyharmad vagy munkanélküli volt vagy egyéb okból volt távol a munkaerőpiactól.

Ezek az arányértékek relatíve kedvező képet vázolnak a mintába kerülő elkövetők munkaerőpiaci részvételéről, de nézzük meg, mit mutatnak a budapesti mintán az arányszámok a korábbi évek vizsgálati eredményeinek tükrében! (A 12. számú táblázatban egyszerűsített kategóriákat használok annak érdekében, hogy összehasonlíthatók legyenek az arányértékek.)

12. számú táblázat

Az 1999-es, a 2004-es és a 2013-as vizsgálat mintába kerülő budapesti, kábítószerrel visszaélés miatt elterelésen részt vevő elkövetők foglalkozás/munkahely szerinti eloszlása (%)

Foglalkozás	1999	2004	2013
Állandó munka	29,9	42,6	31,9
Alkalmi munka	13,1	11,6	7,6
Munkanélküli	24,6	18,7	18,2
Tanuló	24,4	24,1	29,8
Fogvatartott		0,1	8,7
Rokkantnyugdíjas	0,5	0,5	0,4
Vállalkozó	6,7	2,3	3,1
Sorkatona	0,5		
Külföldön dolgozó			
Prostituált	0,2		0,3
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0

A három vizsgálat foglalkozás/munkahely szerinti eloszlásának összehasonlítása érdekes képet mutat. Ezek az eredmények is erősítik a korábbi következtetéseket, miszerint az elkövetők többsége a korábban a drogfogyasztó szubkultúrában „alkalmi fogyasztó középosztály”-ként definiált réteghez tartozik. Habár az állandó munkahellyel, sőt az alkalmival rendelkezők arányértéke is alacsonyabb a 2013-as budapesti mintán, mint a 2004-esen (mindamellet két százalékponttal meghaladja az 1999-es mintán mért arányértéket), ugyanakkor a munkanélküliek eloszlásában nem detektálható változás. Két csoportban ellenben növekedtek az arányértékek a 2004-es helyzethez képest: a fogvatartottak és a tanulók csoportjaiban.

Korábban utaltam rá, hogy a hatóság által történő észlelések miatt indult eljárások gyanúsítottjainak társadalmi-demográfiai jellemzői – a kábítószerfogyasztás tekintetében legalábbis bizonyosan – nem hasonlók a drogepidemiológiai vizsgálatok eredményei alapján leírt jellemzőkkel, éppen ezért nem alkalmasak arra, hogy akár a drogepidémiára, akár az abban érintettekre vonatkozóan általánosításokat tehesünk.

Ugyanakkor alkalmasak arra, hogy a hatósági észlelés jellemzőit, változásait nyomon követhessük.

A fiatalkorúak arányának emelkedése a mintában, értelemszerűen magával hozta a tanulók, hallgatók változó korábbi vizsgálatok során mért arányértékének növekedését.

A kérdés persze, hogy mi az oka a fiatalkorúak növekvő érintettségének. Ugyanis a tanulói, hallgatói státus megtartása és értékének megőrzése komoly problémát okozhat, amennyiben az illető ellen büntetőeljárás indul. Kriminálizálásukkal, még akkor is, ha a büntetés alternatívájaként elterelődnek és kiemelődnek a büntetőeljárás további menetéből, olyan stigmát kapnak, amelyet az oktatási rendszer, illetve maga az oktatási intézmény nehezen tolerál.

A mintába kerülő esetek közül gyakorlatilag minden negyedik (23,4 százalék, N = 308) megindulását állampolgári bejelentés előzte meg. Ez az arány a budapesti mintában 14,2 százalék volt. A fiatalkorúak tekintetében azonban országos mintán 41,3 százalék, a budapestin 34,5 százalék volt a bejelentés útján történő észlelések aránya. Gyakorlatilag a budapesti mintába kerülő minden harmadik fiatalkorú gyanúsított bejelentés miatt került a hatóság látókörébe. Az ismertté vált bejelentő az esetek felében (51,3 százalék) az iskola vagy a szülő vagy az otthonvezető volt. Azaz olyan személy, amely a gyermek felügyeletét gyakorolta. A többi esetben kórház, lakó vagy ismeretlen személy tette a bejelentést.

Vélhetően a fiatalkorúak arányának növekedése mögött a jelenséggel kapcsolatos társadalmi érzékenység nem elhanyagolható szerepet tölt be. Ugyanakkor a gyermek felügyeletével megbízott személyek bejelentéseinek növekedése arra is ráirányítja a figyelmet, hogy bizonyos esetekben és helyzetekben az iskola, a szülő vagy a nevelő nem képes kezelni vagy a drogfogyasztás tényét vagy a drogfogyasztót. Nyilvánvalóan szükség lenne olyan programra és/vagy intézményre, ahová ezekben a helyzetekben fordulni lehetne és krízisintervenciók jelleggel az odafordulók azonnali segítséget kaphatnának. Bizonyosan nem lendíti elő sem a gyerek-szülő, sem a tanár-diák, sem pedig a nevelő-nevelt kapcsolatot, ha az érintett felnőtt – a várható jogkövetkezmények ismerete nélkül – feljelentést vagy bejelentést tesz a kiskorú ellen a rendőrségen. Ugyanis a rendőrség kénytelen a legalitás elve alapján, a hatályos jogszabályok szerint eljárni. Hiába tartja bejelentő szülők, tanárok vagy nevelők többsége az eljárási cselekményeket, a hatósági fellépést egy idő után túlzásnak, szükségtelennek.

A társadalmi érzékenység mellett pedig vélelmezhetően a gyermek felügyeletével megbízottak körében a drogfogyasztás kezelésével kapcsolatos tanácsatlanság érhető tetten a fiatalkorúak arányának növekedése mögött. Szükséges azonban megjegyezni azt is, hogy a budapesti mintában négy olyan eset volt,

amikor a szülő, nevelő azért tett bejelentést, mert a gyermek drogfogyasztása kritikus állapotot ért el, a drogdependencia szociális szindrómái a közösséget vagy a családot veszélyeztették.

Összességében a mintába kerülők foglalkozás/munkahely szerinti eloszlása és a budapesti mintán mért eredmények összevetése a korábbi évek kutatási eredményeivel tovább erősíti azt a hipotézist mely szerint a kábítószer-vétség miatt eltereltek között a legalacsonyabb társadalmi státusúak nem túlreprezentáltak. Ez pedig azt jelzi, hogy

- a szerfogyasztás a társadalomban réteghelyzettől függetlenül jelen van,*
- a hatóság nem tekinti célcsoportjának a deprivált, marginalizált drogfüggő egyéneket e bűncselekmény tekintetében.*

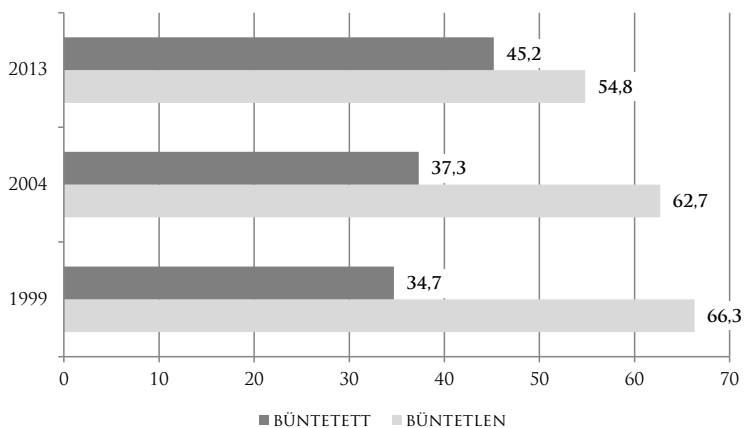
Előélet

Az országos mintába kerülők 56,8 százaléka büntetlen előéletű volt. A budapesti mintán a büntetlen elkövetők aránya 54,8 százalék volt. Szemben a kriminálstatisztikában és a jogi értelemben használt „előélet” definícióval, a vizsgálat során büntetlen előéletűnek tekintettem azokat, akik életük során – jelen bűncselekményt leszámítva – nem kerültek kapcsolatba az igazságszolgáltatás rendszerével, míg büntetett előéletűnek azokat, akik igen, még akkor is, ha a jogkövetkezmények alól már mentesültek. (A korábbi vizsgálatok során is így definiáltam az előéletet, így a kapott eredmények azokkal összehasonlítható.)

A 34. számú ábra az elkövetők előéletének a jelen és a korábbi vizsgálatok budapesti mintáján mért eloszlását mutatja.

34. számú ábra

Az 1999-es, a 2004-es és a 2013-as vizsgálat mintáiba került budapesti, kábítószerrel visszaélés miatt elterelésen részt vevő elkövetők előélet szerinti eloszlása (%)

A 34. számú ábra szemléletesen tükrözi, hogy a jelen vizsgálat budapesti mintájába kerülő elkövetők között magasabb volt a büntetett előéletűek aránya, mint az 1999-es és a 2004-es mintába kerülő esetében. Közel 15 évvel ezelőtt több, mint tíz százalékponttal (10,5 százalék) kevesebben voltak azok, akik a vizsgálat cselekményt megelőzően életükben valaha kapcsolatba kerültek volna az igazságszolgáltatás rendszerével.

Míg 1999-es és a 2004-es vizsgálati eredmények az előélet tekintetében pár százalékpontos eltérést mutatnak csak, ami mögött nem áll jelentős változás a budapesti hatóság által észlelt kábítószer-bűncselekmény vétségi alakzatát elkövető gyanúsított kör ezen változóját illetően, azonban a 2013-as vizsgálati eredmények és az 1999-esek között már jelentős elmozdulás detektálható. Ez pedig azt jelzi, hogy egyre többen válnak érintetté az úgynevezett bűnözői szubkultúrából. Olyanok, akik – bűncselekmény elkövetése miatt – korábban már kapcsolatba kerültek az igazságszolgáltatás intézményrendszerével.

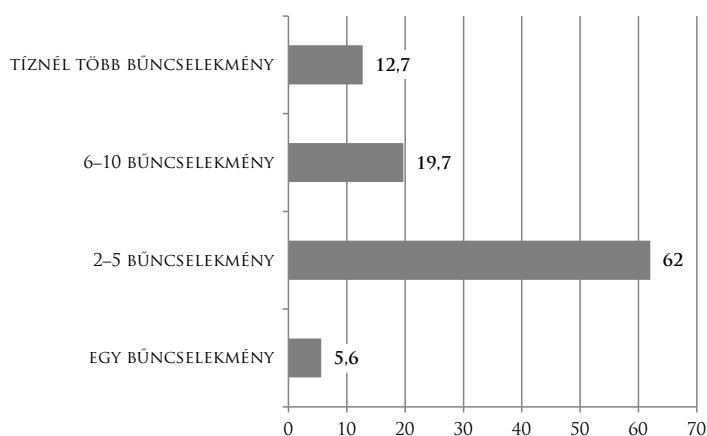
A 2013-as vizsgálat országos mintájában a büntetett előéletűek 7 százaléka, a budapesti mintában 5,6 százaléka csak egy bűncselekményt követett el korábban, a többiek ennél többet. Ezek az adatok azt erősítik, miszerint az igaz-

ságszolgáltatással már valaha kapcsolatba kerülők körében a drogfogyasztás egyre hatványozottabban van jelen.

Az eloszlást a 35. számú ábra mutatja.

35. számú ábra

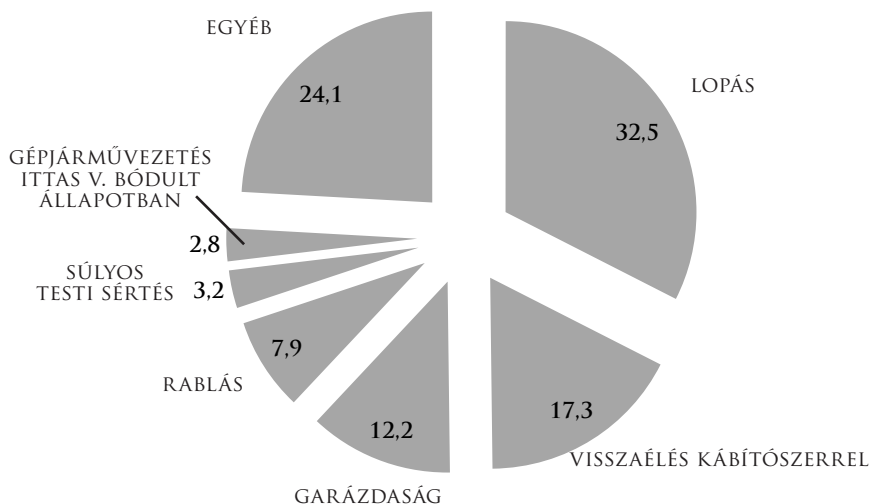
A 2013-as vizsgálat mintájába kerülő budapesti, kábítószerrel visszaélés miatt elterelésen részt vevő büntetett előéletű előélet elkövetők eloszlása a korábban elkövetett bűncselekmények száma szerint (%)

A korábban elkövetett bűncselekmények sorát – nem meglepő – a vagyon elleni cselekmények vezetik. Az országos mintába kerülő büntetett előéletűek 32,5 százaléka követett el legalább egy alkalommal lopás bűncselekményt. A második leggyakrabban elkövetett cselekmény a visszaélés kábítószerrel (17,3 százalék), a harmadik pedig a garázdaság (12,2) volt.

36. számú ábra

A 2013-as vizsgálat mintájába kerülő budapesti, kábítószerrel visszaélés miatt elterelésen részt vevő büntetett előéletű elkövetők eloszlása a korábban elkövetett bűncselekmények típusa szerint (%)

Az erőszakos bűncselekményt elkövetők aránya 23,3 százalékot mutat az ábrán, ami azt jelzi, hogy minden negyedik mintába kerülő büntetett előéletű személy korábban erőszakos cselekmény elkövetése miatt került kapcsolatba az igazságszolgáltatás rendszerével.

ÖSSZEKÉZÉS

A kábítószer-fogyasztás jogi minősítése az elmúlt száz évben földrajzi helyektől, társadalmaktól és kultúráktól függően folyamatos változáson megy át. Kriminálizálódik, dekriminálizálódik és bizonyos társadalmakban, bizonyos szertípusok vonatkozásában legalizálódik. Magyarországon a kábítószer-fogyasztás a hatályos törvényi rendelkezések értelmében bűncselekmény, tehát mi kriminálizáljuk ezt a magatartást. Azonban a nemzetközi kötelezettségünknek eleget téve az elterelés jogintézménye által hazánkban is lehetőség van *a büntetendő magatartást megvalósítók specializált körének kiillesztésére vagy kivonására a büntető igazságszolgáltatás folyamatából. A krimináleklúzió eszköze ez esetünkben a diverzió, amely a jelenleg a vádemelés elhalasztása jogintézmény keretein belül működik.*

A büntetőeljárás alternatívájaként alkalmazható gyógyító-megelőző kezelés, azaz az elterelés először hazánkban a Btk. 282. §-ának 1993. évi XVII. törvénnyel történő módosításával vált alkalmazhatóvá. Egészen 1999. március 1-jéig a jogalkotó az anyagi jogban rendelkezett az elterelés szabályozásáról. A büntető anyagi jogi változásokkal összhangban azonban a büntetőeljárás törvényt módosító 1998. évi LXXXVIII. törvény az elterelés igénybevételének kritériumait és a végrehatás feltételeit a vádemelés elhalasztása jogintézmény kereteibe illesztette.

Három alkalommal (1999, 2004, 2013) végeztem célzott hatásvizsgálatot a jogintézmény működéséről. A vizsgálatok eredményei rávilágítottak arra, hogy az alapkérdés nem az, hogy az elterelés jogintézménye hatásos vagy sem, hanem az, hogy *mi a társadalmilag hasznosabb: ha a klasszikus büntető igazságszolgáltatást Janus-arcú elemekkel modernizáljuk vagy ha egyértelműen dekriminálizálunk és bizonyos, a büntető igazságszolgáltatás hagyományos eszközeivel nem kezelhető*

magatartásokat és kezelésüket más szakpolitikák intézményrendszerébe illesztjük? Esetleg legalizálunk?

Mert az bizonyos, hogy a kábítószer-fogyasztás vonatkozásában a jelenlegi hazai „félmegoldásnak” nem sok értelme van.

Sokan úgy gondolják, hogy habár nem egy jól működő intézmény az elterelés, de „még mindig jobb mintha börtönbe küldenénk a kábítószer-fogyasztókat”.

Jogosan merül fel a kérdés: akkor mi a helyes, mi a jó megoldás? Somló Bódog így vélekedett erről 1912-ben: „*Nem mindaz valósítható meg, ami helyes és mert megvalósíthatatlan, még nem szűnik meg helyes lenni.*”¹⁴⁷

*A jog helyességének megállapítása két különálló problémát ölel fel. Jelenti először is annak a végső célnak megállapítását, amelyre a jognak törekednie kell, hogy helyes lehessen, és jelenti másodsor annak megállapítását, hogy valamely jogszabály adott konkrét viszonyok között alkalmas eszköz-e ennek a végső célnak megvalósítására. Ennek az utóbbi kérdésnek megoldása nyilván egy okozati összefüggés ismeretét tételezi fel, míg az a kérdés, hogy minő végső cél mértékével mérve állapítjuk meg a jog helyességét, nem kauzális kérdés*¹⁴⁸.

Be kell vallanom, még mindig nem tudom, hogy mi az elterelés működtetésének valódi célja a nemzetközi szerződésben foglalt kötelezettség teljesítésén túl és azon a hangzatos, ámbár koránt sem igazolható érven túl, hogy a jog védelmet kíván nyújtani a kábítószer-kereskedők áldozatainak. Hiszen a „szegény áldozatok” maguk döntenek úgy, hogy kábítószer kívánnak fogyasztani és e magatartásukkal, igényükkel létrehozzák és fenntartják a kínálati piacot.

Tehát elsődlegesen fontos lenne meghatározni a szabályozás valódi célját! Ha pusztán a nemzetközi szerződésből fakadó kötelezettség teljesítést tekintjük annak, akkor azt kell deklarálni és ahhoz kell illeszteni – Somló gondolatát követve – a szükséges szabályozás formáját, felmérve, hogy a büntető jog alkalmas szabályozási keret-e ehhez. Ha más célt határozunk meg, legyen az a speciális prevenció, akkor pedig ahhoz kell megtalálni a megfelelő szabályozási keretet.

De mindenképpen itt az ideje több mint húsz év után definiálni az elterelés jogintézmény működésének célját és újragondolni a szabályozás kereteit. A drogpiacon gyors változásai állva hagyták a büntetőpolitikát és igazságszolgáltatás intézményrendszerét.

147 Somló B.: i. m. 133. o.

148 Uo. 128. o.

A következőkben foglaljuk össze az elterelés működésének először elméleti, majd a vizsgálati eredmények tükrében gyakorlati előnyei és hátrányait.

Az elterelés elméleti előnyei és gyakorlati hátrányai

Ez a büntetés alternatívájaként alkalmazott jogintézmény elméleti szinten *előnyös*

- a jogalkalmazók számára, mert a nagy ügyforgalom mellett jelentős időmegtakarítás érhető el azzal, hogy nem kell nyomozni, vádiratot szerkeszteni, hanem egy vádhalasztás elrendelő határozattal és egy eljárást megszüntető határozattal, relatíve kevés ráfordított munkával, sikeresen befejezhető egy ügy. Azaz az eredményes befejezés –, illetve az ügyészek teljesítményét [véleményem szerint tévesen mérő] váderedményesség – rögzíthető;
- a gyanúsított/elkövető számára, mert a büntető hatóság égisze alól, a segítő szféra veszi gondjaiba; így a büntetés relatíve humánus és személyre szóló, alapvetően segítő célzatú, nem pedig izoláló;
- az ellátás végző egészségügyi és/vagy szociális intézményrendszer számára, ugyanis klienseket termel. Különösen érvényes ez a kizárólag megelőző-felvilágosító szolgáltatást végző intézményekre, amelyek e kliensek nélkül nem lennének képesek fenntartani magukat;
- az igazságszolgáltatás intézményrendszere számára, mert az eljárások költségének egy részét és a „büntetés” végrehajtásának költségét áthárítja a szociális és/vagy egészségügyi szférára; továbbá elméleti szinten csökkenti az ügyészek terheit;
- a társadalom számára, mert jóval kevésbé stigmatizálja az elkövetőt, mint más büntetések és így a járulékos társadalmi hátrányok is jóval kisebbek.

A gyakorlatban azonban hátrányos

- a jogalkalmazók számára, mert naprakésznek kell(ene) lennie a folyton változó szabályozás miatt. Az információ megszerzéséhez azonban idő kell, amely időt pedig más ügyektől vagy éppen a szabadidejéből kell elvennie. Ellenkező esetben nem tud megfelelni a „naprakésztség” követelményének. Ráadásul ezeknél az ügyeknél – a valóságban – magas az adminisztrációs teher, illetve sikertelen teljesítés esetén további munkateherrel kell szá-

- molni, hiszen vádat kell emelni; ráadásul – társadalmi súlyukhoz képest – meglehetősen hosszúak az eljárások;
- a gyanúsított/elkövető számára, ugyanis az eljárás és a teljesítés aránytalanul sok időt vesz igénybe; igaz nem izolál, de az eljárás és a kezelésen történő részvétel szegmentál, miközben maga az ellátás sok esetben nem szükséges és nem hatásos; nem motiváltak a kényszerűen választott kezelésen történő részvételre, a segítség elfogadására;
 - az ellátást végző egészségügyi és/vagy szociális intézményrendszer számára. Habár klienseket termel ezek a kliensek rövidtávú, folyton változó pacientúrát, kliensállomány jelentenek. Valós terápia és segítség helyett a cél sokszor nem egyéb, mint a jogkövetelmények adminisztrációja. A kliensek nem motiváltak a kezelésben történő részvételre, csak a hatósági dokumentum megszerzésére. Ezért az intézményrendszer is a valós kezelés, segítség helyett az intézményi érdekeket előtérbe helyező, a jogkövetelményeknek megfelelő „adminisztratív terápiát” épít ki e kliensek számára;
 - az igazságszolgáltatás intézményrendszere számára, mert együttműködésre kötelezi a szociális/igazságügyi ellátórendszerrel. A két totális intézményrendszer együttműködése számos esetben, a gyakorlatban egyfajta rivalizálást okoz, amely az intézkedés hatásosságát és közvetve a jogbiztonságot ássa alá; ráadásul mert az eljárások cselekmény társadalmi súlyához mérten is aránytalanul hosszúak, így tovább terhelik az amúgy is magas ügyteherrel dolgozó rendszert;
 - a társadalom számára, mert az eljárások és a kezelés drága, hosszú és eredménytelen. Azaz nem hatásos és nem költséghatékony. A problémakezelésre jellegénél fogva nem alkalmas intézményrendszer dominanciájából fakadó anomáliák és működési zavarok negatívan hatnak vissza mind az igazságszolgáltatás és a jogalkalmazás rendszerére, mind pedig a jogrendszer egészére. Ugyanakkor elzárják a társadalompolitika adekvátabb intézményrendszereit, intézményeit attól, hogy bevonódjanak a társadalmi probléma kezelésébe.

Vizsgálati eredmények, javaslatok

A vizsgálati eredmények alapján azt gondolom, hogy a csekély súlyú keresleti oldali kábítószer-bűncselekményt elkövetők elterelését lehetővé tevő vádhasztás egy olyan hatástalan, rendkívül költséges, alternatív kényszer-együttműködésen alapuló jogintézmény, amely felesleges terhet ró mind az igazságszolgáltatás, mind az egészségügy rendszerére. Szabó András szavaival élve egy „büntetőjogi öngól”.

Habár a korábbi vizsgálatok óta eltelt időben hatályosult, a gyakorlati alkalmazást segítő irányelvek, módszertani levelek, miniszteri rendeletek elősegítették az eljárások és a teljesítés során korábban feltárt anomáliáinak kezelését, azonban a kábítószerpiac gyors változásait követni képtelen igazságszolgáltatás rendszere nem tudott megbirkózni az új kihívásokkal. Így újabb, a jogbiztonságot a korábbiaknál jobban veszélyeztető, jogalkalmazási problémák merültek fel.

A vizsgálatok (1999, 2004, 2013) legfőbb eredményei

Indikátorok**Eredmények**

Statisztika

Még ma sem tudjuk pontosan az ENYÜBS-ből, hogy egy évben pontosan hány esetben hoznak vádhalasztó határozatot az ügyészek kábítószer-bűncselekményt elkövető delikvens ellen, azaz kerül sor elterelésre.

Latencia

A kábítószer-bűncselekmények latenciája legalább huszonöt-szörös.

*Elkövetés ideje
(hónap)*

A mintába kerülő ügyek elkövetési hónap szerinti eloszlása alapján, kijelenthető, hogy a nyomozó hatóság felderítésének metodikája és időbeni mintázata a csekély súlyú kábítószer-bűncselekmények vonatkozásában független a jogszabályi környezettől, illetve a drogpiacon változásaitól. A csekély súlyú kábítószer-bűncselekmények időbeli mintázatát jellemzően a helyi rendőrség napi gyakorlata, aktivitása, (humán erőforrás) lehetőség- és „fentről lefelé irányuló” elvárásrendszere határozza meg.

*Elkövetés ideje
(napszak)*

A legtöbb eljárásindításra a csekély súlyú kábítószer-bűncselekmény elkövetése miatt jellemzően a késő délutáni, esti, késő esti időszakban kerül sor. Ennek egyrészt az az oka, hogy a szerhasználók jelentős része rekreációs céllal fogyaszt kábítószer, így a szerhasználatra jellemzően a napi elfoglaltságokat követően kerül sor. Másrészt, a rendőrség a napi rutintevékenységet követően, késő, délután és az esti órákban, habár kisebb létszámmal, de célzottabb ellenőrző tevékenységet folytat.

<i>Bűncselekmény- észlelés mintázata</i>	A legtöbb észlelés/realizálás az utcán történt, ez követ- ték a lakásban (bejelentés vagy házkutatás miatt), illet- ve a gépjármű-ellenőrzés során történő felderítések.
<i>Bűncselekmény- észlelés mintázata (bejelentések)</i>	Gyakorlatilag minden negyedik eljárás bejelentés miatt indult. A bejelentések részletes elemzése jogismereti és jog- alkalmazási problémákat tárt fel: az orvosok, men- tősök által történt – jogszabálysértő – bejelenté- sek a 2013. évi mintában 10,7 százalékot tettek ki. Budapesti viszonylatban az 1999. és a 2013. évi vizsgá- latok között megháromszorozódott az orvosok, mentő- sök által történő bejelentések aránya.
<i>Bűncselekmény- észlelés mintázata (családtagok által történő bejelentések)</i>	A szülők és élettársak által, kábítószer-fogyasztás vagy -birtoklás miatt, tett előfordulási gyakorisága az 1999- es, budapesti vizsgálatban nem volt említésre méltó, azonban 2013-ban 13 százalékot tett ki. Az esetek több- sége szülők által saját gyermekük ellen tett bejelentést tartalmazott. Többségében azért került sor a rendőrség bevonására, mert a szülő féltette gyermekét: vagy tudo- mása volt róla, hogy hosszabb ideje használ kábítószer- eket és a gyermek szenvedélybetegsége olyan mértékben lehetetlenítette el a család életét, ami már nem volt tart- ható (bántalmazott családtagokat, rendszeresen lopott otthonról stb.) vagy pedig alkalmi szerhasználat jutott a szülő tudomására, amitől megijedt és a hatósághoz for- dult segítségért. A szülő jellemzően nem volt tudatában, hogy bejelenté- se milyen következményekkel, büntetőeljárási cselek- mények eltűrésével és abban való közreműködéssel fog járni.

Indikátorok**Eredmények***Javaslat*

A társadalom védelme és az egyéni szabadságjogok érvényesülése érdekében is jóval indokoltabb lenne egy betegsége miatt másoknak rendszeresen sérelmet okozó drogfüggőt kezelésen történő részvételre kötelezni, mint senkinek nem ártó alkalmi szerhasználók ellen – komoly költségekkel terhelt – büntetőeljárást folytatni, illetve represszív eszközökkel fellépni.

*Bűncselekmény-
észlelés mintázata
(egyéb)*

Az elmúlt 14 év során, budapesti viszonylatban, az észlelési módok is változtak. Hangsúlyosabbá váltak a humán információforrás útján történő észlelések (bejelentések) és realizálások, míg a korábbi „klasszikus helyszínek” visszaszorultak, többek között az célzott úgynevezett portyaszolgálatok jelentős visszaesésével. Mindez azonban Budapesten úgy ment végbe, hogy a közterületen történő igazoltatások miatt történt eljárásindítások aránya jelentősen emelkedett. Ez az emelkedés abból adódik, hogy minden ötödik közterületen történő észlelés oka más bűncselekmény elkövetés volt és később derült csak ki, hogy kábítószer-birtoklás vagy -fogyasztás vétsége is fennáll.

*Elkövetés tárgya
(vegyész szakértői
vizsgálatok alapján)*

Míg az 1999-es és a 2004-es vizsgálat során is ugyanazzal a hét szerrel szercsoportba tartozó anyaggal (*cannabisszármazékok, amfetamin, ecstasy, LSD, heroin, kokain, egyéb opiátok*), követték el a kábítószerrel visszaélést a mintába kerülők, a 2013-as mintába kerülő ügyekben ötvenféle kábítószer-típust (pszichoaktív anyagot) azonosítottak a vegyész szakértők. A mintába kerülő ügyekben előforduló anyagok vagy anyagmaradványok többsége cannabisszármazék vagy szintetikus cannabis volt.

<i>Elkövetés tárgya (toxikológiai vizsgál- atok alapján)</i>	A 2013. évi vizsgálati mintába kerülő ügyekben harmincnégyféle ismert szubsztanciát/hatóanyagot azonosítottak a toxikológusok. Az 1999-es és a 2004-es vizsgálat során hétfélét.
<i>Elkövetés tárgya és jogalkalmazás</i>	<p>A minta 23 esetében (ebből öt fiatalkorú) indult ügy eljárás, hogy az elkövetés tárgya új pszichoaktív anyag volt, és az elkövetés időpontja 2014. január 1-je előttre esett. Azaz a megszerzés, tartás (és így a fogyasztás) sem volt ekkor még büntetendő cselekmény. Ebből mindössze két esetben történt – a hatályos jogszabályra hivatkozva – bűncselekmény hiányában, az ügyészi szakban eljárásmegszüntetés. A többi esetben lefolytatták az eljárást, elterelésre is sor került, illetve sikertelen elterelés esetén vádemelés is történt.</p> <p>További 40 esetben (ebből 16 fiatalkorú) nem volt bizonyítható a bűncselekmény elkövetése: mert vagy nem találtak kábítószeranyagot, a toxikológiai vizsgálat pedig negatív volt, vagy találtak kábítószeranyagot, de az nem minősült a szakértők szerint kábítószernek, és a toxikológiai vizsgálat is negatív volt. A negyvenből mindössze három esetben szüntették meg az eljárást bűncselekmény elkövetésének hiányában. A többi esetben lefolytatták az eljárás és elterelésre került sor, illetve sikertelen elterelés esetén pedig vádemelésre. Volt három olyan eset is, ahol mindössze gyorstesztre került sor (ez egy megyéhez, sőt egy rendőrkapitánysághoz volt köthető) és ez volt a kétséget kizáró bizonyíték az ügyben (anyagmaradvány egyik esetben sem volt). Azaz nem került sor hivatalos toxikológiai vizsgálatra. Az elterelést elrendelő ügyészi határozat indokolásában az ügyész is a gyorsteszt eredményére hivatkozott bizonyítékként.</p>

Indikátorok**Eredmények**

És említést kell tenni még két olyan esetről, ahol mindössze metadonfogyasztás volt bizonyítható toxikológiai vizsgálattal, és hiába igyekezett bizonyítani a delikvens és orvosa, hogy szubsztitúciós kezeléssel (metadonfenntartó kezeléssel) vesz részt és terápiás céllal orvosi indikáció alapján és orvosi felügyelet mellett szedi a gyógyszert, azt a hatóság nem találta meggyőzőnek.

A mintába kerülő ügyekben mindösszesen 63 olyan eset volt, amelyben kvázi nem történt bűncselekmény. Ez a mintába kerülő esetek 4,8 százaléka, azaz minden huszonegyedik eljárás.

Elgondolkodtatóak ezek az adatok. A korábbi vizsgálataim során jellemzően a vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmények vonatkozásában bizonyítékértékelési és nem bűncselekmény-értékelési problémával találkoztam.

*Elkövetés tárgya
(megyei eloszlás szer-
típusok szerint)*

Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna és Fejér megyében már magasabb volt az új típusú pszichoaktív anyagok felderítési aránya, mint a „klasszikus” kábítószerké a 2013-as vizsgálati mintába kerülő esetek alapján. Erősen közelített a „fele-fele arányhoz” Somogy megye és Budapest is.

Az új típusú pszichoaktív szerek térhódítása már a drogpiac változásaira csak fáziskéséssel reagáló igazságszolgáltatás működését jellemző kriminálstatisztikai adatokban is tetten érhető.

- Bizonyítás eszköze:* A drogtest alkalmazásának legmagasabb előfordulási gyakorisága a rendőrség épületén belül, az idézésen tanúként vagy gyanúsítottként megjelent személyekkel szemben volt detektálható. A mintába 70 olyan elkövető ügye került, akiket a rendőrség jellemzően tanúként idézett be meghallgatásra, majd gyanúsítottként távoztak. 31,4 százalékuknál alkalmazott a hatóság drogtestet. Az ok ismeretlen.
- Sem a drogtest alkalmazásáról, sem pedig tárgyi bizonyítási eszközként történő kezeléséről vagy annak tilalmáról nem rendelkezik a hatályos jogszabályi környezet (még alacsony rangú jogszabályi szinten sem!)
- Ez pedig azt jelenti, hogy a jelenleg érvényes jogalkalmazói bizonyítási gyakorlat egyfajta szokásjog alapján működik.
- Javaslat* *Célzott helyzetfelmérés (például a Rapid Assessment and Response módszer segítségével), majd ennek eredményei alapján utasítás kibocsátása a drogtestek alkalmazásáról, valamint az egységes joggyakorlat elősegítésére irányelvbe vagy BJH-ba foglalni a drogtestek „bizonyítékértékét”.*
- Bizonyítás eszköze:* Az eljárások egyik meghatározó bizonyítéka volt a vizsgált ügyekben a beismerő vallomás. A 2013. évi vizsgálati mintában több ügyben is ez szolgált egyedüli bizonyítékként (negatív toxikológiai és/vagy vegyész szakértői vizsgálati eredmény mellett), a büntetőeljárás törvényben rögzített elvekkel szemben.

Indikátorok**Eredmények**

A mintába kerülő elkövetők 94,5 százaléka tett beismerő vallomást, míg 5,5 százalékuk (N = 76) tagadta bűnösségét. A bűnösséget tagadók közül kilencen negatív szakértői vizsgálati eredménnyel is rendelkeztek, további öt fő esetén a szakértői vizsgálat kimutatott szer a hatósági észleléskor/a bűncselekmény elkövetésekor nem volt kábítószer, sem pszichotróp anyag.

Kérdés, hogy beismerő vallomás hiánya és negatív szakértői vizsgálatok ellenére miért nem szüntette meg az eljáró hatóság, legrosszabb esetben is, bizonyíték hiánya miatt a gyanúsított ellen a büntetőeljárást.

Az 1999-es és a 2004-es vizsgálatok során ilyen problémát nem detektáltam!

Eljárási idő (eljárás megindulása – vádhalasztó határozat, valamint vádhalasztó határozat – teljesítés közötti idő)

Az eljárás megindulása és a vádhalasztó határozat kihirdetése között 2013-ban, Budapesten átlagosan 9,6 hónap telt el, illetve 7 hónap volt az átlagidő a határozat meghozatala és a teljesítés között. Azaz 16,6 hónapos eljárási idővel számolhattunk egy csekély súlyú kábítószerral visszaélés esetén, ha elterelésre került sor.

Habár a jogszabályi környezetet, azaz az elterelés szabályozását 1993 óta négy esetben is módosították, sőt módszertani levelek, irányelvek, utasítások és a végrehajtást szabályozó rendeletek születtek, ezeknek mégsem volt szignifikáns hatása az időfaktorra. *A vizsgálati eredmények szerint Budapesten 15 év elteltével az eljárások – két hónappal – hosszabbak lettek.*

Az országos mintán 2013-ban, az eljárás megindulása és az ügyészi vádhalasztó határozat között eltelt átlagos időtartam 9,4 hó volt.

Az okok 15 év alatt a számos végrehatást segítő rendelet, utasítás, irányelv útmutatása ellenére sem változtak. Jelenleg is a szakértői véleményekre történő várakozás és a hatóság magas ügyforgalmából adódó leterheltség az egyik leggyakoribb ok, de továbbra is közrejátszik az elkövetők eltűnése az eljárás folyamán.

A vizsgált mintában a teljesítés átlagos időtartama 7 hónap, azaz jellemzően a felfüggesztéstől számított 7 hónapon belül az esetek többségében a megkezdett teljesítések befejeződnek.

Javaslat

- *a magatartás alacsonyabb jogszabályi szintre helyezése vagy dekriminalizálása; és/vagy*
- *az eljárások egyszerűsítése: az eljárásban részt vevő hatósági szereplők csökkentése és/vagy az eljáráshoz kötődő adminisztrációs teher csökkentése; és/vagy*
- *a szakértők számának növelése.*

Az elterelés teljesítése

2013-ban az egy éven túl nyúló, azaz sikertelen teljesítések 28 százalékot tettek ki, míg 1999-ben 25 százalékot.

A hazai sikertelen/eredménytelen elterelések aránya relatíve alacsonynak mondható más uniós tagállamokéhoz képest.

A nem teljesített elterelések közel felében a delikvens, habár vállalta, hogy részt vesz kezelésen, egyszer sem látogatott meg kezelőintézményt. A többi esetben megkezdődött az ellátás, de valamilyen okból megszakadt.

Indikátorok**Eredmények**

Legjellemzőbb okok:

- az elkövető más bűncselekmény elkövetése miatt előzetes letartóztatásba, illetve büntetés-végrehajtási intézetbe kerül vagy átszállítás miatt a megkezdett kezelések számos esetben abbamaradnak;
- a szolgáltató működésének felfüggesztése;
- mire elterelésre kerül a sor megváltoznak a delikvens életkörülményei, munkájával nem tudja összeegyeztetni a részvételt;
- külföldre távozás, illetve a külföldi munkavégzés miatt történő megszakítás.

Az eredményes végrehajtás indikátorai:

- *az elkövető élethelyzete,*
- *a környezetében található szociális és emocionális támogató rendszere, – az elszenvedett sérelem, veszteség szubjektív észlelése és annak helyreállítását célzó motívációs készlet szintje.*

Javaslat

A vádhalasztó határozat elrendelése előtt érdemes tájékozódni arról, hogy az elkövető előélete és szociális helyzete lehetővé teszi-e a teljesítést. A pártfogó segítségével kérhető abban, hogy hátrányos szociális helyzetű delikvens számára is – természetbeni és/vagy pénzbeni támogatás segítségével – biztosítható legyen az elterelés igénybevétele. A pártfogó kapcsolatba tud lépni olyan intézményekkel, civil szervezetekkel, amelyek ezt a támogatást biztosíthatják. Továbbá a pártfogó, ha már kényszerűen részt vesz eljáró személyként az alternatív jogintézmény végrehajtásában, tájékoztathatja az ügyész, hogy a végrehajtásra az adott bv. intézetben fennállnak-e a feltételek, illetve, hogy lehetőség van-e átszállításra a teljesítés érdekében.

A kezelés típusai

2004-ben a megelőző-felvilágosító szolgáltatáson részt vevő budapesti delikvensek aránya 85,6 százalék volt, 2013-ban már csak 70,2 százalék. A kábítószer-függőséget gyógyító kezelést igénybevevők aránya csak pár százalékpontnyival (2,7 százalék) tért el a két vizsgálat között. Ellenben a kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesülők aránya 2013-ban 18,5 százalék, 2004-ben mindössze 0,4 százalék volt.

Az eltérő arányszámok, más okok mellett - összefüggnek a drogbeteg-kezelő intézményhálózat sajátosságai-val is. Vidéken a 3 kezeléstípushoz való hozzáférés jóval korlátozottabban áll rendelkezésre, mint a fővárosban. Míg a budapestieknek több lehetőségük van az állapotukhoz igazodó differenciált kezeléstípus igénybevételére, így az állapotfelmérést végző szakemberek bátrabban alkalmazzák azt, addig vidéken a sikeres teljesítés egyik kockázati tényezője, hogy az állapotfelmérésen meghatározott ellátástípus igénybevételére korlátozott vagy földrajzi értelemben távoli lehetőség kínálkozik csak.

A végrehajtást, illetve az állapotfelmérés eredményét nagymértékben befolyásolja a különböző terápiát nyújtó intézmények, szolgáltatók földrajzi elhelyezkedése is.

Az elterelés végrehajtását – amely még az 1993. évi bevezetésének irányelvei mentén működik – tekintettel a gyors társadalmi és gazdasági változásokra –, ideje lenne újragondolni. Amennyiben persze továbbra is ragaszkodunk ehhez a költséges és meglehetősen hatástalan intézményrendszer működtetéséhez.

Indikátorok**Eredmények***Javaslat*

A vizsgálati eredmények tükrében nincs értelme a büntetőjogi törvényben tényállás részeként nevesíteni a kezeléstípusokat, hiszen a végrehajtás során – amelyet az igazságszolgáltatás az egészségügyi és szociális intézményekre delegált – nem tud kompetensen fellépni és nem tudja befolyásolni más társadalompolitikai szakág működését, intézményi kapacitását és lefedettségét, kikényszerítve az anyagi jogszabályi környezet érvényesülését. Emellett pedig hosszabbá, költségesebbé és bonyolultabbá teszi az eljárások, miközben növeli az egy eljáráshoz kapcsolódó amúgy magas adminisztrációs terhet.

Költségek

A kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárások legjelentősebb költségeit a szakértői vizsgálatok alkotják. A szakértő vizsgálatok a bizonyítás, illetve a bűncselekményé nyilvánítás megalapozását szolgáló eszközök. A 2013-as vizsgálat eredményei szerint az egy fő ügyére jutó szakértői átlagköltség 197 761 forint volt, háromszor annyi, mint 14 évvel korábban, 1999-ben. 2013-ban a regisztrált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények száma 5545 volt. A kábítószer-bűncselekmény bizonyítása miatt elrendelt szakértői vizsgálatokra így hozzávetőlegesen 1 097 910 000 forintot költött az állam 2013-ban, ha kerekítve 198 ezer forintnak (640 euró) vesszük az egy eljárásra jutó szakértői átlagköltséget. Ez a 14 évvel ezelőtti összköltség több, mint ötszöröse. A szakértői vizsgálatok átlagköltsége több mint háromszorosára nőtt, az esetszámoké pedig kétszeresére.

Az eltereltek 84,5 százaléka, tehát jelentős többsége, megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vesz részt. Ennek egy főre jutó költsége bruttó 52 ezer forint. 2013-ban az elterelés végrehajtásának összköltsége a megelőző-felvilágosító szolgáltatáson részt vevők vonatkozásában 60 684 000 forint volt.

A 2013. évi vizsgálati mintába kerülő ügyek 10,2 százalékában került sor vádemelésre és ezzel egyetemben az eljárási (szakértői) költségek vádlottra történő terhelésére. A mintába kerülő ügyekben a bíróságok 20 222 445 forint eljárási költség megfizetéséről határoztak, amely egy elkövetőre vetítve átlagosan 153 200 forintot tett ki.

A kábítószer-bűncselekmény bizonyítása miatt elrendelt szakértői vizsgálatokra 2013-ban hozzávetőlegesen elköltött 1 097 910 000 forintból 20 222 445 forintot tudott az igazságszolgáltatás „visszaszerezni”. A kiadások 1,8 százalékát!

Egyesítés, elkülönítés A vizsgálati eredmények azt jelzik, hogy az ügyben eljáró hatósági személyek nem egységesen alkalmazzák az elkülönítést és egyesítést lehetővé tevő rendelkezéseket. Szinte ügyészségenként változó gyakorlat detektálható, de a rendőrség sem alkalmazza konzekvensen a 20/2007. ORFK utasítás vonatkozó rendelkezéseit. A helyi eljárási gyakorlat, szokás, az eljáró ügyész rutinja határozza meg az elkülönítések gyakoriságát ezekben az ügyekben.

Indikátorok**Eredmények**

Igazolás, tanúsítvány Az elterelés végrehajtását, kezdve annak elrendelését megelőző úgynevezett tájékoztatás és tanúsítvány dokumentálását, a hatályos eljárásjogi rendelkezések [Be. 222. § (2)], a 20/2007. ORFK utasítás 10. pontja, valamint a 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet 6. §-ában foglaltak szabályozzák. Ettől függetlenül mégsem egyértelművé minden eljárásban részt vevő intézmény számára, hogy a jogérvényesülés érdekében milyen szükséges adminisztratív feladatokat kell teljesíteni.

Az eljáró hatósági személynek t a jelenleg hatályos rendelkezések értelmében két dokumentumot kell szerkesztenie: egy igazolást a 20/2007. ORFK utasítás értelmében és egy tanúsítványt, amelynek formanyomtatványa egyébként a 42/2008. (XI. 14.) EÜM–SZMM együttes rendelet 1. mellékletében megtalálható. Mivel az állapotfelmérést, illetve a kezelést vagy szolgáltatást nyújtó intézmény e rendelet alapján végzi az elterelést, így nekik csak a nyomozó hatóság által kiállított tanúsítványra van szükségük..

A mintába kerülő ügyek 73,6 százalékában került sor a 20/2007. ORFK utasításban foglalt igazolás kiállítására, továbbá a minta 69,4 százaléka tartalmazott tanúsítvány kiadásáról információt (másolatot vagy feljegyzést). Mindkét dokumentum az ügyek közel kétharmadában volt található (64,2 százalék).

Javaslat

Kérdés, hogy mi okból kell kiállítani az Igazolást és az milyen funkciót tölt be az eljárásban, azon túlmenően, hogy plusz adminisztratív terhet ró az eljárókra. A miniszteri rendelet magasabb rendű jogszabály, mint az ORFK-utasítás. Így függetlenül attól, hogy a vonatkozó utasítás előbb született, illetve lépett hatályba, mint a miniszteri rendelet, ez utóbbiban foglaltak lehetnének az irányadók.

Célszerű lenne harmonizálni a két érintett jogszabályt és egy dokumentum kiállítására szűkíteni az elterelés végrehajtásának megkezdéséhez szükséges adminisztrációt.

Pártfogó felügyelet

A pártfogó felügyelet elrendelése már nem kötelező a vádhalasztás elrendelése esetén. A jogalkotó a jogalkalmazóra bízta a döntést, a korábbinál szélesebb körű mérlegelési lehetőséget biztosítva. Amennyiben úgy ítéli meg, hogy szükséges a sikeres teljesítéshez elrendelheti, de ha a gyanúsított nem fiatalkorú, a hatályos törvények nem kötelezik arra. A sikeres teljesítés és a pártfogó felügyelet változók közti összefüggés tekintetében nem volt detektálható szignifikancia. Tehát nem tekinthető az eredményes végrehajtás motivációs indikátorának a pártfogó felügyelet intézménye, illetve a pártfogó felügyelő személye.

Indikátorok**Eredmények**

Védők az eljárásban A kisebb súlyú kábítószer-bűncselekménnyel gyanúsítottak jelentős részének nincs védője. Megdöbbentő volt a védők – meghatalmazott vagy kirendelt – gyenge jogérvényesítési, illetve érdekvédelmi képessége ezekben az eljárásokban. A 63 bűncselekmény-hiányos esetből 19-ben volt védő az eljárásban – ebből három meghatalmazott volt – és egyik esetben sem sikerült meggyőzni az eljáró jogalkalmazókat arról, hogy a hatályos jogszabályi környezet alapján nem történt bűncselekmény, és nemhogy kétséget kizáró, de bizonyíték sincs az elkövetésre.

Vádemelések aránya

A mintába kerülő ügyek 15,8 százalékában, a befejezett elterelések 27,3 százalékában volt sikertelen a teljesítés és került sor vádemelésre. A bíróság a vádiratban indítványozott büntetéseket jellemzően elfogadta (97,6 százalék). A vádiratban indítványozott büntetés és/vagy intézkedés mellett a vádlott köteles megfizetni a bűnügyi költséget is.

Elkövetők nembeli eloszlása

Míg a kábítószer-fogyasztással kapcsolatos populációs vagy középiskolások körében végzett epidemiológiai vizsgálatok eredményei a nők, lányok érintettségének erősödését, határozott felzárkózását mutatják, addig a kriminálstatisztikai adatok még mindig a férfiak markáns dominanciáját tükrözik. Nembeli eloszlás tekintetében jelentős változás nem detektálható az elmúlt közel 15 évben, miközben más változók tekintetében határozott elmozdulás történt.

Elkövetők életkor szerinti eloszlása

Átrendeződés történt az életkor szerinti eloszlás tekintetében. A 15 évvel ezelőtti arányok közel kétszeresére nőtt a fiatalkorúak érintettsége (7,3 százalékról 13,2 százalékra), miközben a 18–20 év közöttieké több mint 10 százalékponttal csökkent (25,5 százalékról 14,4 százalékra). A 21 és 30 év közöttiek korcsoportjában nincs jelentős elmozdulás, de a 30 év felettiéknél igen. A „legidősebb érintetteket” magába foglaló csoportba tartozó aránya jelentősen, közel 10 százalékkal nőtt (10,4 százalékról 19,6 százalékra). Majdnem annyival, mint amennyivel a 18–20 éves korosztályé csökkent.

Míg az 1999-es és a 2004-es vizsgálat eredményei is azt mutatták, hogy az érintettek a legmagasabb arányban a 18–20, 21–24 és a 25–30 éves korosztályokban találhatók (82,3 százalék 1999-ben és 79 százalék 2004-ben), addig 2013-ra az idősebb generáció „beelőzte” a fiatalokat és a 21 év felettiak alkották a legérintettebb célcsoportot (21–24, 25–30, 30 év felett). Úgy, hogy közben a fiatalkorúak részvétele is jelentősen emelkedett. A két szélső korcsoportban mért arányszám-emelkedés oka meglehetősen összetett és érdekes jelenségre hívja fel a figyelmet: a fiatalkorú lányok és a 30 év feletti férfiak érintettségének emelkedésére. A fiatalkorú lányok érintettségét a középiskolások körében végzett drogepidemiológiai vizsgálatok is alátámasztják, ugyanakkor a 30 év feletti férfiak ilyen magas arányú részesedését a drogepidemiológiai vizsgálatok eredményei nem mutatják. Az okokat vélelmezhetően a bűncselekmény észlelése, a felderítés, illetve az elkövetők egyéb jellemzőivel összefüggésben kell keresnünk.

Indikátorok**Eredmények**

Elkövetők előélet szerinti eloszlása

A 2013-as országos mintába kerülők 56,8 százaléka büntetlen előéletű volt. A budapesti mintán a büntetlen elkövetők aránya 54,8 százalék volt. Míg az 1999-es és a 2004-es vizsgálati eredmények az előélet tekintetében pár százalékpontos eltérést mutatnak csak, a 2013-as vizsgálati eredmények és az 1999-esek között már jelentős, 10,5 százalékos elmozdulás detektálható. Ez pedig azt jelzi, hogy egyre többen érintettek az úgynevezett bűnözői szubkultúrából, olyanok akik – bűncselekmény elkövetése miatt – korábban már kapcsolatba kerültek az igazságszolgáltatás intézményrendszerével.

Elkövetői szubkultúra jellemzői

A kábítószer hatása alatt történő bűnelkövetések számának folyamatos emelkedése és/vagy más bűncselekmények elkövetése mellett tartással összefüggő kábítószer-kriminalitás számbeli növekedése jelzi az alsóbb bűnelkövető szubkultúrába tartozók növekvő drogérzékenységét. Ugyanakkor a kábítószeres szubkultúra rendkívül rétegzett, szegmentált: a jómódú felső réteg mellett egy marginalizált és deprivált alsó réteg alkotja a szubkultúra két pólusát. Egy erős középosztály található köztük: az alkalmi és/vagy rekreációs fogyasztók csoportja. Ebből a szubkultúrából „észlel” legtöbbit a hatóság. A felső, jómódú réteggel alig jut el a rendőrség, mert a szerhasználat zárt helyen, szórakozáshoz kötődően történik.

A pólus másik végén lévő deprivált réteggel nem tud mit kezdeni; többször álltak eljárás alatt, nem változott semmi. Hacsak nem érkezik bejelentés ellenük, nem kezdeményeznek eljárást velük szemben. Azonban az alkalmi fogyasztó „középosztály” már érdekesebb célcsoport. Nem véletlen, hogy ők adják a kábítószereléség elkövetése miatt eljárás alá vontak többségét. Esti, éjszakai igazoltatások, gépjármű-ellenőrzések során, szinte véletlenszerűen kerülnek a hatóság látókörébe, velük szemben lefolytatható az eljárás, bizonyítható az elkövetés, együttműködőbbek, mint a másik két csoportba tartozók többsége, kvázi „kellemes gyanúsítottak”. Jelenlétük és viselkedésük sokkal kevésbé frusztráló, mint például a deprivált réteghez tartozóké, kevesebb a gond velük, így „szívesebben választják őket” az eljáró hatósági személyek. Azaz e cselekmény kapcsán mind a szociális puffer mind annak hiánya védő szerepet tölt be. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy ezen elkövetők egy része ellen célzottan, bejelentés miatt indul eljárás.

A mintába kerülők foglalkozás/munkahely szerinti eloszlása és a budapesti mintán mért eredmények összevetése a korábbi évek kutatási eredményeivel tovább erősíti azt a hipotézist mely szerint a kábítószereléség miatt eltereltek között a legalacsonyabb társadalmi státusúak nem túlreprezentáltak. Ez pedig azt jelzi, hogy

- a szerfogyasztás a társadalomban réteghelyzettől függetlenül jelen van,
- a hatóság nem tekinti célcsoportjának a deprivált, marginalizált drogfüggő egyéneket e bűncselekmény tekintetében.

A kábítószer-fogyasztás egy kimondottan nagy latenciájú, bűncselekménynek minősített, olyan társadalmi jelenség,

- amelynek társadalmi megítélésében nincs társadalmi konszenzus;
- a minősítéssel a bűnüldözők egy része sem azonosul és/vagy maga is elkövetett már visszaélést¹⁴⁹;
- amely áldozat nélküli bűncselekmény lévén a felderítés hagyományos eszközeitől eltérő nyomozati módszerekkel észlelhető.

A jelen és a korábbi vizsgálataim eredményeire hivatkozva azt állítom, hogy a kábítószer-fogyasztók elterelésének jogintézménye kontraproduktív, hatása mind individuális, mind pedig társadalmi szinten erősen megkérdőjelezhető, továbbá nem költséghatékony, az ár-érték arány mind társadalmi, mind pedig gazdasági értelemben egyensúlyhiányos, így logikailag azt kell tételeznem, hogy az elterelés, mint büntetés helyett alkalmazott intézkedés, illetve alternatív büntetés nem hatásos.

A hatásosság indikátorai vizsgálataimban a következők voltak:

Indikátorok	Mutatók
problémaorientált kezelés	a büntetőjogi eszközök alkalmasak a jelenség kezelésére
problémacsoport-orientált kezelés	a büntetőjogi eszközökkel elérhető, hogy a célcsoport körében visszaszoruljon a kábítószer-fogyasztás, illetve a bűnözés (van speciális és generálprevenációs hatása)
közvetett problémák (a bűnözésre és/vagy a büntető igazságszolgáltatás rendszerének működésére visszaható problémák)	nincsenek vagy ha vannak, azok jóval kisebbek, mint amit maga, a szabályozott jelenség okoz.
transzparencia az eljárásban	egyszerű eljárások, egységes jogalkalmazás, az igazságosság növekedése, a jobbiztonság erősödése
költséghatékony	a lehető legkisebb ráfordítással, költségekkel a legnagyobb társadalmi vagy büntetőpolitikai haszon realizálása.

149 Ritter I.: Rendőrök és szenvedélyszerek. Kutatási beszámoló. Országos Kriminológiai Intézet, 2006

FELHASZNÁLT IRODALOM

2012-es ÉVES JELENTÉS az EMCDDA számára. Nemzeti Drog Fókuszpont, 2012

2014-es ÉVES JELENTÉS (2013-as adatok) az EMCDDA számára. Nemzeti Drog Fókuszpont, Budapest, 2014

2014-es ÉVES JELENTÉS a magyarországi kábítószer-helyzetről az EMCDDA számára. Nemzeti Drogfókuszpont, Budapest, 2014

2014-es ÉVES JELENTÉS a magyarországi kábítószer-helyzetről az EMCDDA számára. Nemzeti Drogfókuszpont, 2014

A Funk-ügy: Műhiba. *Magyar Narancs*, 1997. november 6.

A TANÁCS 2005/387/IB HATÁROZATA (2005. május 10.) az új pszichoaktív anyagokra vonatkozó információcseréről, kockázatértékelésről és ellenőrzésről. Az Európai Unió Hivatalos Lapja (Official Journal). L. 127/32-127/37. (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005D0387&from=en>) (letöltés 2015. szeptember 18.)

Adler, F. – Mueller, G. O. W. – Laufer, W. S.: Kriminológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2000

Aldridge, J. – Decary-Hetu, D.: Not an eBay for Drugs': The Cryptomarket "Silk Road" As a Paradigm Shifting Criminal Innovation. Social Science Research Network, 2014 http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2436643 (letöltés 2015. május 20.)

Alternatives to punishment for drug-using offenders. EMCDDA Papers, Publications Office of the European Union, Luxemburg, 2015.

Angyal P.: Dr. Angyal Pál büntetőjogi előadásai I. kötet. Wessely és Horváth, Pécs, 1904–1906

Antunes, G. – Hunt, A. L.: The Impact of Certainty and Severity of Punishment. In: **Evan, W. M. (ed.):** The Sociology of Law. A Division of Macmillan Co. Inc., New York, 1980, p. 195.

Az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika kitöltési tájékoztatója az iránymutatások és állásfoglalások vonatkozó részeivel kiegészített szöveg. Adatfeldolgozó Hivatal Statisztikai és Tájékoztató Osztály, Budapest, 2003

Az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika kitöltési tájékoztatója az iránymutatások és állásfoglalások vonatkozó részeivel kiegészített szöveg. Adatfeldolgozó Hivatal Statisztikai és Tájékoztató Osztály, Budapest, 2003

Bacchi, C.: Why Study Problematizations? Making politics visible. *Open Journal of Political Science*, vol. 2, no. 1, 2012

Barak, G.: Revisionist history, visionary criminology and needs-based justice. *Contemporary Justice Reviews*, vol. 6, no. 3, 2003

Barratt, M.: Silk Road: eBay for drugs. *Addiction*, vol. 107, no. 3, 2012

Bayer I. – Erdélyi I.: A toxikománia kialakulása hazánkban a nemzetközi tapasztalatok tükrében. In: **Münnich Iván (szerk.):** Tanulmányok a társadalmi beilleszkedési zavarokról. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988, 119–142. o.

Bayer I.: A drogok történelme. Aranyhal Kiadó, Budapest, 2000

Bechmann, C. – Stehr, N.: Niklas Luhmann. http://www.infonia.hu/digitalis_folyoirat/2002_4/2002_4_gotthard_bechmann_nico_stehr.pdf

Belovics E. – Gellér B. – Nagy F. – Tóth M.: Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014

Bennett, T. – Holloway, K.: Disaggregating the relationship between drug misuse and crime. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, vol. 38, no. 1, 2005

Bennett, T. – Edwards, J.: What Has Been Learned from Research on the Drugs–Crime Connection? In: **Brownstein, H. (ed.):** The Handbook of Drugs and Society. Wiley Blackwell, 2016

Blomberg, T. G. – Lucken, K.: American Penology: A History of Control. Aldine De Gruyter, New York, 2000

Bócz E.: Legalitás, oportunitás és az ügyész diszkrecionális jogköre. *Rendészeti Szemle*, 1994/1.

Bonnie, R. J. – Whitebread, C. H.: The forbidden fruit and the tree of knowledge: an inquiry into the legal history of american marijuana prohibition. *Virginia Law Review*, vol. 56, no. 6, 1970

Branch-Johnson, W.: The English Prison Hulks. C. Johnson Publishing, London, 1957

Brownstein, H. (ed.): The Handbook of Drugs and Society. Wiley, Blackwell, 2016

Burchardt, T.: Social exclusion: concepts and evidence. In: **Gordon, D. – Townsend, P. (eds.):** Breadline Britain. The measurement of poverty. Policy Press, Bristol, 2000, pp. 385–406.

Campbell, C.: The Intolerable Hulks: British Shipboard Confinement. 1776–1857. 3rd ed. Fenestra Books, Tucson, 2001

Carter, R. W. – Klein, M. W. (eds.): Beck on the Streets. The Diversion of Juvenile Offenders. Englewood Cliffs, 1976

Christie, N.: Conflicts as Property. *British Journal of Criminology*, no. 17, 1977

COUNCIL DECISION 2005/387/JHA of 10 May 2005 on the information exchange, risk-assessment and control of new psychoactive substances. Official Journal of the European Union, 20. 5. 2005.

Deacon, R.: Michel Foucault on education: A preliminary theoretical overview. *South African Journal of Education*, no. 26, 2006

Deacon, R.: Theory as practice: Foucault's concept of problematization. *Telos*, no. 118, 2000

Dénes B.: Drog és jog. *Beszélő*, 2005. január

Drugs in Focus. Drugs and crime — a complex relationship. In: http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_44774_EN_Dif16EN.pdf

Durkheim, E.: The rules of sociological method (1895) The Free Press, New York, 1964

Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai Rendszer Kitöltési Szabályzat a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény alapján. Belügyminisztérium–Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2013

Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai Rendszer – Kitöltési Szabályzat. IRM Büntetőpolitikai Szakállamtitkár Büntetőpolitikai Főosztály Statisztikai Elemző Osztály–Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály–Pénzügyminisztérium Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága Bűnügyi Igazgatóság, Budapest, 2009

Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai Rendszer Kitöltési Szabályzat a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény alapján. Belügyminisztérium–Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2013

Elekes Zs. (szerk.): Drogfogyasztás az iskolás- és fiatalokú populációban.

Elekes Zs.: Magyarországi droghelyzet a kutatások tükrében. Országos Alkoholológiai Intézet, Budapest, 1993 [Alkoholológiai Füzetek 24.]

Erdélyi I. – Magyar M. – Pick I. – Zeisler J.: Euforizáló szerekkel való visszaélés és a fiataalkori bűnözés – Kriminálszociológiai vizsgálat. *Alkohológia*, 1982/3.

Ferge Zs.: Mi történik a szegénységgel? Csalóka „posztmodernitás”. *Esély*, 2007/4.

Finszter G.: Vállalható és nem vállalható társadalmi kockázatok. In: **Gaál Gy. – Hautzinger Z. (szerk.):** Tanulmányok a „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2014 [Pécsi Határőr Tudományok Közlemények XV.]

Foucault, M.: The Practice of Parrhesia. In: **Pearson, Joseph (ed.):** Discourse and truth: The problematization of parrhesia. Northwestern University, Evanston, 1985

Freire, P.: Pedagogy of the oppressed. Penguin, Harmondsworth, 1972

Gerevich J. – Terdi P.: Pinocchio Program: Az elterelt és nem elterelt drogfogyasztók összehasonlító vizsgálata; az elterelés hatékonyságvizsgálata. 2007

Hagan, F. E.: Reserach Methods in Criminal Justice and Criminology. New York, 1989

Hajnal Gy. – Nyírády A.: A kábítószerrel összefüggő kezelés költségei. In: Jelentés a magyarországi kábítószer-helyzetről, 2007. Nemzeti Kábítószer Adatgyűjtő és Kapcsolattartó Központ, 2007

Hayek, Fr. A. von: Piac és szabadság. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1995

Herriger, N.: Auf dem Weg zu einer „Politik der Entkriminalisierung“? Dimensiones eines kriminalpolitischen Konzepts. In: **Brusten, M. – Herriger, N. – Malinowski, P. (Hrsg.):** Entkriminalisierung. Opladen, 1985, S. 1–34.

Hillman, D. C. A.: The chemical muse. Drug use and roots of western civilization. Thomas Dunne Books, St. Martin Press, New York, 2008

Intellectuals and Power. A Conversation Between Michael Foucault and Gilles Deleuze. In: **Bouchard, D. F. (ed.):** Language, counter-memory, practice. Selected essays and interviews. (Trans.). Cornell University Press, Ithaca, 1977, pp. 185–186.

Irk A.: Kriminológia. I. Kriminálaetiológia. Uránia Könyvnyomda, Budapest, 1912

- Irk F. (szerk.):** Áldozatok és vélemények I–II. OKRI, Budapest, 2004
- Kamienski, L.:** Shooting Up. Short history of Drugs and War. Oxford University Press, New York, 2016
- Katona G.:** A büntető útról való eltérés múltjáról és jelenéről. *Belügyi Szemle*, 1985/9.
- Király T.:** Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- Kisszékelyi Ö. – Kovácsné J. F.:** A fiatalkori toxikomániának etiológiai és motiváló tényezőiről. *Alkohológia*, 1977/1.
- Kisszékelyi Ö.:** Drogfogyasztás középiskolások körében. *Orvosi Hetilap*, 1975/15.
- Kisszékelyi Ö.:** Drogokkal való visszaélés a hazai fiatalok körében. Kandidátusi értekezés, 1979
- Kisszékelyi Ö.:** Kábulat minden áron? Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1982
- Kó J.:** A kutatás módszertani eredményei. In: **Irk F. (szerk.):** Áldozatok és vélemények I–II. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004
- Koopman, C.:** Requiem for certainty: Deleuze on problematization. 2007 <http://cwkoopman.wordpress.com/category/deleuze/>
- Kulcsár K.:** Jogszociológia. Kulturtrade Kiadó, Budapest, 1997
- Lévay M.:** A kábítószer-problémával kapcsolatos kriminálpolitika és büntetőjogi szabályozás alakulása Magyarországon az 1970-es évek végétől napjainkig. In: **Szabádfalvy J. (szerk.):** Facultas Nascitur. 20 éves a jogászképzés Miskolcon. Miskolc, 2001, 261–263. o.
- Lévay M.:** Héják, baglyok, galambok. *Fundamentum*, 2001/1.
- Lévay M.:** Kábítószeres és bűnözés. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1992, 140–141. o.
- Lexicon of alcohol and drug terms. WHO, Geneva, 1994
- Lombroso, C. – Laschi, R. – Kurella, H.:** Der politische Verbrecher und die Revolutionen. Hamburg, 1892
- Luhmann, N.:** “Organization”. In: **Bakken, T. – Hernes, T. (eds.):** Autopoietic Organization Theory. Drawing on Niklas Luhmann’s Social Systems Perspective. Copenhagen Business School Press, 2003, pp. 31–52.

Martin, J.: Lost on the Silk Road: Online drug distribution and the cryptomarket. *Criminology and Criminal Justice*, October 7, 2013

McGowen, R.: The Well-Ordered Prison: England 1780–1865. In: **Morris, N. – Rothman D. J. (eds.):** The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society. Oxford University Press, Oxford, 1995, pp. 71–99.

Mises, L. von: Liberalism. Foundation for Economic Education, New York, 1996 [Eredeti: Liberalismus. Gustav Fischer Verlag, Jena, 1927]

Montero, M. – Sonn, C. C.: Psychology of liberation: Theory and applications. Springer, New York, 2009

Nagy F.: A magyar büntetőjog általános része. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2008

New Psychoactive Substances in Europe. An update from the EU Early Warning System, March 2015. EMCDDA. In: www.emcdda.europa.eu/publications/2015/new-psychoactive-substances

Németh Zs.: Kábítószeres és kábítószerpótló anyagok fogyasztásának büntetőpolitikai problémái. In: **Polt P. (szerk.):** A kábítószer és a kábító hatású anyagok fogyasztásának büntetőjogi problémái. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1987, 4–42. o. [Kriminológiai Közlemények, 15.]

Oberheim, R.: Kriminalpolitik und Überbelegung im Justizvollzug. *Zeitschrift für Rechtspolitik*, Nr. 5, 1985

Paksi B.: Stagnálás vagy növekedés? – a magyarországi felnőtt népesség drogérzékenységének becslése. A Magyar Addiktológiai Társaság IX. Országos Kongresszusa 2013. november 21-23, Siófok, Supplementum kötet, 2013

Palánkai T.-né: Büntetőjogi alapismeretek. T-Twins Kiadó, Budapest, 1994

Palmer, T. – Lewis, V. R.: An Evaluation of Juvenile Diversion. Cambridge, 1980

Pelle A.: A tiltás élvezete. *Beszélő*, 1996/7. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-tiltas-elvezete>

Pelle A.: Az elterelés üzemzavarai. Kézirat, 2004

Polt P. (szerk.): A kábítószer és a kábító hatású anyagok fogyasztásának büntetőjogi problémái. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1987 [Kriminológiai Közlemények 15.]

Public expenditure on drugs in the European Union 2000–2004. EMCDDA, 2004

Pusztai L.: Elterelés a büntető útról. In: **Gödöny J. (szerk.):** Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, 28. BM Kiadó, Budapest, 1991, 26. o.

Rácz J.: Az „elterelésről”. Szakirodalmi összegzés 1. *Addictologia Hungarica*, 2005/1.

Ritter I.: Vizsgálat a büntetőeljárás alternatívájaként alkalmazott gyógyító-megelőző kezelés eredményességéről kábítószer-bűncselekmények esetén. Kézirat, 2000

Ritter I.: Elterelés kábítószer-bűncselekmények esetén. In: **Irk F. (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 38. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2001, 239–265. o.

Ritter I.: (T)örvény. A kábítószerrel való visszaélés büntetőjogi megítélésének hatásvizsgálata 1999. március 1. után. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2003

Ritter I.: Jelentés a kábítószer-helyzetről 2004.

Ritter I.: A kábítószer-bűncselekményt elkövetőkkel szemben alkalmazott vádemelés elhalasztása jogintézmény monitorozása. Kutatási beszámoló. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2005 [2005a]

Ritter I.: A kábítószerrel összefüggő bűncselekmények esetén a Be. 222. § (2) és 225. § (4) bekezdéseiben foglaltak hatásvizsgálata. Kutatási beszámoló. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2005 [2005b]

Ritter I.: Rendőrök és szenvedélyszerek. Kutatási beszámoló. Országos Kriminológiai Intézet, 2006

Ritter I.: Kínálat oldali kábítószer-bűncselekmények felderítése és bizonyítása Magyarországon. Kézirat, 2013

Ritter I.: Ügyészek a libikókán. *Ügyészek Lapja*, 2013/5.

Ritter I.: Bevezetés a kábítószer-gazdaságtanba II. In: **Vókó Gy. (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok 51. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014, 50–72. o.

Rothman, D. J.: Perfecting the Prison: U.S., 1879–1965. In: **Morris, N. – Rothman D. J. (eds.):** The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society. Oxford University Press, Oxford, 1995, pp. 100–116.

Rozes, S.: Hommage à Marc Ancel, Cahiers de Defense Sociale. Bulletin de la Société internationale de défense sociale pour une politique criminelle humaniste, 2004

Rudgley, R.: Essential Substances. A cultural history of intoxicants in society. Kodansha International, 1993

Rudgley, R.: Wildest Dreams. An anthology of drug-related literature. Arktos Media Ltd., 2014

Schwartz, R. D. – Orleans, S.: On legal sanctions. *University of Chicago Law Review*, vol. 34, 1967

Seidman, R. B.: State. Law and Development. St. Martin's Press, New York, 1978

Somló B.: A helyes jog elméletéről. E.M.E. Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának Kiadványai, 1912–1913, V. füzet. Idézi Somló B.: Értékfilozófiai írások. In: **Szegő K. (szerk.):** A magyar nyelv filozófiai irodalom forrásai I. Pro Philosophia, Kolozsvár–Szeged, 1999, 133. o.

Stevenson, B. (ed.): The Macmillan Book of Proverbs, Maxims, and Famous Phrases. Macmillan, New York, 1948

Szabó A.: Elnöki zárszó. In: **Polt P. (szerk.):** A kábítószer és a kábító hatású anyagok fogyasztásának büntetőjogi problémái. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1987, 107–108. o. [Kriminológiai Közlemények, 15.]

The challenge of new psychoactive substances. Global Smart Programme. UNODC, 2013

The economic costs of drug abuse in the United States 1992–1998. Executive Office of the President Office of National Drug Control Policy, Washington, 2001

The EMCDDA's five key epidemiological indicators. In: <http://www.emcdda.europa.eu/activities/key-indicators> (letöltés 2015. szeptember 10.)

Tóth E. Zs.: Fiatalok és kábítószer az 1970-es évek Budapestjén. *ArchivNet*, XX. századi történeti források, 2011/5.

Tóth M.: A hallgatás joga és a vallomás értéke. *Belügyi Szemle*, 1987/5.

Ujváry I.: Tudnivalók az új pszichoaktív anyagok szabályozásáról. 2013 http://members.iif.hu/ujvary/Drugs/Ujvary2013_C-jegyzek-leiras-20130731.pdf. (letöltés 2015. szeptember 10.)

United Nations Commission on Narcotic Drugs: Resolution 48/1. Promoting the sharing of information on emerging trends in the abuse of and trafficking in substances not controlled under the international drug control conventions. In: Report on the forty-eighth session (19 March 2004 and 7-11 March and 7-8 December 2005). Economic and Social Council.

Vitrai J. – Busa Cs. – Füzesi Zs. – Kesztyüs M. – Szilágyi J. – Tistyán L.: Tanulmány az „elterelés hatásosságának vizsgálata” című kutatás eredményeiről. EgészségMonitor Kutató és Tanácsadó Nonprofit Közhasznú Kft., 2009

Vitrai J. – Demetrovics Zs. – Füzesi Zs. – Busa Cs. – Tistyán L.: Az elterelés eredményességének elemzése követéses vizsgálatban. Zárójelentés, EgészségMonitor, 2010

Wang, X. – Brown, D. E.: The spatio-temporal modeling for criminal incidents. Security Informatics, vol. 1, no. 2, 2012 <http://www.security-informatics.com/content/1/1/2> (letöltés 2015. április 22.)

Wright, R. A. – Miller, J. M. (eds.): Encyclopedia of Criminology. Routledge, New York, 2005

Zseni A.: A serdülőkoriúak szociálpszichológiai vizsgálata. *Alkohológia*, 1983/2.